Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

RAPORTTEJA 66 | 2018

Itä-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmien 2014-2020 väliarviointi

TUOMAS KUHMONEN, IRENE KUHMONEN, LIISA KYTÖLÄ

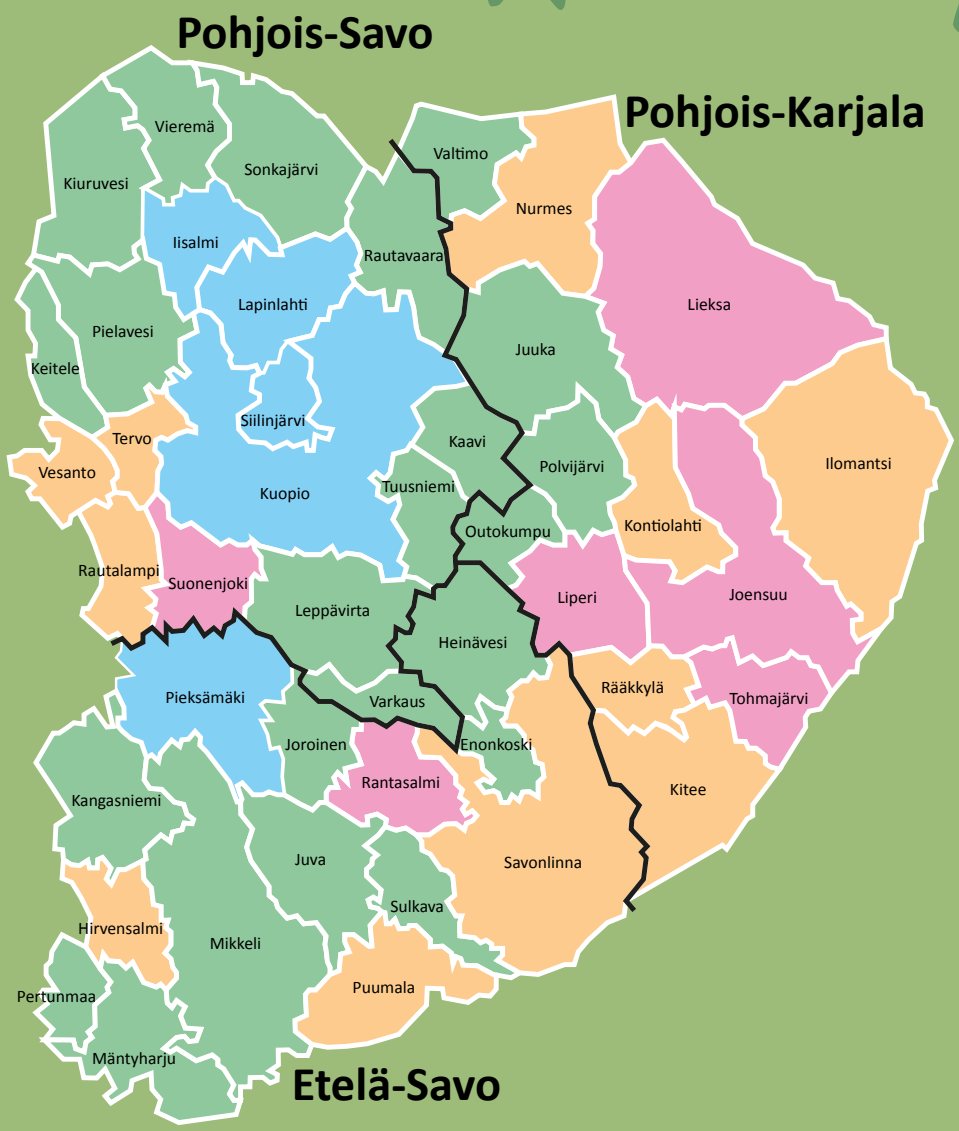

RAPORTTEJA 66 | 2018

ITÄ-SUOMEN MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMIEN 2014-2020 VÄLIARVIOINTI

Etelä-Savon ELY-keskus

ISBN 978-952-314-751-5 (PDF)

ISSN 2242-2854 (verkkojulkaisu)

URN:ISBN:978-952-314-751-5

www.doria.fi/ely-keskus

Itä-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmien 2014-2020 väliarviointi

Arviointiraportti 30.9.2018

TUOMAS KUHMONEN, IRENE KUHMONEN, LIISA KYTÖLÄ

Itä-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmien 2014–2020 väliarviointi

Arviointiraportti
30.9.2018

Tuomas Kuhmonen, Irene Kuhmonen, Liisa Kytölä

maaseuturahasto
MAASEUTU 2020
Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
Suomen Aluetutkimus FAR®
Finnish Regional Research
Augurix Oy

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE 3
TIIVISTELMÄ 4
1. Johdanto 5
2. Arviointinäkökulma, arviointiprosessi, aineistot ja menetelmät 8
2.1. Arviointinäkökulma 8
2.2. Arviointiprosessi 10
2.3. Aineistot ja menetelmät 12
3. Havaintoja erilaisista aineistoista 18
3.1. Ohjelma-asiakirjat 18
3.2. Tilastoaineistot 23
3.3. Rekisteriaineistot 47
3.3.1. Hanketuet 47
3.3.2. Yritystuet 61
3.3.3. Maataloustuet 70
3.3.4. Indikaattoritiedot 86
3.4. Kyselyt 93
3.4.1. Hanketuet 93
3.4.2. Yritystuet 104
3.4.3. Maataloustuet 112
3.4.4. Kokonaisarvio 127
3.5. Haastattelut 133
3.6. Työpajat 134
3.7. Benchmarking-tilaisuus 149
4. Arvioinnin tulokset 153
4.1. Toimeenpano 153
4.2. Vaikuttavuus 159
4.3. Alueellisten erityispiirteiden huomiointi ja hyödyntäminen 164
4.4. Suositukset 166
Lähdeluettelo 175
Liitteet 178

ESIPUHE

Tämän arvioinnin piti olla rutiinisuoritus: lyhyt, pieni ja perinteinen arviointihanke. Sitten se lähti käsistä. Monipuolinen aineisto puhui ja kuiskaili. Avautui uusia polkuja. Syntyi uusia kysymyksiä. Etsittiin juurisyitä. Vertailtiin alueita ja aineistoja. Sivumäärä kolminkertaistui. Monessa asiassa päästiin uusille kynnyksille, joilta päästiin katsomaan kulissien ja virallisten selitysten takana oleviin huoneisiin. Onko niukkuus siunaus? Onko perinne kahle vai vahvuus? Onko yhtä vai monta kaavaa onnistua?

Arvioinnin tulokset kiteytyvät aina pahvinmakuiseen dokumenttiin, mutta arvokkainta on prosessi: vuorovaikutus, pohdiskelevat keskustelut ohjausryhmässä, kohtaamiset työpajoissa. Niistä jää kestävämpiä jälkiä kuin raportista, taulukoista ja kuvioista. Dokumentoitavan ”terveystarkastuksen” rinnalla vähintään yhtä tärkeää on ilmiöön liittyvien ihmisten vuorovaikutus. Arviointi antaa sille yhden alustan. Näitä alustoja tarvitaan virallisten kokouskäytäntöjen oheen. Arviointeja voisi välillä toteuttaa myös hyvin vapaalla otteella ja vain parilla arviointikysymyksellä: missä mennään, mitä pitäisi tehdä. Juna kulkee kyllä, mutta oikeita raiteita täytyy etsiä jatkuvasti.

Arviointiryhmä kiittää lämpimästi tilaajia ja ohjausryhmää tällaisen hieman erilaisen arvioinnin toteuttamismahdollisuudesta. Samalla kiitämme kaikkia kyselyihin vastanneita, työpajoihin osallistuneita ja haastattelun antaneita arvokkaasta panoksesta hyvän asian puolesta. Maailma ei tullut vieläkään valmiiksi, mutta valaistui hieman.

Vesannolla ja Oulussa 30.9.2018

Arviointiryhmä

TIIVISTELMÄ

Itä-Suomen kolmen maakunnan eli Etelä-Savon, Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon maaseutusuunnitelmien 2014-2020 väliarviointi koskee vuosina 2015-2017 Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman varoista myönnettyjä hanke-, yritys- ja maataloustukia. Arviointi toteutettiin tammi-syyskuussa 2018 Suomen Aluetutkimus FAR:n ja Augurix Oy:n toimesta. Arviointiaineisto perustui ohjelma-asiakirjoihin, tilastoihin, rekisteriaineistoihin (myönnetyt tuet ja indikaattoritiedot), tukien saajille suunnattuihin kyselyihin, haastatteluihin, maakuntakohtaisiin työpajoihin ja koko alueen yhteiseen benchmarking-tilaisuuteen (”maakuntien taisto”). Kyselyihin vastasi 823 henkilöä ja tilaisuuksiin tai haastatteluihin osallistui 211 henkilöä.

Ohjelman toimeenpano oli toteutettu kaikissa maakunnissa hyvin ja tukien saajat olivat keskimäärin tyytyväisiä toimeenpanon kaikkiin osa-alueisiin. Sekä maakuntien alueellisilla suunnitelmilla ja perinteisillä vahvuuksilla oli vaikutusta tukien kohdentumiseen ja vaikutusten syntymiseen. Kaikille maakunnille suositellaan vahvuuksiin panostamista eli Etelä-Savolle matkailun, luomun, lähiruuan, monimuotoisuuden ja kaupan muodostaman klusterin kehittämistä, Pohjois-Karjalalla monipuolisten pienyritysverkostojen kehittämistä ja Pohjois-Savolle elintarvikeklusterin kehittämistä. Lisäksi kullekin maakunnalle suositellaan panostamista havaittuihin haasteisiin tai puutteisiin: Etelä-Savolle toimijaverkon vahvistamista, Pohjois-Karjalalle maatalouden kilpailukyvyn vahvistamista ja Pohjois-Savolle ympäristönhoidon korostamista.

Itä-Suomen tasolla on tarkoituksenmukaista ylläpitää yhteisiä vuorovaikutusfoorumeita, käynnistää oma ennakointi- ja seurantajärjestelmä ja vahvistaa ylipäätään Itä-Suomi -näkökulmaa. Maaseudun imagotyö on kaikille alueille ja toimintatasoille yhteinen haaste ja lisäpanostuksen kohde. Kansallisella tasolla alueellisen kehittämisen onnistuminen edellyttää tietojärjestelmien toimivuuden turvaamista, kehittämistyön jatkuvuutta (ei katkoksia) ja hallinnollisen taakan vähentämistä, minkä lisäksi suositellaan toimenpidevalikoiman järkeistämistä ja ohjelmajohtajan nimittämistä.

1. Johdanto

Arvioinnin **tavoitteena** on kuvata ja analysoida kolmen Itä-Suomen ELY-keskusalueen (ja maakunnan) maaseudun kehittämissuunnitelmien 2014–2020 suhdetta alueiden erityispiirteisiin sekä niiden toteutusta ja vaikuttavuutta. Kuhunkin osa-alueeseen liittyy useita **arviointikysymyksiä**, joihin vastataan erilaisten aineistojen ja analyysien pohjalta. Arvioinnin perusteella annetaan suosituksia kuluvan ja seuraavan ohjelmakauden vaikuttavaan maaseudun kehittämistyöhön oppivan ohjelmatyön periaatteiden pohjalta (kuvio 1). Arvioinnin kohteena ovat Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta 2014-2020 rahoitettavat toimenpiteet Itä-Suomen alueella. Toimenpiteet sisältävät hanke- ja yritystukien osalta sekä ELY-keskusten että Leader-ryhmien kautta haetut tuet, mutta Leader-toimintatapa ei ole arvioinnin kohteena. Maataloustuet sisältävät sekä kuntien yhteistoiminta-alueiden että ELY-keskusten hallinnoimat toimenpiteet. Yleensä vaikuttavuutta arvioidaan laajemmin vasta jälkiarvioinnissa, kun ohjelmakautta koskevat tilasto- ja rekisteriaineistot ovat käytettävissä; tämä asettaa tälle arvioinnille erityisiä haasteita mm. arviointimenetelmien käytölle.

Arviointi koostuu neljästä osakokonaisuudesta tai näkökulmasta (kuvio 1). Toteutuksen arviointi koskee maaseudun kehittämisstrategioiden, -suunnitelmien ja valtakunnallisen ohjelman toimeenpanoa kolmen maakunnan alueella (osio 1; arviointikysymykset 1a-1e). Toteutukseen liittyvät erityisesti tavoitteiden, resurssien, toimeenpanon, työnjaon ja kohdentamisen yhdensuuntaisuus. Toimenpiteiden ja kohderyhmien tavoitteiden, mahdollisuuksien ja rajoitteiden yhteensopivuudesta tai kohtaannosta syntyy toimenpiteiden vaikuttavuus (osio 2; arviointikysymykset 2a-2d). Alueellisten erityispiirteiden arviointi liittyy tarjottujen tukikeinojen kohdentumiseen suhteessa kohderyhmän tavoitteisiin, resursseihin ja käytänteisiin (osio 3; arviointikysymykset 3a-3d). Tarjotuista toimenpiteistä osa lisää kohderyhmien taloudellista, inhimillistä tai sosiaalista pääomaa tai resursseja, ja osa taas liittyy tietynlaisen toiminnan ylläpitämiseen tai muuttamiseen. Lopulta toimenpiteiden vaikutukset muuttavat alueen ominaispiirteitä eli tuottavat ”pysyviä parannuksia” ja vaikuttaviksi arvioidut politiikan sisällöt ja toimeenpanotavat vahvistuvat oppivan ohjelmatyön periaatteiden mukaisesti (osio 4; arviointikysymykset 4a-4h). Arvioinnissa tarkastellaan eri näkökulmista koko tätä vaikuttavuuden syntymekanismia maa- ja elintarviketalouden sekä maaseudun elinkeinotoiminnan systeemiset ja alueelliset erityispiirteet huomioiden.

Arvioinnin **toteuttavat** Suomen Aluetutkimus FAR/Aluepro Oy (http://www.aluepro.fi/aluetutkimus) ja Augurix Oy (http://www.augurix.fi). Arviointi alkoi vuoden 2018 alussa ja päättyi syyskuussa 2018. Arviointityön tilaajina ja rahoittajina toimivat Etelä-Savon, Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon ELY-keskukset. Arvioinnille asetettiin ohjausryhmä, jonka puheenjohtajana toimi maaseutuyksikön päällikkö Maija Puurunen Etelä-Savon ELY-keskuksesta. Ohjausryhmän jäseninä toimivat maaseutuyksikön päällikkö Juha Kaipiainen (Pohjois-Savon ELY-keskus),

yritysasiantuntija Jukka Kotro (Etelä-Savon ELY-keskus), maaseutupäällikkö Kari Mikkonen (Mikkelin maaseututoimi), johtaja Eero Parviainen (ProAgria Pohjois-Karjala), toiminnanjohtaja Vilho Pasanen (MTK-Pohjois-Karjala), maaseutujohtaja Eero Pulkkinen (Ylä-Savon maaseutupalvelut), asiantuntija Sanna Ruuska (Pohjois-Karjalan ELY-keskus), rahoitusasiantuntija Kaija Siikavirta (Etelä-Savon ELY-keskus), maaseudun kehittämisen asiantuntija Terho Sirviö (Pohjois-Karjalan ELY-keskus), maaseutuyksikön päällikkö Pekka Tahvanainen (Pohjois-Karjalan ELY-keskus), johtava asiantuntija Ossi Tuuliainen (Etelä-Savon ELY-keskus) ja maaseutuasiantuntija Eija Äärilä (Pohjois-Savon ELY-keskus). Ohjausryhmä kokoontui arvioinnin aikana kuusi kertaa.

Arviointiraportissa on kuvattu ensin arviointinäkökulma, arviointiprosessi sekä käytetyt aineistot ja menetelmät (luku 2). Tämän jälkeen on kuvattu laajasti havaintoja erilaisista arvioinnissa käytetyistä ja hankituista aineistoista: ohjelma-asiakirjoista, tilastoista, rekisteriaineistoista (tukien myöntö ja indikaattorit), kyselyistä, haastatteluista, työpajoista ja benchmarking-tilaisuudesta (luku 3). Aineiston monipuolisuus mahdollistaa triangulaation eli samojen ilmiöiden tarkastelun useiden erilaisten aineistojen pohjalta. Lopuksi luvussa 4 esitetään yhteenveto arvioinnin tuloksista kustakin kolmesta osiosta (toimeenpanosta, vaikuttavuudesta, alueellisten erityispiirteiden huomioimisesta ja hyödyntämisestä) sekä suosituksia oppivan ohjelmatyön periaatteiden mukaisesti. Luku tarjoaa samalla vastaukset arviointikysymyksiin, joita on ryhmitelty hieman uudelleen osioiden puitteisiin paremmin sopiviksi.

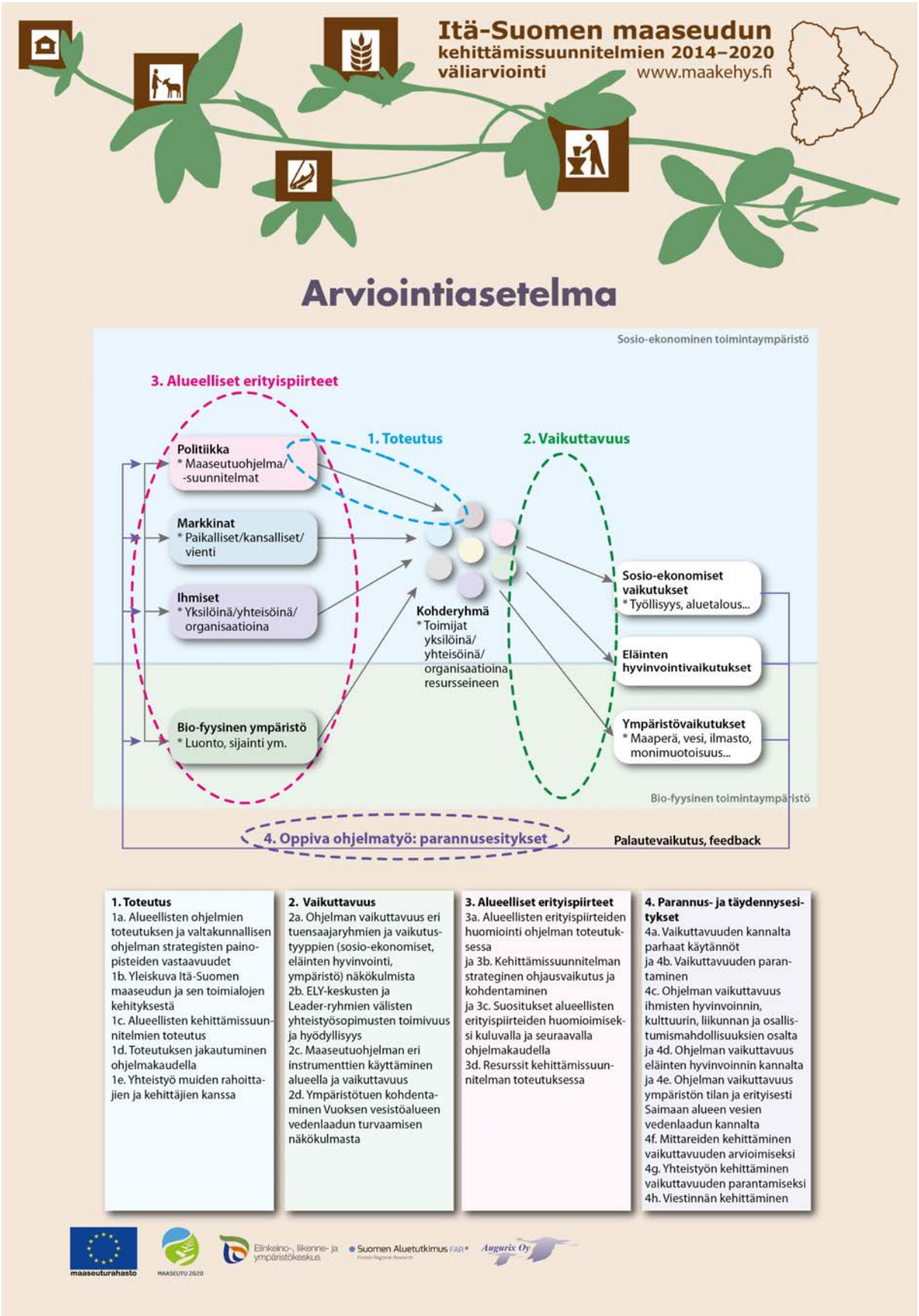

Kuvio 1. Arviointiasetelma.

2. Arviointinäkökulma, arviointiprosessi, aineistot ja menetelmät

2.1. Arviointinäkökulma

Arviointi rakentuu vahvasti **benchmarking- eli vertailuanalyysiin**, jossa Itä-Suomen alueita verrataan maan muihin alueisiin (tai maan keskiarvoon) sekä toisiinsa. Jotta uutta ohjelmakautta koskevia havaintoja osattaisiin kehystää ja tulkita, on tarpeen tunnistaa merkityksellisiä lähimenneisyyden kehityssuuntia. Polkuriippuvuus koskee monia sosiaalisia ja taloudellisia ilmiöitä, ja ilmiöstä riippuen tavoitellaan jonkin **kehityspolun** säilyttämistä tai kääntämistä. Vallitsevien kehityspolkujen taustalla vaikuttavat monenlaiset voimakentät: markkinat, politiikka, paikalliset instituutiot ja toimintatavat, sijaintitekijät yms. Mitä paremmin lähimenneisyyden merkitykselliset kehityssuunnat ja niiden taustasyyt tunnetaan, sitä todennäköisemmin niiden säilyttämisessä tai kääntämisessä onnistutaan.

Kehityssuunnan säilyttäminen edellyttää sitä ylläpitävien taustekijöiden ja niiden vaikutusmekanismien ylläpitämistä tietoisena ja tavoitteellisena toimintana. Kehityssuunnan muutos edellyttää yleensä jotakin muutosta joko entisten taustatekijöiden vaikutusmekanismeissa (esim. vaikuttaako kuluttajien valveutuneisuus/tietoisuus tai investointituki eri tavalla kuin ennen) tai sitten vaikuttavien taustatekijöiden muutosta (esim. uusi tilaneuvontatuki tai organisointitapa kuten verkkokauppa). Lähimenneisyyden kehityspolkuja on tunnistettu muun muassa maatiloja, yritystoimintaa, työpaikkoja ja väestöä koskevien tilastojen avulla. Kehityspolkujen säilymistä ja muuttumista on arvioitu useilla eri aineistoilla ja menetelmillä arviointiprosessissa.

Kuvio 2. Arviointinäkökulma.

2.2. Arviointiprosessi

Arviointia ohjaavat arviointinäkökulman puitteissa **arviointikysymykset**, joihin on haettu perusteltuja vastauksia (kuvio 3). Vastauksia on haettu analysoimalla yleisiä **tilastoaineistoja** ja ohjelman **rekisteriaineistoja** esim. myönnetyistä tuista ja indikaattoreista. Maatalouden tukia, yritystukia ja hanketukia saaneille on tehty **kyselyt**, koska vaikuttavuuden syntyä on monen ilmiön osalta mahdotonta päätellä ulkopuolisista lähteistä tai havainnoista (esim. olisiko investointi tehty ilman tukea vai ei). Kullakin alueella on järjestetty puolen päivän mittaiset **työpajat**, joissa pureuduttiin vallitsevia kehityssuuntia ylläpitäviin tekijöihin.

Haastatteluilla on täydennetty kertyneessä aineistossa olevia puutteita ja syvennetty ymmärrystä kriittisistä kysymyksistä. Kiinnostavia havaintoja tarjottiin syötteeksi kolmen alueen yhteiseen **benchmarking-tapahtumaan** eli ”maakuntien taistoon”, jossa haettiin vaikuttavia tarttumapintoja hyvien kehityspolkujen ylläpitämiseen ja huonojen kehityspolkujen kääntämiseen ja opittiin vertaistoimijoilta. Suuri **synteesi** kaikista havainnoista laadittiin asiantuntijatyönä arvioitsijoiden toimesta ja koottiin tähän **loppuraporttiin**.

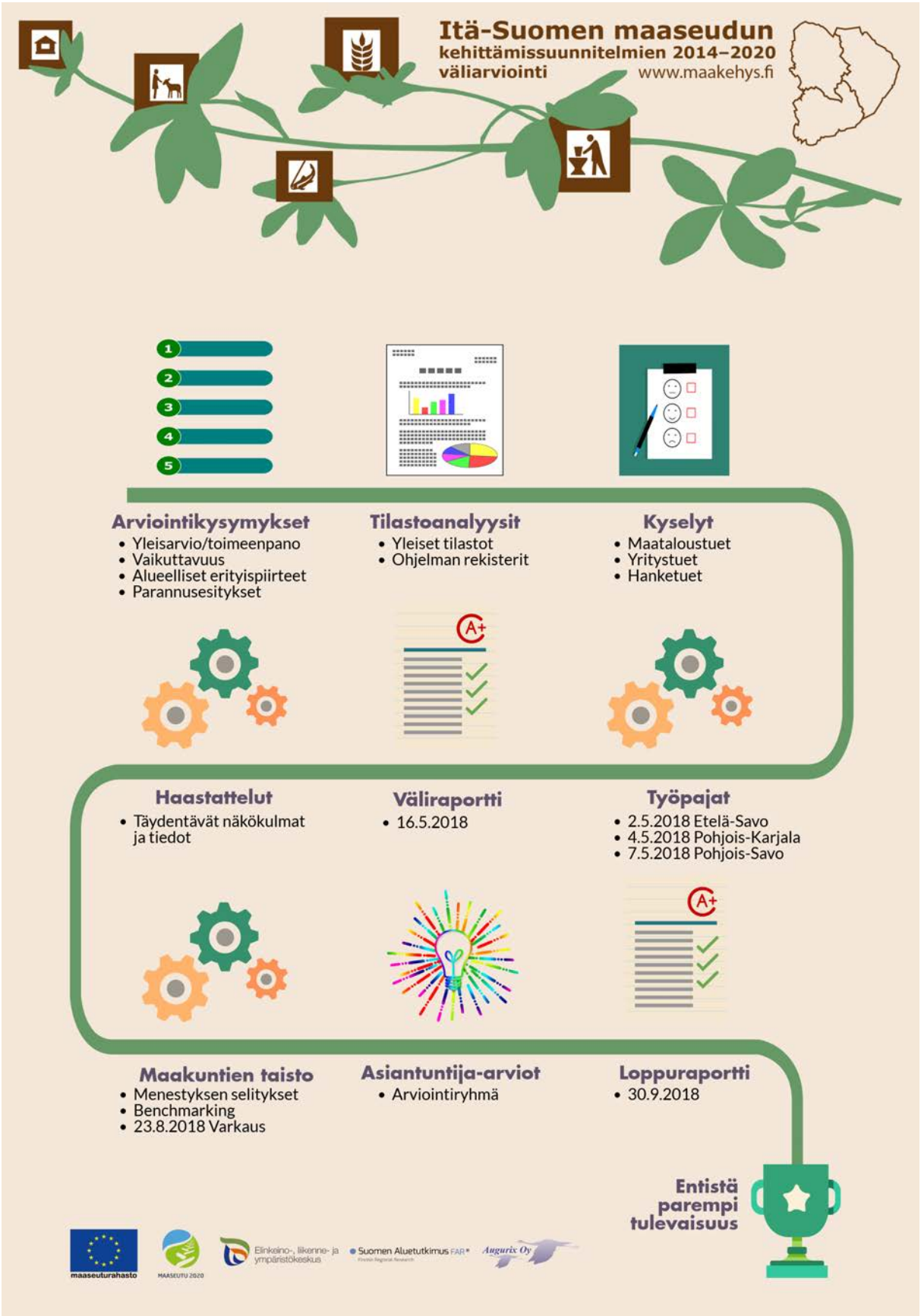

Kuvio 3. Arviointiprosessi.

2.3. Aineistot ja menetelmät

Ohjelma-asiakirjoja on analysoitu mm. vertailemalla eri alueiden strategisia painopisteitä ja rahoituksen kohdentamista eri toimenpiteille. **Tilastoaineistoista** on tehty kuvailevia tunnusluku- ja jakauma-analyysejä (ks. luku 3.2.). Vuosivaihteluille herkissä ilmiöissä on käytetty usean vuoden keskiarvoa. Työpaikkamuutos on ositeltu shift-share -analyysin avulla suhdannekehitystä, toimialarakennetta ja paikallista vaikutusta kuvaaviin komponentteihin. Suhdannekehityskomponentti kuvaa työpaikkojen valtakunnallista kokonaismuutosta tarkastelujaksolla (esim. 2007-2015 noin -4,8 %). Toimialakomponentti kuvaa eri toimialojen valtakunnallista kehitystä em. suhdannemuutoksesta puhdistettuna eli sitä, onko kyseessä kasvava vai supistuva toimiala (esim. 2007-2015 alkutuotanto noin -18,2 %). Toimialakomponentti kuvaa, onko alueella enemmän valtakunnallisesti kasvaneita vai supistuneita toimialoja. Paikallinen komponentti on se osa toteutuneesta työpaikkamuutoksesta, jota em. kaksi komponenttia eivät selitä. Se kokoaa esimerkiksi paikallisen yritysrakenteen, sijaintitekijöiden, kehittämistyön, alueeseen erityisesti kohdistuneiden poliittisten toimien, toimintakulttuurin ja ilmapiirin yms. vaikutukset.

Ohjelman **rekisteriaineistoista** on saatu käyttöön myönnetyt yritys-, hanke- ja rakennetuet sekä maksetut maatalouden vuosittaiset tuet. Niistä on esitetty alueille kohdennetut perustiedot sekä tarkoituksenmukaisella tavalla suhteutetut tunnusluvut, jotta alueita on mahdollista vertailla keskenään benchmarking-näkökulman mukaisesti. Yleisimmin suhteutustapoina käytettiin alueen osuutta Itä-Suomen työikäisen maaseutuväestön määrästä (hanke- ja yritystuet) tai osuutta käytössä olevan maatalousmaan määrästä (maataloustuet). Jos alueen osuus tarkasteltavasta suureesta (esim. tuesta, vaikutuksista, osallistumisesta) oli tätä osuutta suurempi, tulos kuvasi alueen positiivista profiloitumista suhteessa koko Itä-Suomeen – ja päinvastoin. Pelkkien alueiden sisäisten jakaumien perusteella ei ole mahdollista arvioida alueita keskenään esimerkiksi panostuksen tai vaikuttavuuden volyymin osalta.

Toukokuun alussa kullakin alueella järjestettiin **työpaja,** joka toteutettiin samalla tavalla kaikissa kolmessa maakunnassa. Työpajoissa rakennettiin **kausaalikarttoja** sekä onnistuneiksi että ongelmallisiksi koetuista, maaseutuohjelmaan liittyvistä asioista kolmen teeman osalta: 1) alueen erityispiirteiden huomiointi ja hyödyntäminen, 2) toteutus ja 3) vaikuttavuus. Kausaalikartan sisäkehälle määriteltiin ensin ne asiat, jotka ryhmä koki onnistuneiksi tai ongelmallisiksi. Sitten kullekin asialle määriteltiin peräkkäisten miksi-kysymysten avulla syyketju. Kausaalikartan avulla on mahdollista kuva systeemistä kokonaisuutta (esim. Kuhmonen ym. 2017). Tarkastelujakso on ensisijaisesti kuluva ohjelmakausi. Taulukossa 1 on esitetty työpajojen osallistujat organisaatiotyypeittäin. Osallistujat edustivat ohjelmatoimijoita ja sidosryhmiä siten, että kokemusten ja näkökulmien kattavuus ja monipuolisuus olivat hyvin esillä. Kutsutuista tahoista yrittäjäjärjestöstä ei ollut osallistujia millään alueella. Kutsutuista tahoista tai

henkilöistä työpajoihin osallistui noin 34 % (Etelä-Savo 32 %, Pohjois-Karjala 34 % ja Pohjois-Savo 38 %).

Taulukko 1. Työpajojen osallistujat organisaatiotyypeittäin, henkilöä.

Organisaatio	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
ELY-keskus	7	7	5	19
Maakuntaliitto	1	2	1	4
Leader-ryhmä	4	2	3	9
Kunta	-	1	4	5
Yhteistoiminta-alue	2	1	2	5
Metsäkeskus	1	2	-	3
MTK	3	1	2	6
Yrittäjä	-	1	-	1
Kehitysyhtiö	-	-	2	2
ProAgria	2	5	1	8
Martat	1	1	-	2
Kylätoiminta	1	1	1	3
4H	2	2	2	6
Maaseudun Sivistysliitto	-	4	-	4
Yliopisto, tutkimuslaitos	5	6	-	11
Ammattikorkeakoulu	-	2	-	2
Ammattiopisto	3	1	-	4
Yhteensä	*32*	*39*	*23*	*94*

Arvioinnissa toteutettiin kolme sähköistä **kyselyä** tuensaajille. Yhteystiedot saatiin Maaseutuvirastolta ja kyselyt toteutettiin huhti-toukokuussa 2018. Hanketukikyselyyn saatiin 122 vastausta (vastausprosentti 29), yritystukikyselyyn 124 vastausta (vastausprosentti 28) ja maataloustukikyselyyn 577 vastausta (vastausprosentti 9). Hanketukikyselyn vastaajista 39 oli Etelä-Savosta, 44 Pohjois-Karjalasta, 27 Pohjois-Savosta ja 12 edusti alueidenvälisiä hankkeita. Yritystukikyselyn vastaajista 17 oli Etelä-Savosta, 64 Pohjois-Karjalasta ja 43 Pohjois-Savosta. Maataloustukikyselyyn vastanneita tiloja oli Etelä-Savossa 163, Pohjois-Karjalassa 172 ja Pohjois-Savossa 242. Valitettavasti sähköpostiosoitteiden saanti Maaseutuvirastolta viivästyi, minkä vuoksi maataloustukikysely meni jossakin määrin päällekkäin peltotöiden kanssa; tämä alensi vastausprosenttia. Tunnuslukuja hanketukikyselyiden vastaajista on esitetty taulukossa 2, yritystukikyselyn vastaajista taulukossa 3 ja maataloustukikyselystä taulukossa 4.

Hanketukikyselyn tulokset painotettiin kaikkia hankkeita vastaaviksi maakunnittain ja hanketyypeittäin. Yritystukikyselyn tulokset painotettiin kaikkia tukia vastaaviksi maakunnittain ja tukityypeittäin. Maatilakyselyn tulokset painotettiin kaikkia tiloja vastaaviksi maakunnittain ja tuotantosuunnittain. Yksi kehittämishanke kyselyssä vastasi keskimäärin 3,5:ttä hanketta kokonaisaineistossa (vaihteluväli 1,6-12,0), yksi yritystuki kyselyssä vastasi keskimäärin 4,1:tä tukea kokonaisaineistossa (vaihteluväli 3,1-9,5) ja yksi maatila kyselyssä vastasi keskimäärin 13,5:ttä maatilaa kokonaisaineistossa (vaihteluväli 5,5-34,9). Painottamalla kyselyjen vastaajajoukko ja tukea tarkasteltava kokonaisjoukko saatiin vastaamaan paremmin toisiaan. Ilman painottamista hanketukia koskevissa tuloksissa alueidenvälisten hankkeiden tulokset olisivat

saaneet selvästi liian suuren painoarvon, yritystuissa puolestaan investointitukea koskevat tulokset suhteessa perustamistukiin ja maataloustuissa erityisesti viljatiloja koskevat tulokset. Kyselylomakkeet ovat raportin liitteessä 1.

Taulukko 2. Tunnuslukuja hanketukikyselyn vastaajista (painotetut tulokset).

Tunnusluku	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Toteuttajaorganisaatio, %:					
Kehittämis- tai neuvontaorganisaatio	11	5	20	25	12
Kunta	4	5	0	16	5
Oppilaitos	0	6	4	0	3
Tutkimuslaitos	6	0	8	19	5
Järjestö/yhdistys	76	76	60	31	69
Liikeyritys	2	4	4	9	4
Ei tietoa	0	4	4	0	2
Yhteensä	100	100	100	100	100
Liikevaihto, %:					
Alle 20.000 euroa	27	32	27	23	29
20.000-100.000 euroa	15	23	19	0	18
Yli 100.000 euroa	38	28	39	58	36
Ei tietoa	21	17	15	19	18
Yhteensä	100	100	100	100	100
Hankkeen tilanne, %:					
Rahoituspäätös on saatu	0	10	4	0	4
Hanke on toteutusvaiheessa	38	44	48	94	47
Hanke on valmis	62	47	48	7	49
Yhteensä	100	100	100	100	100
Ohjelman toimenpide, %:					
Koulutus ja tiedonvälitys	17	6	12	29	13
Yhteistyö (elinkeinojen kehittäminen)	11	11	19	36	15
Maaseudun palveluiden ja kylien kehitt.	72	83	70	36	73
Yhteensä	100	100	100	100	100
Tuen määrä, %:					
Alle 50.000 euroa	60	53	41	13	50
50.000-200.000 euroa	33	36	30	7	32
Yli 200.000 euroa	6	12	28	80	19
Yhteensä	100	100	100	100	100
Hankkeita, kpl	141	148	102	31	422

Korkein osuus korostusvärillä.

Taulukko 3. Tunnuslukuja yritystukikyselyn vastaajista (painotetut tulokset).

Tunnusluku	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Yritysmuoto, %:				
Osakeyhtiö	52	78	70	72
Toiminimi	37	12	20	18
Muu	11	8	8	8
Ei tietoa	0	1	2	1
Yhteensä	100	100	100	100
Liikevaihto, %:				
Alle 50.000 euroa	5	25	29	23
50.000-500.000 euroa	89	47	43	53
Yli 500.000 euroa	5	22	18	18
Ei tietoa	100	100	100	100
Päätoimiala, %				
Alkutuotanto	16	5	14	9
Jalostus	21	35	28	31
Palvelut	63	60	58	60
Yhteensä	100	100	100	100
Hankkeen tilanne, %:				
Rahoituspäätös on saatu	11	10	10	10
Hanke on toteutusvaiheessa	53	55	46	52
Hanke on valmis	37	35	44	38
Yhteensä	100	100	100	100
Ohjelman toimenpide, %:				
Perustamistuki	20	47	22	35
Investointituki	80	53	78	65
Yhteensä	100	100	100	100
Tuen määrä, %:				
Perustamistuki:				
Alle 20.000 euroa	100	27	67	41
Vähintään 20.000 euroa	0	73	33	59
Yhteensä	100	100	100	100
Investointituki:				
Alle 50.000 euroa	67	63	71	67
Vähintään 50.000 euroa	33	37	29	22
Yhteensä	100	100	100	100
Myönnettyjä tukia, kpl	94	308	152	554

Korkein osuus korostusvärillä.

Taulukko 4. Tunnuslukuja maataloustukikyselyn vastaajista (painotetut tulokset).

Tunnusluku	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Keskipeltoaha, ha	36	48	49	45
– Rekisteritieto, ha	*31*	*42*	*43*	*39*
Vuokrapellon osuus, %	46	43	35	40
– Rekisteritieto, %	*41*	*40*	*36*	*39*
Keskimetsäala, ha	100	72	80	84
Päätuotantosuunta, %:				
Lypsykarjatalous	17	22	28	23
Naudanlihan tuotanto	10	13	13	12
Viljanviljely	12	9	11	11
Muu kasvinviljely	43	40	34	38
Puutarhatalous	8	6	7	7
Muu tuotanto	10	11	9	10
Yhteensä	100	100	100	100
Viljelijän keski-ikä, vuotta	53	52	52	52
– Rekisteritieto, vuotta	*53*	*52*	*51*	*52*
Tilan viljelyaika, vuotta	24	23	23	23
Maatalouden tulo-osuus, viljelijä, %:				
< 50 %	59	56	44	52
50-74 %	14	10	14	13
75-100 %	27	34	42	35
Ei tietoa	0	0	0	0
Yhteensä	100	100	100	100
Maatalouden tulo-osuus, puoliso, %:				
0 %	40	38	33	36
1-49 %	15	19	22	19
50-74 %	7	2	6	6
75-100 %	13	16	17	16
Ei tietoa/puolisoa	25	24	22	23
Yhteensä	100	100	100	100
Maatalouden tulos 2015-2017, %:				
Alle 5.000 euroa	41	32	27	33
5.000 – 14.999 euroa	28	29	26	28
15.000 – 24.999 euroa	10	13	19	15
25.000 – 34.999 euroa	7	10	11	10
35.000 euroa tai enemmän	12	15	15	14
Ei tietoa	2	1	1	1
Yhteensä	100	100	100	100
Oma kannattavuusarvio 2015-2017, %:				
Heikko	68	64	63	65
Kohtalainen	28	32	33	31
Hyvä	5	4	4	4
Ei tietoa	0	0	1	0
Yhteensä	100	100	100	100
Liiketoimintamalli, %:				
Tila tuottaa vain raaka-aineita	89	89	94	91
Tilalla jalostetaan tuotettuja raaka-aineita	9	7	2	5
Ei tietoa	2	4	4	4
Yhteensä	100	100	100	100
Tiloja, kpl (2017)	2.339	2.009	3.448	7.796

Korkein osuus tai arvo korostusvärillä.

Osana aineistonhankintaa **haastateltiin** kesä-elokuussa 2018 valikoitu joukko avainhenkilöitä, joilla oli erityistä tietoa joihinkin arviointikysymyksiin liittyen (esim. eri organisaatioiden ja rahoittajien yhteistyö) tai tarvittavaa kokonaisnäkemystä. Haastattelut kohdennettiin muun muassa ELY-keskusten maaseutupäälliköille, toimintaryhmien toiminnanjohtajille, yhteistoiminta-alueiden maaseutujohtajille, maakuntaliittojen aluekehityksen avainhenkilöille ja kehitysyhtiöiden toimitusjohtajille. Haastatellut henkilöt organisaatiotyypeittäin on kuvattu taulukossa 5.

Taulukko 5. Haastatellut henkilöt organisaatiotyypeittäin, henkilöä.

Organisaatio	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
ELY-keskus	2	2	2	6
Maakuntaliitto	1	1	1	3
Leader-ryhmä	3	2	3	8
Yhteistoiminta-alue	3	3	3	9
Kehitysyhtiö	2	4	2	8
Yhteensä	*11*	*12*	*11*	*34*

Elokuussa 2018 järjestettiin ”maakuntien taisto” Varkaudessa. Tilaisuus palveli arvioinnin tuloksista tiedottamista ja toimijoiden verkostoitumista sekä tuotti arvioinnin käyttöön aineistoa onnistumisista (”kultamunat”) ja koetuista haasteista (”murheenkryynit”). Tilaisuuteen osallistui 83 henkilöä, varsin tasapuolisesti kaikista maakunnista. Osallistujat organisaatiotyypeittäin on kuvattu taulukossa 6 ja tilaisuudessa jaetut kunniakirjat ovat liitteessä 4.

Taulukko 6. ”Maakuntien taistoon” osallistuneet henkilöt organisaatiotyypeittäin, henkilöä.

Organisaatio	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
ELY-keskus	7	7	6	20
Maakuntaliitto	1	3	1	5
Leader-ryhmä	2	2	3	7
Kunta	3	1	4	8
Yhteistoiminta-alue	1	5	2	8
Metsäkeskus	2	-	-	2
MTK	2	1	1	4
Kehitysyhtiö	-	2	6	8
ProAgria	1	3	2	6
Martat	-	1	-	1
Kylätoiminta	4	-	-	4
4H	1	1	1	3
Maaseudun Sivistysliitto	-	1	-	1
Yliopisto, tutkimuslaitos	1	1	1	3
Ammattikorkeakoulu	-	1	1	2
Ammattiopisto	1	-	-	1
Yhteensä	*26*	*29*	*28*	*83*

3. Havaintoja erilaisista aineistoista

Tähän osioon on koottu keskeisiä havaintoja erilaisista aineistoista: ohjelma-asiakirjoista, erilaisista tilastoista, rekisteriaineistoista, kyselyistä, haastatteluista, työpajoista ja benchmarking-tilaisuudesta. Vastaukset arviointikysymyksiin ja kehittämisehdotukset (luku 4) perustuvat pääasiassa näihin havaintoihin.

3.1. Ohjelma-asiakirjat

Kuviossa 4 on esitetty maaseutusuunnitelmissa asetettuja **painopisteitä** eri puolilla maata. Painopisteet kuvaavat maaseutuohjelman avulla toteutettavalle kehittämistyölle asetettuja strategisia tavoitteita, joita voidaan verrata lähihistorian kehityssuuntiin sekä ohjelman toteutukseen ja vaikutuksiin. Etelä-Savon strategisia painopisteitä ovat maaseudun elinkeinojen kehittäminen (yritysten kilpailukyky, luonnonvarat, luomu, paikallisuus), hyvinvoinnin parantaminen (nuorten työllistyminen, arki, kylät, vaikutusmahdollisuudet) ja elinvoimaisuutta edistävien rakenteiden (infrastruktuuri, palvelut, ympäristön tila) vahvistaminen (kuvio 4). Pohjois-Karjalan maaseutusuunnitelman painopisteitä luonnehtivat muun muassa luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen, maatilojen ja yritysten kilpailukyvyn edistäminen, yhteisöllisyyden, osallisuuden ja osaamisen vahvistaminen sekä maaseudun asuin-, työ- ja vapaa-ajan ympäristöjen kehittäminen. Pohjois-Savon strategiset painopisteet liittyvät vahvasti elintarvikeketjuun: perusmaatalouteen (nautakarjatalous), erikoismaatalouteen (marjat ym.) ja elintarvikejalostukseen; tämän lisäksi painotetaan metsäketjua, maaseutuyrittäjyyttä ja maaseudun kestävää aluerakennetta. Vaikka jo ohjelman tarjolla oleva keinovalikoima sitoo painopisteet tiettyyn kehykseen, alueiden välillä on silti selviä erityispiirteitä. Etelä-Savossa näitä ovat muun muassa paikallisuus, luomu ja innovatiivisuus, Pohjois-Karjalassa yhteisöllisyys ja osallisuus ja Pohjois-Savossa nautakarjatalous.

Pohjois-Pohjanmaa
1. Yrittäjyys ja työntekemisen kehittäminen
2. Maatalous
3. Elintarvike
4. Matkailu
5. Metsätalous ja puutuotteet
6. Uusiutuva energia
7. Muut luonnonvarat
8. Asuminen, saavutettavuus ja kulttuuri
9. Ympäristö ja ilmastonmuutos

Pohjanmaa: Keski-Pohjanmaa
1. Osaava maaseutu (biotalous, luonnonvara-ala)
2. Yrittävä ja elinvoimainen maaseutu (kilpailukyky ja kannattavuus, yrityskannan kasvu)
   a) maatalous
   b) metsätalous
   c) kotimainen energia
   d) maaseudun muu yritystoiminta
3. Hyvinvoiva maaseutu (asukkaiden henkinen ja fyysinen hyvinvointi, yhteisöllisyys)
4. Toimiva maaseutu (saavutettavuus, maankäyttö)
5. Ympäristö ja vesihuolto (ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuus, vesivarat)

Pohjanmaa: Pohjanmaa
1. Maatalous
2. Elintarvikkeiden jalostusasteen nostaminen ja lähiruoka
3. Uusiutuva energia ja energiatehokkuus
4. Metsä ja puuala
5. Yrittäjyyden kehittäminen
6. Väestön hyvinvointi
7. Luonnon ja ympäristön hyvinvointi

Etelä-Pohjanmaa
1. Ruokaprovinssin kehittäminen
2. Metsävarojen monipuolinen hyödyntäminen
3. Yrittäjyyden edistäminen maaseudulla
4. Alueellisen vetovoiman kasvattaminen

Pirkanmaa
1. Maaseudun palvelut
2. Yritys- ja elinkeinotoiminnan kehittäminen
3. Asuminen ja yhteisöllisyys
4. Biotalous ja uusiutuva energia
5. Osaaminen ja vuorovaikutus

Satakunta
1. Ammatillinen ja erikoistunut osaaminen
2. Uudet ratkaisut ja innovaatiot
3. Dynaaminen yrittäjyys

Varsinais-Suomi
1. Maa- ja puutarhatalous
2. Elintarvikejalostus
3. Metsäketju /puuntuotanto, bioenergia ja metsien tarjoamat ympäristöpalvelut
4. Monipuolinen maaseutuyrittäjyys
5. Kestävien rakenteiden maaseutu

Lappi
1. Maaseutuyrittäjyys
   a) Maatalous
   b) Porotalous
   c) Elintarvikeala
   d) Luonnontuotteet
   e) Metsäala ja uusiutuva energia
   f) Matkailu
   g) Maaseudun palveluyrittäjyys
2. Asuinmaaseutu
   a) Maaseudun infrastruktuuri
   b) Yhteisöllisyys
   c) Julkiset palvelut
   d) Maaseutuympäristö

Keski-Suomi
1. Uudistuva yrittäjyys
2. Monimuotoinen maaseutuasuminen
3. Metsistä on moneksi
4. Potkua maatalousyrittämiseen

Häme
1. Ruokaketju
2. Metsä- ja puutuoteala
3. Matkailu
4. Asuminen

Uusimaa
1. Menestyvä elinkeinoelämä
2. Energiatehokas maaseutu ja puhdas ympäristö
3. Hyvinvoiva maaseutuväestö

Kainuu
Teemaohjelmat:
1. Maatalous
2. Metsä- ja puutalous
3. Bioenergia
4. Luontomatkailu
5. Kylät

Pohjois-Savo
1. Perusmaatalous (maidon- ja naudanlihantuotanto)
2. Erikoismaatalous (marjat, vihannekset, yrtit, erikoiskasvit ja luonnontuotteet)
3. Elintarvikejalostus
4. Metsäketju (puuntuotanto, bioenergia ja metsien tarjoamat ympäristöpalvelut)
5. Monipuolinen maaseutuyrittäjyys (maaseudun keskeiset toimialat)
6. Kestävä maaseudun aluerakenne

Pohjois-Karjala
1. Luonnonvarojen kestävä ja älykäs hyödyntäminen
2. Kilpailukykyiset ja uusiutuvat maaseutuyritykset ja maatilat
3. Yhteisöllisyyden vahvistaminen, yhteistyön syventäminen ja sosiaalisen osallisuuden lisääminen
4. Osaamisen vahvistaminen ja uusiutumisen edistäminen
5. Asuminen, työ ja vapaa-aika

Etelä-Savo
1. Maaseudun elinkeinot
   a) Yritysten kilpailukyky
   b) Luonnonvarojen hyödyntäminen
   c) Luomu ja paikallisuus
2. Ihmisten hyvinvointi
   a) Nuorten työllistyminen ja laadukas arki
   b) Kylien vireys
   c) Vaikutusmahdollisuudet
3. Elinvoimaisuutta edistävät rakenteet
   a) Infrastruktuuri
   b) Asiakaslähtöiset palvelut
   c) Ympäristön tila

Kaakkois-Suomi
1. Toimiva elintarvikeketju
2. Metsätalous ja bioenergia
3. Matkailu
4. Paikallistalous ja yhteisöt sekä vapaa-ajan asuminen
5. Luonnonvarat vahvuutena
6. Maaseudun infrastruktuuri
7. Yrittäjyyden vahvistaminen

Kuvio 4. Maaseutusuunnitelmien painopisteet ELY-keskuksittain.

Kaikki alueet toteuttavat käytännössä yhteisen Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2014-2020 toimenpiteitä. Tästä seuraa väistämättä, että kaikki alueet joutuvat määrittelemään ohjelman keskeisten kohderyhmien erityispiirteet ja painopisteet omissa suunnitelmissaan samankaltaisina kokonaisuuksina. Tällaisia kokonaisuuksia ovat maatalous ja maatilat, muut maaseudun yritykset, maaseudun asukkaat ja yhteisöt sekä ympäristö. Seuraavassa on lyhyesti kuvattu, kuinka nämä profiloituvat kolmen maakunnan maaseutusuunnitelmissa.

Maatalous ja maatilat Itä-Suomen maaseutusuunnitelmissa. Etelä-Savon maatilojen keskikoko on muita maakuntia pienempi, mutta tuotantorakenne on monipuolinen ja maatilat ovat monialaisia. Maatalouselinkeinon kilpailukykyä – rakennetta, jatkuvuutta ja kannattavuutta – kehitetään tältä pohjalta. Luonnonmukaisella tuotannolla on alueella pitkät perinteet, samoin lähiruokatarjonnalla ja bioenergia käytöllä; näitä pyritään edelleen laajentamaan. Pohjois-

Karjalassa painopisteinä ovat maidontuotanto ja luomu-tuotanto, joiden ohella parannetaan maatilojen elinkelpoisuutta ja kilpailukykyä monella rintamalla (mm. omistajanvaihdokset, imago, riskienhallinta, innovaatiot) ”ekorationaalisen elintarviketuotannon” toimintamallin mukaisesti. Pohjois-Savon suunnitelmassa perusmaatalous (erityisesti maidon- ja naudanlihantuotanto) sekä erikoismaatalous (erityisesti marjat, vihannekset, yrtit, erikoiskasvit ja luonnontuotteet) ovat selkeitä painopisteitä. Maidon, naudanlihan ja marjojen tuotantoosuutta pyritään kasvattamaan. Tämän lisäksi suunnitelmassa on määritetty useita kehittämiskohteita (mm. tuotantoprosessin hallinta, infrastruktuurin riskit, tutkimus- ja kehitystyö), jotka koskevat yrittäjyyttä, osaamista ja toimintaympäristöä.

Muut maaseudun yritykset Itä-Suomen maaseutusuunnitelmissa. Etelä-Savon maaseutusuunnitelmassa tavoitellaan yritystoiminnan monipuolistamista mm. bioenergian, matkailun, elintarvikejalostuksen, hoiva- ja hyvinvointipalveluiden, puun jatkojalostuksen, ympäristönhoidon ja kalatalouden aloilla sekä yleisesti verkostoitumisen, innovaatioiden, markkinoinnin ja vientisosaamisen suhteen. Pohjois-Karjalassa tavoitellaan uusia lähiruokaratkaisuja ja hajautetun bioenergian tuotannon laajentamista sekä yleisesti luonnonvarojen jatkojalostuksen lisäämistä. Uusia palveluratkaisuja edistetään ja Venäjältä tulevaa kysyntää tyydytetään mm. matkailupalveluita kehittämällä. Innovaatiot mm. verkostoitumista tukemalla ovat suunnitelman läpileikkaava teema. Pohjois-Savossa maaseudun yritystoiminnan kehittämisen kärkenä on elintarvikejalostus, minkä rinnalla muita merkittäviä aloja ovat mm. matkailu, maaseudun sosiaali- ja terveyspalvelut, hevosala sekä maaseudun tuotannollinen ja palvelualojen pienyrittäjyys. Metsäketjua kehitetään ensisijaisesti hanketoimintana.

Maaseudun asukkaat ja yhteisöt Itä-Suomen maaseutusuunnitelmissa. Etelä-Savossa panostetaan maaseudun yhteisöllisyyttä tukevan infrastruktuurin, kylien vireyden ja vaikutusmahdollisuuksien parantamiseen; erityisenä tavoitteena on nuorten työllistyminen. Pohjois-Karjalassa panostetaan nuorten ja nuorten aikuisten, ikääntyvien, maahanmuuttajien ja paluumuuttajien osallistamiseen ja yhteisöllisyyden vahvistamiseen paikallisen kehittämisen kautta. Pohjoiskarjalaista maaseutubrändiä vahvistetaan, samoin alueellista ruokabrändiä. Pohjois-Savon maaseutusuunnitelmassa maaseudun kestävä aluerakenne on yksi kuudesta painopisteestä. Sen puitteissa tuetaan mm. kirkonkylien ja kylien roolia lähipalvelukeskuksina, luontoon liittyvää infrastruktuuria, omaleimaisen kulttuurin näkyvyyttä ja hyödyntämistä ja uusien toimintamallien kokeilua pilottihankkeina.

Ympäristö Itä-Suomen maaseutusuunnitelmissa. Vesien tilan turvaamista ja maatalouden ravinnekuormituksen hallintaa tavoitellaan kaikissa alueellisissa suunnitelmissa. Etelä-Savossa maaseutustrategian visioon on kirjattu alueen puhtaita vesiä vaaliva ja kestävästi hyödyntävä ”sinivihreä” talous, minkä lisäksi ympäristö (mm. monimuotoisuus) ja kestävä kehitys (mm. uusiutuva energia) ovat suunnitelman läpileikkaavia teemoja. Luomu-tuotannon tukemista ja ympäristösopimuksia priorisoidaan. Pohjois-Savossa maatalouden erityisesti vesiin

kohdistuvan ympäristökuormituksen vähentäminen on osa perusmaatalouden painopistettä. Pohjois-Karjalassa luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen on yksi painopisteistä, erityisesti pelloilta tulevan hajakuormituksen hallinta ja ravinnekierron tehostaminen. Ilmastonmuutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen sekä ympäristö ovat läpileikkaavia teemoja. Maatalouden ympäristökorvausjärjestelmä on määritelty keskeisimmäksi työkaluksi vesien hyvän tilan säilyttämiseksi tai sen parantamiseksi sekä maaseutusuunnitelmissa että vesipuitedirektiivin mukaisissa alueellisissa vesienhoitosuunnitelmissa. Maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maisemallisten erityispiirteiden edistämistä tavoitellaan Etelä-Savon ja Pohjois-Karjalan maaseutusuunnitelmissa; Pohjois-Savon suunnitelmassa näistä ei ole mainintaa.

Läpileikkaavat teemat. Etelä-Savon maaseutusuunnitelmassa on neljä läpileikkaavaa teemaa: taloudellinen, sosiaalinen, ekologinen ja kulttuurinen kestävyys. Myös paikallisuuden toteutuminen tuotteissa, palveluissa ja kulttuurissa sekä kehittämistyössä on läpileikkaavan teeman kaltainen hyödynnettävä vahvuus. Pohjois-Karjalan suunnitelman läpileikkaavat teemat ovat innovaatiot, ilmastonmuutos ja ympäristö. Pohjois-Savon maaseutusuunnitelman läpileikkaavia teemoja on neljä: innovaatiot, nuoriso, kansainvälisyys sekä ilmastonmuutos, vähähiilisyys ja ympäristö. Osa teemoista on samoja kuin valtakunnallisessa ohjelmassa.

Maaseutusuunnitelmien valmistelu. Etelä-Savon maaseutustrategian ja -suunnitelman valmistelua ohjasi ELY-keskuksen E- ja Y-vastuualueita edustava ryhmä, minkä lisäksi ELY-keskuksen ympäristötukiryhmä käsitteli ympäristönhoitoon liittyviä asioita. Suunnitelman laadinnassa hyödynnettiin aiempia ohjelmia ja suunnitelmia (mm. toimenpideohjelma 2012-2020, puuklusterin kehittämissuunnitelma, matkailun kehittämisohjelma) sekä toteutettiin kyselyitä ja työpajatyöskentelyä. Pohjois-Karjalan suunnittelutyötä ohjasi eri sidosryhmiä edustanut 20-henkinen valmisteluryhmä. Jo vuosien 2010-2012 aikana toteutettiin laaja Tulevaisuusriihi-koulutushanke (40 maaseudun kehittäjää) ja järjestettiin 16 ideointitilaisuutta (”tulevaisuushuutokaupat”) kunta- ja kyläkierroksella, minkä lisäksi suunnittelutyössä hyödynnettiin kaikkien ELY-keskusten alueilla järjestettyjen tulevaisuustyöpajojen tuotoksia (70 osallistujaa). Pohjois-Savon maaseutusuunnitelman valmisteluprosessi on kuvattu suunnitelmassa yksityiskohtaisesti. Siihen sisältyi tulevaisuusriihiä, tulevaisuussaunoja, tulevaisuustyöpajoja ja asiantuntijakeskusteluja, joihin osallistui yhteensä lähes 300 henkilöä – osa heistä osallistui lisäksi luonnoksen kommentointikierrokseen. Lisäksi Itä-Suomen kolme maakuntaa listasivat osana valmistelutyötä vuonna 2013 useita yhteistyökohteita ohjelmakaudelle 2014-2020 (mm. maidontuotannon, luomun ja ruokamatkailun kehittäminen, yhteinen väli- ja loppuarviointi).

Strategian ja painotusten ohjaavuus. Etelä-Savon rahoituskehyksestä pyritään kohdentamaan 60 % yritystukiin ja 40 % kehittämishankkeisiin. Hankkeiden valintakriteereillä pyritään varmistamaan yritys- ja hanketukien panos suunnitelman tavoitteiden toteutumiseen; kriteereitä on mainittu 14 kappaletta ja ne ovat melko yleisluontoisia (mm. synnyttää uusia työpaikkoja, edistää innovaatioiden syntymistä). Maaseutusuunnitelman toimeenpanoa koordinoivat

yritystukityöryhmä ja hankeryhmä ja maaseudun kehittämissuunnitelman seurantaryhmä. Myös Pohjois-Karjalassa yritystukiin pyritään kohdentamaan 60 % ja hanketukiin 40 % rahoituskehyksestä. Rahoitettavien hankkeiden valinnassa noudatetaan valtakunnallisia kriteereitä, mutta niiden käytössä otetaan huomioon maaseutusuunnitelman tavoitteet ja kehittämiskohteet. Pohjois-Karjalan maaseutusuunnitelman toimeenpanoa koordinoivat työryhmät (yritysrahoitus, kehittämishankkeet, Leader-yhteistyö) sekä maakunnallinen maaseutuohjelman ohjausryhmä. Pohjois-Savon maaseutusuunnitelman rahoituskehyksestä noin 54 % kohdennettiin yritystukiin ja 46 % hanketukiin. Rahoitettavien hankkeiden valinnassa noudatetaan valtakunnallisia kriteereitä. ELY-keskus vastaa rahoituslinjauksesta ja yhteensovituksesta. Maaseutusuunnitelman toimeenpanosta keskustellaan kaksi kertaa koolle kutsuttavassa maaseutuohjelmakokouksessa, joka korvaa aiemman maaseuturyhmän. Itä-Suomen ELY-keskuksilla on aluekohtaisten tavoitteiden rinnalla myös yhteinen yritysrahoitusstrategia (2015), jota on käytetty hakemusten käsittelyn ja päätöksenteon tukena, ja johon on koottu muun muassa arviointikriteereitä.

Yhteys rakennerahasto-ohjelmiin. Etelä-Savon maaseutusuunnitelmassa on kuvattu lähinnä maaseutusuunnitelman ja rakennerahasto-ohjelmien toimintalinjojen päällekkäisyydet eli se, mitä toimintalinjojen painopisteitä voidaan edistää myös maaseutusuunnitelman toimenpiteillä. Pohjois-Karjalan maaseutusuunnitelmassa kuvataan melko tarkasti kansallisiin kumppanuussopimuksiin nojaava yleinen työnjako maaseuturahaston ja muiden rahastojen (EAKR, ESR, EMKR) välillä yhdeksällä alalla. Käytännössä yhteensovitusta tehdään maakuntaohjelman ohjaamana sekä ”pitämällä säännöllisesti palavereita” ja toteuttamalla teemahakuja. Pohjois-Savon maaseutusuunnitelmassa työnjako rakennerahastojen suuntaan perustuu kumppanuussopimuksiin; suunnitelmassa on lisäksi kuvattu kohteet, jotka vaativat erityistä yhteensovitusta rahoittavan rahaston valinnassa. Kaikissa maakunnissa yhteensovitusta ja työnjakoa tehdään vakiintuneena vuorovaikutuksena ja osallistumisena kokouksiin. Maaseutuohjelma on rakennerahasto-ohjelmiin verrattuna joustava ja ”skaalautuva”, koska hankkeita voidaan toteuttaa mittakaavaltaan valtakunnallisina, usean ELY-keskusalueen kattavina, maakunnallisina, seudullisina tai kunnallisina hankkeina.

Ohjelman **rahoituskehys** määrittää hanke- ja yritystukien osalta tuen myöntämismahdollisuudet. Taulukossa 6 on kuvattu eri alueiden rahoituskehyksiä ja niiden osuuksia maaseutuväestöstä ja maatiloista. Itä-Suomen yhteinen hanke- ja yritystukien rahoituskehys (EU ja valtio) on noin 113 milj. euroa. Pohjois-Karjalan osuus tuesta on suurempi kuin sen osuus haja-asutusväestöstä ja maatiloista. Etelä-Savon osuus kehyksestä on pienempi kuin sen osuus haja-asutusväestöstä, mutta suurempi kuin sen osuus maatiloista. Pohjois-Savon osuus kehyksestä on pienempi kuin sen osuus haja-asutusväestöstä tai maatiloista. Yleisesti Etelä- ja Lounais-Suomen ELY-keskusten osuus rahoituskehyksestä on pienempi kuin niiden osuus haja-asutusväestöstä ja maatiloista – Pohjois-Suomessa tilanne on päinvastainen. Rahoituskehys siis tasaa resursseista, luonnonoloista ja aluerakenteesta johtuvia eroja alueiden välillä.

Taulukko 6. Eri alueiden osuudet rahoituskehyksestä, haja-asutusväestöstä ja maatiloista, %.

	Rahoituskehys		Haja-asutusväestö	Maatilat
Alue	**Milj. Euroa**	**%**	**%**	**%**
Uudenmaan ELY-keskus	25,8	4,4	9,7	6,6
Varsinais-Suomen ELY-keskus	46,0	7,9	9,2	10,8
Satakunnan ELY-keskus	34,6	6,0	4,8	6,2
Hämeen ELY-keskus	30,1	5,2	7,1	7,2
Pirkanmaan ELY-keskus	43,0	7,4	7,9	7,8
Kaakkois-Suomen ELY-keskus	32,5	5,6	5,7	6,2
Etelä-Savon ELY-keskus	29,7	5,1	5,6	4,9
Pohjois-Savon ELY-keskus	41,7	7,2	7,7	7,2
Pohjois-Karjalan ELY-keskus	41,7	7,2	5,8	4,1
Keski-Suomen ELY-keskus	40,3	7,0	7,2	5,3
Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus	56,8	9,8	6,9	11,3
Pohjanmaan ELY-keskus	44,5	7,7	5,8	9,5
Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus	59,1	10,2	8,8	8,8
Kainuun ELY-keskus	21,5	3,7	2,5	1,4
Lapin ELY-keskus	33,2	5,7	5,2	2,8
Yhteensä (Manner-Suomi)	**580,5**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Väestöä ja maatiloja koskevat tunnusluvut vuodelta 2016.
Rahoituskehysosuutta suurempi osuus vihreällä ja pienempi punaisella korostusvärillä.

3.2. Tilastoaineistot

Lähimenneisyyden kehityssuuntia on tarkasteltu maatalouden, yritysten, työpaikkojen ja väestökehityksen osalta. Koska analyysit perustuvat tilastotarkasteluun, ne ovat luonnollisesti kapea-alaisia havaintoja kehityssuunnista. Kun kehitystä on tarkasteltu suunnilleen edellisen ohjelmakauden mittaiselta ajanjaksolta, ne antavat kuitenkin pohjaa kuluvan ohjelmakauden alkuvuosien kehityksen arvioinnille: **onko aiempi kehityssuunta jatkumassa vai kääntymässä johonkin suuntaan.** Itä-Suomen kehityssuuntia on verrattu maan keskiarvoon, ja tulokset on esitetty koko maan osalta maakunnittain ja Itä-Suomen osalta lisäksi kunnittain.

Maatalouden menestymistä markkinoilla on kuvattu maatalouden myyntitulojen kehityksellä ja maatalouden bruttoinvestointien kehityksellä. Myyntitulojen suhteellinen kehitys kuvaa sitä, onko alueen maatalouden ”markkinaosuus” kasvanut vai vähentynyt. Investoinnit liittyvät kilpailukyvyn parantumiseen ja toiminnan jatkuvuuteen pitkällä aikavälillä: molemmat edellyttävät kykyä investoida elinkeinoon. Pohjois-Savossa maatalouden myyntitulojen kehitys on ollut maan keskiarvoa parempaa, mutta investointien kehitys maan keskiarvoa heikompaa. Etelä-Savossa ja Pohjois-Karjalassa sekä myyntitulot että investoinnit ovat kehittyneet maan keskiarvoa heikommin. Yksittäisten kuntien kehitys suhteessa maan keskiarvoon vaihtelee paljon. Sekä myyntitulojen että investointien osalta maan keskiarvoa parempaan kehitykseen ovat yltäneet Heinävesi, Juankoski, Lieksa, Siilinjärvi, Suonenjoki ja Valtimo (kuvio 5).

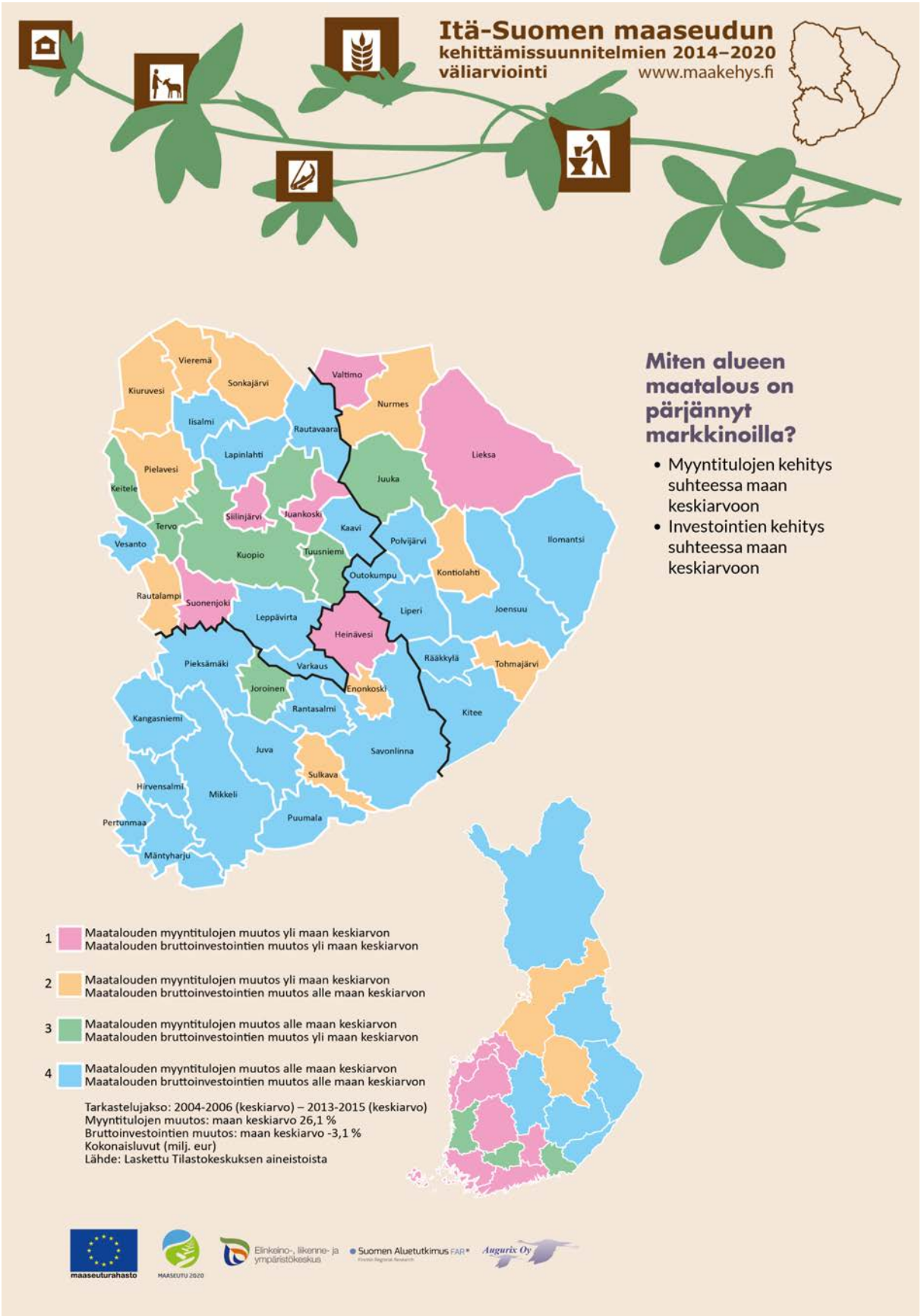

Kuvio 5. Maatalouden menestyminen markkinoilla.

Viljelijäperheiden tulonmuodostuksessa tärkeimmässä asemassa ovat perinteisesti maataloustulot ja palkkatulot. Pohjois-Savossa sekä maataloustulot että palkkatulot ovat kehittyneet maan keskiarvoa paremmin. Etelä-Savossa ja Pohjois-Karjalassa maataloustulojen kehitys on jäänyt alle maan keskiarvon, mutta palkkatulojen kehitys on ollut maan keskiarvoa parempaa. Kehityserojen taustalla on useita syitä: tuotantorakenne, työpaikkojen saatavuus, maatalouden rakennemuutos, luonnonolosuhteet, yrittäjyys jne. Sekä maataloustulojen että palkkatulojen osalta maan keskiarvoa parempaan kehitykseen yltäneitä kuntia on kuitenkin kaikissa maakunnissa (kuvio 6).

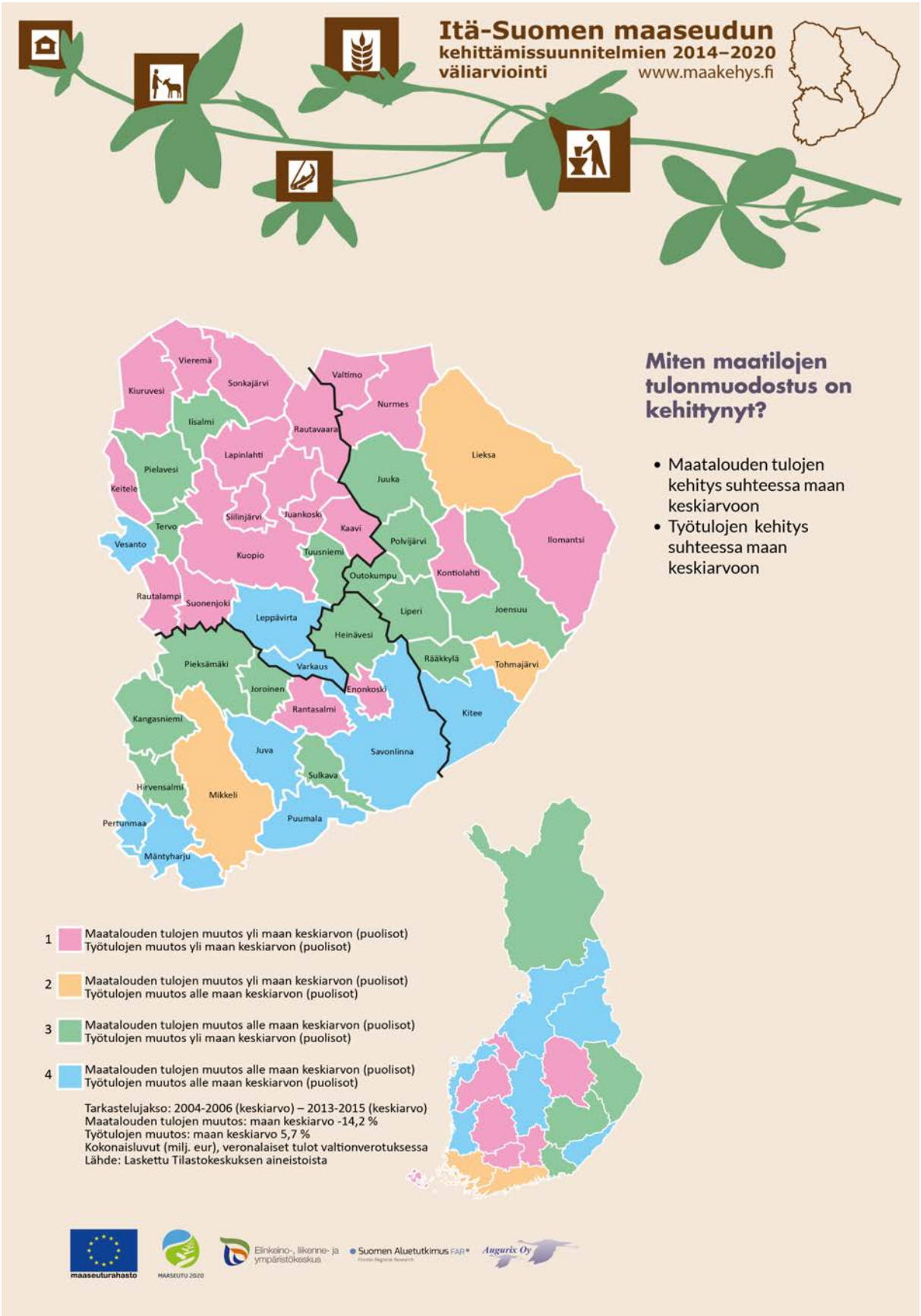

Kuvio 6. Maatilojen tulonmuodostus maatalous- ja palkkatulojen osalta.

Kuviossa 7 on esitetty kooste valikoiduista **luonnonvarojen käyttöön** liittyvistä tunnusluvuista. Etelä-Savon osuus *yksityismetsien liiketuloksesta* on ollut noin viisinkertainen sen väestöosuuteen verrattuna, kun muiden Itä-Suomen maakuntien osuudet ovat olleet noin kaksinkertaisia väestöosuuteen verrattuna. Kaikkien maakuntien osuus on ollut kasvusuunnassa. Etelä-Savon osuus *sisävesien kalansaaliista* on ollut yli kymmenkertainen sen väestöosuuteen verrattuna, ja osuus on ollut kasvusuunnassa. Muidenkin Itä-Suomen maakuntien osuudet ovat olleet selvästi väestöosuutta suurempia, mutta kehityssuunta on ollut lievästi laskeva.

EVIRAn valvomien *luomuelintarvikejalostajien* osuudet ovat olleet Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa laskusuunnassa ja Etelä-Savossa vakaalla tasolla, ja ne vastaavat vuonna 2017 suunnilleen väestöosuuksia. Maakuntien osuudet ELY-keskusten valvomien *alhaisen jalostusasteen (usein maatilojen) luomu-toimijoista* ovat olleet vakaat tai hieman laskusuunnassa Pohjois-Karjalassa ja Etelä-Savossa ja lievässä kasvussa Pohjois-Savon osalta. Pohjois-Karjalan osuus toimijoista on kaksinkertainen suhteessa sen väestöosuuteen; muissa maakunnissa osuus on hieman väestöosuutta korkeampi. Molemmat luomu-jalostusta koskevat osuudet ovat huomattavasti alhaisempia kuin maakuntien osuudet luomu-tiloista tai luomu-viljelyssä olevasta peltoalasta.

Pohjois-Savon osuus *maidontuotannosta* on ollut kolminkertainen sen väestöosuuteen verrattuna. Pohjois-Savon ja Etelä-Savon osuudet ovat säilyneet viime vuodet hyvin vakaina, Pohjois-Karjalan osuus on ollut lievästi laskeva. Pohjois-Savon osuus *monialaisista maatiloista* on ollut 2000-luvun trendinä lievästi kasvava, Pohjois-Karjalan osuus lievästi aleneva ja Etelä-Savon osuus melko vakaa. Etelä-Savon osuus monialaisista tiloista on noin prosenttiyksikön suurempi kuin sen osuus kaikista tiloista; Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon osuudet puolestaan hieman alhaisemmat kuin niiden osuudet kaikista tiloista.

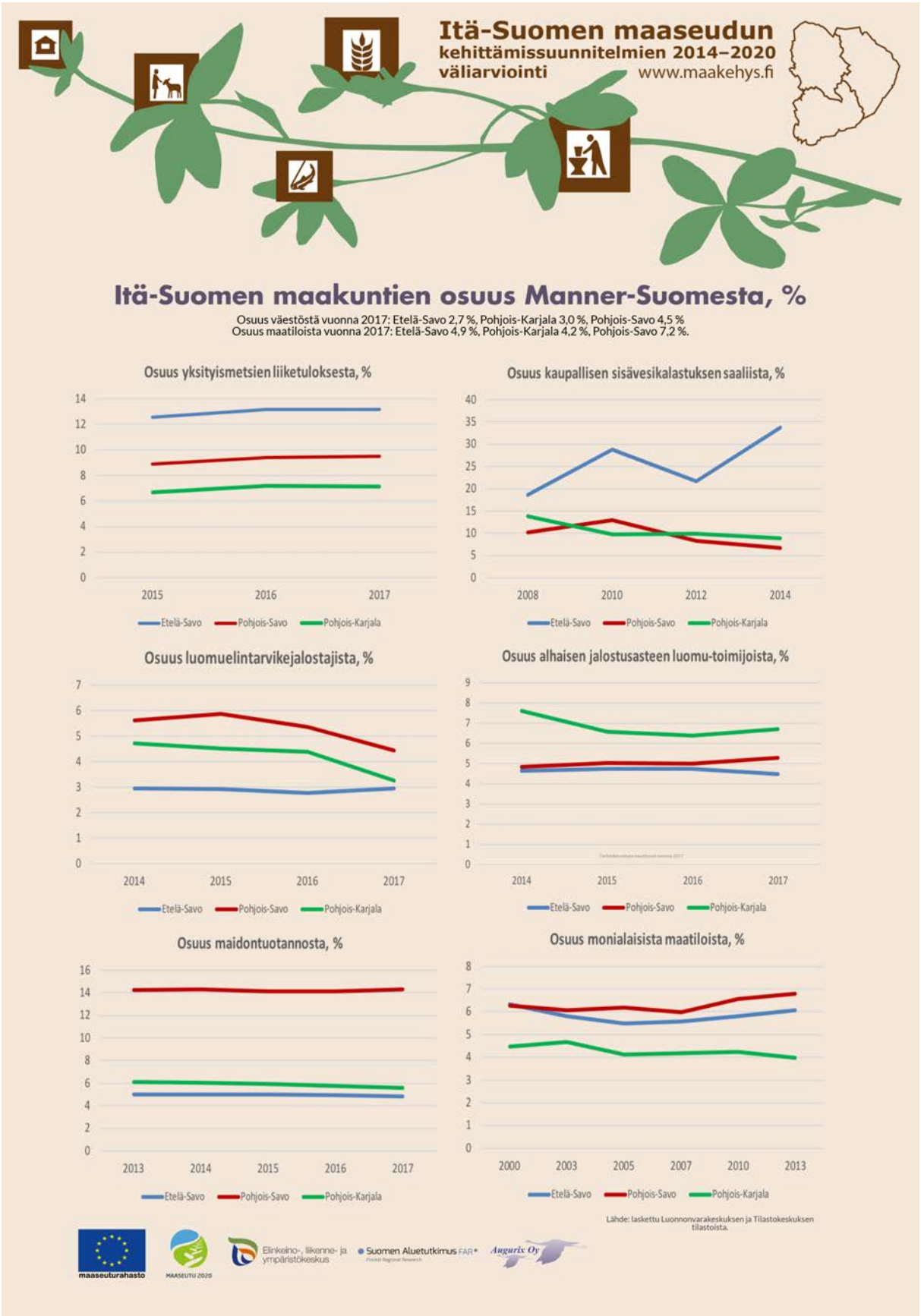

Kuvio 7. Valikoituja luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyviä kuvaajia.

Yritystoimipaikkojen ja niiden liikevaihdon kehityksessä erityisesti Pohjois-Karjala on menestynyt hyvin verrattuna maan keskiarvoon (kuvio 8). Etelä-Savossa ja Pohjois-Savossa yritystoimipaikkojen määrän muutos on jäänyt alle maan keskiarvon, mutta niiden liikevaihdon kehitys on ollut maan keskiarvoa parempaa. Yksittäisten kuntien kehityksestä on vaikea tunnistaa säännönmukaisuuksia hyvin menestyneitä maakuntakeskuskaupunkeja lukuun ottamatta. Hyvän kehityssuunnan kuntia on sekä lähellä maakuntakeskuksia että maakuntien reuna-alueilla. Molemmilla mittareilla heikoimmin menestyneet kunnat sijaitsevat sen sijaan pääsääntöisesti maakuntien rajaseuduilla.

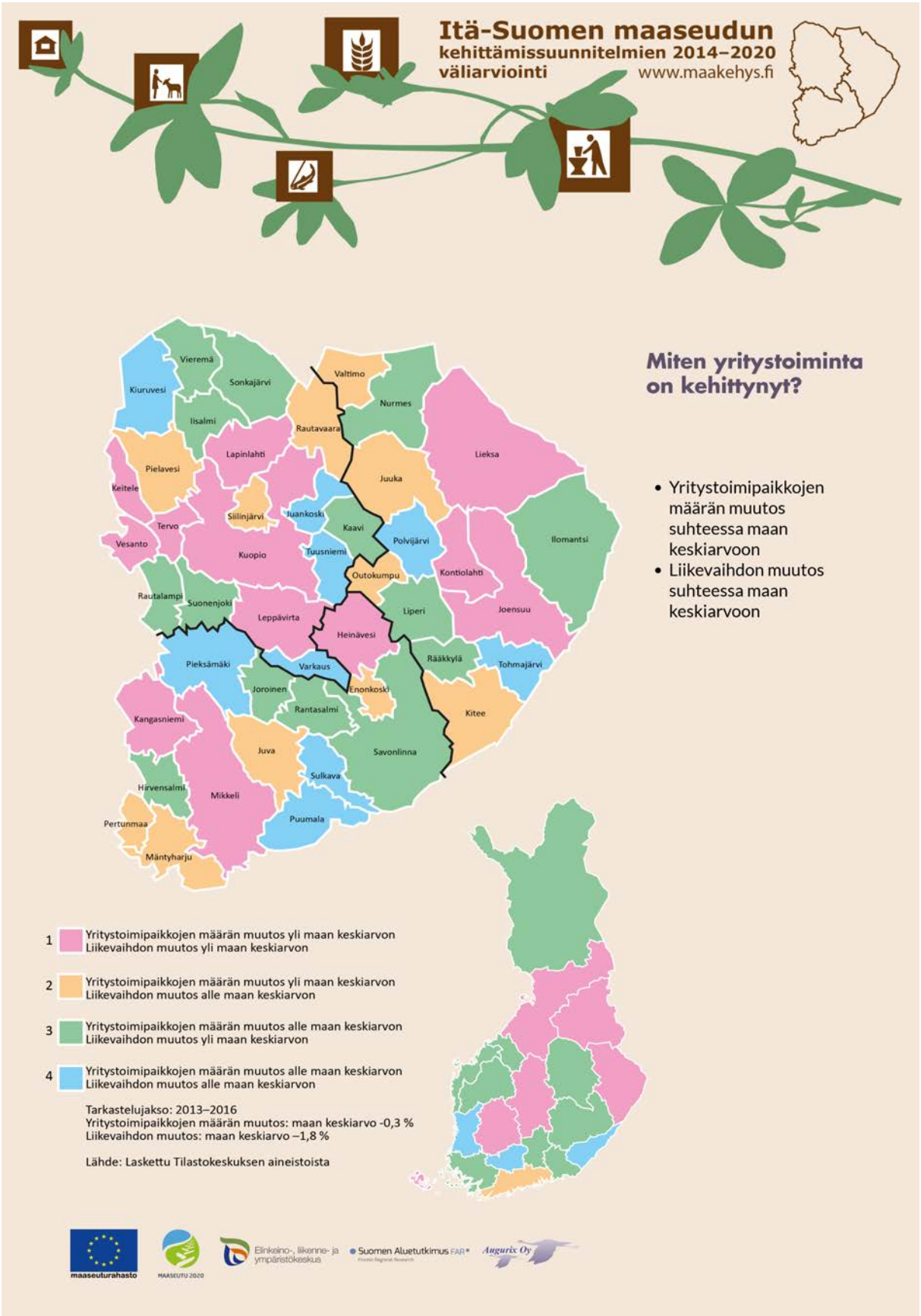

Kuvio 8. Yritystoimipaikat ja niiden liikevaihto.

Työpaikkamäärän kehitykseen liittyvät suhdannekehitys, toimialarakenne ja erilaiset paikalliset tekijät. Suhdannekehityksen vaikutuksesta puhdistettu toimialarakenteen vaikutus on ollut negatiivinen kaikissa Itä-Suomen maakunnissa, toisin sanoen niissä on ollut tarkastelujaksolla enemmän valtakunnallisesti supistuvia kuin kasvavia toimialoja (kuvio 9). Etelä-Savo ”menetti” vuosina 2007-2015 toimialarakenteen vuoksi 398 työpaikkaa (–0,6 %), Pohjois-Karjala 534 työpaikkaa (–0,8 %) ja Pohjois-Savo 28 työpaikkaa (–0,0 %). Vain Mikkeli, Savonlinna, Joensuu, Kuopio ja Siilinjärvi hyötyivät toimialarakenteestaan, koska niissä valtakunnallisesti kasvaneiden toimialojen osuus (mm. hallinto- ja tukipalvelut, informaatio ja viestintä, sosiaali- ja terveyspalvelut) oli suurempi kuin supistuneiden toimialojen osuus (mm. teollisuus, maa-, metsä- ja kalatalous, kuljetus ja varastointi). Juuassa, Keiteleellä ja Vieremällä valtakunnallisesti supistuneiden toimialojen osuus oli erityisen suuri.

Suhdannekehityksen ja toimialarakenteen vaikutuksesta puhdistettu työpaikkamuutos kuvaa erilaisten paikallisten tai alueeseen erityisellä tavalla kohdistuneiden ulkopuolisten tekijöiden yhteisvaikutusta (kuvio 10). Myös erilaisten alueellisten ja paikallisten kehittämistoimenpiteiden vaikutus ilmenee työpaikkojen osalta nimenomaan tässä paikallisessa vaikutuksessa. Muita vaikuttavia tekijöitä voivat olla sijainti ja saavutettavuus, luonnonolosuhteet, ostovoiman kehitys, kehittämistoiminta, ilmapiiri, erilaiset väestörakenteeseen ja osaamiseen liittyvät tekijät yms. Kaikkiin näistä ei voida paikallisin toimin tai vaikkapa maaseutuohjelmalla vaikuttaa. Paikallinen vaikutus oli aikavälillä 2007-2015 negatiivinen kaikissa Itä-Suomen maakunnissa: Etelä-Savossa 4.826 työpaikkaa (–7,7 %), Pohjois-Karjalassa 850 työpaikkaa (–1,3 %) ja Pohjois-Savossa 755 työpaikkaa (–0,7 %). Etelä-Savossa on muihin maakuntiin verrattuna vähän kasvualoja eli aluetalouden haaste on vahvasti rakenteellinen.

Yksittäisistä kunnista menestyivät parhaiten Kohtiolahti (+747 työpaikkaa; +12,7 %) ja Liperi (+303 työpaikkaa; +6,2 %). Myös Joensuussa, Kuopiossa ja Siilinjärvellä paikallinen vaikutus oli positiivinen. Näissä kunnissa paikallinen vaikutus oli positiivinen yli puolella toimialoista (20 kpl). Kaikissa muissa Itä-Suomen kunnissa oli joitakin sellaisia paikallisia tekijöitä tai niihin erityisellä tavalla kohdistuneita ulkopuolisia toimenpiteitä, jotka ”söivät” työpaikkoja. Paikallinen vaikutus ei ollut tarkastelujaksolla positiivinen yhdessäkään Etelä-Savon kunnassa.

Kuviossa 11 on esitetty paikallinen vaikutus toimialoittain. Suurimmat positiiviset paikalliset vaikutukset Etelä-Savossa olivat kaupan toimialalla Mikkelissä (+179 työpaikkaa), teollisuudessa Kangasniemellä (+55) sekä ”muilla” aloilla (kotitaloudet työnantajina, kansainväliset organisaatiot, toimiala tuntematon) Savonlinnassa (+44). Pohjois-Karjalassa suurimman positiivisen paikallisen vaikutuksen toimialat olivat teollisuus Joensuussa (+319 työpaikkaa), teollisuus Kontiolahdella (+248) sekä julkinen hallinto ja maanpuolustus Joensuussa (+205). Pohjois-Savossa eniten myönteiseen suuntaan poikkesivat hallinto- ja tukipalvelutoiminta Kuopiossa (+546 työpaikkaa), kauppa Kuopiossa (+504) ja ”muut” alat Kuopiossa (+232). Vastaavasti suurin negatiivinen paikallinen vaikutus oli Etelä-Savossa Savonlinnan terveys- ja

sosiaalipalveluissa (–355 työpaikkaa), Mikkelin terveys- ja sosiaalipalveluissa (–249) ja Savonlinnan hallinto- ja tukipalvelutoiminnassa (–201). Pohjois-Karjalan suurimmat negatiiviset paikalliset vaikutukset koskivat ammatillista, tieteellistä ja teknistä toimintaa Joensuussa (–266 työpaikkaa), teollisuutta Kiteellä (–208) ja muuta palvelutoimintaa (mm. järjestöt, seurakunnat, tavaroiden korjaus, pesulat, kampaamot, kylpylät) Joensuussa (–160). Pohjois-Savossa paikalliset tai tiettyyn paikkaan kohdistuneet ulkopuoliset tekijät vaikuttivat negatiivisesti voimakkaimmin Varkauden teollisuuteen (–308 työpaikkaa), Iisalmen terveys- ja sosiaalipalveluihin (–253) ja Varkauden hallinto- ja tukipalvelutoimintaan (–162).

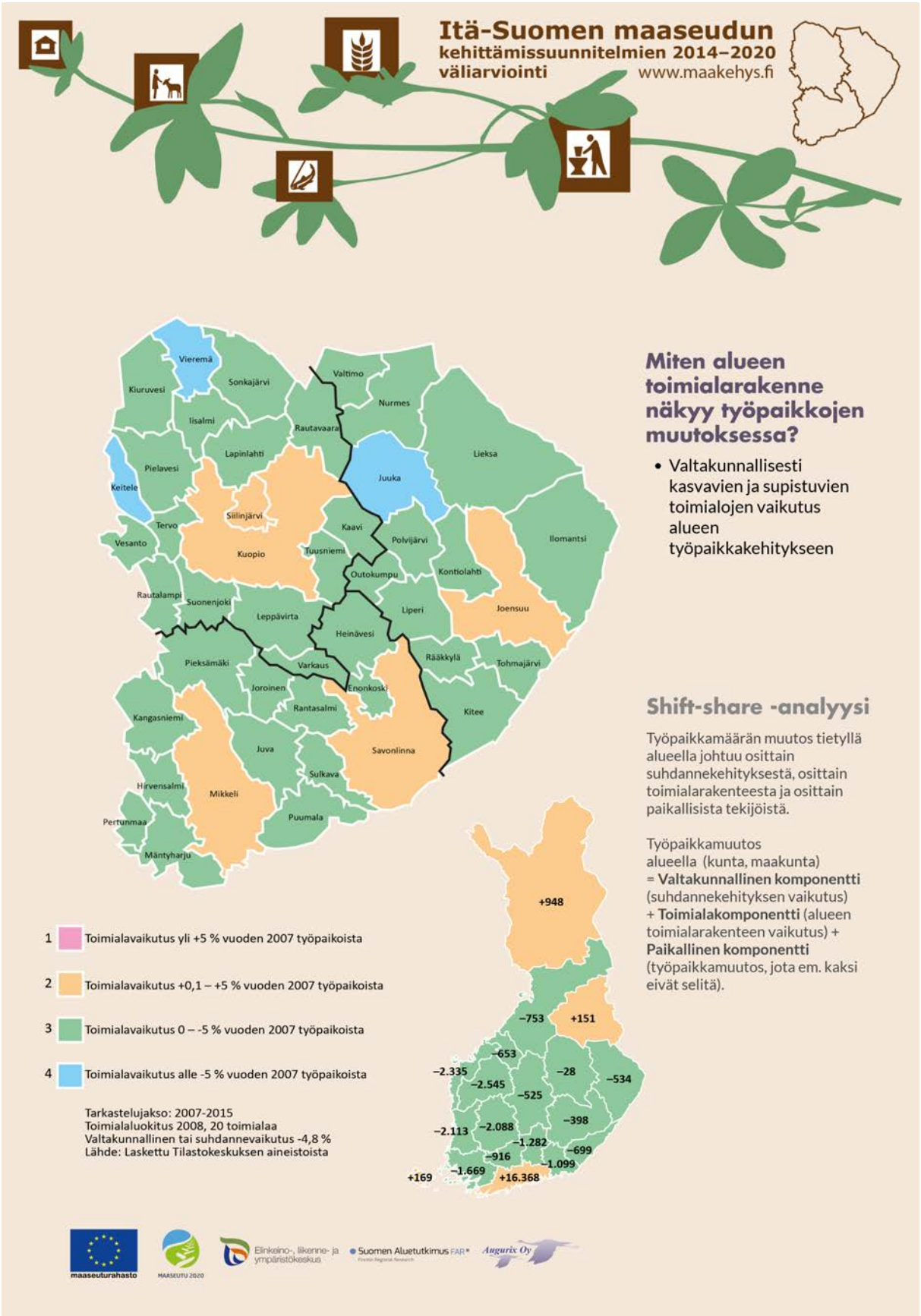

Kuvio 9. Toimialarakenteen vaikutus työpaikkamuutokseen.

Kuvio 10. Paikallisten tekijöiden vaikutus työpaikkamuutokseen.

Kuvio 11. Paikallinen vaikutus toimialoittain.

Maaseutualueet ovat perinteisesti houkutelleet **lapsiperheitä ja eläköitymässä olevia** varttuneempia kansalaisia. Etelä-Savo ja Pohjois-Savo ovat saaneet muuttovoittoa sekä 0-14-vuotiaiden lasten (lapsiperheiden) että 50-64-vuotiaiden eläköitymässä olevien ikäryhmissä, Pohjois-Karjala vain varttuneempien ikäryhmässä. Uusimaa on kärsinyt muuttotappiota molemmissa ikäryhmissä kuntien välisessä muutossa. Molemmissa ikäryhmissä muuttovoittoa saaneet Itä-Suomen kunnat ovat Mikkeliä lukuun ottamatta maakuntakeskusten ulkopuolisia kuntia – monet jopa varsin etäällä niistä olevia kuntia. Monilla Itä-Suomen maaseutukunnilla on siis ollut vetovoimaa asuinpaikkana (kuvio 12).

Kuviossa 13 on tarkasteltu vielä 0-14-vuotiaiden lasten ja 15-29-vuotiaiden nuorten määrän kehitystä suhteessa maan keskiarvoon kunkin kunnan harvaan asutussa osassa. Nämä ovat aluekehityksen osalta rakenteellisesti haasteellisimmassa asemassa olevia ja herkimpiä alueita. Itä-Suomen maakuntien harvaan asuttujen alueiden kehitys on ollut varsin erilaista. Etelä-Savossa kehitys on ollut keskimääräistä parempaa 15-29-vuotiaiden ikäryhmässä ja keskimääräistä huonompaa 0-14-vuotiaiden ikäryhmässä. Pohjois-Savossa on puolestaan ollut maan keskiarvoa parempaa kehitystä 0-14-vuotiaiden ikäryhmässä ja keskiarvoa heikompaa kehitystä 15-29-vuotiaiden ikäryhmässä. Pohjois-Karjalassa on oltu molempien ikäryhmien osalta maan keskiarvon alapuolella. Kaikista maakunnista löytyy kuitenkin kaikkia ”neljän sortin” kehityskulkuja. Molemmissa ikäryhmissä maan keskiarvoa parempaan kehitykseen ovat yltäneet Juankoski, Keitele, Pielavesi, Rantasalmi, Siilinjärvi, Valtimo ja Vieremä. Niiden harvaan asutussa osassa on siis ollut erityistä vetovoimaa ja pitokykyä.

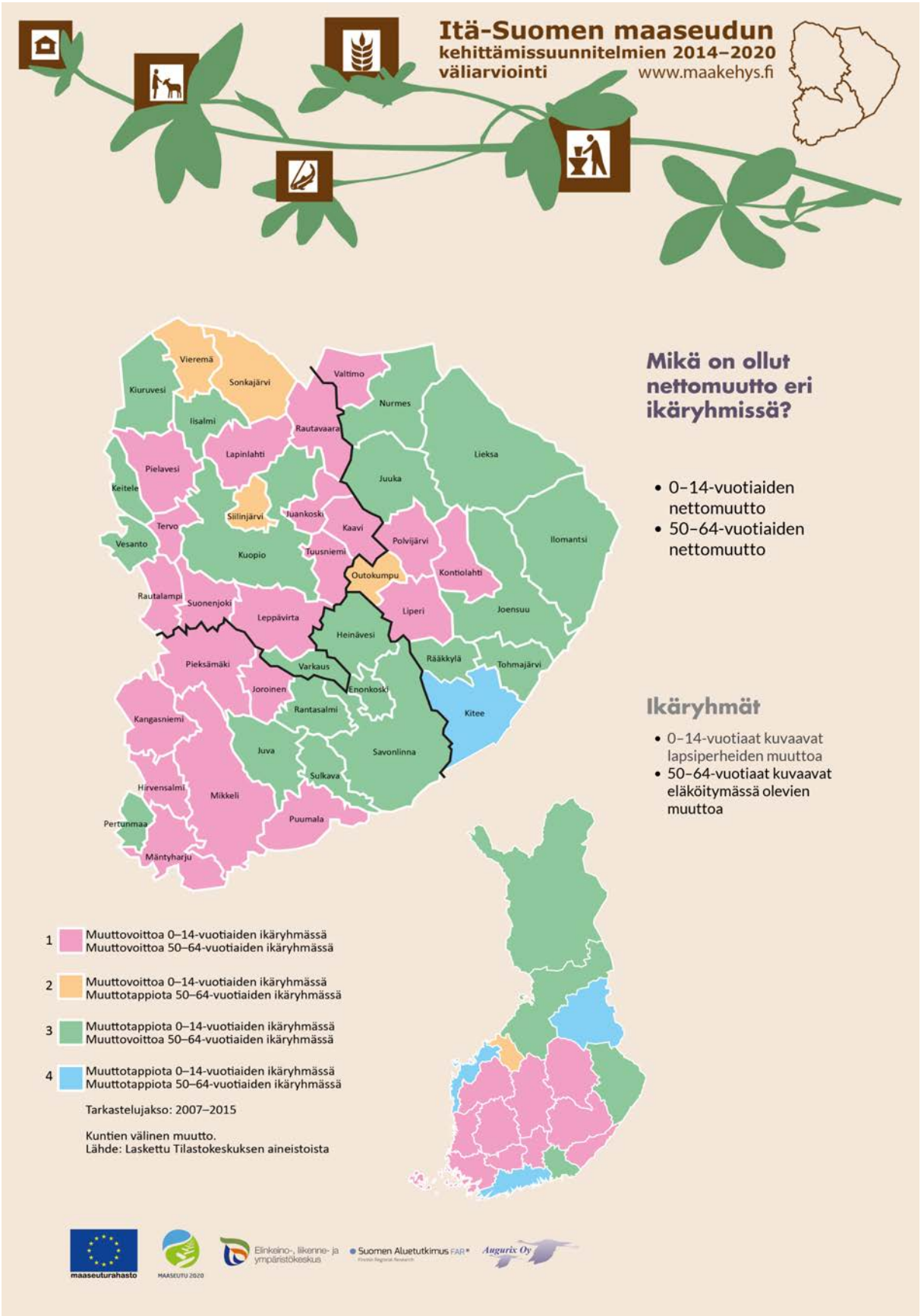

Kuvio 12. Nettomuutto lapsien (lapsiperheiden) ja eläköityvien ikäryhmissä.

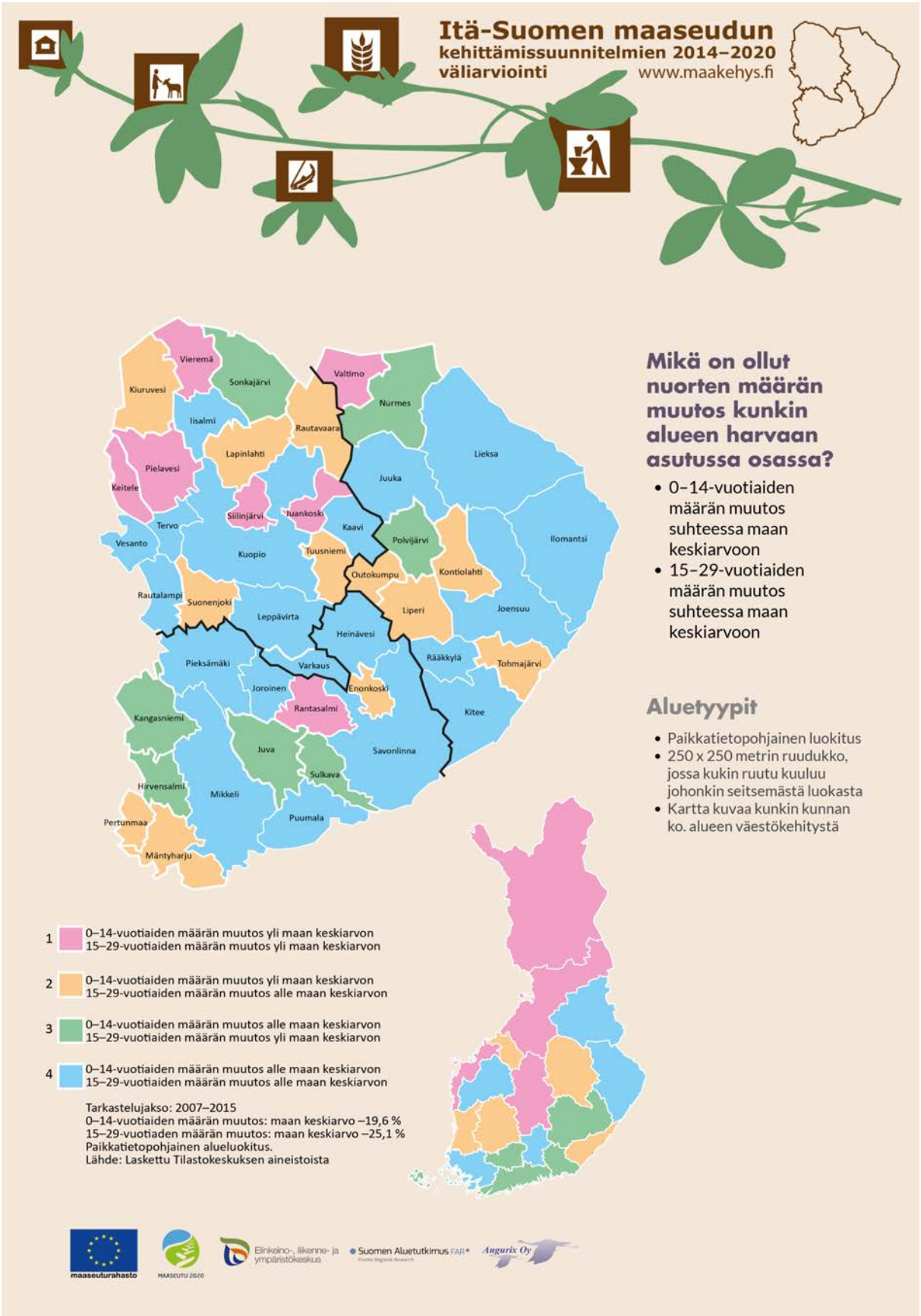

Kuvio 13. Väestökehitys nuorten ikäryhmissä kuntien harvaan asutuissa osissa.

Seuraavassa käsitellään **maaseutuympäristön tilaa** Itä-Suomessa muutamien keskeisten indikaattorien kautta ravinnekuormituksen ja vesistöjen kunnon, maatalousluonnon monimuotoisuuden sekä ilmanlaadun ja ilmastokuormituksen osalta.

Ravinnekuormitus ja vesistöjen kunto

Maatalouden merkittävimpiä ympäristövaikutuksia Suomen oloissa on vesistöihin kohdistuva ravinnekuormitus. Ravinnekuormituspotentiaalia kuvaavat parhaiten ravinnetaseet eli peltoihin lannoitteiden (väkilannoitteet ja karjanlanta sekä orgaaniset ravinnevalmisteet) muodossa laitettavat ravinteet sekä niistä sadon muodossa poistuvan ravinnemäärän erotus. Itä-Suomessa, kuten muuallakin Suomessa, ravinnetaseet ovat laskeneet merkittävästi 1990-luvun alun tasoon verrattuna, kuten kuviosta 14 käy ilmi. Vertailun alussa 1990-luvulla sekä typpi- että fosforitasot olivat Itä-Suomessa korkeampia kuin koko maassa keskimäärin. Vuoteen 2016 tultaessa Itä-Suomen typpitaseet ovat laskeneet 71 % ja fosforitaseet 95 % vuoden 1990 tasosta. Taseet ovat Itä-Suomen alueella myös alhaisempia kuin koko maassa keskimäärin. Typpitase laski 2000-luvun vaihteeseen mennessä Itä-Suomen alueella hyvin samatahtisesti, mutta 2000-luvun alusta lähtien hajonta maakuntien kesken on lisääntynyt. Pohjois-Karjalassa typpitaseet ovat jatkaneet selvimmin lasku-uralla, kun taas Etelä- ja Pohjois-Savon typpitaseiden lasku on hidastunut ja ajoittain pysähtynyt. Fosforitaseet ovat laskeneet selvästi koko seuranta-ajanjakson ajan. Kuten typpitaseidenkin kohdalla, Pohjois-Karjalassa fosforitaseiden lasku on ollut selvintä, ja vuosina 2015 ja 2016 taseet ovat jo niin matalia, ettei laskun varaa käytännössä enää ole. Pohjois-Savon fosforitase on ollut johdonmukaisesti hieman korkeampi kuin Etelä-Savossa ja Pohjois-Karjalassa.

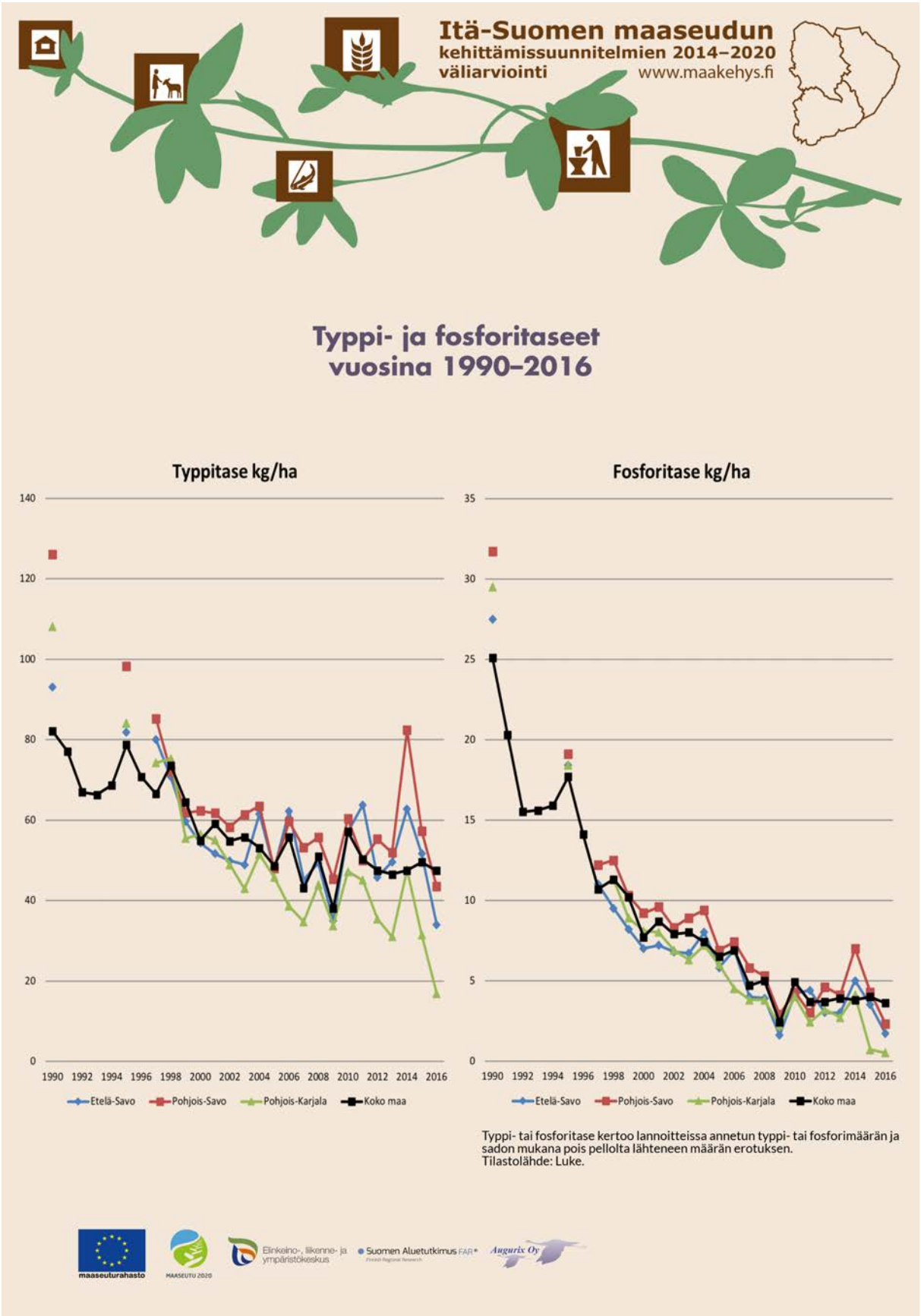

Kuvio 14. Ravinnetaseet.

Ravinnetaseiden tarkastelu ilmentää Itä-Suomen maataloudesta vesiin kohdistuvan ravinnekuormituksen vähentymistä. Tästä huolimatta muutokset eivät ole kuitenkaan välittyneet vesistöjen vedenlaatuun. Epäsuhtaa selittävät toisaalta ympäristön tilan hidas vaste kuormituksessa tapahtuviin muutoksiin, toisaalta muuttuneet ilmasto-olot. Vaikka ravinnetaseet ovat laskeneet murto-osaan vuosikymmenten takaisesta tasosta, kuormitettujen alueiden järvet tyypillisesti kärsivät sisäisestä ravinnekuormituksesta; tällöin vedenlaatu ei muutu, vaikka ulkoinen kuormitus loppuisi kokonaan. Lisäksi peltoihin on vielä paikoitellen varastoituneena runsaasti ravinteita, jotka voivat epäedullisissa oloissa karata vesistöihin (Ylivainio ym. 2015). Toisaalta ilmastonmuutos on lisännyt sadantaa ja lyhentänyt talvia, minkä vuoksi huuhtouma ja tätä myötä myös ravinteiden kulkeutuminen maalta vesistöihin on kasvanut (Mononen ym. 2016). Peltojen fosforikuormituspotentiaalia kuvaa fosfori-indeksi, jonka laskennassa on huomioitu peltojen fosforiluvun lisäksi maaperän laatu ja peltojen kaltevuus ja näistä aiheutuva eroosioalttius (Ylivainio ym. 2015). Suomessa fosfori-indeksin keskiarvo oli 31; suurin osa Itä-Suomen kunnista jää tämän arvon alapuolelle. Karkeiden maalajien ja loivien peltojen eroosioriski on matalampi kuin hienojakoisten rinnemaiden peltojen. Itä-Suomessa fosfori-indeksi on korkeampi Etelä-Savon kunnissa verrattuna Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan kuntiin (kuvio 15).

Eroosion myötä vesistöihin päätyvän maa-ainesfosforin kuormituksen torjuntaan sopivat hyvin vesistöjen varsille perustettavat suojavyöhykkeet sekä peltojen pitäminen kasvipeitteisinä (Aakkula & Leppänen 2014; Ylivainio ym. 2015). Karkeilla mailla ja nurmipelloilla enemmän kuormitusta kuitenkin tyypillisesti aiheutuu liukoisesta fosforista. Liukoisen fosforin kuormitusta kasvipeitteisyys voi jopa pahentaa kasvukauden ulkopuolella sateiden huuhtoessa kasvustoista fosforia vesistöihin. Liukoisen fosforin kuormituspotentiaalia vesistöihin kuvaavat parhaiten peltojen fosforiluku sekä lannanlevitystavat (esim. Aakkula & Leppänen 2014). Mitä vähemmän pellossa on fosforia, sitä vähemmän sitä voi huuhtoutua vesistöihin. Lannan pintalevitys usein pahentaa fosforin huuhtoutumisriskiä; lannan sijoitus onkin hyvä tapa vähentää peltojen ravinnekuormituspotentiaalia.

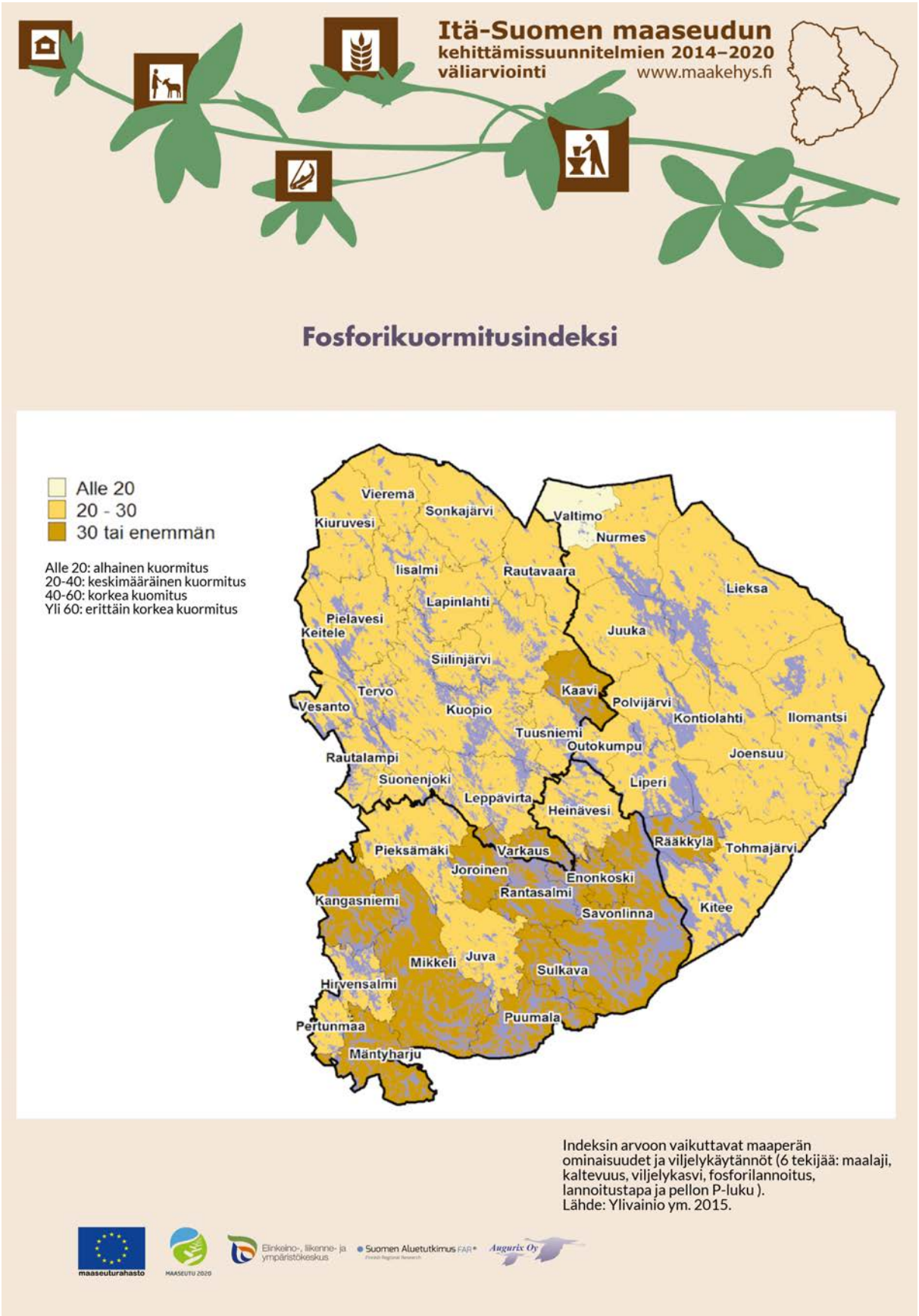

Kuvio 15. Fosforikuormitusindeksi.

Mallilaskelmien perusteella koko maan Itämereen laskevien vesistöjen ravinnekuormituksesta maatalouden osuus on noin 47 % (Huttunen ym. 2016; SYKE). Suurin osa Itä-Suomesta kuuluu Vuoksen vesistöalueeseen. Lisäksi Pohjois-Savon ja Etelä-Savon länsiosia kuuluu Kymijoen vesistöalueeseen, ja osia Pohjois-Karjalasta kuuluu Venäjän puolelle laskeviin valuma-alueisiin. Koko Vuoksen vesistöalueen kokonaisfosforikuormituksesta 38 % aiheutuu maataloudesta, typpikuormasta 17 % (Manninen ja Kotanen 2016). Koko Kymijoen vesistöalueen fosforikuormituksesta maatalous aiheuttaa puolestaan 50 % ja typpikuormituksesta 29 % (Karonen ym. 2015), joskin osuus ei kuvaa kovin hyvin Itä-Suomen metsätalousvaltaisia valuma-alueita. Etelä-Savossa maatalouden vesistöihin kohdistuva fosforikuormitus on keskimäärin 40 % kokonaiskuormituksesta vaihdellen valuma-alueesta riippuen välillä 0-74 %. Maatalouden osuus typpikuormituksesta on vastaavasti keskimäärin 13 %, vaihdellen välillä 0-45 %. Muilta alueilta vastaavia tietoja ei ole saatavilla.

Itä-Suomen vesistöt ovat leimallisesti suuria ja melko kirkasvetisiä, pääosin hyväkuntoisia järviä. Erityisesti valuma-alueiden latvaosissa on paljon erikokoisia humusvesiä. Ravinnekuormituksen osalta ongelmat ovat keskittyneet tyypillisesti tiettyjen runsasravinteisten järvien viljaville ja runsaspeltoisille valuma-alueille, kuten Pohjois-Savossa Iisalmen reitin ympäristöön ja Pohjois-Karjalassa Ylä-Karjalan, Liperin-Polvijärven sekä Keski-Karjalan alueille kotieläintilojen keskittymäalueille. Etelä-Savossa maatalouden kuormitus on merkittävintä Kyrsyänjärven-Tuusjärven, Sysmäjärven ja Syysjärven suunnittelualueilla Savonlinnan itäpuolella eri vesistöihin laskevan Sääminginsalon alueella (Kotanen ym. 2016) sekä Joroisselän valuma-alueella (Manninen ja Kotanen 2016). Vesistöjen tilan kehityksessä tapahtuneet muutokset ovat hankalasti tulkittavia seurantatiedon vaihtelevuuden vuoksi; mutta esimerkiksi Etelä-Savossa vesistöjen ekologisessa tilassa tapahtuneet muutokset ovat olleet 2000-luvulla pääosin pieniä (Kotanen ym. 2016).

Vesiensuojelun kannalta Itä-Suomessa olennaista on ravinnekierron ja erityisesti lannankäytön tehostaminen kotieläintalouden keskittymäalueilla, sekä erilaisten kohdennettujen toimenpiteiden, kuten suojavyöhykkeiden ja kosteikkojen käyttäminen alueilla, joilla niistä voidaan erityisesti hyötyä. Erityisesti intensiivisen karjatalouden alueilla pullonkaulana voidaan pitää lannankäsittelyn kannattavuutta. Pohjois-Karjalan länsi- ja eteläosien viljanviljelyvaltaisilla alueilla on myös tarvetta talviaikaiselle kasvipeitteisyydelle (Mononen ym. 2016).

Maatalousluonnon monimuotoisuus

Maatalousluonnon monimuotoisuudelle keskeistä on maatalousalueiden maisemarakenne: peltoaukeiden koko, metsänreunojen läheisyys sekä pienipiirteisemmät rakenne- ja ominaisuuspiirteet kuten pellonpientareet sekä puoliluonnontilaiset elinympäristöt (Tiainen ym. 2014). Erityisesti monet maatalousympäristöjen luonnonvaraiset kasvi- ja hyönteislajit hyötyvät maatalouden perinteisistä, puoliluonnontilaisista avoimista tai puoliavoimista

elinympäristöistä, joita ovat tyypillisesti niityt, hakamaat, metsälaitumet ja perinnebiotoopit. Myös aktiivisen maatalouskäytön (maanmuokkauksen ja lannoituksen) ulkopuolella olevat laajaperäisesti hyödynnetyt peltolohkot ovat tässä suhteessa merkityksellisiä. Tällaisten luonnoltaan arvokkaiden maatalousalueiden runsautta kuvaa HNV-indikaattori (High Nature Value Farmland). Indikaattori kertoo sellaisen maatalousmaan osuudesta, jolla maatalous on pääasiallinen maankäyttömuoto ja ylläpitää tai liittyy joko runsaaseen laji- tai elinympäristöjen monimuotoisuuteen tai Euroopan tasolla suojelun tarpeessa olevan lajiston esiintymiseen (Heliölä 2015). Ely-keskuksista HNV-maatalousmaata on runsaimmin Lapin, Kainuun, Etelä-Savon, Pohjois-Karjalan sekä Pohjois-Savon maakunnissa. Itäsuomalaisen maatalouden vahvuutena ympäristönäkökulmasta voidaankin nähdä sen vahva rooli maatalousluonnon monimuotoisuuden ylläpitäjänä: Itä-Suomelle tyypillinen pienipiirteinen ja rikkonainen tilusrakenne sekä karjatilojen runsaus ovat omiaan turvaamaan maatalousympäristöistä riippuvaisten lajien elinoloja. HNV-maatalousmaan osuus maatalousmaasta oli vuonna 2017 koko maassa keskimäärin 8,2 %, kun se Itä-Suomen alueella oli keskimäärin 15 %. Koko maan HNV-alueen osuus aleni vuosina 2006-2017 noin 14 %. Laskua tapahtui myös Itä-Suomen maakunnissa: Etelä-Savossa 19 %, Pohjois-Savossa peräti 32 % ja Pohjois-Karjalassa 10 % (kuvio 16). Indikaattorin laskua selittävät koko maan tasolla ensisijaisesti kotieläintilojen, luonnonlaidunten sekä pysyvien laidunten vähentyminen. HNV-maatilat eli tilat, joilla on tavanomaista runsaammin maatalouden arvokkaita elinympäristöjä, ovat tyypillisesti pieniä karjatiloja; siten näiden tilojen vähentyminen selittää myös indikaattorissa tapahtuvia muutoksia (Heliölä 2015).

Edellisillä ohjelmakausilla ympäristötuen vaikuttavuutta arvioitiin MYTVAS-seurannan (maatalouden ympäristötuen vaikuttavuuden seuranta) avulla. Maatalousluonnon monimuotoisuuden seuranta perustui eri puolelle maata perustettujen satunnaisruutujen havaintoihin maisemarakenteen, kasvilajiston, hyönteisten sekä linnuston osalta. Näiden seurantojen perusteella valtakunnan tasolla maatalousympäristössä ei ole tapahtunut merkittäviä systemaattisia muutoksia lajiston monimuotoisuudessa kasvien ja perhosten osalta (Kuussaari ym. 2014), ja maatalousympäristöjen lintupopulaatiot ovat jopa vahvistuneet (Tiainen ym. 2014). MYTVAS-seurannassa saatiin kuitenkin viitteitä maatalousympäristön kasvilajimäärän vähentymisestä Itä-Suomessa, joskin kasvilajimäärä oli Itä-Suomessa yhä melko korkea suhteessa vertailualueisiin (Etelä-Suomi, Lounais-Suomi, Pohjanmaa). Kasvilajimäärien vähentymisen syyksi epäiltiin puoliluonnontilaisten tutkimuslohkojen hoidon puutetta maataloustuotannon taloudellisten edellytysten heikentyessä (Kuussaari ym. 2014). Myös maisemarakenteen monimuotoisuutta kuvaava Shannonin-Wienerin diversiteetti-indeksi laski hieman 1990-luvun alkuun verrattuna; samalla tutkimusalueiden peltoala vähentyi metsittämisen seurauksena (Kettunen ym. 2014).

MYTVAS-seurannassa maatalousympäristön lintujen kehitystrendit ovat olleet 2000-luvulla positiivisia, mikä selittynee ensisijaisesti talvehtimisalueiden leudoilla talvilla sekä linnuston kannalta myönteisillä elinympäristömuutoksilla, kuten aktiivisen maatalouskäytön

ulkopuolella olevan alan kasvamisella (Kuussaari ym. 2014, Tiainen ym. 2014). Sen sijaan lintupopulaatioindeksin (kuvio 16) kehityssuunta näyttäytyy negatiivisena. Lintupopulaatioindeksin ja MYTVAS-seurannan linnuston laskentatavat poikkeavat toisistaan sekä kartoitusmenetelmän että huomioitavien lajien osalta. Lintupopulaatioindeksissä Itä-Suomi kattaa Etelä-Savon, Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan lisäksi Kainuun. Tällä alueella kehityssuunta näyttäytyy suuralueista heikoimpana. Yleisesti ottaen linnustoon vaikuttavia negatiivisia kehityssuuntia ovat maisemarakenteen yksipuolistuminen, kotieläintilojen keskittyminen ja laiduntamisen vähentyminen sekä peltolohkojen kokoa kasvattavat tilusjärjestelyt (Tiainen ym. 2014). Suhteutettuna esim. HNV-maatalousmaan kehityssuuntaan sekä MYTVAS-seurannan havaintoihin on ilmeistä, että Itä-Suomessa maataloustuotannon yleiset kehityskulut vaikuttavat kielteisesti maatalousluonnon monimuotoisuuteen, joka kuitenkin perinteisesti on Itä-Suomessa ollut suhteellisen korkealla tasolla.

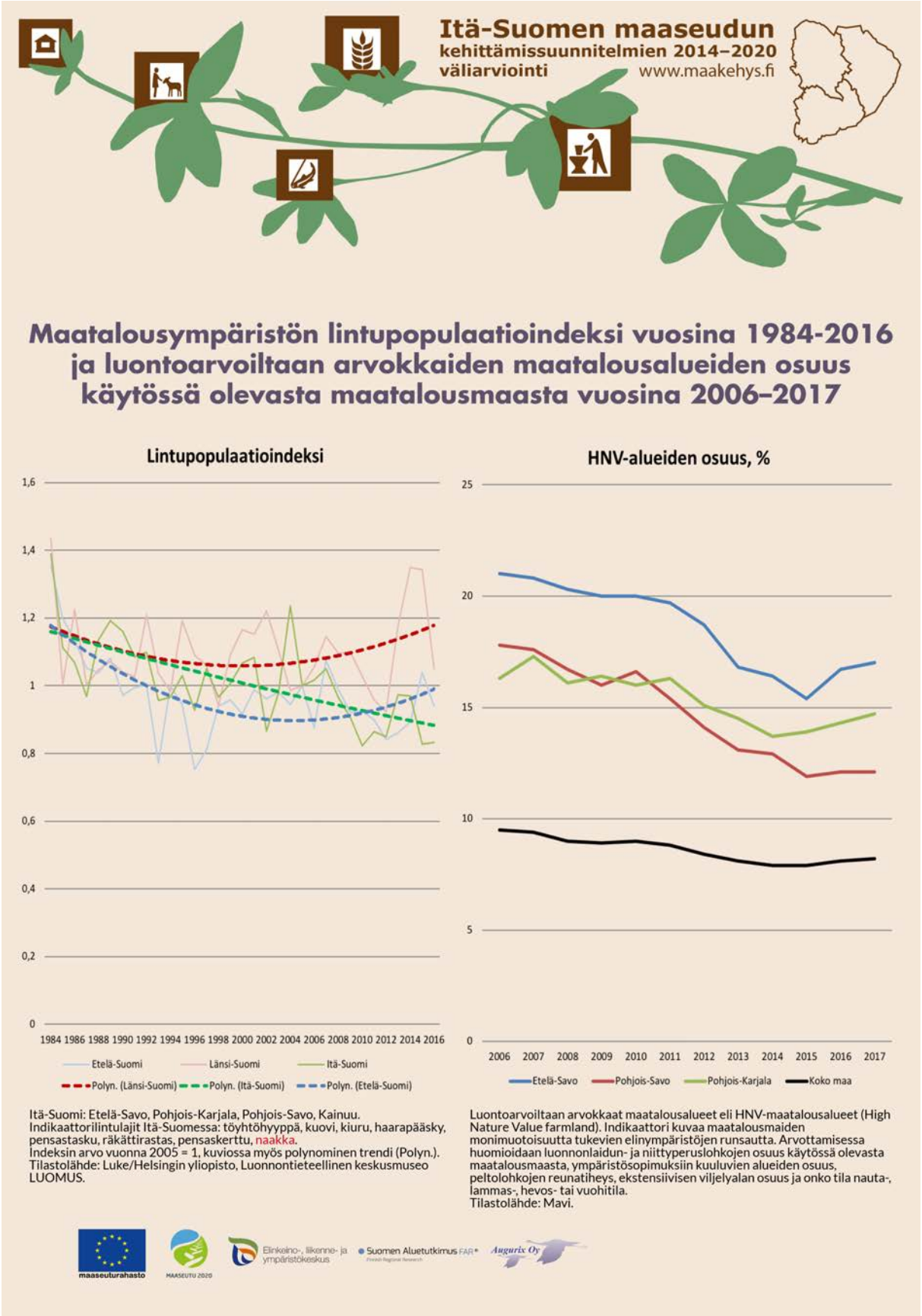

Kuvio 16. Lintupopulaatioindeksi ja HNV-alueiden osuus käytössä olevasta maatalousmaasta.

Ilmanlaatu ja kasvihuonekaasupäästöt

Itä-Suomessa kasvihuonekaasupäästöjä tuottavat energiantuotanto ja rakennusten lämmitys, liikenne sekä maatalous. Maatalouden osuus kasvihuonekaasupäästöistä on Itä-Suomessa noin 15 % (Koponen ym. 2012), kun vastaava osuus valtakunnallisesti on noin 9 % (MMM 2014). Itä-Suomen maakunnissa maatalouden kasvihuonekaasupäästöt ovat vähentyneet vuodesta 2010 vuoteen 2013 mennessä Etelä-Savossa noin 6 %, Pohjois-Savossa 2 % ja Pohjois-Karjalassa 4%; valtakunnan tasolla vähennys on 3 % (Tilastokeskus: kasvihuonekaasujen inventaario). Maatalouden päästöt muodostuvat pääosin maaperän päästöistä, märehtijöiden ruoansulatuksesta sekä lannankäsittelystä. Ohjelman toimenpidevalikoimaan kuuluu mm. peltojen kasvipeitteisyyden ja kasvukunnon edistäminen, millä on vaikutusta maatalouden kasvihuonekaasupäästöihin erityisesti eloperäisten maiden osalta sekä peltomaan hiilensidonnan lisäyksenä. Myös lannan sijoittaminen sekä orgaanisten lannoitevalmisteiden käyttö edistävät tavoitetta vähentää maatalouden kasvihuonekaasupäästöjä.

3.3. Rekisteriaineistot

Maaseutuhallinnon rekisteriaineistoista voidaan seurata myönnetyn tuen kohdentumista eri alueille ja toimenpiteille. Seuraavassa on tarkasteltu hanke-, yritys- ja maataloustukien kohdentumista sekä indikaattoritietoja tukien vaikutuksista.

3.3.1. Hanketuet

Vuoden 2017 loppuun mennessä Itä-Suomessa on myönnetty tukea yhteensä 422 kehittämishankkeelle (taulukko 7). Hankkeista valtaosa (noin 73 %) koski maaseudun peruspalveluiden ja kylien kehittämistä; yhteistyö- ja elinkeinohankkeita oli noin 14 % ja tiedonvälityshankkeita noin 13 %. Etelä-Savon osuus Itä-Suomesta oli sen väestöosuutta suurempi tiedonvälityshankkeista, Pohjois-Karjalan puolestaan maaseudun palveluita ja kyliä koskevista hankkeista. Alatoimenpiteiden tasolla Etelä-Savoa profiloivat erityisesti pieninfrastruktuuria, laajakaistaa ja tiedonvälitystä koskevat hankkeet, Pohjois-Karjalaa biomassaliiketoimintaa sekä kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevat hankkeet ja Pohjois-Savoa elinkeinoja koskevat yhteistyöhankkeet ja tuotekehityshankkeet. Alueidenvälisten hankkeiden osuus oli suurin yhteistyö- ja elinkeinohankkeissa.

Taulukko 7. Tuettujen kehittämishankkeiden lukumäärä vuosina 2015-2017, kpl ja %.

Toimenpide	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Tiedonvälitys:	**24**	**9**	**12**	**9**	**54**
1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen	6	2	6	4	18
1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet	18	7	6	5	36
Maaseudun peruspalvelut ja kylät:	**102**	**123**	**71**	**11**	**307**
7.1 Selvitykset ja suunnitelmat	7	7	7	4	25
7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen	6	3	2	0	11
7.3 Laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut	4	3	1	0	8
7.4 Maaseudun palvelut	57	79	48	6	190
7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit	17	16	9	1	43
7.6 Kulttuuri- ja luonnonperintö	11	15	4	0	30
Yhteistyö ja elinkeinot:	**15**	**16**	**19**	**11**	**61**
16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen	4	2	8	5	19
16.3 Mikroyritysten yhteistyö	7	5	1	2	15
16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät	1	1	0	1	3
16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut	1	2	1	0	4
16.10 Muut yhteistyöhankkeet	2	6	9	3	20
Yhteensä	**141**	**148**	**102**	**31**	**422**
Osuudet koko Itä-Suomesta, %:					
Tiedonvälitys:	**44**	**17**	**22**	**17**	**100**
1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen	33	11	33	22	100
1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet	50	19	17	14	100
Maaseudun peruspalvelut ja kylät:	**33**	**40**	**23**	**4**	**100**
7.1 Selvitykset ja suunnitelmat	28	28	28	16	100
7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen	55	27	18	0	100
7.3 Laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut	50	38	13	0	100
7.4 Maaseudun palvelut	30	42	25	3	100
7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit	40	37	21	2	100
7.6 Kulttuuri- ja luonnonperintö	37	50	13	0	100
Yhteistyö ja elinkeinot:	**25**	**26**	**31**	**18**	**100**
16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen	21	11	42	26	100
16.3 Mikroyritysten yhteistyö	47	33	7	13	100
16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät	33	33	0	33	100
16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut	25	50	25	0	100
16.10 Muut yhteistyöhankkeet	10	30	45	15	100
Yhteensä	**33**	**35**	**24**	**7**	**100**
Osuus työikäisestä väestöstä maaseutualueella, %	**27**	**32**	**41**	**..**	**100**

Väestöosuutta suuremmat osuudet vihreällä ja pienemmät punaisella korostusvärillä.

Kehittämishankkeille on myönnetty **tukea (EU ja valtio)** vuoden 2017 loppuun mennessä yhteensä noin 38,5 milj. euroa (taulukko 8). Maaseudun peruspalveluiden ja kylien kehittämistä koskevia hankkeita on tuettu noin 15,1 milj. eurolla, yhteistyö- ja elinkeinohankkeita noin 13,0 milj. eurolla ja tiedonvälityshankkeita noin 10,4 milj. eurolla. Etelä-Savon tukiosuus koko Itä-Suomesta oli väestöosuutta suurempi tiedonvälitys- ja maaseutuhankkeissa, Pohjois-Karjalan maaseutuhankkeissa ja Pohjois-Savon elinkeinohankkeissa. Alatoimenpiteiden tasolla Etelä-Savon tukiosuus oli selvimmin väestöosuutta suurempi laajakaistahankkeissa (70 %) ja pieninfrastuktuurihankkeissa (67 %), Pohjois-Karjalan osuus biomassaliiketoiminnan hankkeissa (70 %) ja Pohjois-Savon tuotekehityshankkeissa (63 %).

Yli puolet tuetuista kehittämishankkeista sai tukea alle 50.000 euroa (taulukko 9). Yleisimpiä tällaiset olivat vapaa-aika- ja matkailuinvestointeja, pieninfrastruktuuria sekä selvityksiä ja suunnitelmia koskevissa hankkeissa – näistä hankkeista 80-84 % kuului tähän kokoluokkaan. Yhteistyö- ja elinkeinohankkeet saivat yleisimmin tukea 50.000-200.000 euroa. Suuret yli 200.000 euroa tukea saaneet hankkeet olivat puolestaan yleisimmin koulutus-, energia- ja ympäristöhankkeita. Tuettujen hankkeiden keskikoko oli noin 91.000 euroa (tukea);

alueidenväliset hankkeet olivat keskiarvoa selvästi suurempia (noin 213.000 euroa) ja Pohjois-Karjalan hankkeet maakunnista pienimpiä (noin 61.000 euroa).

Taulukko 8. Tuettujen kehittämishankkeiden tuen (EU ja valtio) määrä vuosina 2015-2017, 1.000 euroa ja %.

Toimenpide	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Tiedonvälitys:	**4 522**	**1 457**	**1 945**	**2 439**	**10 364**
1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen	1 174	647	1 095	759	3 674
1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet	3 349	811	850	1 681	6 689
Maaseudun peruspalvelut ja kylät:	**4 758**	**5 367**	**3 539**	**1 429**	**15 093**
7.1 Selvitykset ja suunnitelmat	176	148	213	540	1 076
7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen	209	61	43	0	313
7.3 Laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut	1 383	561	44	0	1 989
7.4 Maaseudun palvelut	2 257	3 790	2 754	536	9 338
7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit	406	369	332	354	1 460
7.6 Kulttuuri- ja luonnonperintö	326	438	153	0	917
Yhteistyö ja elinkeinot:	**2 443**	**2 234**	**5 580**	**2 750**	**13 006**
16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen	649	128	2 886	944	4 607
16.3 Mikroyritysten yhteistyö	561	310	14	180	1 064
16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät	300	27	0	918	1 245
16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut	238	805	99	0	1 142
16.10 Muut yhteistyöhankkeet	695	964	2 582	708	4 948
Yhteensä	**11 723**	**9 058**	**11 064**	**6 618**	**38 463**
Osuudet koko Itä-Suomesta, %:					
Tiedonvälitys:	**44**	**14**	**19**	**24**	**100**
1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen	32	18	30	21	100
1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet	50	12	13	25	100
Maaseudun peruspalvelut ja kylät:	**32**	**36**	**23**	**9**	**100**
7.1 Selvitykset ja suunnitelmat	16	14	20	50	100
7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen	67	20	14	0	100
7.3 Laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut	70	28	2	0	100
7.4 Maaseudun palvelut	24	41	29	6	100
7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit	28	25	23	24	100
7.6 Kulttuuri- ja luonnonperintö	36	48	17	0	100
Yhteistyö ja elinkeinot:	**19**	**17**	**43**	**21**	**100**
16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen	14	3	63	20	100
16.3 Mikroyritysten yhteistyö	53	29	1	17	100
16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät	24	2	0	74	100
16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut	21	70	9	0	100
16.10 Muut yhteistyöhankkeet	14	19	52	14	100
Yhteensä	**30**	**24**	**29**	**17**	**100**
Osuus työikäisestä väestöstä maaseutualueella, %	**27**	**32**	**41**	**..**	**100**

Väestöosuutta suuremmat osuudet vihreällä ja pienemmät punaisella korostusvärillä.

Taulukko 9. Tuettujen kehittämishankkeiden lukumäärä tuen (EU ja valtio) määrän mukaan vuosina 2015-2017, %.

Toimenpide	Alle 50.000 euroa	50.000-200.000 euroa	Yli 200.000 euroa	Yhteensä
Tiedonvälitys:	**15**	**41**	**44**	**100**
1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen	17	28	56	100
1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet	14	47	39	100
Maaseudun peruspalvelut ja kylät:	**69**	**27**	**4**	**100**
7.1 Selvitykset ja suunnitelmat	80	16	4	100
7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen	82	18	0	100
7.3 Laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut	13	38	50	100
7.4 Maaseudun palvelut	65	33	3	100
7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit	84	14	2	100
7.6 Kulttuuri- ja luonnonperintö	77	23	0	100
Yhteistyö ja elinkeinot:	**16**	**48**	**36**	**100**
16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen	5	47	47	100
16.3 Mikroyritysten yhteistyö	40	60	0	100
16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät	33	0	67	100
16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut	0	50	50	100
16.10 Muut yhteistyöhankkeet	10	45	45	100
Yhteensä	**55**	**32**	**14**	**100**

Korkein osuus korostusvärillä.

Kehittämishankkeisiin on sidottu **muuta julkista rahoitusta** (mm. kunnat, maakuntaliitto) yhteensä noin 5,4 milj. euroa (taulukko 10). Selvästi eniten sitä on sidottu maaseudun peruspalveluita ja kylien kehittämistä koskeviin hankkeisiin (78 % tuesta). Etelä-Savon ja Pohjois-Karjalan osuus tästä rahoituksesta koko Itä-Suomessa on hieman suurempi kuin niiden väestöosuus, Pohjois-Savon puolestaan väestöosuutta pienempi. **Yksityistä rahoitusta** kehittämishankkeisiin on sidottu noin 8,4 milj. euroa, tästä noin 82 % maaseudun peruspalveluita ja kyliä koskeviin hankkeisiin (taulukko 11). Etelä-Savon hankkeisiin on sidottu selvästi sen väestöosuutta suurempi osuus yksityisestä rahoituksesta (41 % vs. 27 %) – Pohjois-Savon osuus puolestaan selvästi sen väestöosuutta pienempi (19 % vs. 41 %).

Taulukko 10. Tuettujen kehittämishankkeiden muun julkisen rahoituksen määrä vuosina 2015-2017, 1.000 euroa ja %.

Toimenpide	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Tiedonvälitys:	**30**	**195**	**10**	**76**	**310**
1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen	4	106	2	26	138
1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet	27	88	7	50	172
Maaseudun peruspalvelut ja kylät:	**1 495**	**1 432**	**903**	**383**	**4 213**
7.1 Selvitykset ja suunnitelmat	38	48	41	108	234
7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen	137	13	11	0	161
7.3 Laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut	490	167	11	0	669
7.4 Maaseudun palvelut	602	977	660	124	2 362
7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit	145	101	168	152	565
7.6 Kulttuuri- ja luonnonperintö	84	126	12	0	222
Yhteistyö ja elinkeinot:	**61**	**198**	**442**	**207**	**908**
16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen	61	3	177	0	240
16.3 Mikroyritysten yhteistyö	0	0	0	30	30
16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät	0	0	0	82	82
16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut	0	89	0	0	89
16.10 Muut yhteistyöhankkeet	0	106	265	95	467
Yhteensä	**1 586**	**1 824**	**1 355**	**665**	**5 431**
Osuudet koko Itä-Suomesta, %:					
Tiedonvälitys:	**10**	**63**	**3**	**24**	**100**
1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen	3	77	2	19	100
1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet	16	51	4	29	100
Maaseudun peruspalvelut ja kylät:	**35**	**34**	**21**	**9**	**100**
7.1 Selvitykset ja suunnitelmat	16	20	18	46	100
7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen	85	8	7	0	100
7.3 Laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut	73	25	2	0	100
7.4 Maaseudun palvelut	25	41	28	5	100
7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit	26	18	30	27	100
7.6 Kulttuuri- ja luonnonperintö	38	57	5	0	100
Yhteistyö ja elinkeinot:	**7**	**22**	**49**	**23**	**100**
16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen	25	1	74	0	100
16.3 Mikroyritysten yhteistyö	0	0	0	100	100
16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät	0	0	0	100	100
16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut	0	100	0	0	100
16.10 Muut yhteistyöhankkeet	0	23	57	20	100
Yhteensä	**29**	**34**	**25**	**12**	**100**
Osuus työikäisestä väestöstä maaseutualueella, %	**27**	**32**	**41**	**..**	**100**

Väestöosuutta suuremmat osuudet vihreällä ja pienemmät punaisella korostusvärillä.

Taulukko 11. Tuettujen kehittämishankkeiden yksityisen rahoituksen määrä vuosina 2015-2017, 1.000 euroa ja %.

Toimenpide	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Tiedonvälitys:	**143**	**90**	**126**	**159**	**518**
1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen	131	84	122	159	495
1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet	13	7	4	0	23
Maaseudun peruspalvelut ja kylät:	**3 050**	**2 429**	**1 254**	**185**	**6 917**
7.1 Selvitykset ja suunnitelmat	10	23	17	39	89
7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen	174	55	72	0	301
7.3 Laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut	803	33	0	0	837
7.4 Maaseudun palvelut	1 410	1 837	921	146	4 315
7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit	469	248	196	0	913
7.6 Kulttuuri- ja luonnonperintö	183	233	48	0	463
Yhteistyö ja elinkeinot:	**254**	**112**	**218**	**403**	**987**
16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen	127	0	185	270	583
16.3 Mikroyritysten yhteistyö	127	103	5	56	291
16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät	0	9	0	0	9
16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut	0	0	0	0	0
16.10 Muut yhteistyöhankkeet	0	0	28	76	104
Yhteensä	**3 448**	**2 632**	**1 597**	**746**	**8 423**
Osuudet koko Itä-Suomesta, %:					
Tiedonvälitys:	**28**	**17**	**24**	**31**	**100**
1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen	26	17	25	32	100
1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet	54	29	17	0	100
Maaseudun peruspalvelut ja kylät:	**44**	**35**	**18**	**3**	**100**
7.1 Selvitykset ja suunnitelmat	12	26	19	43	100
7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen	58	18	24	0	100
7.3 Laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut	96	4	0	0	100
7.4 Maaseudun palvelut	33	43	21	3	100
7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit	51	27	21	0	100
7.6 Kulttuuri- ja luonnonperintö	40	50	10	0	100
Yhteistyö ja elinkeinot:	**26**	**11**	**22**	**41**	**100**
16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen	22	0	32	46	100
16.3 Mikroyritysten yhteistyö	44	35	2	19	100
16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät	0	100	0	0	100
16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut	..	..	..	..	..
16.10 Muut yhteistyöhankkeet	0	0	27	73	100
Yhteensä	**41**	**31**	**19**	**9**	**100**
Osuus työikäisestä väestöstä maaseutualueella, %	**27**	**32**	**41**	**..**	**100**

Väestöosuutta suuremmat osuudet vihreällä ja pienemmät punaisella korostusvärillä.

Kuviossa 17 kunnat on jaettu neljään luokkaan suhteuttamalla myönnetty hanketuki työikäisen maaseutuväestön määrään. Etelä-Savon Rantasalmi erottuu kuntana, jonne on kohdentunut erittäin runsaasti hanketukea suhteessa maaseutuväestöön. Yleensäkin Etelä-Savossa on vain kaksi kuntaa, joiden osuus Itä-Suomen hanketuesta on alhaisempi kuin niiden osuus Itä-Suomen maaseutuväestöstä: Savonlinna ja Pieksämäki, joka kuuluu vähäisimmän suhteellisen tuen luokkaan. Tähän kuuluvat myös väkirikkaat Joensuu Pohjois-Karjalasta sekä Iisalmi ja Siilinjärvi Pohjois-Savosta. Kuopio kuuluu näistä poiketen melko runsaan tuen luokkaan. Hanketuen täsmällistä kuntakohtaista kohdentumista on mahdoton selvittää, joten tulokset ovat suuntaa-antavia, mutta kertovat karkeasti kehittämistyön kattavuudesta ja kohdentumisesta.

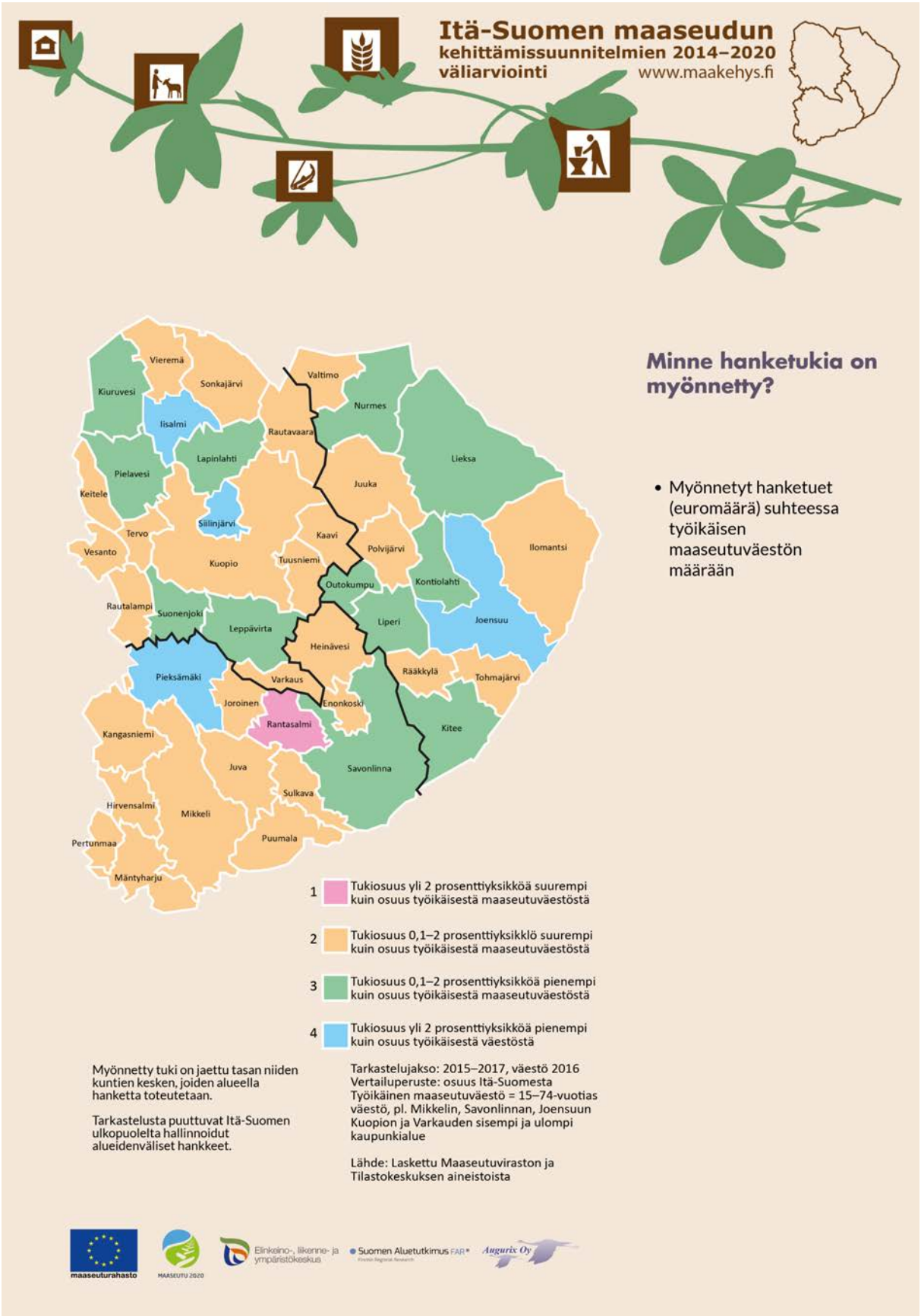

Kuvio 17. Vuosina 2015-2017 myönnetty hanketuki suhteessa työikäisen maaseutuväestön määrään.

Ohjelmakauden alkuvuosina myönnetystä hanketuesta noin 26 % on kohdistunut kaupunkikuntiin, mikä on selvästi alhaisempi kuin niiden osuus työikäisestä maaseutuväestöstä (32 %). Samansuuntainen tilanne on kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa (tukiosuus 6 %, väestöosuus 14 %). Ydinmaaseudun kuntien osuus tuesta on ollut noin 32 %, mikä on jonkin verran väestöosuutta (29 %) suurempi. Harvaan asutun maaseudun kuntien osuus tuesta on ollut noin 36 %, mikä on selvästi väestöosuutta suurempi (24 %). Kussakin kehittämishankkeessa on määritelty kunnat, joissa hanketta toteutetaan; myönnetty tuki on jaettu tasan näiden kuntien kesken. Kunkin kunnan alueluokka on kuvattu liitteessä 5.

Vuoden 2017 loppuun mennessä myönnetystä hanketuesta noin 24 % on **maksettu** vuoden 2017 loppuun mennessä (taulukko 12). Korkein osuus on Pohjois-Karjalassa (30 %) ja alhaisin Etelä-Savossa (21 %). Maksatustilanne riippuu muun muassa hankkeiden laadusta, sillä yhteistyö- ja elinkeinohankkeisiin myönnetystä tuesta on maksettu Itä-Suomessa noin 20 %, mutta peruspalvelu- ja kylähankkeisiin myönnetystä tuesta noin 27 %. Alatoimenpiteiden tasolla kulttuuri- ja luonnonperintöhankkeille myönnetystä tuesta 49 % on maksettu – laajakaistahankkeiden sekä energia- ja ympäristöhankkeiden tuesta puolestaan vain 6 %.

Taulukko 12. Tuettujen kehittämishankkeiden maksatustilanne, vuoden 2017 loppuun mennessä myönnetystä tuesta maksettu 31.12.2017 mennessä, %.

Toimenpide	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Tiedonvälitys:	**19**	**16**	**30**	**28**	**23**
1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen	41	2	20	27	25
1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet	12	28	43	28	22
Maaseudun peruspalvelut ja kylät:	**21**	**31**	**37**	**4**	**27**
7.1 Selvitykset ja suunnitelmat	40	66	65	8	32
7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen	29	10	100	..	38
7.3 Laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut	0	20	0	..	6
7.4 Maaseudun palvelut	23	28	34	3	27
7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit	23	65	37	0	31
7.6 Kulttuuri- ja luonnonperintö	74	37	30	..	49
Yhteistyö ja elinkeinot:	**26**	**38**	**21**	**1**	**20**
16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen	16	0	15	2	12
16.3 Mikroyritysten yhteistyö	31	19	0	0	22
16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät	24	0	..	0	6
16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut	0	50	64	..	41
16.10 Muut yhteistyöhankkeet	40	40	26	0	27
Yhteensä	**21**	**30**	**28**	**11**	**24**

Korkein osuus korostusvärillä.

Toimenpiteisiin perustuva tarkastelu on kuitenkin epätarkka, koska sisällöltään hyvin samanlaista toimintaa on voitu tukea monesta eri toimenpiteestä. Toimenpiteet eivät suoraan kerro myöskään hankkeen kohderyhmästä tai tuen laadullisesta kohdentumisesta. Tämän vuoksi kaikkien tuettujen hankkeiden hankekuvaukset luettiin ja niille tehtiin **sisällönanalyysi** luokittelemalla hankkeet niiden sisällön perusteella tarkastelemalla hankkeiden pääasiallista kohderyhmää, pääasiallista sisältöä ja läpileikkaavia teemoja sekä pääomalajeja. *Kohderyhmää* tarkasteltaessa hankkeiden saamasta tuesta 57 % kohdistui ensisijaisesti elinkeinonharjoittajille ja liiketoimintaan, 35 % maaseudun asukkaille, 5% järjestöille ja 3 % maaseudun kehittäjille (taulukko 13). Pohjois-Karjalaa profiloivat erityisesti maaseudun asukkaiden, järjestöjen ja kehittäjien muita maakuntia korkeampi osuus hankkeen kohderyhminä, Pohjois-Savoa puolestaan elinkeinonharjoittajiin ja liiketoimintaan kohdistuvat hankkeet.

Taulukko 13. Vuosina 2015-2017 myönnetyn hanketuen jakautuminen hankkeen pääasiallisen kohderyhmän mukaan, %.

Kohderyhmä	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Järjestöt	2	8	8	0	5
Kehittäjät	4	4	2	0	3
Elinkeinonharjoittajat	57	38	65	70	57
Maaseudun asukkaat	38	50	25	30	36
Yhteensä	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Korkein osuus korostusvärillä.

Hankkeen *pääasiallista sisältöä* tarkasteltaessa myönnetystä tuesta noin puolet (49 %) eli 18,9 milj. euroa on kohdistunut ensisijaisesti luonnonvaroihin liittyviin hankkeisiin (taulukko 14; kuvio 18). Yli miljoonan euron tukikohteita tässä luokassa olivat maatalouselinkeinon kehittäminen, maatilayritysten kehittäminen sekä paikalliseen ruokaan, metsiin ja energiaan liittyvät hankkeet. Pienempiä tukimääriä kohdistui energiaan, riistaan ja metsästykseen, hevostalouteen sekä kalastukseen. Luonnonvara-alan sisällä maatalouselinkeinon ja maatilayritysten

kehittämiseen suunnatusta tuesta (yhteensä 10,8 milj. euroa) suuntautui kotieläintuotantoon noin 39 %, kasvituotantoon 30 %, ympäristöasioihin 24 %, yleiseen kehittämiseen 4 % ja hyönteistuotantoon 3 %. Toiseksi suurin tuen kohdeluokka liittyi virkistykseen (7,1 milj. euroa, noin 19 % tuesta). Tämän puitteissa yli miljoonan euron tukikohteita olivat (yleensä kylätalon tms.) rakentaminen ja kunnostus, retkeily ja liikunta sekä kulttuuri; pienempiä puolestaan (yleensä yhdistysten) pienhankinnat, tapahtumien järjestäminen, ampumaradat, moottoriurheilu ja koiraharrastukset. Kolmanneksi suurin tuen kohdeluokka koski liiketoimintaa (2,8 milj. euroa, noin 7 % tuesta); yli miljoona euroa tästä tuesta sai matkailu. Tämän jälkeen suurimpia tuen kohdeluokkia olivat maaseudulle sijoittuvat perus-, sosiaali- ja työllistämispalvelut (2,7 milj. euroa), sektorirajat ylittävä paikallinen kehittäminen, osallisuus ja yrittäjyyskasvatus (2,5 milj. euroa), ohjelmatiedotus (1,7 milj. euroa), infrastruktuuri (1,6 milj. euroa), ympäristönhoito (0,9 milj. euroa) ja kansainvälistyminen (0,2 milj. euroa). Hankkeissa oli usein lisäksi ns. läpileikkaavia teemoja, jotka eivät olleet kuitenkaan välttämättä hankkeen pääasiallisia sisältöjä, joita tunnistettiin kolme. Esimerkiksi ympäristön tilaa välittömästi parantavia toimenpiteitä sisältäviä hankkeita tuettiin 2,5 milj. eurolla, digitalisaatiota edistäviä tai hyödyntäviä hankkeita 2,5 milj. eurolla ja uusia tuotteita tai tuotantotapoja tuottavia tai testaavia hankkeita 1,6 milj. eurolla.

Tällä luokituksella Etelä-Savon suurimmat kehittämiskohteet ovat olleet maatilayritysten kehittäminen (1,5 milj. euroa), metsät (1,4 milj. euroa) ja laajakaista (1,4 milj. euroa). Pohjois-Karjalan suurimmat tukikohteet ovat olleet maaseudun peruspalvelut (1,1 milj. euroa), rakentaminen ja kunnostus (1,0 milj. euroa) ja paikallinen ruoka (0,9 milj. euroa). Pohjois-Savon suurimmat tukikohteet ovat olleet puolestaan maatalouselinkeinon kehittäminen (3,7 milj. euroa), maatilayritysten kehittäminen (1,1 milj. euroa) ja paikallinen ruoka (1,0 milj. euroa). Alueidenvälisten hankkeiden suurimmat tuet ovat kohdistuneet maatilayritysten kehittämiseen (2,0 milj. euroa), maatalouselinkeinon kehittämiseen (0,8 milj. euroa) ja metsiin (0,7 milj. euroa).

Etelä-Savon osuus koko Itä-Suomen tuesta on ollut sen väestöosuutta suurempi ensisijaisesti infrastruktuuria (tukiosuus 90 %), liiketoimintaa (58 %), virkistystä (30 %) ja luonnonvaroja (29 %) koskevissa hankkeissa (taulukko 15). Tarkempien luokkien tasolla Etelä-Savoa profiloivat erityisesti digitalisaatiota (100 %), laajakaistaa (96 %) ja kalastusta (96 %) koskevat hankkeet. Pohjois-Karjalan tukiosuus on ollut sen väestöosuutta suurempi kansainvälistymistä (59 %), palveluita (48 %), ohjelmatiedostusta (45 %) ja virkistystä (34 %) koskevissa hankkeissa. Tarkempien luokkien tasolla Pohjois-Karjalaa profiloivat energiaan (100 %), yhteiskunnalliseen osallisuuteen (67 %) ja maaseudun peruspalveluihin (64 %) liittyvät hankkeet. Pohjois-Savon tukiosuus on ollut sen väestöosuutta suurempi vain palveluita koskevissa hankkeissa (43 %). Tarkempien luokkien tasolla Pohjois-Savoa profiloivat liiketoiminnan kansainvälistymiseen (100 %), työllistämispalveluihin (92 %) ja maatalouselinkeinon kehittämiseen (68 %) liittyvät hankkeet. Alueidenväliset hankkeet profiloituivat erityisesti ympäristönhoitohankkeissa (70 %

tuesta). Läpileikkaavista teemoista Etelä-Savon osuus digitalisaatio- ja ympäristöhankkeista oli sen väestöosuutta suurempi.

Noin 82 % hankkeista oli sellaisia, että niiden tuloksena vahvistui ensisijaisesti inhimillinen pääoma; ensisijaisesti fyysiseen pääomaan kohdistui noin 18 % hankkeista (taulukko 16). Inhimillisen pääoman vahvistamiseen kohdistuivat yleisimmin alueidenväliset hankkeet, fyysisen pääoman lisäämiseen puolestaan Etelä-Savon hankkeet. Kaikki fyysistä pääomaa lisäävät tai kehittävät hankkeet toteutettiin maaseudun palveluita ja kyliä koskevissa toimenpiteissä.

Taulukko 14. Vuosina 2015-2017 myönnetyn hanketuen jakautuminen hankkeen pääasiallisen sisällön mukaan, 1.000 euroa.

Hankkeen pääasiallinen sisältö	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Infrastruktuuri	**1 424**	**56**	**0**	**82**	**1 562**
Laajakaista	1 383	56	0	0	1 439
Muu infrastruktuuri	41	0	0	82	123
Kansainvälistyminen	**0**	**136**	**41**	**53**	**230**
Kansainvälistyminen	0	136	41	53	230
Liiketoiminta	**1 621**	**360**	**299**	**502**	**2 783**
Digitalisaatio	572	0	0	0	572
Energia	0	27	0	0	27
Kansainvälistyminen	0	0	24	0	24
Maaseudun yritystoiminta	768	94	103	0	965
Matkailu	281	239	172	468	1 159
Vapaa-ajan asuminen	0	0	0	35	35
Luonnonvarat	**5 459**	**3 052**	**6 432**	**3 955**	**18 898**
Energia	502	761	99	0	1 362
Hevostalous	10	37	147	183	378
Kalastus	341	13	0	0	354
Maatalouselinkeinon kehittäminen	716	166	3 697	823	5 401
Maatilayritysten kehittäminen	1 503	697	1 141	2 042	5 384
Metsät	1 438	90	243	698	2 468
Paikallinen ruoka	756	948	1 039	114	2 857
Riista-ala ja metsästys	193	340	66	95	695
Ohjelmatiedotus	**431**	**758**	**500**	**0**	**1 688**
Ohjelmatiedotus	431	758	500	0	1 688
Paikallinen kehittäminen	**493**	**717**	**856**	**420**	**2 486**
Paikallinen kehittäminen	316	385	663	420	1 785
Yhteiskunnallinen osallisuus	94	278	40	0	412
Yrittäjyyskasvatus	83	54	153	0	290
Palvelut	**152**	**1 321**	**1 182**	**82**	**2 737**
Maaseudun peruspalvelut	62	1 094	561	0	1 716
Sosiaalialan palvelut	91	203	332	82	708
Työllistämispalvelut	0	24	288	0	312
Virkistys	**2 115**	**2 417**	**1 746**	**868**	**7 146**
Ampumaradat	217	113	7	0	337
Hankinnat	215	276	309	0	800
Koiraharrastukset	27	21	0	0	48
Kulttuuri	414	444	307	435	1 600
Moottoriurheilu	131	30	30	0	191
Rakentaminen ja kunnostus	641	1 002	410	0	2 053
Retkeily ja liikunta	374	413	547	433	1 767
Tapahtumajärjestäminen	97	119	136	0	352
Ympäristönhoito	**28**	**242**	**7**	**656**	**933**
Kulttuuriympäristöt	0	164	7	594	766
Vesistöjen hoito	28	78	0	62	167
Yhteensä	**11 723**	**9 058**	**11 064**	**6 618**	**38 463**
Läpileikkaavia teemoja:					
Digitalisaatio	1 731	728	51	0	2 510
Uudet tuotteet ja tuotantotavat	0	256	550	770	1 576
Ympäristö	1 005	488	60	980	2 533

Taulukko 15. Vuosina 2015-2017 myönnetyn hanketuen jakautuminen hankkeen pääasiallisen sisällön mukaan, %.

Hankkeen pääasiallinen sisältö	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Infrastruktuuri	**91**	**4**	**0**	**5**	**100**
Laajakaista	96	4	0	0	100
Muu infrastruktuuri	33	0	0	67	100
Kansainvälistyminen	**0**	**59**	**18**	**23**	**100**
Kansainvälistyminen	0	59	18	23	100
Liiketoiminta	**58**	**13**	**11**	**18**	**100**
Digitalisaatio	100	0	0	0	100
Energia	0	100	0	0	100
Kansainvälistyminen	0	0	100	0	100
Maaseudun yritystoiminta	80	10	11	0	100
Matkailu	24	21	15	40	100
Vapaa-ajan asuminen	0	0	0	100	100
Luonnonvarat	**29**	**16**	**34**	**21**	**100**
Energia	37	56	7	0	100
Hevostalous	3	10	39	49	100
Kalastus	96	4	0	0	100
Maatalouselinkeinon kehittäminen	13	3	68	15	100
Maatilayritysten kehittäminen	28	13	21	38	100
Metsät	58	4	10	28	100
Paikallinen ruoka	26	33	36	4	100
Riista-ala ja metsästys	28	49	10	14	100
Ohjelmatiedotus	**26**	**45**	**30**	**0**	**100**
Ohjelmatiedotus	26	45	30	0	100
Paikallinen kehittäminen	**20**	**29**	**34**	**17**	**100**
Paikallinen kehittäminen	18	22	37	24	100
Yhteiskunnallinen osallisuus	23	67	10	0	100
Yrittäjyyskasvatus	29	19	53	0	100
Palvelut	**6**	**48**	**43**	**3**	**100**
Maaseudun peruspalvelut	4	64	33	0	100
Sosiaalialan palvelut	13	29	47	12	100
Työllistämispalvelut	0	8	92	0	100
Virkistys	**30**	**34**	**24**	**12**	**100**
Ampumaradat	64	33	2	0	100
Hankinnat	27	34	39	0	100
Koiraharrastukset	56	44	0	0	100
Kulttuuri	26	28	19	27	100
Moottoriurheilu	68	16	16	0	100
Rakentaminen ja kunnostus	31	49	20	0	100
Retkeily ja liikunta	21	23	31	24	100
Tapahtumajärjestäminen	27	34	39	0	100
Ympäristönhoito	**3**	**26**	**1**	**70**	**100**
Kulttuuriympäristöt	0	21	1	78	100
Vesistöjen hoito	17	46	0	37	100
Yhteensä	**30**	**24**	**29**	**17**	**100**
Läpileikkaavia teemoja:					
Digitalisaatio	69	29	2	0	100
Uudet tuotteet ja tuotantotavat	0	16	35	49	100
Ympäristö	40	19	2	39	100
Osuus työikäisestä maaseutuväestöstä, %	**27**	**32**	**41**	..	**100**

Väestöosuutta suuremmat osuudet vihreällä ja pienemmät punaisella korostusvärillä.

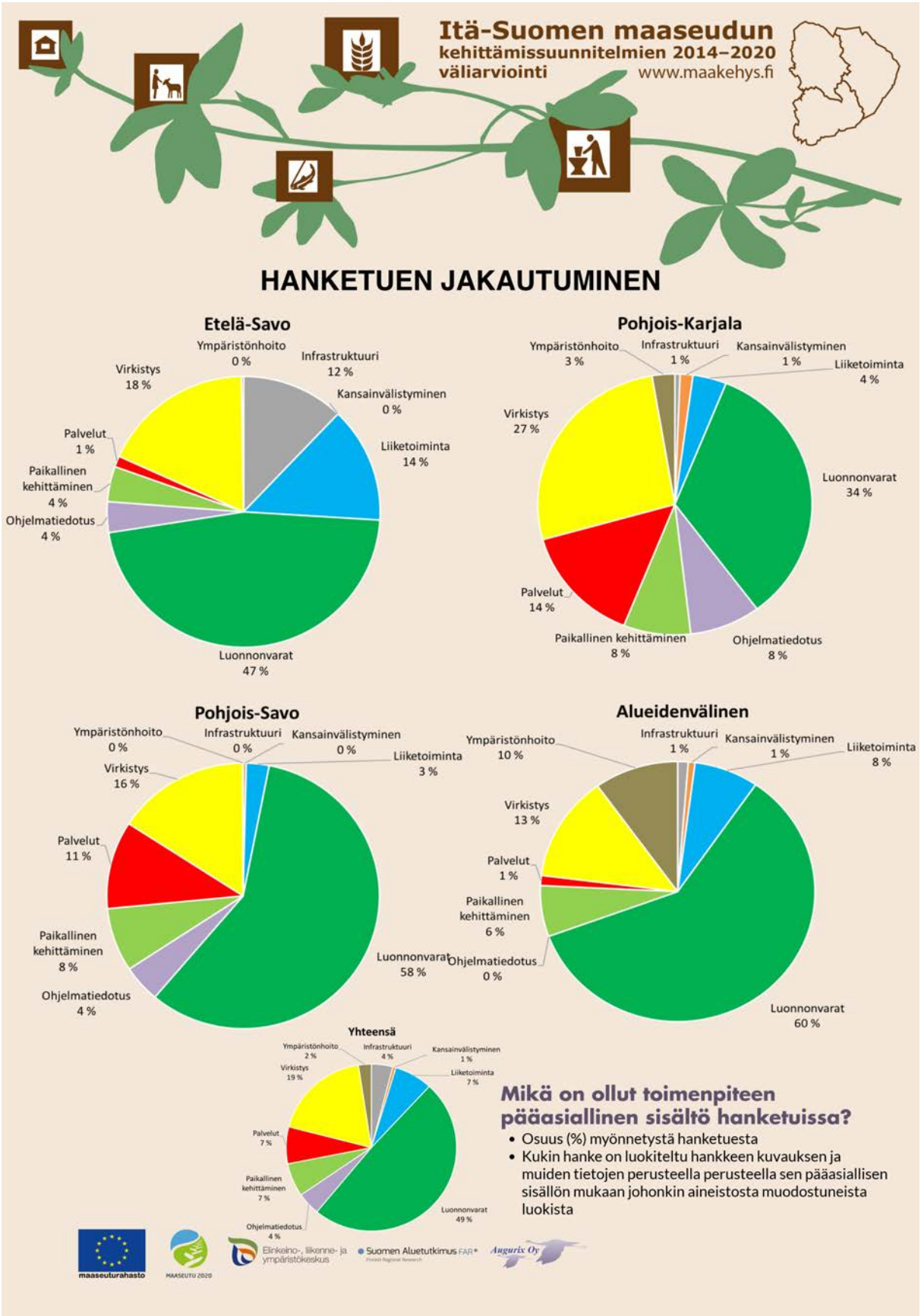

Kuvio 18. Vuosina 2015-2017 myönnetyn hanketuen jakautuminen hankkeen pääasiallisen sisällön mukaan.

Taulukko 16. Vuosina 2015-2017 myönnetyn hanketuen jakautuminen hankkeen tuloksena vahvistuvan pääoman laadun mukaan, %.

Hankkeen pääasiallinen sisältö	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Fyysinen pääoma	25	24	13	6	18
Inhimillinen pääoma	75	76	87	94	82
Yhteensä	100	100	100	100	100

Korkein osuus korostusvärillä.

Taulukossa 17 on lopuksi esitetty kooste myönnetyn hanketuen jakautumisesta **hakukanavan** mukaan (ELY vs. Leader). Kaikesta myönnetystä euromääräisestä hanketuesta ELY-keskusten osuus on ollut 71 % ja Leader-ryhmien 29 %; kappalemääristä ELY-keskusten osuus on ollut 53 % ja Leader-ryhmien osuus 47 %. Pohjois-Karjalassa Leader-ryhmien osuus myönnetystä tuesta on korkein (44 %) ja Etelä-Savossa alhaisin (26 %). Alueidenvälisten hankkeiden tuesta 89 % on kanavoitu ELY-keskusten ja 11 % Leader-ryhmien kautta. Tiedonvälityshankkeet sekä yhteistyö-/elinkeinohankkeet on rahoitettu pääsääntöisesti ELY-keskusten toimesta – maaseudun peruspalveluita ja kylien kehittämistä koskevat hankkeet puolestaan Leader-ryhmien toimesta. Pohjois-Savo on kanavoinut muita maakuntia enemmän tukea mikroyritysten yhteistyöhön (16.3.) ja muihin yhteistyöhankkeisiin (16.10.) toimintaryhmien kautta.

ELY-keskusten pääasiallisia kohderyhmiä ovat tyypillisesti kehittäjät ja elinkeinonharjoittajat, toimintaryhmien tukemien hankkeiden kohderyhmiä ovat puolestaan järjestöt ja maaseudun asukkaat. Profiilit ovat hyvin selkeitä ja vastaavat yhteistyösopimuksia. Pohjois-Savossa on kanavoitu toimintaryhmien kautta muita maakuntia pienempi osuus tukea järjestöille kohdennettuihin hankkeisiin ja suurempi osuus maaseudun asukkaille kohdennettuihin hankkeisiin.

Rahoittajien profiilit olivat melko selkeitä myös hankkeen pääasiallisen sisällön mukaisessa luokittelussa. ELY-keskukset rahoittivat erityisesti infrastruktuuriin, liiketoimintaan, luonnonvaroihin ja ohjelmatiedotukseen kohdistuvia hankkeita – toimintaryhmät puolestaan kansainvälistymiseen, paikalliseen kehittämiseen, virkistykseen ja ympäristönhoitoon kohdistuvia hankkeita; maaseudun palveluihin kohdistuvien hankkeiden rahoitusosuuksissa oli eroja, kun Pohjois-Karjalassa niitä rahoitti pääsääntöisesti ELY-keskus ja muualla toimintaryhmät. Kun huomio kohdistetaan maakuntien eroihin, Etelä-Savon toimintaryhmien kautta kanavoitui muita maakuntia suurempi osuus tuesta erityisesti maaseudun palveluihin kohdistuviin hankkeisiin, Pohjois-Karjalassa luonnonvaroihin ja ohjelmatiedotukseen kohdistuviin hankkeisiin ja Pohjois-Savossa liiketoimintaan kohdistuviin hankkeisiin.

Valtaosa fyysistä pääomaa lisäävistä hankkeista rahoitettiin Leader-ryhmien toimesta ja valtaosa inhimillistä pääomaa lisäävistä hankkeista ELY-keskusten toimesta. Toimintaryhmien rahoitusosuus fyysisen pääoman hankkeista oli korkein Pohjois-Savossa ja inhimillisen pääoman hankkeista Pohjois-Karjalassa.

Taulukko 17. Vuosina 2015-2017 myönnetyn hanketuen jakautuminen hakukanavan mukaan, %.

	Etelä-Savo		Pohjois-Karjala		Pohjois-Savo		Alueidenvälinen		Yhteensä	
Luokitus	**ELY**	**Leader**	**ELY**	**Leader**	**ELY**	**Leader**	**ELY**	**Leader**	**ELY**	**Leader**
Toimenpide:										
Tiedonvälitys:										
1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen	99	1	100	0	99	1	86	14	97	3
1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet	99	1	98	2	97	3	100	0	99	1
Maaseudun peruspalvelut ja kylät:										
7.1 Selvitykset ja suunnitelmat	36	64	0	100	28	72	78	22	51	49
7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja l	0	100	0	100	0	100	..	..	0	100
7.3 Laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut	100	0	100	0	0	100	..	..	98	2
7.4 Maaseudun palvelut	15	85	24	76	20	80	0	100	19	81
7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit	0	100	0	100	0	100	100	0	24	76
7.6 Kulttuuri- ja luonnonperintö	0	100	0	100	69	31	..	..	12	88
Yhteistyö ja elinkeinot:										
16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminer	100	0	100	0	100	0	100	0	100	0
16.3 Mikroyritysten yhteistyö	100	0	90	10	0	100	100	0	96	4
16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat r	100	0	100	0	..	..	100	0	100	0
16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut	100	0	100	0	100	0	..	..	100	0
16.10 Muut yhteistyöhankkeet	100	0	100	0	82	18	100	0	90	10
Kohderyhmä:										
Järjestöt	0	100	0	100	35	65	..	..	16	84
Kehittäjät	100	0	100	0	100	0	..	..	100	0
Elinkeinonharjoittajat	98	2	96	4	96	4	98	2	97	3
Maaseudun asukkaat	40	60	33	67	9	91	68	32	35	65
Pääasiallinen sisältö:										
Infrastruktuuri	97	3	100	0	..	..	100	0	97	3
Kansainvälistyminen	..	..	0	100	0	100	0	100	0	100
Liiketoiminta	97	3	85	15	78	22	93	7	93	7
Luonnonvarat	96	4	89	11	97	3	98	2	96	4
Ohjelmatiedotus	100	0	93	7	100	0	..	..	97	3
Paikallinen kehittäminen	13	87	38	62	37	63	100	0	43	57
Palvelut	0	100	80	20	25	75	100	0	52	48
Virkistys	0	100	0	100	6	94	41	59	6	94
Ympäristönhoito	0	100	0	100	0	100	91	9	64	36
Pääoma:										
Fyysinen pääoma	48	52	3	97	0	100	85	15	26	74
Inhimillinen pääoma	83	17	73	27	81	19	89	11	81	19
Yhteensä	**74**	**26**	**56**	**44**	**70**	**30**	**89**	**11**	**71**	**29**

Korkein Leader-osuus korostusväriillä.

3.3.2. Yritystuet

Yli puolet (55 %) myönnetyistä yritystuista kohdistui maatalouden ulkopuolisen liiketoiminnan investointihankkeisiin, runsas kolmannes (35 %) maatalouden ulkopuolisen yrityksen käynnistämishankkeisiin ja noin 9 % elintarvikkeiden valmistamiseen liittyviin investointihankkeisiin (taulukko 18). Pohjois-Karjalan osuus myönnetyistä perustamis- ja investointituista oli selvästi sen väestöosuutta suurempi pois lukien elintarvikealan investoinnit, joissa Pohjois-Savon osuus oli puolestaan selvästi sen väestöosuutta suurempi. Noin 47 % myönnetyistä perustamistuista oli määrältään alle 20.000 euroa ja noin 67 % investointituista alle 50.000 euroa (taulukko 19).

Taulukko 18. Vuosina 2015-2017 tuettujen yrityshankkeiden lukumäärä, kpl ja %.

Toimenpide	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
4.2 Elintarvikkeiden valmistus	14	4	34	52
6.2 Yrityksen perustamistuki (ei maatalous)	35	108	52	195
6.4 Investoinnit yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen (ei maatalous)	47	177	83	307
Yhteensä	**96**	**289**	**169**	**554**
Osuudet koko Itä-Suomesta, %:				
4.2 Elintarvikkeiden valmistus	27	8	65	100
6.2 Yrityksen perustamistuki (ei maatalous)	18	55	27	100
6.4 Investoinnit yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen (ei maatalous)	15	58	27	100
Yhteensä	17	52	31	100
Osuus työikäisestä väestöstä maaseutualueella, %	**27**	**32**	**41**	**100**

Väestöosuutta suuremmat osuudet vihreällä ja pienemmät punaisella korostusvärillä.

Taulukko 19. Vuosina 2015-2017 tuettujen yrityshankkeiden lukumäärä tuen (EU ja valtio) määrän mukaan, %.

Toimenpide	Alle 20.000 euroa	Vähintään 20.000 euroa	Yhteensä	Alle 50.000 euroa	Vähintään 50.000 euroa	Yhteensä
Perustamistuet	47	53	100			
Investointituet				67	33	100

Yritystukea myönnettiin vuoden 2017 loppuun mennessä noin 30,2 milj. euroa, josta noin 86 % kohdistui investointitukiin ja 14 % perustamistukiin (taulukko 20). Investointihankkeisiin oli sidottu yksityistä rahoitusta 50,2 milj. euroa; sen osuus investointikustannuksesta oli keskimäärin 66 %. Pohjois-Karjalan osuus myönnetystä tuesta (50 %) oli selvästi sen väestöosuutta suurempi (32 %) – Etelä-Savon osuus puolestaan jäi selvästi sen väestöosuutta pienemmäksi (13 % vs. 27 %). Pohjois-Karjalaa profiloivat erityisesti investointituki (65 % tuesta) ja perustamistuki (55 %), Pohjois-Savoa puolestaan elintarvikejalostuksen investoinnit (80 %). Pohjois-Karjalassa oli onnistuttu sitomaan yrityshankkeisiin (vähäinen määrä) muuta julkista rahoitusta muita maakuntia laajemmin.

Taulukko 20. Vuosina 2015-2017 tuettujen yrityshankkeiden tuen (EU ja valtio), muun julkisen rahoituksen ja yksityisen rahoituksen määrä, 1.000 euroa ja %.

Toimenpide	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Tuki (EU ja valtio):	**3 984**	**15 117**	**11 056**	**30 158**
4.2 Elintarvikkeiden valmistus	877	510	5 624	7 011
6.2 Yrityksen perustamistuki (ei maatalous)	744	2 333	1 132	4 209
6.4 Investoinnit yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen (ei maatalous)	2 364	12 274	4 300	18 938
Muu julkinen rahoitus:	**1**	**32**	**3**	**36**
4.2 Elintarvikkeiden valmistus	0	0	0	0
6.2 Yrityksen perustamistuki (ei maatalous)	0	0	0	0
6.4 Investoinnit yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen (ei maatalous)	1	32	3	36
Yksityinen rahoitus:	**6 186**	**24 277**	**19 764**	**50 227**
4.2 Elintarvikkeiden valmistus	1 679	948	11 456	14 083
6.2 Yrityksen perustamistuki (ei maatalous)	0	0	0	0
6.4 Investoinnit yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen (ei maatalous)	4 507	23 329	8 308	36 144
Yhteensä	**10 172**	**39 426**	**30 823**	**80 421**
Osuudet koko Itä-Suomesta, %:				
Tuki (EU ja valtio):	**13**	**50**	**37**	**100**
4.2 Elintarvikkeiden valmistus	13	7	80	100
6.2 Yrityksen perustamistuki (ei maatalous)	18	55	27	100
6.4 Investoinnit yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen (ei maatalous)	12	65	23	100
Muu julkinen rahoitus:	**3**	**89**	**8**	**100**
4.2 Elintarvikkeiden valmistus	..	..	..	..
6.2 Yrityksen perustamistuki (ei maatalous)	..	..	..	..
6.4 Investoinnit yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen (ei maatalous)	3	89	8	100
Yksityinen rahoitus:	**12**	**48**	**39**	**100**
4.2 Elintarvikkeiden valmistus	12	7	81	100
6.2 Yrityksen perustamistuki (ei maatalous)	..	..	..	..
6.4 Investoinnit yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen (ei maatalous)	12	65	23	100
Yhteensä	**13**	**49**	**38**	**100**
Osuus työikäisestä väestöstä maaseutualueella, %	**27**	**32**	**41**	**100**

Väestöosuutta suuremmat osuudet vihreällä ja pienemmät punaisella korostusvärillä.

Kuviossa 19 kunnat on jaettu neljään luokkaan suhteuttamalla myönnetty yritystuki työikäisen maaseutuväestön määrään. Jokaisessa maakunnassa oli kuntia, joiden yrityksillä ja yrittäjillä oli kapasiteettia sitoa runsaasti yritystukea suhteessa maaseutuväestöön: Rantasalmi Etelä-Savossa, Suonenjoki Pohjois-Savossa sekä Joensuu, Lieksa, Liperi ja Tohmajärvi Pohjois-Karjalassa. Näissä kunnissa myös yritystuen välitön vaikutus paikallistalouteen oli suhteellisesti suurin. Jokaisessa maakunnassa oli myös useita muita kuntia, joiden osuus yritystuesta oli jonkin verran väestöosuutta suurempi. Tässä suhteessa pelkkä sijainti, saavutettavuus tai kunnan koko ei määrittele kykyä hyödyntää yritystukia.

Kunnat, joiden osuus yritystuesta oli selvästi väestöosuutta pienempi, olivat tyypillisesti kaupunki- tai työssäkäyntikuntia, joissa merkittävä osa väestöstä ei ole todennäköistä tuen hyödyntäjäkuntaa. Näitä olivat Iisalmi, Kuopio, Lapinlahti, Pieksämäki ja Siilinjärvi. Kaikissa maakunnissa oli myös joukko muita kuntia, joiden tukiosuus oli jonkin verran väestöosuutta pienempi. Näiden joukossa oli muun muassa vahvoja perusmaatalouskuntia ja maakuntien reuna-alueiden kuntia.

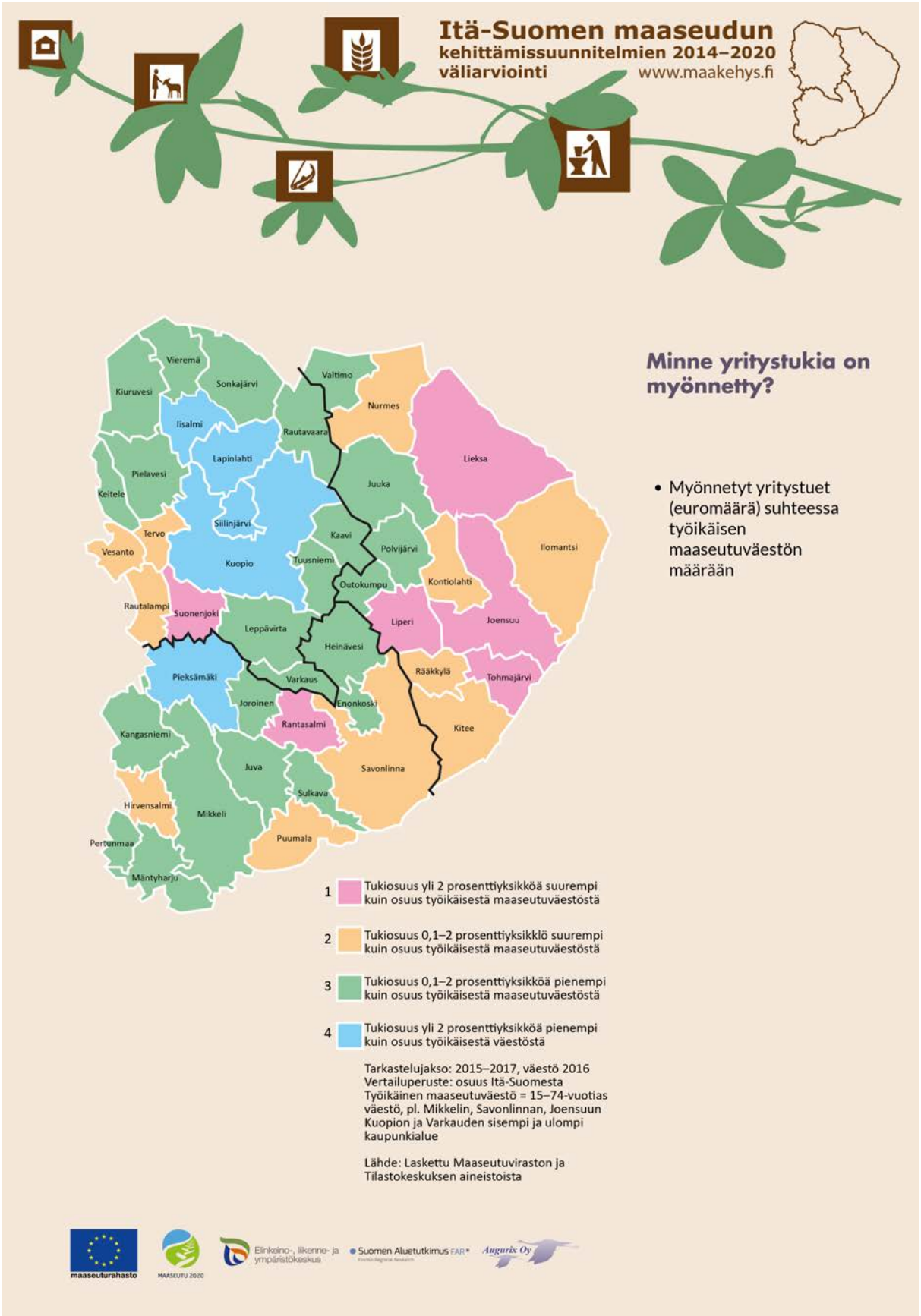

Kuvio 19. Vuosina 2015-2017 myönnetty yritystuki suhteessa työikäisen maaseutuväestön määrään.

Ohjelmakauden alkuvuosina myönnetyistä (euromääräisistä) yritystuista noin 20 % on kohdistunut harvaan asutun maaseudun kuntiin, mikä on selvästi pienempi kuin niiden osuus työikäisestä maaseutuväestöstä (24 %). Myös kaupunkikuntien osuus tuista on ollut alhaisempi kuin niiden osuus maaseutuväestöstä (29 % vs. 32 %). Kaupunkien läheisen maaseudun kuntien osuus yritystuista on ollut hieman väestöosuutta suurempi (16 % vs. 14 %); ydinmaaseudun kuntien osuus tuesta on puolestaan ollut selvästi niiden väestöosuutta suurempi (36 % vs. 29 %). Kunkin kunnan alueluokka on kuvattu liitteessä 5. Harvaan asutun maaseudun yritysten kyky hyödyntää yritystukea johtuu monista tekijöistä kuten yrityskannan määrästä ja laadusta ja sijaintitekijöistä. Kaupunkikunnissa on tarjolla muita alueita runsaammin palkkatyötilaisuuksia, minkä vuoksi yrittäjyyteen ei ole samanlaista työntöä kuin muilla maaseutualueilla. Ydinmaaseudulla ja kaupunkien läheisellä maaseudulla yrityksillä on puolestaan sijainti-, verkostoitumis- ja kasautumisetuja. Yritysten kehityksessä vaikuttaa olevan melko vahvaa alueellista polkuriippuvuutta.

Vuoden 2017 loppuun mennessä myönnetyistä yritystuista oli **maksettu** keskimäärin 41 % (taulukko 21). Korkein maksatusosuus oli perustamistuissa (48 %) ja alhaisin elintarvikealan tuissa (36 %). Alueittain tarkasteltuna korkein maksatusosuus elintarvikejalostuksen tuissa oli Etelä-Savossa (57 %), perustamistuissa Pohjois-Savossa (62 %) ja investointituissa Pohjois-Karjalassa (43 %). Maksatusrytmi riippuu muun muassa tukien hakurytmistä, hankkeiden koosta ja hallinnon ripeydestä.

Taulukko 21. Tuettujen yrityshankkeiden maksatustilanne, vuoden 2017 loppuun mennessä myönnetystä tuesta maksettu 31.12.2017 mennessä, %.

Toimenpide	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
4.2 Elintarvikkeiden valmistus	57	51	31	36
6.2 Yrityksen perustamistuki (ei maatalous)	56	38	62	48
6.4 Investoinnit yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen	42	43	35	41
Yhteensä	**48**	**42**	**36**	**41**

Korkein osuus korostuvärlllä.

Toimenpiteisiin perustuva tarkastelu on kuitenkin epätarkka. Tämän vuoksi kaikkien tuettujen investointien hankekuvaukset luettiin ja niille tehtiin **sisällönanalyysi** luokittelemalla hankkeet niiden sisällön perusteella toimialaluokkiin. Myönnetystä investointituesta lähes puolet (49 %) eli 14,8 milj. euroa on kohdistunut jalostukseen (taulukko 22; kuvio 20). Yli miljoonan euron tukikohteita tässä luokassa olivat elintarvikejalostus (noin 23 % koko investointituesta), metalliteollisuus, puunjalostus sekä jätteenkäsittely ja kierrätys. Pienempiä tukikohteita olivat muun muassa huonekaluteollisuus, koneiden ja laitteiden valmistus sekä eläinrehujen valmistus. Noin 48 % investointituesta (14,4 milj. euroa) kohdistui toiseksi yleisimpään pääluokkaan, palvelualan investointihankkeisiin. Yli miljoonan euron tukikohteita tässä luokassa olivat matkailu (noin 16 % koko investointituesta), sosiaalipalvelut, vähittäiskauppa ja asiantuntijapalvelut. Pienempiä tukikohteita olivat muun muassa liikuntapalvelut, hevostalous sekä korjaamo-

ja huoltopalvelut. Kolmantena pääluokkana oli alkutuotanto, jonka osuus tuesta oli noin 3 % eli 1,0 milj. euroa.

Tällä luokituksella Etelä-Savon suurimmat investointitukea saaneet kohteet ovat olleet matkailu (3,0 milj. euroa), vähittäiskauppa (0,7 milj. euroa) ja elintarvikejalostus (0,5 milj. euroa). Pohjois-Karjalan suurimmat tukikohteet ovat olleet elintarvikejalostus (2,5 milj. euroa), sosiaalipalvelut (1,7 milj. euroa), metalliteollisuus (1,4 milj. euroa) ja matkailu (1,4 milj. euroa). Pohjois-Savossa eniten tukea ovat saaneet elintarvikejalostus (3,9 milj. euroa), metalliteollisuus (0,7 milj. euroa) ja liikuntapalvelut (0,7 milj. euroa).

Etelä-Savon osuus koko Itä-Suomen tuesta on ollut sen väestöosuutta suurempi pääluokista palveluissa (32 %) ja alaluokista puutarhataloudessa (95 %), matkailussa (64 %) sekä viihteessä ja kulttuurissa (52 %; taulukko 23). Pohjois-Karjalan tukiosuus on ollut sen väestöosuutta suurempi kaikissa kolmessa pääluokassa: jalostuksessa (50 %), palveluissa (49 %) ja alkutuotannossa (48 %). Alaluokista sen tukiosuus on ollut 100 % kaivostoiminnassa, luonnontuotteiden keräilyssä, muoviteollisuudessa, kuljetuksessa ja veneiden korjauksessa. Osuus on ollut yli 80 % myös LVI-palveluissa, terveyspalveluissa, energiantuotannossa, kiinteistöhuollossa ja turvallisuuspalveluissa. Pohjois-Savon tukiosuus on ollut sen väestöosuutta pienempi kaikissa pääluokissa ja alaluokissakin väestöosuutta suurempi vain kemiantuotteiden valmistuksessa, painotuotteiden valmistuksessa, liikuntapalveluissa, elintarvikejalostuksessa ja pieneläinpalveluissa. Läpileikkaavina teemoina tarkasteltiin kansainvälistymistä (vientipyrkimyksiä) ja innovaatioita (uusia tuotteita, keksintöjä, tuotantotapoja). Yrityshankkeet, joissa nämä elementit olivat jossain roolissa mukana, keskittyivät hyvin vahvasti Pohjois-Karjalaan. Yritystukien profiilit ovat siten olleet varsin erilaisia kolmessa maakunnassa.

Taulukko 22. Vuosina 2015-2017 myönnetyn yritystuen jakautuminen hankkeen pääasiallisen sisällön mukaan, 1.000 euroa.

Hankkeen pääasiallinen sisältö	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Alkutuotanto	**229**	**487**	**288**	**1 004**
Kaivostoiminta	0	17	0	17
Luonnontuotteiden keräily	0	74	0	74
Maatalous	26	268	162	455
Metsätalous	108	123	127	358
Puutarhatalous	95	5	0	100
Jalostus	**1 691**	**7 437**	**5 642**	**14 769**
Elektroniikkateollisuus	8	52	36	96
Elintarvikkeet	526	2 477	3 876	6 880
Eläinrehujen valmistus	0	256	80	336
Energiantuotanto	14	231	32	276
Huonekaluteollisuus	0	427	206	633
Jätteenkäsittely ja kierrätys	268	767	73	1 109
Kemiallisten tuotteiden valmistus	0	0	129	129
Kivi- ja betonituotteiden valmistus	0	101	31	132
Koneiden ja laitteiden valmistus	10	235	117	363
Maanrakennus	0	138	52	190
Metalliteollisuus	488	1 438	727	2 653
Muoviteollisuus	0	231	0	231
Painotuotteiden valmistus	0	0	21	21
Puunjalostusteollisuus	285	718	163	1 167
Rakentaminen	73	124	46	243
Valmistusteollisuus	19	240	53	312
Palvelut	**4 623**	**7 037**	**2 723**	**14 384**
Asiantuntijapalvelut	108	924	492	1 524
Hevostalous	101	553	144	798
Juhlapalvelut	0	83	40	123
Kiinteistönhuolto	7	47	2	56
Korjaamo- ja huoltopalvelut	277	296	183	755
Kuljetus	0	45	0	45
Liikuntapalvelut	110	25	676	811
LVI-palvelut	8	177	0	185
Matkailu	3 043	1 420	322	4 786
Pieneläinpalvelut	53	90	107	250
Ravintolat ja kahvilat	82	163	42	286
Sosiaalipalvelut	0	1 709	535	2 245
Terveyspalvelut	3	198	31	233
Tuotteiden suunnittelu ja kauppa	52	164	20	236
Turvallisuuspalvelut	34	168	0	202
Veneiden huolto, säilytys ja korjaus	0	181	0	181
Viihde ja kulttuuri	40	36	0	76
Virkistyspalvelut	31	60	48	139
Vähittäis- ja tukkukauppa	676	697	80	1 453
Läpileikkaavia teemoja:				
Kansainvälistyminen	87	1 042	217	1 346
Innovaatiot	161	1 301	381	1 842
Yhteensä	**6 544**	**14 961**	**8 654**	**30 158**

Taulukko 23. Vuosina 2015-2017 myönnetyn yritystuen jakautuminen hankkeen pääasiallisen sisällön mukaan, %.

Hankkeen pääasiallinen sisältö	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Alkutuotanto	**23**	**48**	**29**	**100**
Kaivostoiminta	0	100	0	100
Luonnontuotteiden keräily	0	100	0	100
Maatalous	6	59	35	100
Metsätalous	30	34	35	100
Puutarhatalous	95	5	0	100
Jalostus	**11**	**50**	**38**	**100**
Elektroniikkateollisuus	8	54	38	100
Elintarvikkeet	8	36	56	100
Eläinrehujen valmistus	0	76	24	100
Energiantuotanto	5	84	12	100
Huonekaluteollisuus	0	67	33	100
Jätteenkäsittely ja kierrätys	24	69	7	100
Kemiallisten tuotteiden valmistus	0	0	100	100
Kivi- ja betonituotteiden valmistus	0	77	23	100
Koneiden ja laitteiden valmistus	3	65	32	100
Maanrakennus	0	73	27	100
Metalliteollisuus	18	54	27	100
Muoviteollisuus	0	100	0	100
Painotuotteiden valmistus	0	0	100	100
Puunjalostusteollisuus	24	62	14	100
Rakentaminen	30	51	19	100
Valmistusteollisuus	6	77	17	100
Palvelut	**32**	**49**	**19**	**100**
Asiantuntijapalvelut	7	61	32	100
Hevostalous	13	69	18	100
Juhlapalvelut	0	67	33	100
Kiinteistönhuolto	12	84	4	100
Korjaamo- ja huoltopalvelut	37	39	24	100
Kuljetus	0	100	0	100
Liikuntapalvelut	14	3	83	100
LVI-palvelut	4	96	0	100
Matkailu	64	30	7	100
Pieneläinpalvelut	21	36	43	100
Ravintolat ja kahvilat	28	57	15	100
Sosiaalipalvelut	0	76	24	100
Terveyspalvelut	1	85	13	100
Tuotteiden suunnittelu ja kauppa	22	69	8	100
Turvallisuuspalvelut	17	83	0	100
Veneiden huolto, säilytys ja korjaus	0	100	0	100
Viihde ja kulttuuri	52	48	0	100
Virkistyspalvelut	22	43	35	100
Vähittäis- ja tukkukauppa	47	48	6	100
Yhteensä	**22**	**50**	**29**	**100**
Läpileikkaavia teemoja:				
Kansainvälistyminen	6	77	16	100
Innovaatiot	9	71	21	100
Osuus työikäisestä maaseutuväestöstä, %:	**27**	**32**	**41**	**100**

Väestöosuutta suuremmat osuudet vihreällä ja pienemmät punaisella korostusvärillä.

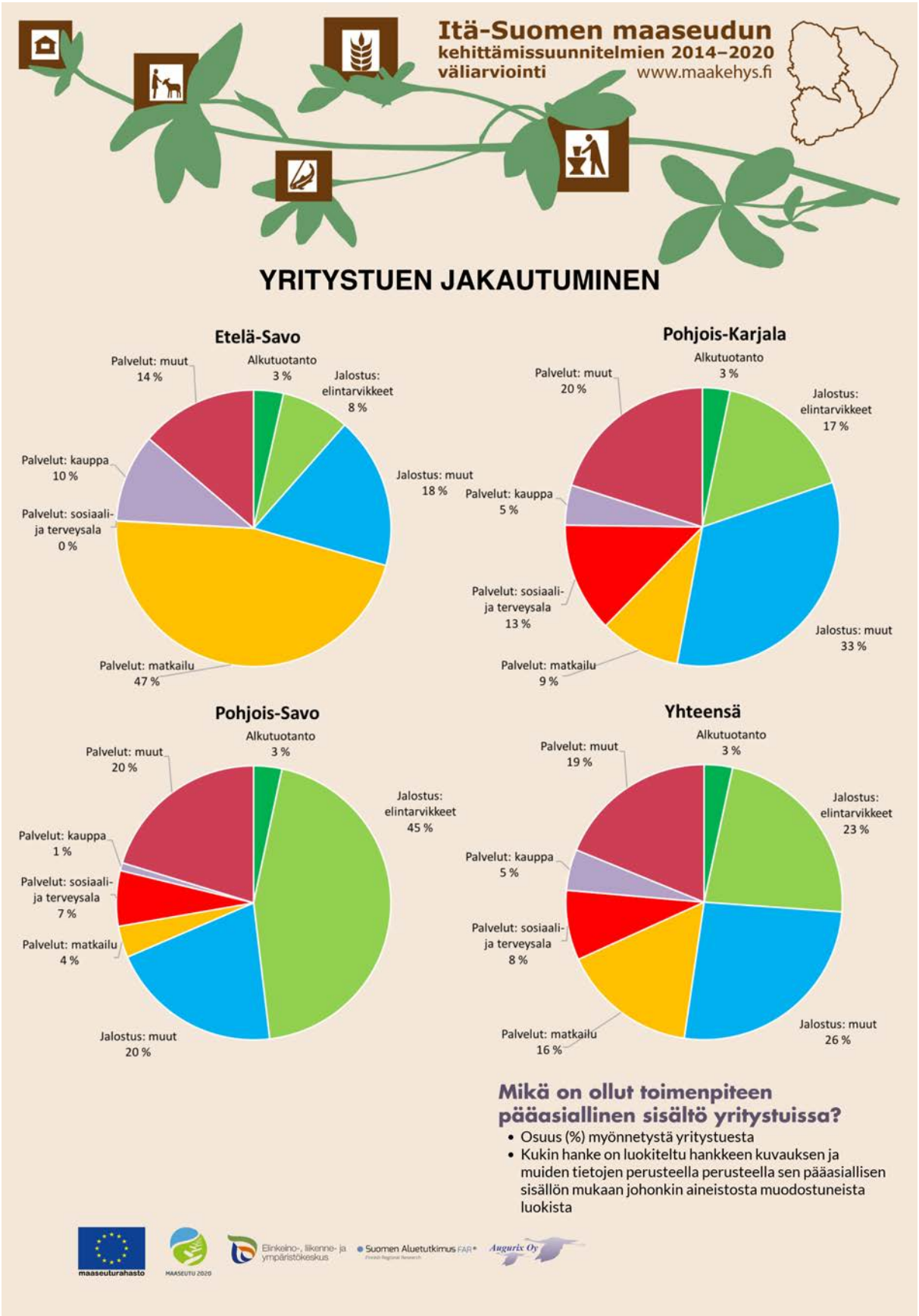

Kuvio 20. Vuosina 2015-2017 myönnetyn yritystuen jakautuminen hankkeen pääasiallisen sisällön mukaan.

Taulukossa 24 on lopuksi esitetty kooste myönnetyn yritystuen jakautumisesta **hakukanavan** mukaan (ELY vs. Leader). Kaikissa maakunnissa elintarvikeyritysten tuki on myönnetty lähes täysin (96-100 %) ELY-keskusten toimesta. Leader-ryhmien osuus yritysten perustamistuesta on ollut keskimäärin 17 % ja investointituesta 10 %. Leader-ryhmien osuus myönnetystä yritystuesta on ollut korkein Etelä-Savossa (13 %) ja alhaisin Pohjois-Karjalassa (6 %). Hankkeen pääasiallisen sisällön mukaan tarkasteltuna Leader-ryhmien osuus on ollut korkein alkutuotantoon suuntautuvasta tuesta (23 %) ja palveluihin suuntautuvasta tuesta (13 %); jalostukseen myönnetty tuki on tullut lähes kokonaan ELY-keskuksen kautta. Leader-ryhmien osuus alkutuotannon ja jalostuksen tuista on ollut korkein Etelä-Savossa (42 % ja 12 %), palveluiden tuesta puolestaan Pohjois-Savossa (24 %). Rahoittajien profiilit olivat siis varsin selkeitä ja samansuuntaisia kaikissa maakunnissa; suurin poikkeama oli ELY-keskuksen suuri osuus tuesta Pohjois-Karjalassa.

Taulukko 24. Vuosina 2015-2017 myönnetyn yritystuen jakautuminen hakukanavan mukaan, %.

	Etelä-Savo		Pohjois-Karjala		Pohjois-Savo		Yhteensä	
Luokitus	**ELY**	**Leader**	**ELY**	**Leader**	**ELY**	**Leader**	**ELY**	**Leader**
Toimenpide:								
4.2 Elintarvikkeiden valmistus	96	4	100	0	99	1	99	1
6.2 Yrityksen perustamistuki (ei maatalous)	40	60	92	8	59	41	83	17
6.4 Investoinnit yritystoimintaan (ei maatalous)	89	11	93	7	85	15	90	10
Pääasiallinen sisältö:								
Alkutuotanto	58	42	91	9	66	34	77	23
Jalostus	88	12	97	3	96	4	96	4
Palvelut	89	11	90	10	76	24	87	13
Yhteensä	**87**	**13**	**94**	**6**	**89**	**11**	**91**	**9**

Korkein Leader-osuus korostusväriillä.

3.3.3. Maataloustuet

Taulukossa 25 on esitetty **yhteenveto** Itä-Suomeen vuosina 2015-2017 maksetusta maataloustuesta. Tuen määrä oli vuonna 2017 noin 97,6 milj. euroa. Maakuntien tukiosuutta Itä-Suomen yhteismäärästä on verrattu niiden osuuteen Itä-Suomen käytössä olevasta maatalousmaasta. Etelä-Savon tukiosuus oli kaikkina vuosina 2015-2017 sen maatalousmaaosuutta suurempi ympäristösopimuksissa ja neuvontatuessa; kahtena vuotena kolmesta tämän lisäksi ympäristökorvauksessa ja luomu-tuotannon tuessa. Pohjois-Karjalan tukiosuus oli sen maatalousmaaosuutta suurempi kaikkina vuosina luomu-tuotannon tuessa, neuvontatuessa, aloitustuessa, ympäristökorvauksessa ja luonnonhaittakorvauksessa sekä ympäristöinvestointien tuessa (maksettiin vain kahtena vuotena). Pohjois-Savon tukiosuus oli sen maatalousmaaosuutta suurempi kaikkina vuosina vain eläinten hyvinvointituessa; kahtena vuotena kolmesta lisäksi maatalouden investointituessa.

Taulukko 25. Maataloustuen määrä alueittain ja toimenpiteittäin vuosina 2015-2017.

	Etelä-Savo			Pohjois-Karjala			Pohjois-Savo			Yhteensä		
Toimenpide	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**
Tuki, 1.000 euroa:												
Luonnonhaittakorvaus	7 898	7 922	7 886	9 467	9 443	9 413	16 367	16 381	16 330	33 732	33 746	33 630
Ympäristökorvaus	5 681	5 434	5 468	7 188	6 810	6 807	11 635	10 775	10 877	24 503	23 019	23 152
Ympäristösopimus	852	967	1 031	439	496	561	1 115	1 237	1 280	2 406	2 700	2 872
Luomu-tuotannon tuki	1 961	2 126	2 304	3 482	3 810	4 166	2 883	3 130	3 320	8 326	9 067	9 791
Ei-tuotannollisten investointien tuki	0	166	226	0	473	153	0	317	130	0	957	509
Eläinten hyvinvointituki	1 743	1 743	1 813	1 754	1 745	1 758	4 753	4 745	5 174	8 250	8 233	8 744
Neuvontatuki	173	637	497	146	673	686	175	977	653	494	2 288	1 836
Maatalouden investointituki	1 008	2 172	5 315	2 618	2 380	2 665	2 506	7 408	7 718	6 132	11 961	15 698
Aloitustuki	105	350	464	240	590	395	280	590	465	625	1 530	1 324
Yhteensä	19 421	21 518	25 005	25 334	26 421	26 603	39 713	45 562	45 948	84 468	93 501	97 556
Osuudet koko Itä-Suomesta, %:												
Luonnonhaittakorvaus	23	23	23	28	28	28	49	49	49	100	100	100
Ympäristökorvaus	23	24	24	29	30	29	47	47	47	100	100	100
Ympäristösopimus	35	36	36	18	18	20	46	46	45	100	100	100
Luomu-tuotannon tuki	24	23	24	42	42	43	35	35	34	100	100	100
Ei-tuotannollisten investointien tuki	..	17	44	..	49	30	..	33	25	..	100	100
Eläinten hyvinvointituki	21	21	21	21	21	20	58	58	59	100	100	100
Neuvontatuki	35	28	27	30	29	37	35	43	36	100	100	100
Maatalouden investointituki	16	18	34	43	20	17	41	62	49	100	100	100
Aloitustuki	17	23	35	38	39	30	45	39	35	100	100	100
Yhteensä	23	23	26	30	28	27	47	49	47	100	100	100
Osuus Itä-Suomen maatalousmaasta, %:	**24**	**24**	**23**	**28**	**28**	**28**	**48**	**49**	**49**	**100**	**100**	**100**

Maatalousmaaosuutta korkeampi osuus vihreällä ja alhaisempi punaisella korostusvärillä.

Ohjelmasta rahoitettujen maataloustukien moninaisuus tekee niiden arvioinnista haasteellista ja sirpaleista. Seuraavassa on esitetty keskeisiä tunnuslukuja ja jakaumia kustakin tukimuodosta. Maataloustukien vaikuttavuuteen liittyy vahvasti tuen kattavuus, koska tukiehdot tuottavat jo tietyn ominaisvaikutuksen kuten talviaikaisen kasvipeitteisyyden, luonnonmukaisen tuotannon ehtojen noudattamisen tai investoinnin toteuttamisen. Tämän vuoksi maataloustuissa kattavuus on merkittävä tekijä, vaikka vaikutukset toki vaihtelevat paljon tilojen ja alueiden välillä yksityiskohtien ja laadun suhteen.

Luonnonhaittakorvausta (pl. kansallinen lisäosa) maksettiin Itä-Suomessa vuonna 2017 noin 33,6 milj. euroa. Käytössä olevasta maatalousmaasta noin 95 % on tuen piirissä; korkein osuus on ollut Pohjois-Karjalassa (noin 96 %) ja alhaisin Pohjois-Savossa (noin 94 %; taulukko 26).

Taulukko 26. Tunnuslukuja luonnonhaittakorvauksesta vuosina 2015-2017.

	Etelä-Savo			Pohjois-Karjala			Pohjois-Savo			Yhteensä		
Toimenpide	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**
Luonnonhaittakorvaus (EU), 1.000 euroa	7 898	7 922	7 886	9 467	9 443	9 413	16 367	16 381	16 330	33 732	33 746	33 630
Tuen piirissä maatalousmaasta, %	95	95	95	95	96	96	95	94	94	95	95	95

Korkein osuus (vuosittain) korostusvärillä.

Ympäristökorvausta maksettiin Itä-Suomessa vuonna 2017 noin 23,2 milj. euroa (taulukko 27). Ympäristösitoumuksen piirissä oli vuonna 2017 noin 90 % Itä-Suomen käytössä olevasta maatalousmaasta; korkein osuus oli Pohjois-Karjalassa (92 %) ja alhaisin Etelä-Savossa (89 %). Tilakohtaisen ravinteiden tasapainoista käyttöä koskevan toimenpiteen piirissä oli vuonna 2017 peltoviljelykasvien osalta noin 79 % maatalousmaasta (Pohjois-Karjalassa noin 82 %, Pohjois-Savossa 80 % ja Etelä-Savossa 74 %) ja puutarhakasvien osalta noin 2 %

maatalousmaasta (Etelä-Savossa noin 4 %, Pohjois-Savossa 2 % ja Pohjois-Karjalassa 1 %). Kunnittaisessa tarkastelussa korkein kattavuus oli Valtimolla (yli 90 %) ja alhaisin Varkaudessa ja Kontiolahdella (alle 70 %; kuvio 21). Kattavuus oli alle 80 % laajassa osassa Etelä-Savoa ja Pohjois-Savon eteläosan kunnissa. Ympäristökorvauksen tilakohtaisten toimenpiteiden kattavuus on säilynyt Itä-Suomessa ohjelmakauden aikana likimain ennallaan, mutta lähes kaikkien lohkokohtaisten toimenpiteiden kattavuus on alentunut.

Suosituin lohkokohtainen toimenpide oli peltojen talviaikainen kasvipeitteisyys. Se kattoi vuonna 2017 noin 54 % Itä-Suomen maatalousmaasta (kuvio 22). Kattavuus on korkein Pohjois-Karjalassa (58 %) ja alhaisin Pohjois-Savossa (52 %). Jokaisessa maakunnassa oli kuntia, joissa kattavuus oli yli 60 % (Juva, Rantasalmi, Kitee, Liperi, Outokumpu, Polvijärvi, Rääkkylä, Tohmajärvi, Rautalampi, Siilinjärvi) ja kuntia, joissa se oli alle 40 % (Heinävesi, Ilomantsi, Kaavi, Leppävirta, Rautavaara, Tervo).

Toiseksi suosituin lohkokohtainen toimenpide oli lietelannan sijoittaminen peltoon. Toimenpiteen piirissä oli vuonna 2017 noin 11 % Itä-Suomen maatalousmaa-alasta (kuvio 23). Korkein kattavuus oli Pohjois-Savossa (13 %) ja alhaisin Etelä-Savossa (8 %); ero johtuu muun muassa tuotantorakenteesta. Yli 15 % pelloista oli toimenpiteen piirissä Liperissä, Nurmeksessa, Tohmajärvellä, Kiuruvedellä ja Siilinjärvellä – alle 5 % puolestaan Hirvensalmella, Mäntyharjulla, Pertunmaalla, Puumalassa, Kontiolahdella ja Kaavilla.

Kolmanneksi suosituimman kokonaisuuden muodostivat erilaiset peltoluonnon monimuotoisuustoimenpiteet, joita on nykyisessä ohjelmassa ripoteltu useisiin toimenpiteisiin (taulukko 27). Viherlannoitusnurmet, kerääjä- ja saneerauskasvit ja monimuotoisuuspellot kattoivat vuonna 2017 noin 5 % Itä-Suomen maatalousmaa-alasta (kuvio 24). Kattavuus oli keskiarvoa suurempi Pohjois-Karjalassa (5,6 %) ja Etelä-Savossa (5,4 %) ja alhaisempi Pohjois-Savossa (4,6 %). Pohjois-Karjalassa viherlannoitusnurmien sekä kerääjä- ja saneerauskasvien kattavuus – kuten myöskin ympäristönhoitonurmien – kattavuus oli muita maakuntia korkeampi, Etelä-Savossa puolestaan monimuotoisuuspeltojen kattavuus. Monimuotoisuustoimenpiteiden kattavuus oli suurin Pieksämäellä, Sulkavalla, Lieksassa, Outokummussa ja Varkaudessa (yli 7,5 %) ja pienin Ilomantsissa ja Kaavilla (alle 2,5 %).

Lohkokohtaisista toimenpiteistä Etelä-Savoa profiloivat Itä-Suomen vertailussa monimuotoisuuspeltojen, ravinteiden kierrättämisen ja puutarhakasvien vaihtoehtoisen kasvinsuojelun yleisyys. Pohjois-Karjalaa profiloivat peltojen talviaikaisen kasvipeitteisyyden, viherlannoituksen sekä kerääjä- ja saneerauskasvien, ympäristönhoitonurmien, orgaanisen katteen (puutarhatalous) sekä valumavesien hallinnan muita maakuntia laajempi kattavuus. Pohjois-Savossa ainoastaan lietelannan sijoittaminen peltoon oli kattavuudeltaan muita maakuntia laajemmin käytetty lohkokohtainen toimenpide.

Lohkokohtaisten toimenpiteiden kattavuutta voidaan verrata myös ympäristöriskeihin. Esimerkiksi fosforia päätyy pelloilta vesistöihin liukoisena fosforina ja maa-ainekseen sitoutuneena fosforina. Suojavyöhykenurmet ovat tehokas keino vähentää eroosion myötä vesistöihin päätyvää fosforia. Kuviossa 25 on luokiteltu Itä-Suomen kunnat eroosioriskin ja suojavyöhykenurmien kattavuuden mukaan. Etelä-Savossa ja Pohjois-Savon reuna-alueilla on runsaasti kuntia, joissa eroosiota on vähän ja suojavyöhykenurmia samoin vähän. Pohjois-Karjalassa on puolestaan runsaasti kuntia, joissa on runsaasti eroosiota ja runsaasti suojavyöhykenurmia. Molemmissa tapauksissa toimenpiteen kohdentuminen on hyvä. Jokaisessa maakunnassa on kuntia, joissa eroosiota on vähän mutta suojavyöhykenurmia runsaasti. Haasteellisin kuntaryhmä on se, jossa eroosiota on runsaasti mutta suojavyöhykenurmi niukasti. Näitä on erityisesti Pohjois-Savossa. Koska viljelijät valitsevat lohkokohtaiset toimenpiteet monen eri perusteen pohjalta, kohdentamista on mahdollista parantaa lähinnä neuvonnalla ja tiedonvälityksellä.

Taulukko 27. Tunnuslukuja ympäristökorvauksesta vuosina 2015-2017.

	Etelä-Savo			Pohjois-Karjala			Pohjois-Savo			Yhteensä		
Toimenpide	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**
Ympäristökorvaus, 1.000 euroa	5 681	5 434	5 468	7 188	6 810	6 807	11 635	10 775	10 877	24 503	23 019	23 152
Sitoumusala, % maatalousmaasta:	..	91	89	..	93	92	..	92	90	..	92	90
Tilakohtaiset toimenpiteet, % maatalousmaasta:												
Ravinteiden tasapainoinen käyttö peltoviljelykasveilla	74,8	74,3	74,4	81,1	81,9	82,2	80,3	79,9	79,6	79,2	79,1	79,1
Ravinteiden tasapainoinen käyttö puutarhakasveilla	3,0	3,3	3,8	1,1	1,2	1,3	1,6	1,7	1,9	1,8	1,9	2,2
Lohkokohtaiset toimenpiteet, % maatalousmaasta:												
Lietelannan sijoittaminen peltoon	9,2	7,9	8,3	12,5	11,2	11,0	16,1	13,0	13,2	13,5	11,3	11,4
Ravinteiden kierrättäminen	0,5	0,5	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3
Valumavesien hallinta	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Ympäristönhoitonurmet	4,0	3,9	3,7	4,5	4,2	4,0	3,3	3,2	3,1	3,8	3,7	3,5
Peltoluonnon monimuotoisuus:												
Viherlannoitusnurmet, kerääjä- ja saneerauskasvit	7,7	5,1	4,5	9,2	5,1	4,9	8,4	4,5	4,1	8,5	4,8	4,4
Monimuotoisuuspellot	0,9	0,8	0,9	0,6	0,6	0,7	0,5	0,4	0,5	0,6	0,6	0,6
Peltojen talviaikainen kasvipeitteisyys	55,4	54,4	53,9	58,6	59,0	58,4	53,6	51,4	51,6	55,4	54,2	54,0
Orgaanisen katteen käyttö puutarhakasveilla	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5
Puutarhakasvien vaihtoehtoinen kasvinsuojelu	0,2	0,2	0,2	0,0	0,1	0,0	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2

Korkein osuus (vuosittain) korostusvärillä.

Valumavesien hallinta sisältää säätösalaojituksen ja säätökastelun; ympäristönhoitonurmet sisältävät suojavyöhykenurmet, monivuotiset ympäristönurmet ja luonnonhoitopeltonurmet.

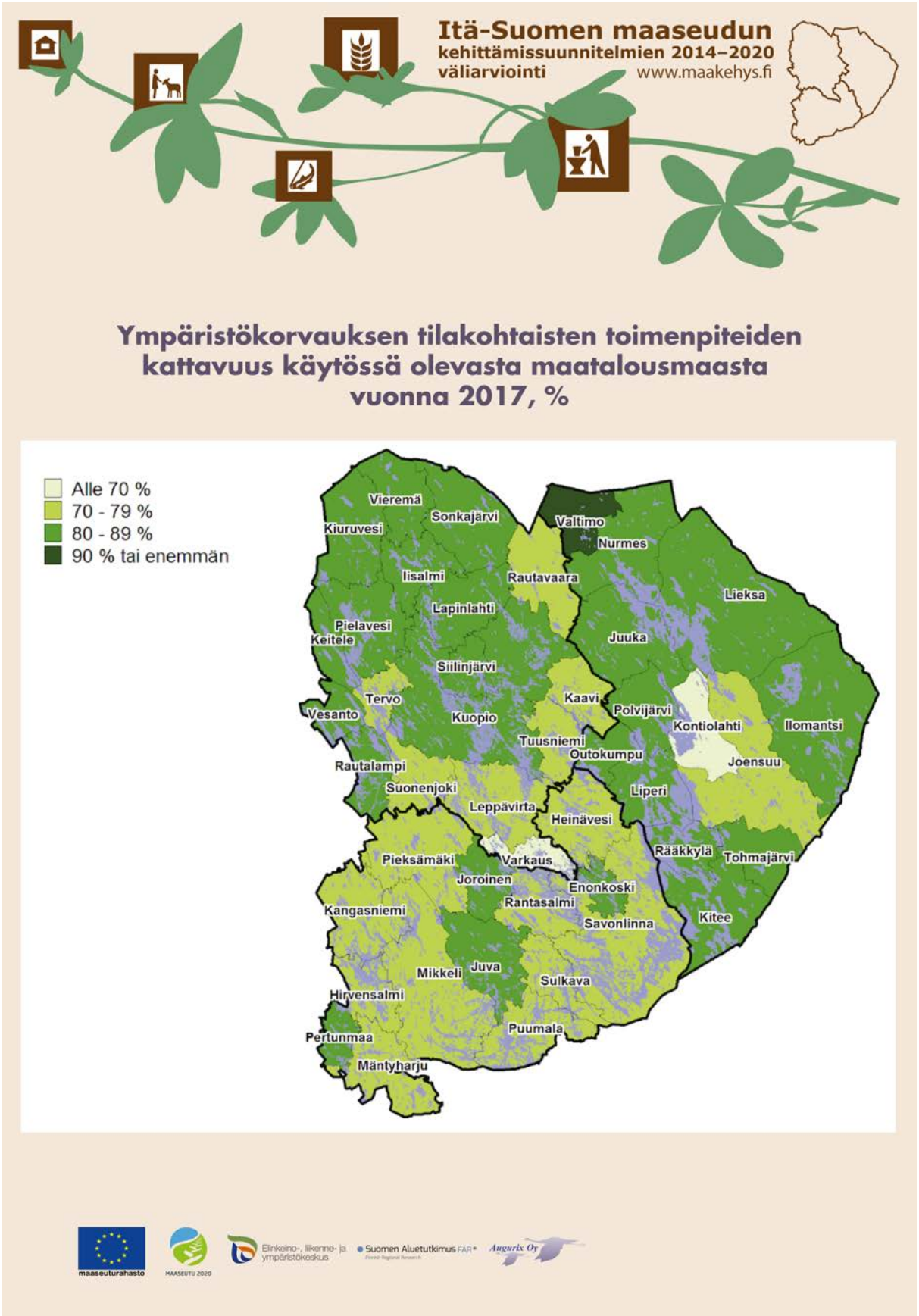

Kuvio 21. Ympäristökorvauksen tilakohtaisten toimenpiteiden kattavuus.

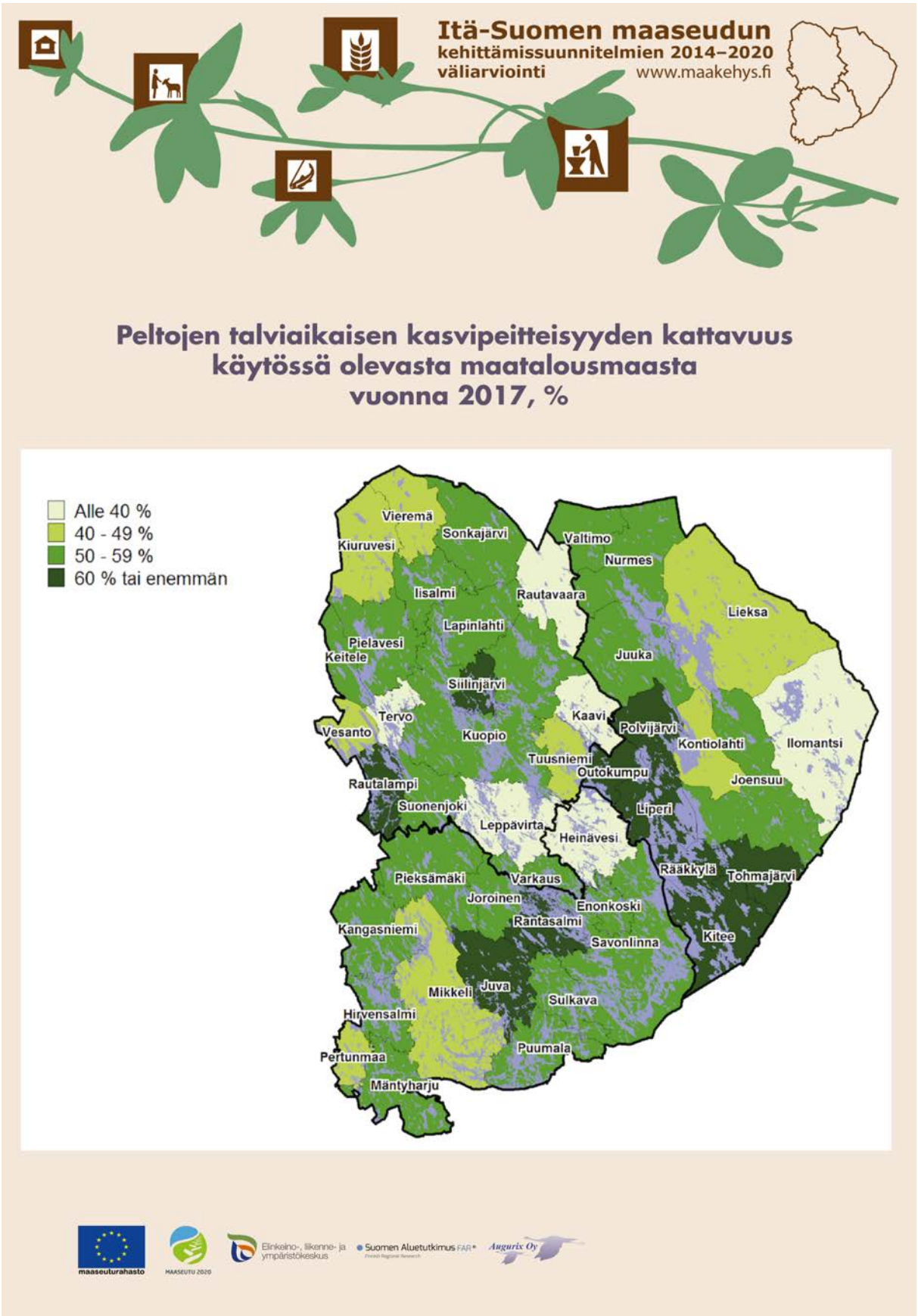

Kuvio 22. Peltojen talviaikaisen kasvipeitteisyyden kattavuus.

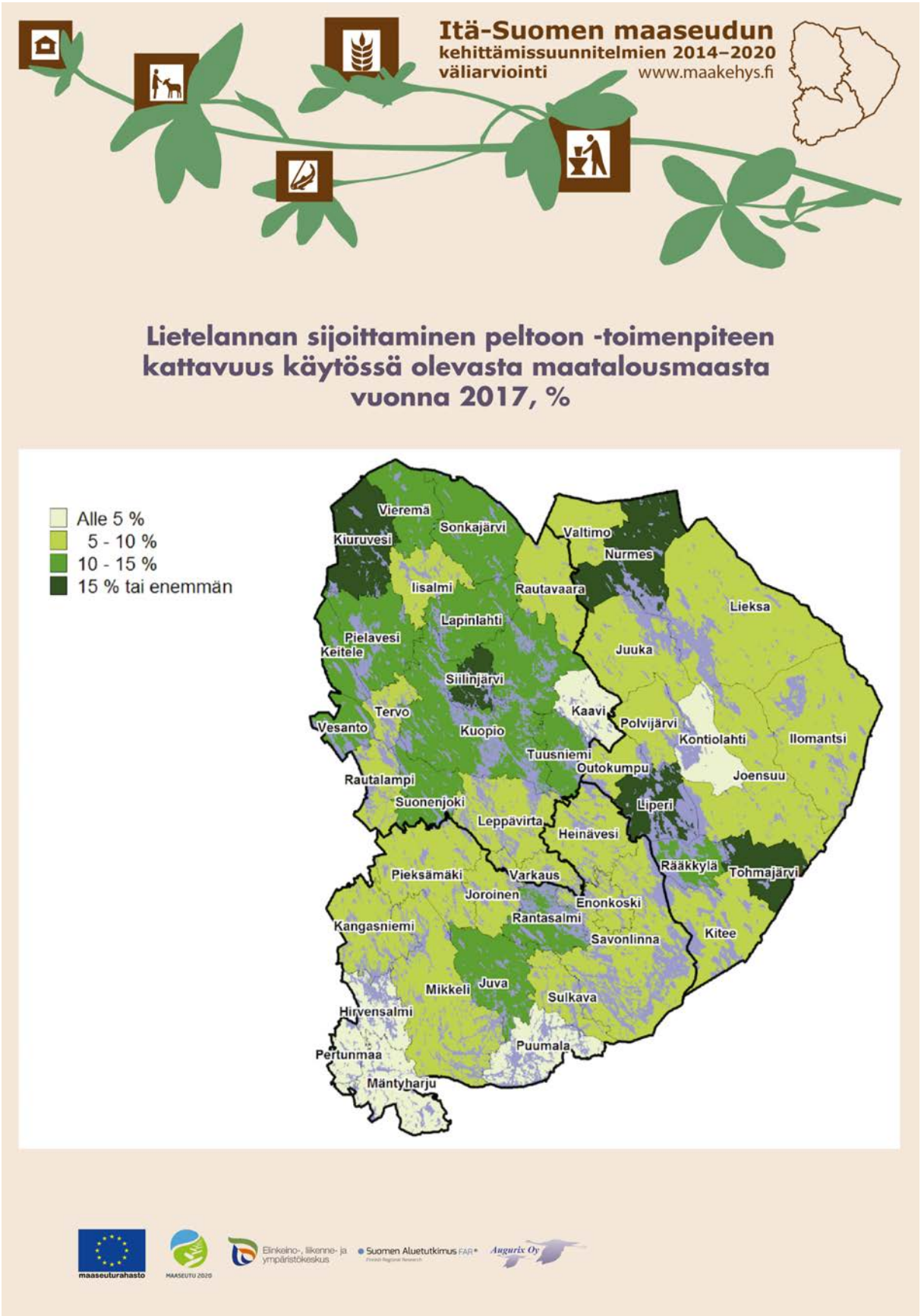

Kuvio 23. Lietelannan sijoittaminen peltoon -toimenpiteen kattavuus.

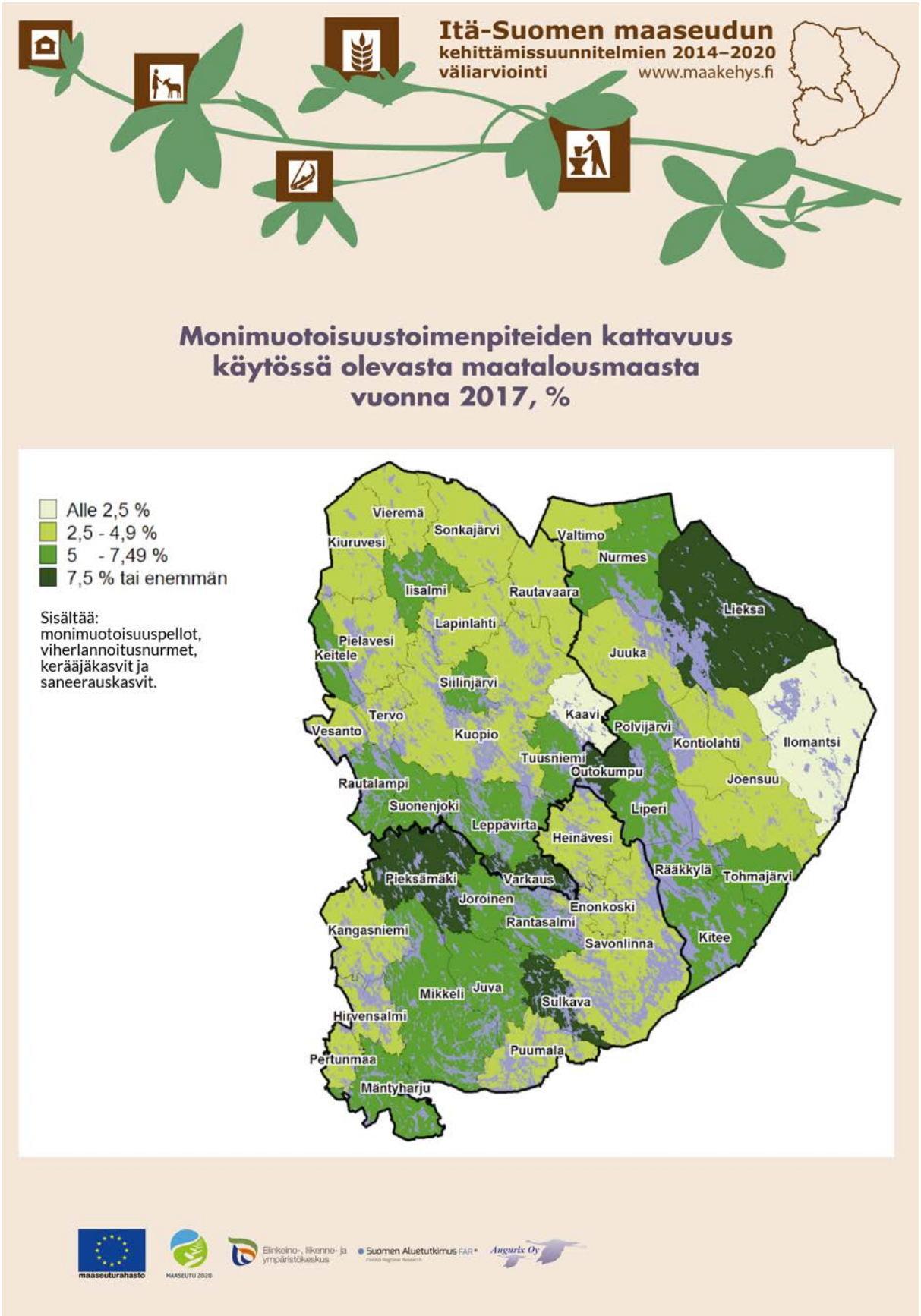

Kuvio 24. Monimuotoisuustoimenpiteiden kattavuus.

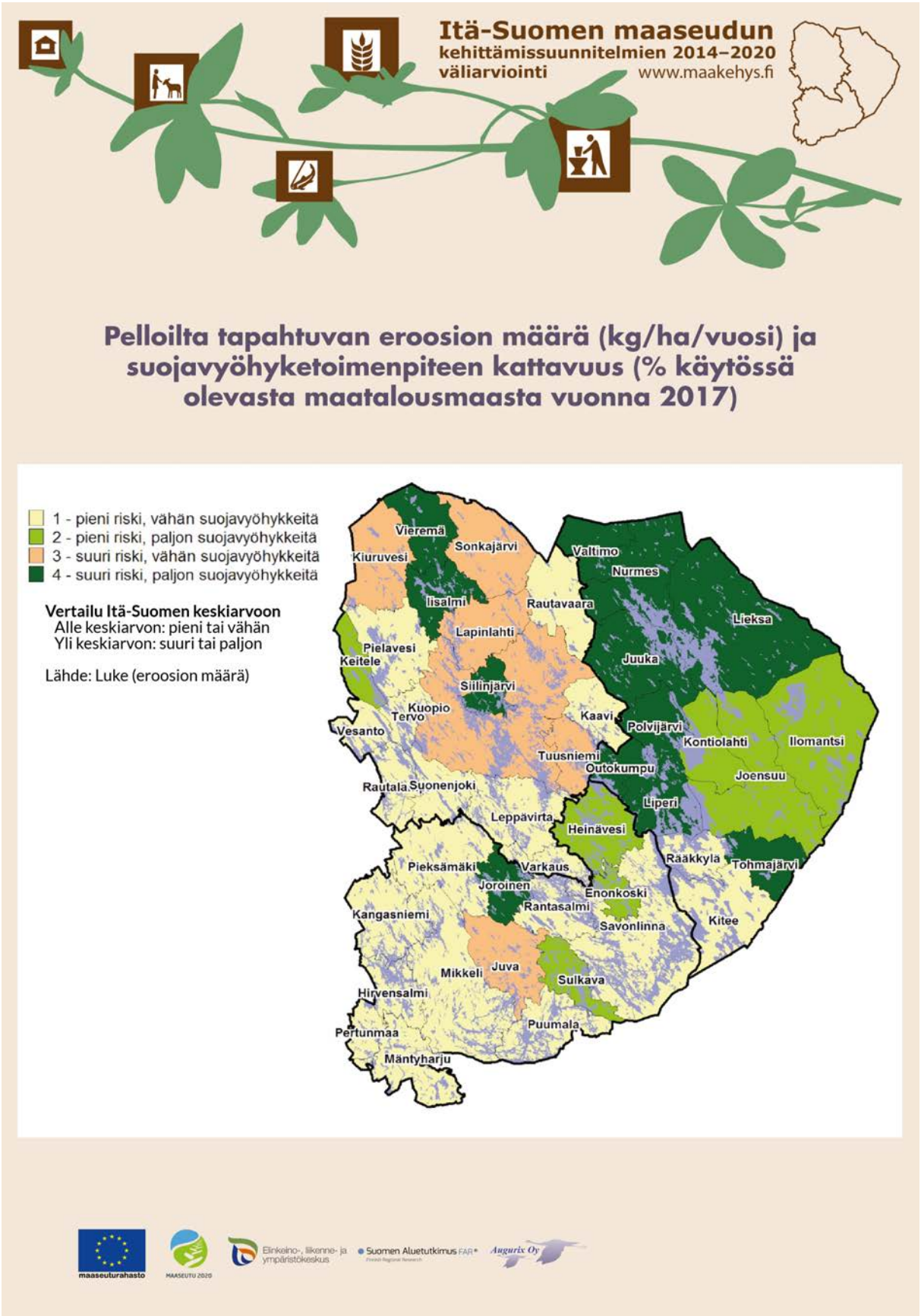

Kuvio 25. Eroosion määrä ja suojavyöhyketoimenpiteen kattavuus.

Ympäristösopimuksista maksettiin Itä-Suomessa vuonna 2017 noin 2,9 milj. euroa (taulukko 28). Nämä ympäristökorvaukseen verrattuna vaativuudeltaan ja korvaustasoltaan korkeammat toimenpiteet ovat olleet kasvussa ohjelmakauden alkuvuosina sekä lukumääräisesti että tukimäärän osalta kaikissa Itä-Suomen maakunnissa. Toimenpiteistä yleisimpiä olivat perinnebiotoopit (noin 500 kpl) ja luonnonlaitumet (noin 300 kpl). Käytössä olevaan maatalousmaahan suhteutettuna Etelä-Savoa profiloivat perinnebiotooppien, luonnonlaitumien ja kosteikkojen hoidon muita maakuntia suurempi kattavuus – Pohjois-Karjalaa puolestaan arvokkaiden perinnebiotooppien kattavuus.

Taulukko 28. Tunnuslukuja ympäristösopimuksista vuosina 2015-2017.

	Etelä-Savo			Pohjois-Karjala			Pohjois-Savo			Yhteensä		
Toimenpide	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**
Ympäristösopimus, 1.000 euroa	852	967	1 031	439	496	561	1 115	1 237	1 280	2 406	2 700	2 872
Toimenpiteet, kpl:												
Monimuotoisuus: luonnonlaitumet	72	95	103	50	55	57	120	146	150	242	296	310
Monimuotoisuus: perinnebiotooppi	135	157	164	107	120	123	196	219	225	438	496	512
Monimuotoisuus: arvokas perinnebiotooppi	12	12	14	51	53	56	26	26	26	89	91	96
Kosteikon hoito	18	20	22	23	24	24	31	33	35	72	77	81
Kurki-, hanhi- ja joutsenpelto	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1
Toimenpiteet, % maatalousmaasta:												
Monimuotoisuus: luonnonlaitumet	0,4	0,5	0,6	0,1	0,1	0,1	0,4	0,5	0,5	0,3	0,4	0,4
Monimuotoisuus: perinnebiotooppi	1,9	2,2	2,3	0,6	0,6	0,7	1,0	1,1	1,1	1,1	1,2	1,3
Monimuotoisuus: arvokas perinnebiotooppi	0,1	0,1	0,1	0,3	0,3	0,4	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2
Kosteikon hoito	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Kurki-, hanhi- ja joutsenpelto	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Korkein osuus (vuosittain) korostusvärillä.

Luomu-tuotannosta maksettiin tukea Itä-Suomessa vuonna 2017 noin 9,8 milj. euroa (taulukko 29). Luomu-tuen piirissä olevan maatalousmaan osuus on kasvanut joka vuosi kaikissa Itä-Suomen maakunnissa ohjelmakauden alkuvuosina; vuonna 2017 kattavuus oli Pohjois-Karjalassa noin 25 %, Etelä-Savossa 14 % ja Pohjois-Savossa 11 %. Kasvinviljelystä tukea maksettiin noin 920 tilalle, avomaavihanneksista noin 30 tilalle ja kotieläimistä noin 220 tilalle. Luomu-tuen kattavuus oli kasvinviljelyssä ja kotieläintaloudessa selvästi suurin Pohjois-Karjalassa, avomaavihanneksista puolestaan Etelä-Savossa. Tuen kattavuus on myös kasvanut vuosina 2015-2017 eniten Pohjois-Karjalassa (+4,5 prosenttiyksikköä maatalousmaasta).

Taulukko 29. Tunnuslukuja luomu-tuotannon tuesta vuosina 2015-2017.

	Etelä-Savo			Pohjois-Karjala			Pohjois-Savo			Yhteensä		
Toimenpide	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**
Luomu-tuki, 1.000 euroa	1 961	2 126	2 304	3 482	3 810	4 166	2 883	3 130	3 320	8 326	9 067	9 791
Toimenpiteet, kpl:												
Kasvinviljely	219	230	233	305	338	356	309	318	329	833	886	918
Avomaavihannekset	17	17	18	5	7	7	12	9	7	34	33	32
Kotieläinkorotus	49	52	55	76	77	78	75	78	84	200	207	217
Toimenpiteet, % maatalousmaasta:												
Kasvinviljely	12,4	13,4	14,4	20,2	22,5	24,7	9,3	10,0	10,5	13,1	14,3	15,4
Avomaavihannekset	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kotieläinkorotus	5,3	5,8	6,4	7,2	7,4	8,2	3,4	3,7	4,1	4,9	5,2	5,8

Korkein osuus (vuosittain) korostusvärillä.

Ei-tuotannollisten eli ympäristöinvestointien tuki Itä-Suomessa oli vuonna 2017 noin 0,5 milj. euroa (taulukko 30). Keskimääräinen tuki toimenpidettä kohti oli noin 15.000 euroa; korkein tuki on ollut Pohjois-Savossa. Pohjois-Savossa valtaosa toimenpiteistä on ollut kosteikkojen perustamista, Etelä-Savossa puolestaan perinnebiotooppien perustamista.

Taulukko 30. Tunnuslukuja ei-tuotannollisten investointien tuesta vuosina 2015-2017.

	Etelä-Savo			Pohjois-Karjala			Pohjois-Savo			Yhteensä		
Toimenpide	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**
Ei-tuotannollisten tuki, 1.000 euroa	0	166	226	0	473	153	0	317	130	0	957	509
Toimenpiteitä, kpl	0	21	15	0	24	11	0	16	7	0	61	33
Keskimääräinen tuki, 1.000 euroa	..	8	15	..	20	14	..	20	19	..	16	15
Toimenpiteet, %:												
Kosteikon perustaminen	0	24	33	0	54	36	0	81	86	0	51	45
Perinnebiotoopin perustaminen	0	76	67	0	46	64	0	19	14	0	49	55
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Korkein arvo tai osuus (vuosittain) korostusvärillä.

Kotieläinten hyvinvointitukea maksettiin Itä-Suomessa vuonna 2017 noin 8,7 milj. euroa ja tuella toteutettiin lähes 9.000 toimenpidettä (taulukko 31). Keskimääräinen tuki oli noin 980 euroa/toimenpide; korkein tuki oli Pohjois-Savossa (noin 1.100 euroa/toimenpide). Etelä-Savossa siipikarjatalouden, lammas- ja vuohitalouden ja sikatalouden toimenpiteiden osuus oli muita maakuntia hieman korkeampi. Pohjois-Savoa profiloivat yleisesti nautakarjatalouden toimenpiteet ja erityisesti laidunnukseen ja jaloitteluun sekä ruokintaan ja hoitoon liittyvät toimenpiteet. Pohjois-Karjalassa nautakarjan pito-olosuhteisiin kohdistui suurempi osa toimenpiteistä kuin muissa maakunnissa.

Taulukko 31. Tunnusluja eläinten hyvinvointituesta vuosina 2015-2017.

	Etelä-Savo			Pohjois-Karjala			Pohjois-Savo			Yhteensä		
Toimenpide	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**	**2015**	**2016**	**2017**
Hyvinvointituki, 1.000 euroa	1 743	1 743	1 813	1 754	1 745	1 758	4 753	4 745	5 174	8 250	8 233	8 744
Toimenpiteitä, kpl	2 229	2 221	2 294	1 917	1 883	1 963	4 826	4 792	4 715	8 972	8 896	8 972
Keskimääräinen tuki, euroa	782	785	790	915	927	895	985	990	1 097	920	925	975
Toimenpiteet, %:												
Siipikarjatalous	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sikatalous	2	2	2	1	1	1	2	2	2	2	2	2
Lammas- ja vuohitalous	4	3	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1
Nautakarjatalous	47	47	47	49	49	49	49	49	49	48	48	48
- josta laidunnus ja jaloittelu	8	8	8	6	6	6	9	9	8	8	8	7
- josta pito-olosuhteet	26	26	27	28	29	30	25	25	27	26	26	28
- josta ruokinta ja hoito	13	13	12	14	14	13	15	15	14	14	14	13
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Korkein arvo tai osuus (vuosittain) korostusvärillä.

Neuvontatukea maksettiin Itä-Suomeen vuonna 2017 noin 1,8 milj. euroa (taulukko 32). Neuvontatoimenpiteiden lukumäärä oli noin 3.600 ja suhde tilamäärään noin 46 %; keskimääräinen tuki toimenpidettä kohti oli noin 500 euroa. Neuvontatoimenpiteiden lukumäärä suhteessa tilamäärään on ollut korkein Pohjois-Karjalassa. Toimenpidekohtainen tuki on ollut korkein Etelä-Savossa (vuosina 2015 ja 2017) ja Pohjois-Karjalassa (vuonna 2016). Tuen määrän jakautumisen perusteella Etelä-Savon neuvontatuen käyttökohteita profiloivat erityisesti

energia, luonnon monimuotoisuus ja maisemanhoito sekä innovaatiot. Pohjois-Karjalan neuvontatukea profiloi erityisesti kasvinsuojelu, ravinteiden käyttö ja ympäristötukien vaatimusten noudattaminen ja Pohjois-Savoa eläinten hyvinvointi.

Taulukko 32. Tunnuslukuja neuvontatuesta vuosina 2015-2017.

	Etelä-Savo			Pohjois-Karjala			Pohjois-Savo			Yhteensä		
Toimenpide	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Neuvontatuki, 1.000 euroa	173	637	497	146	673	686	175	977	653	494	2 288	1 836
Tilamäärä, kpl	416	1 409	938	453	1 411	1 327	474	2 452	1 347	1 343	5 272	3 612
Keskimääräinen tuki, euroa	415	452	530	323	477	517	368	398	485	367	434	508
Tuet/tilat, %	17	59	40	22	69	66	13	69	39	16	66	46
Tuen lukumäärä, %:												
Innovaatiot	7	5	6	1	2	3	3	2	2	4	3	4
Kilpailukyky, investoinnit ja sukupolvenvaihdos	0	0	1	0	0	2	0	0	4	0	0	2
Eläinten hyvinvointi	17	26	24	29	38	33	24	36	49	24	34	37
Luonnon monimuotoisuus ja maisemanhoito	16	15	18	12	13	11	19	10	9	16	12	12
Kasvinsuojelu ja ravinteet; ympäristötuet	45	38	27	49	35	36	46	42	28	47	39	30
Maatalousmaan säilyttäminen	6	5	8	6	5	4	2	3	1	5	4	4
Energia	9	11	15	1	6	7	4	6	6	5	8	9
Kasvihuonekaasut ja hiilensidonta	1	1	1	1	1	4	1	0	1	1	1	2
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Tuen euromäärä, %:												
Innovaatiot	8	6	6	2	2	4	5	3	3	5	4	4
Kilpailukyky, investoinnit ja sukupolvenvaihdos	0	0	3	0	0	2	0	0	11	0	0	5
Eläinten hyvinvointi	18	25	21	31	34	27	28	39	44	26	34	32
Luonnon monimuotoisuus ja maisemanhoito	18	19	20	15	16	13	20	11	9	18	14	13
Kasvinsuojelu ja ravinteet; ympäristötuet	40	32	22	46	31	34	39	33	22	42	32	27
Maatalousmaan säilyttäminen	5	3	7	5	4	4	2	3	1	4	3	4
Energia	9	14	20	1	12	11	5	11	10	5	12	13
Kasvihuonekaasut ja hiilensidonta	1	1	1	1	1	3	1	0	0	1	1	2
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Korkein arvo tai osuus korostusvärillä.

Maatalouden investointitukia myönnettiin Itä-Suomessa vuosina 2015-2017 yhteensä noin 630 kappaletta (taulukko 33). Tuen määrä oli noin 33,8 milj. euroa ja keskimääräinen tuki investointihanketta kohti noin 54.000 euroa; korkein tuki oli Etelä-Savossa (noin 57.000 euroa). Tilalukuun suhteutettuna tukien määrä oli noin 8 %; korkein suhdeluku oli Pohjois-Savossa (noin 10 %). Tuen määrän perusteella Etelä-Savon investointitukea profiloivat kasvihuonerakentamiseen, työympäristön ja ympäristön tilan parantamiseen, energiantuotantoon ja maataloustuotteiden myyntikunnostukseen kohdistuvat investoinnit. Pohjois-Karjalaa profiloivat tuotantovarastojen rakentamisinvestoinnit ja Pohjois-Savoa lypsy- ja nautakarjatalouden rakentaminen, hygieniaan ja eläinten hyvinvointiin liittyvät investoinnit sekä salaojitus.

Taulukko 33. Tunnuslukuja maatalouden investointituesta vuosina 2015-2017.

Toimenpide	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Tuet, kpl	149	143	337	629
Tuet, 1.000 euroa	8 495	7 663	17 633	33 791
Keskimääräinen tuki, 1.000 euroa	57,0	53,6	52,3	53,7
Tuet/tilat, %	6,4	7,1	9,8	8,1
Tuen lukumäärä, %:				
Lypsy- ja nautakarjatalouden rakentamisinvestoinnit	20	24	21	21
Muun kotieläintalouden rakentamisinvestoinnit	1	1	0	0
Hygieniaa ja eläinten hyvinvointia parantavat investoinnit	7	8	12	10
Kasvihuonetuotannon rakentamisinvestoinnit	5	3	3	3
Maataloustuotteiden myyntikunnostukseen liittyvät investoinnit	4	1	1	2
Tuotantovarastojen rakentamisinvestoinnit	8	15	7	9
Kuivaamoiden rakentamisinvestoinnit	3	3	1	2
Konevarastojen rakentamisinvestoinnit	2	1	1	1
Energiantuotannon investoinnit	7	7	6	6
Salaojitus	18	29	29	27
Työympäristöä ja ympäristön tilaa parantavat investoinnit	25	9	19	18
Yhteensä	100	100	100	100
Tuen euromäärä, %:				
Lypsy- ja nautakarjatalouden rakentamisinvestoinnit	51	73	77	70
Muun kotieläintalouden rakentamisinvestoinnit	3	0	0	1
Hygieniaa ja eläinten hyvinvointia parantavat investoinnit	1	2	3	2
Kasvihuonetuotannon rakentamisinvestoinnit	17	6	3	7
Maataloustuotteiden myyntikunnostukseen liittyvät investoinnit	5	0	1	2
Tuotantovarastojen rakentamisinvestoinnit	4	7	3	5
Kuivaamoiden rakentamisinvestoinnit	1	1	0	1
Konevarastojen rakentamisinvestoinnit	1	0	0	0
Energiantuotannon investoinnit	6	3	2	3
Salaojitus	3	5	6	5
Työympäristöä ja ympäristön tilaa parantavat investoinnit	9	2	5	5
Yhteensä	100	100	100	100

Korkein arvo tai osuus korostusvärillä.

Maatalouden investointituen kunnittainen kohdentuminen on esitetty kuviossa 26. Kunkin kunnan osuutta tuen määrästä Itä-Suomessa on verrattu sen osuuteen käytössä olevasta maatalousmaasta; suhde kertoo tuen kysynnästä ja hyödyntämiskapasiteetista. Korkein suhdeluku ohjelmakauden alkuvuosina on ollut Kuopiossa, Pieksämäellä, Pielavedellä ja Siilinjärvellä; alhaisin puolestaan Mikkelissä ja Vieremällä. Harvaan asutun maaseudun kuntien osuus investointituesta oli jonkin verran pienempi kuin niiden osuus maatalousmaasta (22 % vs. 25 %), kaupunkikuntien osuus hieman pienempi (25 % vs. 26 %), ydinmaaseudun kuntien osuus investointituesta ja maatalousmaasta oli yhtä suuri (42 %), kun taas kaupunkien läheisen maaseudun kuntien osuus investointituesta oli hieman suurempi kuin niiden osuus maatalousmaasta (10 % vs. 8 %). Aluetyyppi ei siis ollut merkittävä investointituen ja tuettujen investointien ohjautumiseen vaikuttava tekijä vuosina 2015-2017; kuntakohtaisia eroja selittävät muun muassa tilojen elinkaarivaiheiden, kannattavuuden, tuotantorakenteen ja viljelijöiden väliset erot. Kunkin kunnan alueluokka on kuvattu liitteessä 5.

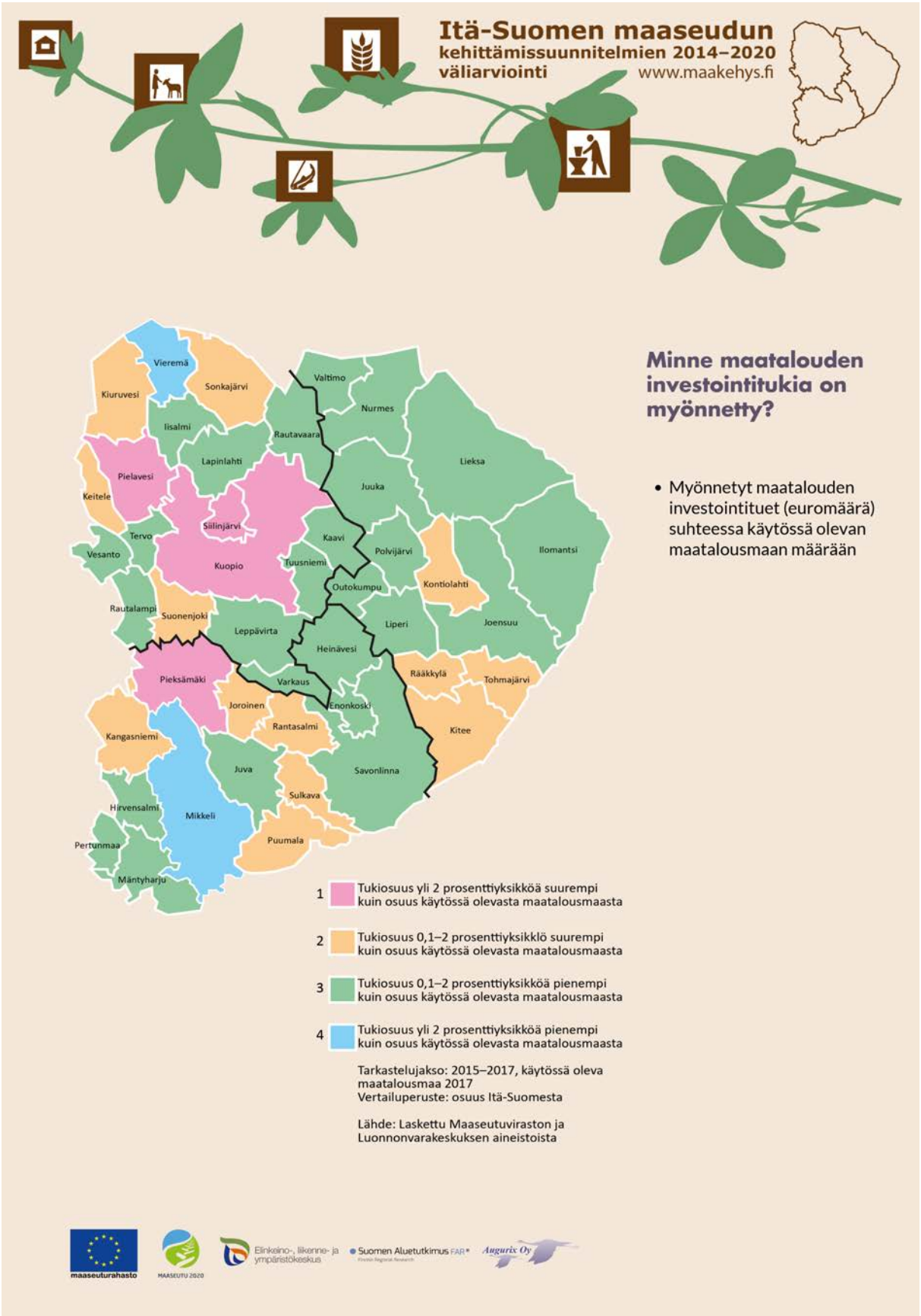

Kuvio 26. Vuosina 2015-2017 myönnetty maatalouden investointituki suhteessa käytössä olevan maatalousmaan määrään.

Tilanpidon **aloitustukea** myönnettiin Itä-Suomeen vuosina 2015-2017 yhteensä noin 3,5 milj. euroa runsaalle 100 tilalle (taulukko 34). Keskimääräinen tuki on ollut noin 32.000 euroa ja tukea on saanut 1,4 % tiloista. Korkein keskimääräinen tuki on ollut Etelä-Savossa (noin 34.000 euroa) ja korkein tilakattavuus puolestaan Pohjois-Karjalassa (noin 2,0 %).

Taulukko 34. Tunnuslukuja aloitustuesta vuosina 2015-2017.

Toimenpide	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Tuet, kpl	27	40	41	108
Tuet, 1.000 euroa	919	1 225	1 335	3 479
Keskimääräinen tuki, 1.000 euroa	34,0	30,6	32,6	32,2
Tuet/tilat, %	1,2	2,0	1,2	1,4

Korkein arvo korostusvärillä.

Nuorten viljelijöiden tilanpidon aloitustuen kunnittainen kohdentuminen on esitetty kuviossa 27. Kunkin kunnan osuutta tuen määrästä Itä-Suomessa on verrattu sen osuuteen käytössä olevasta maatalousmaasta. Korkein suhdeluku ohjelmakauden alkuvuosina on ollut Juvalla, Kiteellä, Suonenjoella ja Valtimolla; alhaisin puolestaan Kuopiossa, Mikkelissä, Nurmeksessa, Savonlinnassa ja Siilinjärvellä. Kaupunkikuntien osuus aloitustuesta oli selvästi pienempi kuin niiden osuus maatalousmaasta (14 % vs. 26 %), kaupunkien läheisen maaseudun kuntien osuus hieman maatalousmaaosuutta pienempi (7 % vs. 8 %) samoin kuin harvaan asutun maaseudun kuntien (24 % vs. 25 %), kun taas ydinmaaseudun kuntien osuus aloitustuesta oli selvästi suurempi kuin niiden osuus maatalousmaasta (55 % vs. 42 %). Aluetyypin ohella kuntakohtaisiin eroihin vaikuttaa muun muassa tilojen elinkaarivaihe eli sukupolvenvaihdoksen ajankohtaisuus. Kunkin kunnan alueluokka on kuvattu liitteessä 5.

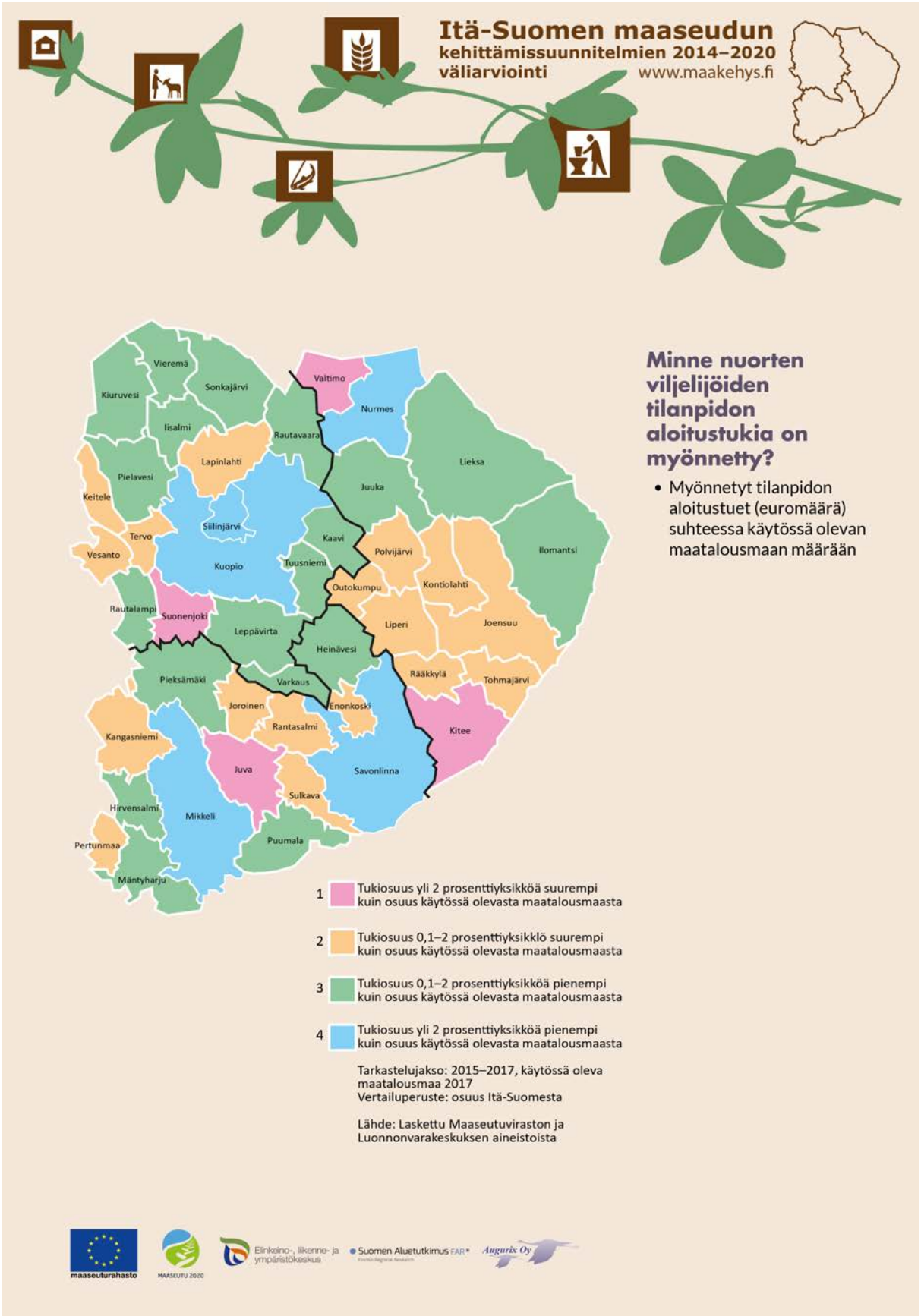

Kuvio 27. Vuosina 2015-2017 myönnetty nuorten viljelijöiden tilanpidon aloitustuki suhteessa käytössä olevan maatalousmaan määrään.

3.3.4. Indikaattoritiedot

Hanke- ja investointitukea saaneet toimittavat hallinnolle indikaattoritietoa hakemus- ja maksatusvaiheessa. Yritystukien indikaattorit kuvaavat maksatuspäätöksen saaneita yrityksiä, joille vaikutustieto on laskettu toteuman ja lähtötason erotuksena. Taulukkoon 35 on koottu tietoja keskeisimmistä indikaattoreista hanke- ja yritystuista. Indikaattoritietojen mukaan maksettu hanketuki on toistaiseksi työllistänyt noin 340 henkilötyövuotta, tuottanut noin 70 uutta työpaikkaa ja vajaat 30 uutta yritystä. Koulutusta on saanut noin 1.800 henkilöä, aktivointia noin 108.000 henkilöä; esittely- ja infotilaisuuksia on järjestetty yli 1.000 ja hankkeisiin on osallistunut lähes 2.900 organisaatiota. Maksetun hanketuen turvin on rakennettu, kunnostettu tai varustettu yli 500 rakennusta ja toteutettu noin 400 ympäristöä parantavaa toimenpidettä. Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä on ollut lähes 990.000 (tämä on lähes kaksinkertainen Itä-Suomen koko väestömäärään nähden; mutta samat henkilöt ovat hyötyneen usean hankkeen tuottamista parannuksista). Yhteistyö- ja elinkeinohankkeisiin on osallistunut lähes 2.000 yritystä ja 900 muuta organisaatiota; uusia tuotteita tai menetelmiä on kehitetty noin 130 ja yritysten yhteisiä tuotteita noin 40. Maksettu yritystuki on puolestaan synnyttänyt noin 250 uutta työpaikkaa ja kasvattanut tukea saaneiden yritysten liikevaihtoa noin 14 milj. eurolla. Indikaattoritiedot ovat luotettavuudeltaan suuntaa-antavia.

Hanketukien osalta Etelä-Savon osuus koko Itä-Suomen tunnusluvuista on tukiosuutta suurempi erityisesti uusien työpaikkojen, esittely- ja infotilaisuuksien ja ympäristöä parantavien toimien määrän kohdalla (taulukko 35). Pohjois-Karjalan osuus on ollut tukiosuutta selvästi suurempi rakennusten ja rakennelmien, maaseutuhankkeisiin osallistuvien organisaatioiden ja parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrän osalta. Pohjois-Savon osuus on ollut tukiosuutta suurempi erityisesti yhteistyö- ja elinkeinohankkeissa syntyneiden uusien yritysten, hankkeessa mukana olevien yritysten, hankkeessa mukana olevien muiden toimijoiden, yritysten yhteisten tuotteiden tai palveluiden määrän kohdalla. Etelä-Savon hankkeiden tuloksellisuus on siis ollut hyvä erityisesti aktivoinnin ja ympäristön osalta, Pohjois-Karjalan maaseudun palveluiden ja kylien kehittämisen osalta ja Pohjois-Savon elinkeinohankkeiden osalta. **Yritystukien** osalta Etelä-Savon osuus tuen myötä kasvaneesta yritysten liikevaihdosta on ollut sen tukiosuutta suurempi – Pohjois-Savon osuus ollut tukiosuutta suurempi puolestaan uusien työpaikkojen kohdalla. Taulukoissa 36 ja 37 on esitetty toimenpidekohtaisia indikaattoritietoja hanke- ja yritystuista.

Rekisteriaineistot antavat useista ilmiöistä varsin yhdensuuntaisen kokonaiskuvan. Esimerkiksi ympäristön tilaa parantavien toimien suhteellisen suuri laajuus Etelä-Savossa ilmenee tuettujen hankkeiden kohdentumisessa, maatilainvestointien kohdentumisessa, neuvontatoimenpiteiden kohdentumisessa ja indikaattoritiedoissa. Samalla tavalla monesta lähteestä käy ilmi Pohjois-Karjalan maaseudun palveluiden, osallisuuden ja yhteisöllisyyden painoarvo sekä

ympäristön ja talouden yhteensovitus; Pohjois-Savossa puolestaan elintarvikeketjun suuri painoarvo ja muihin maakuntiin verrattuna vähäisempi ympäristöpainotus.

Taulukko 35. Kooste keskeisistä indikaattoritiedoista hanke- ja yritystuista.

Toimenpide ja indikaattori	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Hanketuki:				
Hankkeessa työllistyneet, henkilötyövuotta	171	80	93	345
Uusia työpaikkoja	50	13	5	68
Uusia yrityksiä	2	2	22	26
Koulutukseen osallistuneita henkilöitä	536	639	592	1 767
Esittely- ja infotilaisuuksien määrä	657	161	205	1 023
Osallistuvien organisaatioiden määrä	878	1 291	721	2 890
Aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä, 1.000 henk.	44	43	21	108
Rakennetut, kunnostetut tai varustetut rakennukset tai rakennelmat	150	279	79	511
Ympäristöä parantavat toimet	247	144	10	401
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä, 1.000 henk.	218	446	323	987
Hankkeessa mukana olevien yritysten määrä	471	376	1 103	1 950
Hankkeessa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä	193	240	441	874
Hankkeessa kehitetyt uudet tuotteet ja menetelmät	27	33	73	133
Yritysten yhteisten uusien palveluiden / tuotteiden määrä	5	14	18	37
Maksettu tuki, 1.000 euroa	6 987	4 670	5 645	17 302
Yritystuki (muutos lähtötasoon verrattuna):				
Uusia työpaikkoja	40	102	104	247
Liikevaihto, 1.000 euroa	3 202	6 482	4 396	14 080
Maksettu tuki, 1.000 euroa	2 445	8 257	4 834	15 537
Osuudet koko Itä-Suomesta, %:				
Hanketuki:				
Hankkeessa työllistyneet, henkilötyövuotta	50	23	27	100
Uusia työpaikkoja	74	19	7	100
Uusia yrityksiä	8	8	85	100
Koulutukseen osallistuneita henkilöitä	30	36	34	100
Esittely- ja infotilaisuuksien määrä	64	16	20	100
Osallistuvien organisaatioiden määrä	30	45	25	100
Aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä, 1.000 henk.	41	40	19	100
Rakennetut, kunnostetut tai varustetut rakennukset tai rakennelmat	29	55	15	100
Ympäristöä parantavat toimet	62	36	2	100
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä, 1.000 henk.	22	45	33	100
Hankkeessa mukana olevien yritysten määrä	24	19	57	100
Hankkeessa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä	22	27	50	100
Hankkeessa kehitetyt uudet tuotteet ja menetelmät	20	25	55	100
Yritysten yhteisten uusien palveluiden / tuotteiden määrä	14	38	49	100
Maksettu tuki, 1.000 euroa	40	27	33	100
Yritystuki (muutos lähtötasoon verrattuna):				
Uusia työpaikkoja	16	41	42	100
Liikevaihto, 1.000 euroa	23	46	31	100
Maksettu tuki, 1.000 euroa	16	53	31	100

Tukiosuutta alhaisempi vaikutusosuus punaisella ja korkeampi vihreällä korostusvärillä.

Taulukko 36a. Indikaattoritietoja hanketuista.

Toimenpide ja indikaattori	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen				
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	19	6	6	31
Koulutukseen osallistuneiden henkilöiden lukumäärä	536	639	592	1 767
Koulutuspäivien lukumäärä	1 356	76	111	1 543
Maksettu tuki, 1.000 euroa	692	215	342	1 249
1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet				
Hankkeen tuloksena syntyneiden työpaikkojen lukumäärä	15	0	0	15
Julkaistun materiaalin (sis. verkkojulkaisut) lukumäärä	790	839	272	1 901
Tuettujen esittelytilaisuuksien (demonstraatio) lukumäärä	186	12	13	211
Tuettujen infotilaisuuksien lukumäärä	471	149	192	812
Maksettu tuki, 1.000 euroa	1 456	418	627	2 500
7.1 Selvitykset ja suunnitelmat				
Aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä	2 975	1 597	2 084	6 656
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	2	3	2	7
Hankkeen tuloksena syntyneiden työpaikkojen lukumäärä	0	1	0	1
Hankkeeseen osallistuvat organisaatiot	45	58	85	188
Laaditut ja päivitetyt suunnitelmat	7	8	9	24
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä	8 950	17 000	28 628	54 578
Rakennetut/kunnostetut/varustetut rakennukset ja rakennelmat	0	89	0	89
Maksettu tuki, 1.000 euroa	131	98	173	402
7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen				
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	1	0	0	1
Hankkeeseen osallistuvat organisaatiot	27	7	0	34
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä	8 303	4 830	850	13 983
Rakennetut/kunnostetut/varustetut rakennukset ja rakennelmat	11	3	2	16
Ympäristöä parantavat toimet	6	2	0	8
Maksettu tuki, 1.000 euroa	216	36	51	302
7.3 Laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut				
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	3	4	0	7
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä	4 546	1 335	3 000	8 881
Tuettavan/tuetun verkon liittymien lukumäärä	959	29	0	988
Tuetut verkossa toimivat palvelut	0	104	0	104
Maksettu tuki, 1.000 euroa	1 275	243	0	1 518
7.4 Maaseudun palvelut				
Aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä	38 957	26 597	13 201	78 755
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	29	49	26	104
Hankkeen tuloksena syntyneiden työpaikkojen lukumäärä	0	8	3	11
Hankkeeseen osallistuvat organisaatiot	698	1 099	616	2 413
Laaditut ja päivitetyt suunnitelmat	94	74	15	183
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä	130 903	283 732	228 130	642 765
Rakennetut/kunnostetut/varustetut rakennukset ja rakennelmat	41	156	65	263
Ympäristöä parantavat toimet	51	114	6	171
Maksettu tuki, 1.000 euroa	1 543	2 039	1 801	5 383
7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit				
Aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä	297	159	142	598
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	2	0	1	3
Hankkeeseen osallistuvat organisaatiot	28	30	10	68
Laaditut ja päivitetyt suunnitelmat	8	2	5	15
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä	14 165	109 019	58 900	182 084
Rakennetut/kunnostetut/varustetut rakennukset ja rakennelmat	88	27	12	127
Ympäristöä parantavat toimet	16	13	4	33
Maksettu tuki, 1.000 euroa	268	275	223	765

Taulukko 36b. Indikaattoritietoja hanketuista.

Toimenpide ja indikaattori	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
7.6 Kulttuuri- ja luonnonperintö				
Aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä	5 467	14 246	310	20 023
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	5	8	2	15
Hankkeeseen osallistuvat organisaatiot	80	97	10	187
Laaditut ja päivitetyt suunnitelmat	11	9	0	20
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä	53 527	38 706	3 200	95 433
Rakennetut/kunnostetut/varustetut rakennukset ja rakennelmat	10	4	2	16
Ympäristöä parantavat toimet	174	15	0	189
Maksettu tuki, 1.000 euroa	300	252	79	632
16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen				
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	4	5	32	41
Hankkeen tuloksena syntyneiden työpaikkojen lukumäärä	0	1	0	1
Hankkeen vaikutuksesta syntyneet uudet yritykset	0	1	0	1
Hankkeessa kehitetyt uudet tuotteet ja menetelmät	13	8	18	39
Hankkeessa mukana olevien yritysten määrä	130	30	254	414
Hankkeessa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä	67	45	115	227
Yritysten yhteisten uusien palveluiden / tuotteiden määrä	8	5	5	18
Maksettu tuki, 1.000 euroa	105	155	686	946
16.3 Mikroyritysten yhteistyö				
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	4	2	1	6
Hankkeen vaikutuksesta syntyneet uudet yritykset	0	0	9	9
Hankkeessa kehitetyt uudet tuotteet ja menetelmät	21	13	12	46
Hankkeessa mukana olevien yritysten määrä	123	22	72	217
Hankkeessa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä	38	8	19	65
Yritysten yhteisten uusien palveluiden / tuotteiden määrä	5	7	9	21
Maksettu tuki, 1.000 euroa	266	119	0	385
16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät				
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	2	0	0	2
Hankkeen vaikutuksesta syntyneet uudet yritykset	0	0	0	0
Hankkeessa kehitetyt uudet tuotteet ja menetelmät	0	1	0	1
Hankkeessa mukana olevien yritysten määrä	31	7	276	314
Hankkeessa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä	8	6	11	25
Yritysten yhteisten uusien palveluiden / tuotteiden määrä	0	1	1	2
Maksettu tuki, 1.000 euroa	71	0	0	71
16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut				
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	100	9	1	110
Hankkeen tuloksena syntyneiden työpaikkojen lukumäärä	20	0	0	20
Hankkeen vaikutuksesta syntyneet uudet yritykset	0	0	0	0
Hankkeessa kehitetyt uudet tuotteet ja menetelmät	4	9	0	13
Hankkeessa mukana olevien yritysten määrä	4	173	27	204
Hankkeessa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä	13	37	35	85
Yritysten yhteisten uusien palveluiden / tuotteiden määrä	0	1	0	1
Maksettu tuki, 1.000 euroa	238	405	64	707
16.10 Muut yhteistyöhankkeet				
Aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä	0	0	1 837	1 837
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	6	7	28	41
Hankkeen tuloksena syntyneiden työpaikkojen lukumäärä	0	1	1	2
Hankkeen vaikutuksesta syntyneet uudet yritykset	2	1	13	16
Hankkeessa kehitetyt uudet tuotteet ja menetelmät	2	10	61	73
Hankkeessa mukana olevien yritysten määrä	183	144	474	801
Hankkeessa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä	67	144	261	472
Yritysten yhteisten uusien palveluiden / tuotteiden määrä	0	5	8	13
Maksettu tuki, 1.000 euroa	426	415	1 601	2 442

Taulukko 36c. Indikaattoritietoja hanketuista.

Toimenpide ja indikaattori	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Osuudet koko Itä-Suomesta, %:				
1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen				
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	62	18	20	100
Koulutukseen osallistuneiden henkilöiden lukumäärä	30	36	34	100
Koulutuspäivien lukumäärä	88	5	7	100
1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet				
Hankkeen tuloksena syntyneiden työpaikkojen lukumäärä	100	0	0	100
Julkaistun materiaalin (sis. verkkojulkaisut) lukumäärä	42	44	14	100
Tuettujen esittelytilaisuuksien (demonstraatio) lukumäärä	88	6	6	100
Tuettujen infotilaisuuksien lukumäärä	58	18	24	100
7.1 Selvitykset ja suunnitelmat				
Aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä	45	24	31	100
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	28	40	32	100
Hankkeen tuloksena syntyneiden työpaikkojen lukumäärä	0	100	0	100
Hankkeeseen osallistuvat organisaatiot	24	31	45	100
Laaditut ja päivitetyt suunnitelmat	29	33	38	100
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä	16	31	52	100
Rakennetut/kunnostetut/varustetut rakennukset ja rakennelmat	0	100	0	100
7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen				
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	100	0	0	100
Hankkeeseen osallistuvat organisaatiot	79	21	0	100
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä	59	35	6	100
Rakennetut/kunnostetut/varustetut rakennukset ja rakennelmat	69	19	13	100
Ympäristöä parantavat toimet	75	25	0	100
7.3 Laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut				
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	36	58	6	100
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä	51	15	34	100
Tuettavan/tuetun verkon liittymien lukumäärä	97	3	0	100
Tuetut verkossa toimivat palvelut	0	100	0	100
7.4 Maaseudun palvelut				
Aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä	49	34	17	100
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	28	48	25	100
Hankkeen tuloksena syntyneiden työpaikkojen lukumäärä	0	71	29	100
Hankkeeseen osallistuvat organisaatiot	29	46	26	100
Laaditut ja päivitetyt suunnitelmat	51	40	8	100
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä	20	44	35	100
Rakennetut/kunnostetut/varustetut rakennukset ja rakennelmat	16	60	25	100
Ympäristöä parantavat toimet	30	67	4	100
7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit				
Aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä	50	27	24	100
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	64	8	28	100
Hankkeeseen osallistuvat organisaatiot	41	44	15	100
Laaditut ja päivitetyt suunnitelmat	53	13	33	100
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä	8	60	32	100
Rakennetut/kunnostetut/varustetut rakennukset ja rakennelmat	69	21	9	100
Ympäristöä parantavat toimet	48	39	12	100

Korkein osuus korostusvärillä.

Taulukko 36d. Indikaattoritietoja hanketuista.

Toimenpide ja indikaattori	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Osuudet koko Itä-Suomesta, %:				
7.6 Kulttuuri- ja luonnonperintö				
Aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä	27	71	2	100
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	35	51	14	100
Hankkeeseen osallistuvat organisaatiot	43	52	5	100
Laaditut ja päivitetyt suunnitelmat	55	45	0	100
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä	56	41	3	100
Rakennetut/kunnostetut/varustetut rakennukset ja rakennelmat	63	25	13	100
Ympäristöä parantavat toimet	92	8	0	100
16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen				
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	10	12	78	100
Hankkeen tuloksena syntyneiden työpaikkojen lukumäärä	0	100	0	100
Hankkeen vaikutuksesta syntyneet uudet yritykset	0	100	0	100
Hankkeessa kehitetyt uudet tuotteet ja menetelmät	33	21	46	100
Hankkeessa mukana olevien yritysten määrä	31	7	61	100
Hankkeessa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä	30	20	51	100
Yritysten yhteisten uusien palveluiden / tuotteiden määrä	44	28	28	100
16.3 Mikroyritysten yhteistyö				
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	59	31	10	100
Hankkeen vaikutuksesta syntyneet uudet yritykset	0	0	100	100
Hankkeessa kehitetyt uudet tuotteet ja menetelmät	46	28	26	100
Hankkeessa mukana olevien yritysten määrä	57	10	33	100
Hankkeessa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä	58	12	29	100
Yritysten yhteisten uusien palveluiden / tuotteiden määrä	24	33	43	100
16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät				
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	100	0	0	100
Hankkeen vaikutuksesta syntyneet uudet yritykset	..	..	..	..
Hankkeessa kehitetyt uudet tuotteet ja menetelmät	0	100	0	100
Hankkeessa mukana olevien yritysten määrä	10	2	88	100
Hankkeessa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä	32	24	44	100
Yritysten yhteisten uusien palveluiden / tuotteiden määrä	0	50	50	100
16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut				
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	91	8	1	100
Hankkeen tuloksena syntyneiden työpaikkojen lukumäärä	100	0	0	100
Hankkeen vaikutuksesta syntyneet uudet yritykset	..	..	..	..
Hankkeessa kehitetyt uudet tuotteet ja menetelmät	31	69	0	100
Hankkeessa mukana olevien yritysten määrä	2	85	13	100
Hankkeessa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä	15	44	41	100
Yritysten yhteisten uusien palveluiden / tuotteiden määrä	0	100	0	100
16.10 Muut yhteistyöhankkeet				
Aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä	0	0	100	100
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, henkilötyövuotta	15	17	68	100
Hankkeen tuloksena syntyneiden työpaikkojen lukumäärä	0	50	50	100
Hankkeen vaikutuksesta syntyneet uudet yritykset	13	6	81	100
Hankkeessa kehitetyt uudet tuotteet ja menetelmät	3	14	84	100
Hankkeessa mukana olevien yritysten määrä	23	18	59	100
Hankkeessa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä	14	31	55	100
Yritysten yhteisten uusien palveluiden / tuotteiden määrä	0	38	62	100

Korkein osuus korostusvärillä.

Taulukko 37. Indikaattoritietoja yritystuista.

Toimenpide ja indikaattori (muutos lähtötasoon verrattuna)	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
4.2 Elintarvikkeiden valmistus				
Elinkeinotoiminnan tulos, euroa	262 005	-240 000	480 090	502 095
Liikevaihto, euroa	769 000	110 306	-804 008	75 298
Työpaikat	4	7	32	43
Maksettu tuki, 1.000 euroa	643	1 214	1 551	3 408
6.2 Yrityksen perustamistuki maatalouden ulkopuoliseen yritystoimintaan				
Elinkeinotoiminnan tulos, euroa	79 505	539 901	48 413	667 818
Liikevaihto, euroa	88 855	2 715 889	2 133 946	4 938 690
Työpaikat	4	48	9	61
Kausikäytössä olevat vuodepaikat	0	27	0	27
Ympärivuotiset vuodepaikat	0	24	0	24
Majoitusvuorokaudet	0	117	0	117
Matkailutuotteet/palvelut	8	33	0	41
Ohjelmapalveluiden asiakasvuorokausia	0	348	0	348
Ohjelmapalveluiden vierailijoita	1 200	1 628	0	2 828
Maksettu tuki, 1.000 euroa	212	1 916	334	2 462
6.4 Investoinnit maatalouden ulkopuolisen yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen				
Elinkeinotoiminnan tulos, euroa	-712 185	713 403	354 669	355 887
Liikevaihto, euroa	2 344 610	3 655 312	3 065 784	9 065 706
Työpaikat	32	47	63	142
Hake/murske, i-m3 (myynti)	140 000	0	0	140 000
Lämpöä, MWh/vuosi (tuotanto)	0	458	0	458
Polttopuu, p-m3 (myynti)	0	2 000	90	2 090
Kausikäytössä olevat vuodepaikat	38	0	-1	37
Ympärivuotiset vuodepaikat	34	0	6	40
Majoitusvuorokaudet	1 647	-1 667	-652	-672
Matkailutuotteet/palvelut	32	0	3 796	3 828
Ohjelmapalveluiden asiakasvuorokausia	670	38	0	708
Ohjelmapalveluiden vierailijoita	0	638	8 857	9 495
Maksettu tuki, 1.000 euroa	1 590	5 127	2 950	9 667
Osuudet koko Itä-Suomesta, %				
4.2 Elintarvikkeiden valmistus				
Elinkeinotoiminnan tulos, euroa	52	-48	96	100
Liikevaihto, euroa	1 021	146	-1 068	100
Työpaikat	9	16	74	100
Maksettu tuki, 1.000 euroa	19	36	46	100
6.2 Yrityksen perustamistuki maatalouden ulkopuoliseen yritystoimintaan				
Elinkeinotoiminnan tulos, euroa	12	81	7	100
Liikevaihto, euroa	2	55	43	100
Työpaikat	7	79	15	100
Kausikäytössä olevat vuodepaikat	0	100	0	100
Ympärivuotiset vuodepaikat	0	100	0	100
Majoitusvuorokaudet	0	100	0	100
Matkailutuotteet/palvelut	20	80	0	100
Ohjelmapalveluiden asiakasvuorokausia	0	100	0	100
Ohjelmapalveluiden vierailijoita	42	58	0	100
Maksettu tuki, 1.000 euroa	9	78	14	100
6.4 Investoinnit maatalouden ulkopuolisen yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen				
Elinkeinotoiminnan tulos, euroa	-200	200	100	100
Liikevaihto, euroa	26	40	34	100
Työpaikat	23	33	44	100
Hake/murske, i-m3 (myynti)	100	0	0	100
Lämpöä, MWh/vuosi (tuotanto)	0	100	0	100
Polttopuu, p-m3 (myynti)	0	96	4	100
Kausikäytössä olevat vuodepaikat	103	0	-3	100
Ympärivuotiset vuodepaikat	85	0	15	100
Majoitusvuorokaudet	-245	248	97	100
Matkailutuotteet/palvelut	1	0	99	100
Ohjelmapalveluiden asiakasvuorokausia	95	5	0	100
Ohjelmapalveluiden vierailijoita	0	7	93	100
Maksettu tuki, 1.000 euroa	16	53	31	100

Tukiosuutta alhaisempi vaikutusosuus punaisella ja korkeampi vihreällä korostusvärillä.

3.4. Kyselyt

Hanke-, yritys- ja maataloustukia koskeneista kyselyitä on analysoitu erityisesti toimeenpanoa, vaikutuksia ja viestintää koskevien arvioiden osalta. Kaikki tulokset perustuvat tuettujen kehittämishankkeiden, myönnettyjen yritystukien tai maatilojen määrillä painotettuihin tuloksiin ja erilaiset tunnusluvut on laskettu näistä vastaajien mahdollisista vinoumista puhdistetuista aineistoista, ellei toisin mainita.

3.4.1. Hanketuet

Hanketukea saaneet olivat viisiportaisella arviointiasteikolla keskimäärin ”tyytyväisiä” hanketukia koskevaan **toimeenpanoon** (taulukko 38). Toimeenpanon osa-alueista kaikkein tyytyväisimpiä oltiin tuen vaikuttavuuteen, tiedonsaantiin ja viestintään sekä tuen määrään. Tukea saaneet olivat vähiten tyytyväisiä tuen haku- ja myöntö- sekä maksatusprosesseihin. Maakuntien välisessä vertailussa Etelä-Savon tuensaajat olivat yleisesti kaikkein tyytyväisimpiä ja alueidenvälisten hankkeiden tuensaajat vähiten tyytyväisiä. Alueidenvälisten hankkeiden tuensaajat olivat maakuntien omia hankkeita useammin suuria tutkimuslaitoksia, kehittämis- tai neuvontaorganisaatioita tai kuntia. Koettu tyytyväisyys riippuukin paitsi toimeenpanon laadusta myös tuensaajien vaatimustasosta.

Taulukko 38. Tyytyväisyys toimeenpanon eri osa-alueisiin alueittain, keskiarvo.

Osa-alue	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Tiedonsaanti ja viestintä	1,2	1,0	1,1	0,6	1,1
Tukiehdot	1,0	0,8	0,5	-0,2	0,7
Tuen määrä	1,2	0,9	1,2	0,8	1,0
Tuen haku- ja myöntöprosessi	0,8	0,4	0,6	0,1	0,5
Tuen maksatusprosessi	1,1	0,6	0,1	0,0	0,6
Tuen valvontaprosessi	1,2	0,8	0,7	0,8	0,9
Tuen vaikuttavuus	1,6	1,3	1,4	1,3	1,4

Alhaisin tyytyväisyys punaisella ja korkein vihreällä korostusvärillä.

Asteikko: erittäin tyytymätön –2, tyytymätön –1, ei tyytyväinen eikä tyytymätön 0, tyytyväinen +1, erittäin tyytyväinen +2

Eri toimenpiteisiin tukea saaneista koulutus- ja tiedonvälityshankkeiden toteuttajat olivat selvästi tyytyväisimpiä toimeenpanon eri osa-alueisiin – maaseudun palveluita ja kylien kehittämistä koskevien hankkeiden toteuttajat puolestaan vähiten tyytyväisiä (taulukko 39). Pienten hankkeiden toteuttajat (tuki alle 50.000 euroa) olivat tyytyväisimpiä tiedonsaantiin ja viestintään ja keskikokoisten hankkeiden toteuttajat (tuki 50.000-200.000 euroa) tukiehtoihin, tukiprosessiin ja vaikuttavuuteen; yleisesti vähiten tyytyväisiä olivat suurten (tuki yli 200.000 euroa) hankkeiden toteuttajat (taulukko 40).

Taulukko 39. Tyytyväisyys toimeenpanon eri osa-alueisiin toimenpiteittäin, keskiarvo.

Osa-alue	Koulutus ja tiedonvälitys	Yhteistyö (elinkeinot)	Maaseudun palvelut ja kylät	Yhteensä
Tiedonsaanti ja viestintä	1,4	1,0	1,1	1,1
Tukiehdot	1,1	0,7	0,7	0,7
Tuen määrä	1,4	1,1	1,0	1,0
Tuen haku- ja myöntöprosessi	0,9	0,5	0,5	0,5
Tuen maksatusprosessi	1,0	0,6	0,6	0,6
Tuen valvontaprosessi	1,3	0,9	0,9	0,9
Tuen vaikuttavuus	1,5	1,1	1,5	1,4

Alhaisin tyytyväisyys punaisella ja korkein vihreällä korostusvärillä.

Asteikko: erittäin tyytymätön –2, tyytymätön –1, ei tyytyväinen eikä tyytymätön 0, tyytyväinen +1, erittäin tyytyväinen +2

Taulukko 40. Tyytyväisyys toimeenpanon eri osa-alueisiin tukimäärän mukaan, keskiarvo.

Osa-alue	Alle 50.000 euroa	50.000-200.000 euroa	Yli 200.000 euroa	Yhteensä
Tiedonsaanti ja viestintä	1,2	1,1	0,8	1,1
Tukiehdot	0,8	0,9	0,4	0,7
Tuen määrä	1,0	1,0	1,1	1,0
Tuen haku- ja myöntöprosessi	0,6	0,6	0,3	0,5
Tuen maksatusprosessi	0,7	0,8	0,1	0,6
Tuen valvontaprosessi	1,1	0,9	0,7	0,9
Tuen vaikuttavuus	1,5	1,5	1,1	1,4

Alhaisin tyytyväisyys punaisella ja korkein vihreällä korostusvärillä.

Asteikko: erittäin tyytymätön –2, tyytymätön –1, ei tyytyväinen eikä tyytymätön 0, tyytyväinen +1, erittäin tyytyväinen +2

Tukien saajat arvioivat saavuttaneensa tai tulevansa saavuttamaan hankkeen **tavoitteet** varsin hyvin (keskiarvo 1,4 asteikolla –2…+2). Parhaiten tämä onnistui Pohjois-Savon tuensaajilla, koulutus- ja tiedonvälityshankkeiden tuensaajilla ja pienten hankkeiden tuensaajilla (taulukko 41). Suurimmat haasteet tavoitteiden saavuttamisessa olivat yhteistyö/elinkeinohankkeissa ja suurissa hankkeissa. Tämä voi liittyä sekä hankkeiden toteutuksen haasteellisuuteen että tavoitetason kunnianhimoisuuteen. Erot eivät olleet kuitenkaan kovin merkittäviä.

Taulukko 41. Arviot hankkeen tavoitteiden saavuttamisesta.

Tavoitteiden saavuttaminen	Keskiarvo
Alue:	
Etelä-Savo	1,4
Pohjois-Karjala	1,2
Pohjois-Savo	1,5
Alueidenvälinen	1,5
Toimenpide:	
Koulutus ja tiedonvälitys	1,6
Yhteistyö (elinkeinot)	1,1
Maaseudun palvelut ja kylät	1,4
Tukimäärä:	
Alle 50.000 euroa	1,6
50.000-200.000 euroa	1,2
Yli 200.000 euroa	1,1
Yhteensä	1,4

Korkein arvo korostusvärillä.

Asteikko: erittäin huonosti –2, huonosti –1, kohtalaisesti 0, hyvin +1, erittäin hyvin +2

Hankkeiden tavoitteet oli kuvattu hakemuksissa varsin vaihtelevasti. Taulukossa 42 on esitetty tavoitteiden karkea luokittelu ja arvio tavoitteiden saavuttamisesta. Yleisimmin tavoitteet koskivat tietyn kohteen kunnostamista tai rakentamista (29 % hankkeista), toimintamallin tai -tavan uudistamista tai kehittämistä (23 %) tai palvelujen saatavuuden turvaamista tai parantamista ja osallisuuden vahvistamista (22 %). Harvinaisempia tavoitteita olivat tiedonvälitys, toimijoiden yhteenkokoaminen, perinteinen kouluttaminen ja tapahtumien järjestäminen. Etelä-Savon hankkeiden tavoitteita profiloi tiedonvälitys, Pohjois-Karjalan hankkeita tietyn kohteen kunnostaminen tai rakentaminen, Pohjois-Savoa palvelujen saatavuus ja osallisuus ja alueidenvälisiä hankkeita toimintamallit tai- tavat, kouluttaminen, tapahtumat ja yhteenkokoaminen. Tavoitteet arviointiin saavutettavan keskimääräistä paremmin tapahtumia, kohteen kunnostamista tai rakentamista ja tiedonvälitystä koskevissa hankkeissa – haasteellisimmiksi tässä suhteessa arviointiin puolestaan koulutusta ja yhteenkokoamista koskevat hankkeet.

Taulukko 42. Kehittämishankkeiden tavoitteiden sisältö ja arvio tavoitteiden saavuttamisesta.

Tavoite	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä	Arvio tavoitteiden saavuttamisesta
Kohteen kunnostaminen tai rakentaminen	25	40	23	14	29	1,5
Kouluttaminen	2	1	6	10	3	0,7
Palvelun saatavuus, osallisuus	22	23	27	7	22	1,4
Tapahtumat	0	0	0	7	1	2,0
Tiedonvälitys	20	8	3	10	11	1,5
Toimintamalli tai -tapa	20	13	33	43	23	1,2
Yhteenkokoaminen	7	4	4	9	5	0,9
Ei tietoa	4	11	4	0	6	..
Yhteensä, %	100	100	100	100	100	1,4

Kokein osuus korostusvärillä. Asteikko tavoitteiden saavuttamisssa: erittäin huonosti –2, huonosti –1, kohtalaisesti 0, hyvin +1, erittäin hyvin +2

Hankkeiden **vaikutuksia** arvioitiin useista näkökulmista. Noin 90 prosentilla hankkeista tunnistettiin olevan sosiaalisia vaikutuksia, 66 prosentilla hankkeista taloudellisia vaikutuksia, 55 prosentilla kulttuurisia vaikutuksia ja 48 prosentilla ympäristövaikutuksia (taulukko 43). Kestävän kehityksen kaikki ulottuvuudet olivat siten hankkeissa laajasti mukana. Peräti 85 prosentilla Pohjois-Savon hankkeista arvioitiin olevan taloudellisia vaikutuksia, mikä oli suurin poikkeama maakuntien profiileissa; myös alueidenvälisten hankkeiden laajat ympäristövaikutukset korostuivat selvästi maakuntakohtaisiin tai paikallisiin hankkeisiin verrattuna. Pohjois-Savon hankkeilla tunnistettiin olevan myös sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia muita maakuntia yleisemmin.

Taulukko 43. Arviot hankkeen vaikutusten olemassaolosta kestävän kehityksen ulottuvuuksilla, % hankkeista.

Hankkeen vaikutukset	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Taloudellisia vaikutuksia	54	59	85	83	66
Ympäristövaikutuksia	36	45	59	67	48
Sosiaalisia vaikutuksia	92	89	96	75	90
Kulttuurisia vaikutuksia	51	48	70	58	55
Keskiarvo	58	60	78	71	65

Korkein osuus korostusvärillä.

Myönnettyjen hanketukien merkittävin toteutunut tai ennakoitu vaikutus oli jonkin muutoin toteuttamatta jääneen asian toteuttaminen (taulukko 44) – näiden hankkeiden osuus oli peräti 76 %. Korkein tällaisten hankkeiden osuus oli Pohjois-Savossa (82 %) ja alueidenvälisissä hankkeissa (81 %). Toiseksi yleisin vaikutustapa liittyi siihen, että tuen avulla toteutettiin jokin asia laadullisesti (sisällöltään, laajuudeltaan) erilaisena kuin ilman tukea. Noin 19 % hankkeista kuului tähän ryhmään. Tällaiset hankkeet olivat kaikkein yleisimpiä Pohjois-Karjalassa (24 %). Hanketuki aikaisti noin 3 % hankkeista ja noin 2 % hankkeista säilytti jotain sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea. Aikaistamisvaikutus oli yleisin Pohjois-Karjalassa (7 %) ja säilyttämisvaikutus Etelä-Savossa 4 %). Kaikki tuetut hankkeet tuottivat toteuttajan arvion mukaan jonkin merkittävän muutoksen.

Taulukko 44. Hanketukien merkittävin vaikutus alueittain, %.

Vaikutustapa	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	80	66	82	81	76
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	2	7	0	0	3
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	14	24	18	19	19
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea	4	3	0	0	2
Tuella ei ole ollut vaikutusta	0	0	0	0	0
Yhteensä	100	100	100	100	100

Korkein osuus korostusvärillä.

Koulutus- ja tiedonvälityshankkeet olivat kaikkein riippuvaisimpia tuesta, sillä 80 % niistä olisi jäänyt toteuttamatta ilman tukea (taulukko 45). Aikaistamisvaikutus oli yleisin maaseudun palveluita ja kylien kehittämistä koskevissa hankkeissa. Yhteistyö/elinkeinohankkeissa syntyi muita hankkeita yleisemmin laadullisia ja säilyttäviä vaikutuksia.

Taulukko 45. Hanketukien merkittävin vaikutus toimenpiteittäin, %.

Vaikutustapa	Koulutus ja tiedonvälitys	Yhteistyö (elinkeinot)	Maaseudun palvelut ja kylät	Yhteensä
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	80	70	76	76
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	0	3	4	3
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	20	22	18	19
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea	0	5	2	2
Tuella ei ole ollut vaikutusta	0	0	0	0
Yhteensä	100	100	100	100

Korkein osuus korostusvärillä.

Kooltaan pienemmät hankkeet mahdollistivat suuria hankkeita (tuki yli 200.000 euroa) yleisemmin jonkin sellaisen asian tekemisen, joka olisi jäänyt tekemättä ilman tukea; myös aikaistamis- ja säilyttämisvaikutus oli niissä suuria hankkeita yleisempi (taulukko 46). Suurissa hankkeissa laadullisten vaikutusten syntyminen oli puolestaan pieniä hankkeita yleisempää. Hankkeen koko ja vaikutus kytkeytyvät osittain toisiinsa, sillä kehittämisen kohde vaikuttaa tarkoituksenmukaiseen hankkeen kokoon: esimerkiksi maidontuottajien koulutus yhdistyy luontevasti meijerin toimialueeseen ja tietyn ympäristökohteen kunnostaminen siitä kiinnostuneen toimijajoukon laajuuteen.

Taulukko 46. Hanketukien merkittävin vaikutus tukimäärän mukaan, %.

Vaikutustapa	Alle 50.000 euroa	50.000-200.000 euroa	Yli 200.000 euroa	Yhteensä
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	78	79	66	76
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	3	5	0	3
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	15	14	34	19
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea	3	3	0	2
Tuella ei ole ollut vaikutusta	0	0	0	0
Yhteensä	100	100	100	100

Korkein osuus korostusvärillä.

Taulukossa 47 on arvioitu hankkeen merkittävintä vaikutusta suhteessa hankkeen sisällölliseen tavoitteeseen. Kouluttaminen ja tapahtumat olivat täysin tukiriippuvaisia kohteita eli niitä ei olisi toteutettu tuettujen hankkeiden osalta juuri lainkaan ilman tukea. Erilaisten toimijoiden yhteenkokoamista tavoittelevat hankkeet aikaistuivat tai toteutuivat laadultaan (sisällöltään tai laajuudeltaan) erilaisina tuen ansiosta yleisemmin kuin muihin tavoitteisiin tähtäävät hankkeet. Myös tiedonvälitys toteutui keskimääräistä yleisemmin laadullisesti erilaisena hanketuen ansiosta. Palveluiden saatavuuteen ja osallisuuteen liittyvät hankkeet säilyttivät muita useammin jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman hanketta.

Taulukko 47. Hanketukien merkittävin vaikutus hankkeen tavoitteen mukaan, %.

Vaikutustapa	Kohde	Kouluttaminen	Palvelu	Tapahtuma	Tiedonvälitys	Toimintamalli	Kokoaminen	Yhteensä
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	82	100	77	100	72	78	52	76
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	4	0	0	0	0	2	15	3
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	12	0	20	0	28	20	33	19
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea	2	0	3	0	0	0	0	2
Tuella ei ole ollut vaikutusta	0	0	0	0	0	0	0	0
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100

Noin 63 % hankkeista raportoi hankkeen tuottamista tai ennakoiduista **määrällisistä vaikutuksista**. Muissa hankkeissa määrällisten vaikutusten arviointi oli ilmeisesti vielä liian haasteellista, joten esitetty arvio on alakantissa myönnetyllä hanketuella aikanaan syntyvistä vaikutuksista. Raportoitujen tietojen mukaan myönnetty hanketuki työllisti noin 540 henkilötyövuotta, tuotti noin 100 uutta pysyvää työpaikkaa, säilytti noin 260 työpaikkaa, edisti noin 150 uuden yrityksen syntymistä ja kasvatti yritysten liikevaihtoa noin 2,4 milj. eurolla (taulukko 48). Kun verrataan maakuntien osuuksia määrällisistä vaikutuksista niiden osuuteen myönnetystä hanketuesta, erityisesti Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan hankkeiden osuus vaikutuksista on suurempi kuin niiden osuus tuesta. Erot voivat johtua hankkeiden laadusta, koosta, ajoituksesta ja raportointiaktiivisuudesta. Määrällisiä vaikutuksia koskevat tulokset ovat tässä vaiheessa ohjelmakautta vain suuntaa-antavia.

Taulukko 48. Hanketukien määrälliset vaikutukset alueittain.

Määrälliset vaikutukset	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Hankkeen työpanos, henkilötyövuotta	122	147	216	52	536
Uusia, pysyviä työpaikkoja, kpl	19	35	47	2	103
Säilytettyjä työpaikkoja, kpl	41	61	148	8	258
Uusia yrityksiä, kpl	29	23	54	39	145
Liikevaihdon pysyvä kasvu, 1.000 euroa	101	1 294	911	66	2 372
Osuudet koko Itä-Suomesta, %:					
Hankkeen työpanos, henkilötyövuotta	23	27	40	10	100
Uusia, pysyviä työpaikkoja, kpl	19	34	46	2	100
Säilytettyjä työpaikkoja, kpl	16	24	57	3	100
Uusia yrityksiä, kpl	20	16	37	27	100
Liikevaihdon pysyvä kasvu, 1.000 euroa	4	55	38	3	100
Hanketuki, milj. Eur	30	24	29	17	100

Tukiosuutta alhaisempi vaikutusosuus punaisella ja korkeampi vihreällä korostusvärillä.

Kehittämishankkeiden toteuttajat arvioivat, että noin 17 % hankkeiden tuottamista **työllisyysvaikutuksista** kohdistuu alkutuotantoon, 9 % jalostukseen ja 52 % palveluihin; 23 % ei määritellyt toimialajakaumaa (taulukko 49). Merkittävin poikkeama toimialajakaumasta koski alueidenvälisiä hankkeita, joiden työllisyysvaikutuksesta yli puolet kohdistui alkutuotantoon.

Taulukko 49. Hanketukien työllisyysvaikutukset toimialoittain, %.

Toimiala (merkittävin työllisyysvaikutus)	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Alkutuotanto	17	7	20	53	17
Jalostus	11	10	8	0	9
Palvelut	56	50	49	47	52
Ei tietoa	16	33	23	0	23
Yhteensä	100	100	100	100	100

Korkein osuus korostusvärillä.

Noin 46 % myönnetystä rahoituksesta on kohdistunut hankkeisiin, joissa luotu ja kehitetty toiminta **jatkuu** markkinaehtoisena tai jonkin tahon normaalina toimintana hankkeen päättymisen jälkeen. Noin 26 % tuesta on kohdistunut toimintaan, joka jatkuu jollakin vielä määrittelemättömällä tavalla ja 20 % toimintaan, joka jatkuu toisen hankkeen tai tuen turvin. Noin 8 % tuesta on kohdistunut hankkeisiin, joiden jatkoa ei kuvattu kyselyssä.

Maaseutuohjelmaa ja tukimahdollisuuksia koskevassa **viestinnässä** hanketukien saajat pitivät Leader-ryhmiä selvästi merkittävimpänä tietolähteenä (keskiarvo 3,1 asteikolla 0–4; taulukko 50). Tämän jälkeen tärkeimpiä tietolähteitä olivat ELY-keskus (2,3), muut hanketoimijat (2,0) ja oman ELY-keskuksen tiedonvälityshanke (1,8). Etelä-Savossa muun muassa tiedonvälityshankkeen, ELY-keskuksen, maaseutuviraston, neuvontaorganisaatioiden ja ”muun lähteen” (pääasiassa vertaistoimijoita) merkitys oli muita alueita suurempi. Pohjois-Karjalassa korostuivat muut julkiset tahot (esim. kunnat, maakuntaliitto) ja alueidenvälisissä hankkeissa erityisesti ELY-keskus ja muut hanketoimijat. Erot kertovat sekä viestinnän tarjonnasta (sisältö, aktiivisuus) että kysynnästä (tarpeet, tottumukset). Tulosten avulla on mahdollista kehittää, kohdentaa ja räätälöidä viestintää.

Taulukko 50. Eri tahojen merkitys tiedonsaannissa ohjelmasta ja tukimahdollisuuksista alueittain, %.

Taho	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Maaseutuvirasto (Mavi)	1,6	1,4	1,1	1,3	1,4
Maaseutu.fi -sivusto	1,5	1,4	1,6	1,7	1,5
ELY-keskus	2,2	2,1	2,2	3,1	2,3
Muu julkinen taho (kunta, maakunta ym.)	1,3	2,1	1,2	1,3	1,5
Leader-ryhmä	3,4	3,1	3,0	1,9	3,1
Oman ELY-keskuksen tiedonvälityshanke	2,2	1,8	1,4	1,7	1,8
Hanke, johon osallistuin (muu kuin oma)	1,8	1,3	1,2	1,9	1,5
Ammattilehti tai -media	1,1	1,0	0,8	1,1	1,0
Neuvontaorganisaatio	1,6	1,4	1,2	1,1	1,4
Ammatti- tai etujärjestö	0,5	0,4	0,4	0,1	0,4
Pankki, rahoituslaitos	0,4	0,2	0,2	0,0	0,3
Muut hanketoimijat	2,5	1,6	1,6	2,7	2,0
Muu	2,0	1,3	1,5	..	1,6

Korkein osuus korostusvärillä.

Asteikko: ei lainkaan merkitystä 0, vähän merkitystä 1, jonkin verran merkitystä 2, paljon merkitystä 3, erittäin paljon merkitystä 4.

Koulutus- ja tiedonvälityshankkeissa tietolähteinä korostuivat tiedonvälityshankkeet, (muut) hankkeet ja muut hanketoimijat eli hanketoimijoiden oma piiri (taulukko 51).

Yhteistyö/elinkeinohankkeissa ELy-keskuksen, maaseutu.fi-sivuston ja rajoittajien rooli tietolähteinä oli hieman muita toimenpiteitä yleisempiä. Maaseudun palveluita ja kylien kehittämistä koskevissa hankkeissa tietolähteinä korostuivat Leader-ryhmät, muut julkiset tahot (kunnat, maakunnat ym.) ja ”muut tahot” (mm. netti).

Hankkeen tukimäärän mukaisissa tietolähdeprofiileissa keskisuurten hankkeiden lähteinä korostui erityisesti Leader-ryhmien merkitys (taulukko 52). Suurten hankkeiden (tuki yli 200.000 euroa) profiili poikkesi merkittävästi pienemmistä hankkeista ELY-keskuksen, muiden hankkeiden ja maaseutu.fi-sivuston suuremman merkityksen osalta.

Taulukko 51. Eri tahojen merkitys tiedonsaannissa ohjelmasta ja tukimahdollisuuksista toimenpiteittäin, %.

Vaikutustapa	Koulutus ja tiedonvälitys	Yhteistyö (elinkeinot)	Maaseudun palvelut ja kylät	Yhteensä
Maaseutuvirasto (Mavi)	2,0	1,5	1,2	1,4
Maaseutu.fi -sivusto	1,9	1,9	1,4	1,5
ELY-keskus	2,8	2,9	2,0	2,3
Muu julkinen taho (kunta, maakunta ym.)	1,1	1,3	1,7	1,5
Leader-ryhmä	2,9	1,8	3,4	3,1
Oman ELY-keskuksen tiedonvälityshanke	2,9	1,5	1,6	1,8
Hanke, johon osallistuin (muu kuin oma)	2,6	1,8	1,2	1,5
Ammattilehti tai -media	1,1	1,0	0,9	1,0
Neuvontaorganisaatio	1,9	1,3	1,3	1,4
Ammatti- tai etujärjestö	0,7	0,5	0,4	0,4
Pankki, rahoituslaitos	0,3	0,4	0,2	0,3
Muut hanketoimijat	2,9	1,9	1,8	2,0
Muu	0,0	1,5	1,7	1,6

Korkein osuus korostusvärillä.

Asteikko: ei lainkaan merkitystä 0, vähän merkitystä 1, jonkin verran merkitystä 2, paljon merkitystä 3, erittäin paljon merkitystä 4.

Taulukko 52. Eri tahojen merkitys tiedonsaannissa ohjelmasta ja tukimahdollisuuksista tukimäärän mukaan, %.

Vaikutustapa	Alle 50.000 euroa	50.000-200.000 euroa	Yli 200.000 euroa	Yhteensä
Maaseutuvirasto (Mavi)	1,2	1,6	1,5	1,4
Maaseutu.fi -sivusto	1,3	1,5	2,0	1,5
ELY-keskus	1,8	2,2	3,3	2,3
Muu julkinen taho (kunta, maakunta ym.)	1,5	1,6	1,5	1,5
Leader-ryhmä	3,3	3,5	1,8	3,1
Oman ELY-keskuksen tiedonvälityshanke	1,5	2,1	2,0	1,8
Hanke, johon osallistuin (muu kuin oma)	1,2	1,4	2,2	1,5
Ammattilehti tai -media	0,7	1,1	1,2	1,0
Neuvontaorganisaatio	1,3	1,4	1,4	1,4
Ammatti- tai etujärjestö	0,2	0,7	0,5	0,4
Pankki, rahoituslaitos	0,1	0,3	0,4	0,3
Muut hanketoimijat	1,8	2,1	2,1	2,0
Muu	1,4	1,8	1,7	1,6

Korkein osuus korostusvärillä.

Asteikko: ei lainkaan merkitystä 0, vähän merkitystä 1, jonkin verran merkitystä 2, paljon merkitystä 3, erittäin paljon merkitystä 4.

Avoimissa vastauksissa onnistumisia raportoi toimijan tai viestijän osalta 45 vastaajaa ja viestintätavan osalta 60 vastaajaa (taulukko 53). Vastanneista kaksi kolmasosaa piti jonkin Leader-ryhmän tiedostusta onnistuneena ja vajaa kolmannes jonkin ELY-keskuksen tiedotusta. Muita mainittuja viestinnän onnistujia olivat kehitysyhtiö ja kunta. Useimmin mainittu viestintätapaa koskeva onnistuminen liittyi henkilökohtaisen tuen saatavuuteen ja tarjoamiseen (48 % vastanneista). Harvemmin mainitut viestintätavan onnistumiset koskivat tiedon saatavuutta, tiedotusta yleisesti, tiedonvälityshanketta, tiedotustilaisuuksia, sosiaalista mediaa ja toimeenpanoa edistänyttä tiedotusta. Viestintää koskevia epäonnistumisia tunnisti 35 vastaajaa (taulukko 54). Näistä yleisimmin mainittuja olivat Hyrrä-järjestelmän ongelman ja tiedon saatavuus niistä (17 %), ohjelman, termistön ja prosessin monimutkaisuus (17 %), tiedon pirstaleisuus (14 %), tiedottamisen kohdistuminen uusille ja pienille toimijoille (11 %) ja tiedotus toimeenpanon edistymisestä (11 %). Tiedonvälitystä on mahdollista kehittää vahvistamalla tunnistettuja onnistumisia ja vähentämällä tunnistettuja epäonnistumisia.

Taulukko 53. Ohjelman tukimahdollisuuksien tiedonvälitystä ja viestintää koskevien onnistumisten jakautuminen hanketuissa, %.

Onnistunut hyvin	Osuus, %
Toimija/viestijä:	
Leader-ryhmä	67
ELY-keskus	29
Kehitysyhtiö	2
Kunta	2
Yhteensä, %	100
Yhteensä, kpl	45
Viestintätapa:	
Henkilökohtainen tuki	48
Tiedon saatavuus	18
Tiedotus yleisesti	12
Tiedonvälityshanke	8
Tiedotustilaisuudet	7
Sosiaalinen media	3
Tiedotus edistänyt toimeenpanoa	3
Yhteensä, %	100
Yhteensä, kpl	60

Taulukko 54. Ohjelman tukimahdollisuuksien tiedonvälitystä ja viestintää koskevien epäonnistumisten jakautuminen hanketuissa, %.

Onnistunut huonosti	Osuus, %
Hyrrän ongelmat ja tiedon saatavuus niistä	17
Ohjelman, termistön ja prosessin monimutkaisuus	17
Tiedon pirstaleisuus	14
Tiedottamisen kohdentuminen uusille ja pienille toimijoille	11
Tiedotus toimeenpanon edistymisestä	11
Yhteistyö ELY-keskuksen kanssa	9
ELY-keskuksen sivuilla puutteellisesti tietoa	3
ELY-keskuksen tulkintojen tiukkuus	3
Leader-ryhmän tiedotus	3
Maaaseutuviraston asiakaslähtöisyys	3
Ohjeiden ristiriitaisuus	3
Tiedonkulku viranomaisten kesken	3
Tukea jatkuvuuteen	3
Yhteensä, %	100
Yhteensä, kpl	35

Hanketukikyselyn vastaajilla oli yhteensä 51 **ehdotusta toimeenpanon ja vaikuttavuuden parantamiseksi** (taulukko 55). Suurin määrä parannusesityksiä tehtiin tukien myöntö- ja maksatusprosessien nopeuttamisesta (22 %), Hyrrä-järjestelmän toiminnallisuuden parantamisesta (20 %) sekä ohjeistuksen määrästä ja laadusta (10 %). Muita mainittuja parannuskohteita olivat muuan muassa hallinnollinen raskaus, maksatus, tukitaso ja sen harkinnanvaraisuus, kustannusten hyväksyttävyys, yksinkertaistaminen, alueiden väliset erot, päätöksenteon laatu,

toimenpiteiden sisältö ja rajaukset, hanketoimijoiden ja rahoittajien vuorovaikutus ja yhteystietojen löydettävyys (huom. ELY-keskusten nettisivuilta ei saa nimihaulla henkilön yhteystietoja kuin sattumalta esimerkiksi jonkin tiedotteen lopusta).

Taulukko 55. Hanketukia koskevien parannusesitysten jakautuminen, %.

Parannuskohde	Osuus, %
Ajalliset viiveet	22
Hyrrä-järjestelmän toimivuus	20
Ei moitittavaa	10
Ohjeistus: määrä ja laatu	10
Hallinnollinen raskaus	8
Maksatus	8
Korkeampi tukiosuus	4
Kustannusten hyväksyttävyys	4
Yksinkertaistaminen	4
Alueiden välisten hankkeiden ehtojen eroavaisuudet	2
Päätöksenteon laatu	2
Toimenpiteiden sisältö ja rajaukset	2
Tukitason harkinnanvaraisuus	2
Yhteistyö ja viestintä hanketoimijan ja rahoittajan välillä	2
Yhteystietojen löydettävyys	2
Yhteensä, %	100
Yhteensä, kpl	51

Parannusesitykset yhdistyvät luontevasti hanketoimijoiden kuvaamiin hankaluuksiin ja vaikeuksiin hankkeen toteutuksessa (taulukko 56). Selvästi yleisimmin koetut vaikeudet koskivat toimijoiden osallistamista ja sitouttamista (hankkeeseen osallistujat, koulutettavat, yhteistyökumppanit, kunnat) sekä Hyrrä-järjestelmän ongelmia ja hankebyrokratiaa. Harvinaisempia ongelmia olivat hallinnon viiveet päätöksenteossa ja maksatuksessa, toimijoiden koordinointi, rahan niukkuus ja välirahoituksen järjestäminen, hankkeen henkilöstön vaihtuvuus ja ennakoitua suurempi työmäärä. Noin viidenneksellä vastaajista ei ollut hankkeessaan merkittäviä ongelmia. Etelä-Savon hankkeissa henkilöstön vaihtuvuutta ja rahan niukkuutta koskevat haasteet olivat muita alueita yleisempiä, Pohjois-Karjalassa puolestaan hallinnon viiveet ja Pohjois-Savossa Hyrrä ja byrokratia sekä osallistaminen ja sitouttaminen. Alueidenvälisissä hankkeissa toimijoiden koordinointi oli selvästi erityinen haaste, samoin ennakoitua suurempi työmäärä. Kaikissa alueidenvälissä hankkeissa oli merkittäviä vaikeuksia – vähiten vaikeuksia oli Pohjois-Karjalan hankkeissa.

Taulukko 56. Hankkeen toteuttamisessa koetut vaikeudet ja hankaluudet, %.

Vaikeudet	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Alueidenvälinen	Yhteensä
Ennakoitua suurempi työmäärä	5	1	0	9	3
Hallinnon viiveet	0	18	8	7	9
Henkilöstön vaihtuvuus	11	0	0	0	4
Hyrrä ja byrokratia	25	1	27	7	16
Osallistaminen ja sitouttaminen	16	22	22	19	20
Rahan niukkuus, välirahoitus	4	4	4	0	4
Toimijoiden koordinointi	2	2	11	25	6
Ei merkittäviä ongelmia	22	29	13	0	21
Ei tietoa	16	22	15	34	19
Yhteensä, %	100	100	100	100	100

Korkein osuus korostusvärillä.

3.4.2. Yritystuet

Yritystukea saaneet olivat keskimäärin ”tyytyväisiä” tukia koskevaan **toimeenpanoon** (taulukko 57) kuten hanketukien saajatkin. Toimeenpanon osa-alueista oltiin kaikkein tyytyväisimpiä tuen vaikuttavuuteen ja tuen määrään. Vähiten tyytyväisiä oltiin haku- ja myöntö- sekä maksatusprosesseihin. Tulokset olivat hyvin samankaltaiset kuin hanketuissakin. Kuten hanketuissakin, yleisesti tyytyväisimpiä toimeenpanoon olivat Etelä-Savon tuensaajat. Tyytyväisyysarvioon vaikuttavat sekä arvion kohde että arvioijan odotus- ja vaatimustaso.

Taulukko 57. Tyytyväisyys toimeenpanon eri osa-alueisiin, keskiarvo.

Osa-alue	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Tiedonsaanti ja viestintä	1,1	0,7	0,9	0,8
Tukiehdot	1,0	0,8	0,5	0,8
Tuen määrä	0,8	0,9	1,1	1,0
Tuen haku- ja myöntöprosessi	1,0	0,5	0,5	0,6
Tuen maksatusprosessi	0,9	0,6	0,7	0,7
Tuen valvontaprosessi	0,9	0,7	0,9	0,8
Tuen vaikuttavuus	1,1	1,2	1,3	1,2

Alhaisin tyytyväisyys punaisella ja korkein vihreällä korostusvärillä.

Asteikko: erittäin tyytymätön –2, tyytymätön –1, ei tyytyväinen eikä tyytymätön 0, tyytyväinen +1, erittäin tyytyväinen +2

Toimenpiteittäin tarkasteltuna investointitukea saaneet olivat hieman tyytyväisempiä tiedonsaantiin ja viestintään sekä tukiehtoihin kuin perustamistukea saaneet, jotka olivat puolestaan hieman tyytyväisempiä muihin osa-alueisiin (taulukko 58). Investointitukea saaneista suurempien investointihankkeiden toteuttajat (tuki vähintään 50.000 euroa) olivat kauttaaltaan tyytyväisempiä toimeenpanoon kuin pienempien investointihankkeiden toteuttajat (tuki alle 50.000 euroa). Perustamistuessa suuremman tuen saaneet (vähintään 20.000 euroa) olivat pienemmän tuen saaneita (alle 20.000 euroa) tyytyväisempiä tiedonsaantiin ja viestintään, tuen määrään, maksatukseen ja vaikuttavuuteen – pienemmän tuen saaneet taas tukiehtoihin sekä haku-, myöntö- ja valvontaprosesseihin (taulukko 59).

Taulukko 58. Tyytyväisyys toimeenpanon eri osa-alueisiin toimenpiteittäin, keskiarvo.

Osa-alue	Perustamistuki	Investointituki	Yhteensä
Tiedonsaanti ja viestintä	0,8	0,9	0,8
Tukiehdot	0,7	0,8	0,8
Tuen määrä	1,1	0,9	1,0
Tuen haku- ja myöntöprosessi	0,7	0,5	0,6
Tuen maksatusprosessi	0,7	0,6	0,7
Tuen valvontaprosessi	0,9	0,8	0,8
Tuen vaikuttavuus	1,3	1,2	1,2

Alhaisin tyytyväisyys punaisella ja korkein vihreällä korostusvärillä.

Asteikko: erittäin tyytymätön –2, tyytymätön –1, ei tyytyväinen eikä tyytymätön 0, tyytyväinen +1, erittäin tyytyväinen +2

Taulukko 59. Tyytyväisyys toimeenpanon eri osa-alueisiin tukimäärän mukaan, keskiarvo.

	Perustamistuki		Investointituki		
Osa-alue	Alle 20.000 euroa	Vähintään 20.000 euroa	Alle 50.000 euroa	Vähintään 50.000 euroa	Yhteensä
Tiedonsaanti ja viestintä	0,7	0,8	0,9	0,9	0,8
Tukiehdot	0,8	0,7	0,7	1,0	0,8
Tuen määrä	0,9	1,2	0,8	1,0	1,0
Tuen haku- ja myöntöprosessi	0,8	0,6	0,5	0,6	0,6
Tuen maksatusprosessi	0,6	0,8	0,5	0,7	0,7
Tuen valvontaprosessi	0,9	0,9	0,7	0,8	0,8
Tuen vaikuttavuus	1,1	1,4	1,1	1,4	1,2

Alhaisin tyytyväisyys punaisella ja korkein vihreällä korostusvärillä.

Asteikko: erittäin tyytymätön –2, tyytymätön –1, ei tyytyväinen eikä tyytymätön 0, tyytyväinen +1, erittäin tyytyväinen +2

Hankkeen **tavoitteiden** saavuttamisen arvioivat onnistuneen tai ennakoivat onnistuvan parhaiten Etelä-Savon tuensaajat, investointitukien saajat ja erityisesti suurempien tukien saajat (taulukko 60). Tuen määrän osalta tulos oli päinvastainen hanketukiin verrattuna. Yleisesti yritystukihankkeiden tavoitteet arvioitiin saavutettavan sinänsä hyvin (keskiarvo 1,1 asteikolla 0–4), mutta hieman heikommin kuin hanketuissa (keskiarvo 1,4). Tämä on loogista, koska yrityshankkeisiin kuuluukin sisältyä kohtuullinen riski.

Taulukko 60. Arviot hankkeen tavoitteiden saavuttamisesta.

Tavoitteiden saavuttaminen	Keskiarvo
Alue:	
Etelä-Savo	1,3
Pohjois-Karjala	1,2
Pohjois-Savo	1,0
Toimenpide:	
Perustamistuki	1,1
Investointituki	1,2
Tukimäärä:	
Perustamistuki:	
Alle 20.000 euroa	0,9
Vähintään 20.000 euroa	1,2
Investointituki:	
Alle 50.000 euroa	1,1
Vähintään 50.000 euroa	1,4
Yhteensä	1,1

Korkein arvo korostusvärillä.

Asteikko: erittäin huonosti –2, huonosti –1, kohtalaisesti 0, hyvin +1, erittäin hyvin +2

Yrityshankkeiden tavoitteet oli kuvattu hakemuksissa varsin vaihtelevasti. Taulukossa 61 on esitetty tavoitteiden karkea luokittelu ja arvio niiden saavuttamisesta. Yleisimmin tavoitteet koskivat toiminnan käynnistämistä (26 %) ja toiminnan laajentamista (22 %); näitä harvinaisempia tavoitteita olivat toiminnan monipuolistaminen (17 %), tuottavuuden parantaminen (17 %) ja vientitoiminnan mahdollistaminen tai käynnistäminen (6 %). Etelä-Savon yrityshankkeita profiloi tuottavuuden parantaminen, Pohjois-Karjalan hankkeita toiminnan käynnistäminen ja vientitoiminnan mahdollistaminen ja Pohjois-Savon hankkeita toiminnan laajentaminen sekä monipuolistaminen. Parhaiten tavoitteet arvioitiin saavutettavan toiminnan laajentamista koskevissa yrityshankkeissa ja eniten haasteita niiden saavuttamisessa arvioitiin olevan tuottavuuden parantamista ja toiminnan monipuolistamista koskevissa hankkeissa.

Taulukko 61. Yrityshankkeiden tavoitteiden sisältö ja arvio tavoitteiden saavuttamisesta.

Tavoite	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä	Arvio tavoitteiden saavuttamisesta
Toiminnan käynnistäminen	10	38	11	26	1,2
Toiminnan laajentaminen	16	21	30	22	1,5
Toiminnan monipuolistaminen	16	14	24	17	0,8
Tuottavuuden parantaminen	32	10	22	17	0,7
Vientitoiminnan mahdollistaminen	0	9	4	6	1,1
Ei tietoa	26	9	10	12	..
Yhteensä, %	100	100	100	100	1,1

Korkein osuus korostusvärillä. Asteikko tavoitteiden saavuttamisssa: erittäin huonosti –2, huonosti –1, kohtalaisesti 0, hyvin +1, erittäin hyvin +2.

Myönnettyjen yritystukien **merkittävin** toteutunut tai ennakoitu **vaikutus** oli yritys- tai investointihankkeen toteutuminen (taulukko 62). Puolet (50 %) tukea saaneista yritystuen

kohteista olisi siis jäänyt toteutumatta ilman tukea; hankkeiden edellä kuvatut tavoitteet kuvaavat myös tätä sisältöä. Tällaisten tukien osuus oli maakunnista korkein Pohjois-Savossa (54 %) ja Pohjois-Karjalassa (53 %). Noin 28 % myönnetyistä yritystuista johti siihen, että asia toteutettiin laadullisesti (sisällöltään, laajuudeltaan) erilaisena kuin ilman tukea. Etelä-Savossa tällaisten hankkeiden osuus oli selvästi muita maakuntia korkeampi (49 %). Noin 19 % tukea saaneista yrityshankkeista aikaistui tuen ansiosta, Pohjois-Karjalassa hieman muita maakuntien yleisemmin (20 %). Yritystuilla ei ollut tuen saajien arvion mukaan säilyttävää vaikutusta. Noin 3 % tukea saaneista arvioi, että tuella ei ollut vaikutusta; hanke olisi toteutettu muutenkin (jolloin tuella on lähinnä tulovaikutus) tai tukiprosessin ”viivästyskulut” ovat kumonneet sen hyödyt.

Taulukko 62. Yritystukien merkittävin vaikutus alueittain, %.

Vaikutustapa	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	34	53	54	50
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	17	20	17	19
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	49	25	21	28
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea	0	0	0	0
Tuella ei ole ollut vaikutusta	0	1	8	3
Yhteensä	100	100	100	100

Korkein osuus korostusvärillä.

Investointituen kohteet ovat olleet toteutumisen osalta hieman riippuvaisempia tuesta kuin perustamistuen kohteet (53 % vs. 45 %; taulukko 63). Perustamistuki aikaisti yrityshankkeen toteutumista selvästi enemmän kuin investointituki (24 % vs. 16 %). Muissa vaikutustavoissa ei sen sijaan ollut eroja tukimuotojen välillä.

Taulukko 63. Yritystukien merkittävin vaikutus toimenpiteittäin, %.

Vaikutustapa	Perustamistuki	Investointituki	Yhteensä
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	45	53	50
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	24	16	19
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	28	28	28
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea	0	0	0
Tuella ei ole ollut vaikutusta	3	3	3
Yhteensä	100	100	100

Korkein osuus korostusvärillä.

Sekä perustamistuessa että investointituessa suurempien (vähintään 20.000/50.000 euroa tukea saaneet) hankkeiden vaikutukset olisivat jääneet syntymättä ilman tukea yleisemmin kuin pienissä hankkeissa (taulukko 64). Isommat hankkeet olivat siten tukiriippuvaisempia kuin pienet hankkeet. Sekä perustamistuessa että investointituessa aikaistamis- ja säilyttämisvaikutukset olivat puolestaan yleisempiä pienemmissä kuin suuremmissa hankkeissa. Tuen vaikutus jäi yleisimmin puuttumaan pienissä, alle 20.000 euron perustamistuissa.

Taulukko 64. Yritystukien merkittävin vaikutus tukimäärän mukaan, %.

	Perustamistuki		Investointituki		
Vaikutustapa	Alle 20.000 euroa	Vähintään 20.000 euroa	Alle 50.000 euroa	Vähintään 50.000 euroa	Yhteensä
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	20	61	51	58	50
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	41	13	18	13	19
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	32	26	29	26	28
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea	0	0	0	0	0
Tuella ei ole ollut vaikutusta	8	0	3	3	3
Yhteensä	100	100	100	100	100

Korkein osuus korostusvärillä.

Noin 66 % yritystuen kohteista raportoi tuen tuottamista tai ennakoiduista **määrällisistä vaikutuksista**. Tämän vuoksi arvio on alakantissa myönnetyn tuen avulla aikanaan syntyvistä vaikutuksista. Raportoitujen tietojen mukaan myönnetty yritystuki työllisti noin 350 henkilötyövuotta (mm. asiantuntijapalveluissa, rakentamisessa), tuotti noin 680 uutta pysyvää työpaikkaa, säilytti noin 530 työpaikkaa ja kasvatti yritysten liikevaihtoa noin 45 milj. eurolla (taulukko 65). Kun verrataan maakuntien osuuksia määrällisistä vaikutuksista niiden osuuteen myönnetystä yritystuesta, Pohjois-Karjalan tukikohteiden osuus kaikista määrällisistä vaikutuksista on selvästi suurempi kuin niiden osuus tuesta; Pohjois-Savon tapauksessa tämä pätee liikevaihdon kasvuun. Määrällisiä vaikutuksia koskevat tulokset ovat kuitenkin tässä vaiheessa ohjelmakautta vain suuntaa-antavia.

Taulukko 65. Yritystukien määrälliset vaikutukset alueittain.

Määrälliset vaikutukset	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Hankkeen työpanos, henkilötyövuotta	40	244	64	347
Uusia, pysyviä työpaikkoja, kpl	62	476	144	682
Säilytettyjä työpaikkoja, kpl	85	305	144	534
Liikevaihdon pysyvä kasvu, 1.000 euroa	3 416	25 674	16 189	45 279
Osuudet koko Itä-Suomesta, %:				
Hankkeen työpanos, henkilötyövuotta	11	70	18	100
Uusia, pysyviä työpaikkoja, kpl	9	70	21	100
Säilytettyjä työpaikkoja, kpl	16	57	27	100
Liikevaihdon pysyvä kasvu, 1.000 euroa	8	57	36	100
Yritystuki, milj. Eur	22	50	29	100

Tukiosuutta alhaisempi vaikutusosuus punaisella ja korkeampi vihreällä korostusvärillä.

Yrityshankkeiden toteuttajat arvioivat, että noin 8 % syntyvistä **työllisyysvaikutuksista** kohdistuu alkutuotantoon, 38 % jalostukseen ja 48 % palveluihin; 5 % ei määritellyt toimialajakaumaa (taulukko 66). Merkittävin poikkeama koski Etelä-Savoa, jossa peräti 73 % työllisyysvaikutuksista kohdistui palveluihin. Yleisesti alkutuotannon osuus työllisyysvaikutuksista on suuri suhteessa siihen kohdistuneeseen tukiosuuteen.

Taulukko 66. Yritystukien työllisyysvaikutukset toimialoittain, %.

Toimiala (merkittävin työllisyysvaikutus)	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Alkutuotanto	0	10	10	8
Jalostus	21	42	41	38
Palvelut	73	41	47	48
Ei tietoa	5	7	2	5
Yhteensä	100	100	100	100

Korkein osuus korostusvärillä.

Maaseutuohjelmaa ja tukimahdollisuuksia koskevassa **viestinnässä** yritystukien saajat pitivät tärkeimpinä tietolähteinä ELY-keskusta (keskiarvo 2,8 asteikolla 0–4; taulukko 67). Muita tärkeitä tietolähteitä olivat neuvontaorganisaatiot, muut yrittäjät, Leader-ryhmä ja ”muut tahot” (mm. kirjanpitäjä, kaveri tai tuutori). Etelä-Savossa erityisesti Leader-ryhmien merkitys tietolähteenä koettiin suuremmaksi kuin muissa maakunnissa – Pohjois-Savossa puolestaan erityisesti neuvontaorganisaatioiden merkitys.

Taulukko 67. Eri tahojen merkitys tiedonsaannissa ohjelmasta ja tukimahdollisuuksista alueittain, %.

Taho	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Maaseutuvirasto (Mavi)	1,2	1,4	1,5	1,4
Maaseutu.fi -sivusto	0,7	1,0	0,9	0,9
ELY-keskus	2,9	2,7	2,7	2,8
Muu julkinen taho (kunta, maakunta ym.)	0,8	1,1	1,2	1,1
Leader-ryhmä	2,2	1,2	2,0	1,6
Oman ELY-keskuksen tiedonvälityshanke	1,1	1,0	1,6	1,2
Hanke, johon osallistuin	1,0	1,4	1,3	1,3
Ammattilehti tai -media	0,8	0,6	1,2	0,8
Neuvontaorganisaatio	1,0	1,8	2,4	1,8
Ammatti- tai etujärjestö	0,4	0,6	0,8	0,6
Pankki, rahoituslaitos	0,6	0,9	1,0	0,9
Muut yrittäjät	1,4	1,6	1,9	1,6
Muu	1,8	2,3	1,7	2,1

Korkein osuus korostusvärillä.

Asteikko: ei lainkaan merkitystä 0, vähän merkitystä 1, jonkin verran merkitystä 2, paljon merkitystä 3, erittäin paljon merkitystä 4.

Maaseutuvirasto, ELY-keskus ja ”muut tahot” olivat perustamistukea saaneille tärkeämpiä tietolähteitä kuin investointitukia saaneille (taulukko 68) – kaikkien muiden tietolähteiden merkitys oli puolestaan suurempi investointitukea saaneille kuin perustamistukea saaneille. Erot ryhmien välillä eivät olleet kuitenkaan suuria.

Taulukko 68. Eri tahojen merkitys tiedonsaannista ohjelmasta ja tukimahdollisuuksista toimenpiteittäin, %.

Taho	Perustamistuki	Investointituki	Yhteensä
Maaseutuvirasto (Mavi)	1,5	1,3	1,4
Maaseutu.fi -sivusto	0,9	0,9	0,9
ELY-keskus	2,9	2,7	2,8
Muu julkinen taho (kunta, maakunta ym.)	0,9	1,2	1,1
Leader-ryhmä	1,5	1,7	1,6
Oman ELY-keskuksen tiedonvälityshanke	1,1	1,2	1,2
Hanke, johon osallistuin	1,2	1,3	1,3
Ammattilehti tai -media	0,6	0,9	0,8
Neuvontaorganisaatio	1,8	1,8	1,8
Ammatti- tai etujärjestö	0,5	0,7	0,6
Pankki, rahoituslaitos	0,9	0,9	0,9
Muut yrittäjät	1,6	1,7	1,6
Muu	2,3	2,1	2,1

Korkein osuus korostusvärillä.

Asteikko: ei lainkaan merkitystä 0, vähän merkitystä 1, jonkin verran merkitystä 2, paljon merkitystä 3, erittäin paljon merkitystä 4.

Avoimissa vastauksissa onnistumisia raportoi toimijan tai viestijän osalta 18 vastaajaa ja viestintätavan osalta 59 vastaajaa (taulukko 69). Vastanneista noin 44 % piti tietyn ELY-keskuksen tiedotusta onnistuneena, ja yhtä moni jonkin Leader-ryhmän tiedotusta (44 %). Muita mainittuja onnistujia olivat kehitysyhtiö ja ProAgria. Useimmin mainittu viestintätapaa koskeva onnistuminen liittyi henkilökohtaisen tuen saatavuuteen ja tarjoamiseen (53 % vastanneista). Harvemmin mainitut viestintätavan onnistumiset koskivat tiedotusta yleisesti, tiedon saatavuutta, toimeenpanoa edistänyttä tiedotusta ja yhteistyötä. Viestintää koskevia epäonnistumisia tunnisti 38 vastaajaa (taulukko 70). Näistä yleisimmin mainittuja olivat ongelmat toimeenpanossa (34 %), henkilökohtaisen tuen puute (18 %), tiedotus yritystukimahdollisuuksista (13 %) ja ohjelman monimutkaisuus (8 %). Tiedonvälitystä on mahdollista kehittää vahvistamalla tunnistettuja onnistumisia ja vähentämällä tunnistettuja epäonnistumisia.

Taulukko 69. Ohjelman tukimahdollisuuksien tiedonvälitystä ja viestintää koskevien onnistumisten jakautuminen yritystuissa, %.

Onnistunut hyvin	Osuus, %
Toimija/viestijä:	
ELY-keskus	44
Leader-ryhmä	44
Kehitysyhtiö	6
ProAgria	6
Yhteensä, %	100
Yhteensä, kpl	18
Viestintätapa:	
Henkilökohtainen tuki	53
Tiedotus yleisesti	20
Tiedon saatavuus	14
Tiedotus edistänyt toimeenpanoa	10
Yhteistyö	3
Yhteensä, %	100
Yhteensä, kpl	59

Taulukko 70. Ohjelman tukimahdollisuuksien tiedonvälitystä ja viestintää koskevien epäonnistumisten jakautuminen yritystuissa, %.

Onnistunut huonosti	Osuus, %
Ongelmat toimeenpanossa	34
Henkilökohtaisen tuen puute	18
Tiedotus yritystukimahdollisuuksista	13
Ohjelman monimutkaisuus	8
Lisää esimerkkejä tuettavista hankkeista	5
Ohjeiden ristiriitaisuus	5
Maaseutuviraston nettisivut	3
Ohjeistuksen ongelmat	3
Tiedon pirstaleisuus	3
Uusyrityskeskuksen neuvonta	3
Vaikeudet löytää oikeaa tietoa	3
Yritystuet pitäisi siirtää ELY-keskuksille	3
Yhteensä, %	100
Yhteensä, kpl	38

Yritystukikyselyyn vastaajilla oli yhteensä 40 ehdotusta **toimeenpanon ja vaikuttavuuden parantamiseksi** (taulukko 71). Yleisin parannuskohde koski käsittelyaikojen viiveitä, josta aiheutui varsinkin pienille yrityksille myös rahoitusongelmia. Muita melko usein mainittuja parannuskohteita olivat Hyrrä-järjestelmän ongelmat (10 %), neuvonta (10 %), yksinkertaistaminen (8 %), byrokratian keventäminen (5 %), hakuprosessin nykyaikaistaminen (5 %), tukiosuuden korottaminen (5 %) ja yhteystietojen saatavuuden parantaminen (5 %).

Taulukko 71. Yritystukia koskevien parannusesitysten jakautuminen, %.

Parannuskohde	Osuus, %
Käsittelyaikojen viiveet	25
Ei moitittavaa	13
Hyrrä-järjestelmän ongelmat	10
Neuvonta	10
Yksinkertaistaminen	8
Byrokratian keventäminen	5
Hakuprosessin nykyaikaistaminen	5
Tukiosuuden korottaminen	5
Yhteystietojen saatavuus	5
Hallinnon osaaminen	3
Mahdollisuus suunnitelmien muuttamiseen	3
Markkinointii	3
Tiedotus käsittely- ja maksatusajoista	3
Tukiehdot	3
Tukikelpoisuuden laajentaminen	3
Yhteensä, %	100
Yhteensä, kpl	40

3.4.3. Maataloustuet

Maatilojen aiemmilla ja aiotuilla **kehityssuunnilla** on suuri merkitys eri tukitoimenpiteiden valinnassa, hyödyllisyydessä ja vaikuttavuudessa. Puolet (50 %) maatiloista oli jatkanut viimeiset 10 vuotta likimain ennallaan – Etelä-Savossa hieman suurempi osuus (55 %; taulukko 72). Noin 21 % tiloista on laajentanut tuotantoa entisen tuotantosuunnan puitteissa, Pohjois-Savossa hieman yleisemmin (24 %) kuin muissa maakunnissa. Kolmanneksi yleisin kehityssuunta on ollut maataloustuotannon supistaminen (16 % tiloista), joka on ollut maakunnista yleisintä Etelä-Savossa (20 %). Noin 7 % maatiloista on toteuttanut ison tuotantotavan tai tuotantosuunnan muutoksen, noin 5 % laajentanut käynnistämällä uutta tuotantoa entisen rinnalle eli monipuolistamalla tuotantoa ja noin 2 % on lopettanut maataloustuotannon aivan hiljattain.

Seuraavan 10 vuoden osalta yleisin aikomus oli jatkaa likimain ennallaan (44 % tiloista); tämä aikomus oli yleisin Pohjois-Karjalassa (48 %). Toiseksi yleisin aikomus oli maataloustuotannon lopettaminen (23 %), joka oli puolestaan yleisin Pohjois-Savossa (26 %). Noin 17 % tiloista aikoi laajentaa entisen tuotantosuunnan puitteissa, yleisimmin Pohjois-Savossa (20 %). Noin 7 % tiloista aikoi supistaa maataloustuotantoa, noin 5 % laajentaa monipuolistamalla ja noin 4 % toteuttaa ison tuotantotavan tai tuotantosuunnan muutoksen – kaikki nämä aikomukset olivat yleisimpiä Etelä-Savon maatiloilla.

Taulukko 72. Tilojen toteutuneet ja aiotut maataloustuotannon kehityssuunnat, % tiloista.

Kehityssuunta	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Edelliset 10 vuotta:				
Laajennettu entisen tuotantosuunnan puitteissa	15	22	24	21
Laajennettu käynnistämällä uutta tuotantoa entisen rinnalle	3	7	5	5
Toteutettu iso tuotantotavan tai tuotantosuunnan muutos	7	8	7	7
Jatkettu likimain ennallaan	55	49	47	50
Supistettu maataloustuotantoa	20	12	16	16
Lopetettu maataloustuotanto	1	3	1	2
Ei tietoa	0	0	0	0
Yhteensä	100	100	100	100
Seuraavat 10 vuotta:				
Laajennetaan entisen tuotantosuunnan puitteissa	13	16	20	17
Laajennetaan käynnistämällä uutta tuotantoa entisen rinnalle	7	4	5	5
Toteutetaan iso tuotantotavan tai tuotantosuunnan muutos	5	3	4	4
Jatketaan likimain ennallaan	46	48	41	44
Supistetaan maataloustuotantoa	10	6	5	7
Lopetetaan maataloustuotanto	19	22	26	23
Ei tietoa	1	1	0	1
Yhteensä	100	100	100	100

Korkein osuus korostusvärillä.

Maatilojen kehityssuunnat ja strategiat, paikalliset luonnonolosuhteet, aluetalous, tukiehdot ja monet muut tekijät vaikuttavat siihen, mitä maaseutuohjelmassa tarjolla olevista vapaaehtoisista toimenpiteistä lopulta **valitaan toteutettavaksi** kullakin tilalla. Kysymys on aina monen tekijän yhteensopivuudesta.

Ympäristökorvauksen lohkokohtaisten toimenpiteiden valintaperusteissa yleisimpiä olivat toimenpiteen sopivuus tilan tuotantotapaan (keskiarvo 2,9 asteikolla 0–4), toimenpiteelle sopivien ympäristöjen ja kohteiden olemassaolo (2,9) ja positiivisten ympäristövaikutusten syntyminen (2,8; taulukko 73). Valintaperusteiden merkitys kuitenkin vaihteli sekä toimenpide- että aluekohtaisesti. Esimerkiksi sopivuus tilan tuotantotapaan oli merkityksellisin peruste lannoitusta koskevissa ja puutarhatalouden toimenpiteissä, toteutuksen helppous puolestaan talviaikaisessa kasvipeitteisyydessä ja sopivien ympäristöjen tai kohteiden olemassaolo ympäristönhoitonurmia ja peltoluonnon monimuotoisuutta koskevissa toimenpiteissä. Etelä-Savossa toimenpiteen tuttuus valintaperusteena korostui hieman muita maakuntia enemmän, Pohjois-Savossa puolestaan helppo toteutettavuus; Pohjois-Karjalassa muiden valintaperusteiden merkitys oli muita maakuntia hieman suurempi. Vaikka tilakohtaiset erot valintaperusteissa voivat ollakin suuria, maakuntien keskiarvojen tasolla valintaperusteiden keskimääräiset painoarvot olivat hyvin samansuuntaisia. Tämä kertoo siitä, että Itä-Suomen luonnonympäristö ei maakuntatasolla aseta tiloja kovin erilaisiin valinta-asetelmiin tarjolla olevien lohkokohtaisten toimenpiteiden osalta.

Taulukko 73. Ympäristökorvauksen toimenpiteiden valintaperusteet.

Toimenpide ja valintaperuste	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Ravinteiden ja org. ainesten kierrättäminen:				
Sopi tilan tuotantotapaan	2,5	2,7	2,8	2,7
Oli helppo toteuttaa	2,4	2,7	2,6	2,6
Oli sopivia ympäristöjä	2,4	2,6	2,5	2,5
Oli ennestään tuttu	2,6	2,4	2,6	2,6
Suositeltiin	1,6	2,1	1,8	1,8
Oli taloudellisesti mielekäs	2,4	2,6	2,4	2,5
Tuotti positiivisia ympäristövaikutuksia	2,5	2,7	2,6	2,6
Lietelannan sijoittaminen:				
Sopi tilan tuotantotapaan	3,2	2,8	2,9	2,9
Oli helppo toteuttaa	2,8	2,7	2,5	2,7
Oli sopivia ympäristöjä	2,8	2,8	2,8	2,8
Oli ennestään tuttu	2,7	2,7	2,9	2,8
Suositeltiin	1,5	1,8	1,7	1,7
Oli taloudellisesti mielekäs	2,6	2,2	2,2	2,3
Tuotti positiivisia ympäristövaikutuksia	2,7	2,7	2,7	2,7
Valumavesien hallinta:				
Sopi tilan tuotantotapaan	2,2	2,9	2,6	2,5
Oli helppo toteuttaa	2,3	2,7	2,6	2,5
Oli sopivia ympäristöjä	2,2	3,1	2,6	2,5
Oli ennestään tuttu	2,1	2,7	2,6	2,4
Suositeltiin	2,0	2,7	2,4	2,2
Oli taloudellisesti mielekäs	2,0	3,1	2,4	2,4
Tuotti positiivisia ympäristövaikutuksia	2,5	3,1	2,4	2,6
Ympäristönhoitonurmet:				
Sopi tilan tuotantotapaan	2,9	2,9	3,0	2,9
Oli helppo toteuttaa	2,9	3,0	3,0	3,0
Oli sopivia ympäristöjä	3,0	3,0	3,1	3,1
Oli ennestään tuttu	2,5	2,6	2,6	2,6
Suositeltiin	1,8	1,7	1,6	1,7
Oli taloudellisesti mielekäs	2,5	2,6	2,5	2,5
Tuotti positiivisia ympäristövaikutuksia	2,9	2,7	2,5	2,7
Talviaikainen kasvipeitteisyys:				
Sopi tilan tuotantotapaan	3,2	3,1	3,1	3,1
Oli helppo toteuttaa	3,2	3,1	3,0	3,1
Oli sopivia ympäristöjä	3,1	3,0	3,0	3,0
Oli ennestään tuttu	2,9	2,9	2,9	2,9
Suositeltiin	1,9	2,1	1,8	1,9
Oli taloudellisesti mielekäs	2,5	2,5	2,4	2,4
Tuotti positiivisia ympäristövaikutuksia	2,9	2,9	2,7	2,8
Orgaaninen kate (puutarhakasvit, peruna):				
Sopi tilan tuotantotapaan	3,5	3,1	3,0	3,2
Oli helppo toteuttaa	2,9	2,6	2,7	2,8
Oli sopivia ympäristöjä	3,3	2,6	2,8	3,0
Oli ennestään tuttu	3,3	2,9	2,5	2,9
Suositeltiin	2,0	2,1	1,5	1,9
Oli taloudellisesti mielekäs	2,2	2,5	2,1	2,2
Tuotti positiivisia ympäristövaikutuksia	2,9	3,0	2,7	2,8
Peltoluonnon monimuotoisuus:				
Sopi tilan tuotantotapaan	3,0	2,8	2,7	2,8
Oli helppo toteuttaa	2,8	2,7	2,5	2,6
Oli sopivia ympäristöjä	3,1	2,9	2,7	2,9
Oli ennestään tuttu	2,9	2,9	2,6	2,7
Suositeltiin	1,8	1,9	1,4	1,6
Oli taloudellisesti mielekäs	2,4	2,2	2,3	2,3
Tuotti positiivisia ympäristövaikutuksia	2,9	2,8	2,6	2,7
Vaihtoehtoinen kasvinsuojelu (puutarhakasvit):				
Sopi tilan tuotantotapaan	3,3	4,0	2,9	3,2
Oli helppo toteuttaa	2,4	1,5	2,9	2,5
Oli sopivia ympäristöjä	3,3	4,0	2,9	3,2
Oli ennestään tuttu	3,3	2,0	2,9	2,9
Suositeltiin	2,6	1,0	2,6	2,4
Oli taloudellisesti mielekäs	3,0	2,5	2,4	2,6
Tuotti positiivisia ympäristövaikutuksia	3,3	3,5	2,9	3,1

Korkein arvo korostusvärillä.

Asteikko: ei kuvaa lainkaan 0, kuvaa heikosti 1, kuvaa kohtalaisesti 2, kuvaa hyvin 3, kuvaa erittäin hyvin 4.

Ympäristösopimusten valintaperusteissa tärkeimpiä olivat sopivien ympäristöjen tai kohteiden olemassaolo tilalla (keskiarvo 3,1 asteikolla 0–4), sopivuus tilan tuotantotapaan (3,1) ja positiivisten ympäristövaikutusten syntyminen (3,0; taulukko 74). Kosteikkojen hoidossa merkittävin tämän toimenpiteen valintaperuste oli positiivisten ympäristövaikutusten tuottaminen, monimuotoisuuden ja maiseman hoidossa puolestaan sopivien ympäristöjen tai kohteiden olemassaolo tilalla; alkuperäisrotujen kasvattamisessa oli monta painavaa syytä: sopivuus, helppous, ympäristöt, talous ja ympäristövaikutukset. Maakuntien väliset erot valintaperusteissa olivat varsin pieniä. Pohjois-Savossa tuttuus oli hieman muita maakuntia painavampi peruste; kaikkien muiden valintaperusteiden painoarvo oli puolestaan maakunnista suurin Etelä-Savossa.

Taulukko 74. Ympäristösopimusten toimenpiteiden valintaperusteet.

Toimenpide ja valintaperuste	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Kosteikkojen hoito:				
Sopi tilan tuotantotapaan	2,9	2,7	2,5	2,8
Oli helppo toteuttaa	2,4	1,6	2,3	2,3
Oli sopivia ympäristöjä	2,9	2,7	2,7	2,8
Oli ennestään tuttu	1,7	2,4	2,2	2,0
Suositeltiin	2,1	1,6	1,9	2,0
Oli taloudellisesti mielekäs	2,4	2,6	2,5	2,5
Tuotti positiivisia ympäristövaikutuksia	2,9	3,1	2,9	2,9
Monimuotoisuuden ja maiseman hoito:				
Sopi tilan tuotantotapaan	3,1	3,1	3,0	3,0
Oli helppo toteuttaa	2,7	2,5	2,7	2,7
Oli sopivia ympäristöjä	3,0	2,9	3,2	3,1
Oli ennestään tuttu	2,4	2,8	2,9	2,7
Suositeltiin	2,1	1,9	1,8	1,9
Oli taloudellisesti mielekäs	2,4	2,3	2,4	2,4
Tuotti positiivisia ympäristövaikutuksia	3,0	2,8	3,0	3,0
Alkuperäisrotujen kasvattaminen:				
Sopi tilan tuotantotapaan	3,8	3,0	3,5	3,5
Oli helppo toteuttaa	3,8	2,6	3,5	3,4
Oli sopivia ympäristöjä	3,8	3,0	3,4	3,4
Oli ennestään tuttu	3,2	2,5	3,1	3,0
Suositeltiin	1,4	1,8	1,3	1,5
Oli taloudellisesti mielekäs	3,5	2,4	2,7	3,0
Tuotti positiivisia ympäristövaikutuksia	3,6	2,6	2,5	3,0

Korkein arvo korostusvärillä. Kurki-, hanhi- ja jousenpeltojen osalta pieni vastaajamäärä, tuloksia ei esitetä.
Asteikko: ei kuvaa lainkaan 0, kuvaa heikosti 1, kuvaa kohtalaisesti 2, kuvaa hyvin 3, kuvaa erittäin hyvin 4.

Luomu-tuotannon tuen tärkeimmät valintaperusteet olivat sopivuus tilan tuotantotapaan (keskiarvo 3,5 asteikolla 0–4), positiivisten ympäristövaikutusten syntyminen (3,3) ja sopivien ympäristöjen tai kohteiden olemassaolo (3,2; taulukko 75). Merkittävin ero maakuntien välillä koski Pohjois-Karjalaa, jossa neuvonnan merkitys valintaperusteena oli muita maakuntia selvästi korkeampi. Etelä-Savossa valintaperusteina korostuivat muihin maakuntiin verrattuna tuttuus ja positiiviset ympäristövaikutukset, Pohjois-Savossa puolestaan taloudellinen mielekkyys, helppous, sopivien ympäristöjen tai kohteiden olemassaolo ja sopivuus tilan tuotantotapaan eli liiketoimintanäkökulma.

Taulukko 75. Luomu-tuotannon tuen valintaperusteet.

Valintaperuste	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Sopi tilan tuotantotapaan	3,5	3,3	3,5	3,5
Oli helppo toteuttaa	2,8	2,8	3,1	2,9
Oli sopivia ympäristöjä	3,3	3,0	3,3	3,2
Oli ennestään tuttu	3,2	2,8	2,8	2,9
Suositeltiin	1,8	2,7	1,7	2,1
Oli taloudellisesti mielekäs	2,7	3,1	3,3	3,1
Tuotti positiivisia ympäristövaikutuksia	3,5	3,2	3,4	3,3

Korkein arvo korostusvärillä.

Asteikko: ei kuvaa lainkaan 0, kuvaa heikosti 1, kuvaa kohtalaisesti 2, kuvaa hyvin 3, kuvaa erittäin hyvin 4.

Eläinten hyvinvointituen toimenpiteiden valintaperusteissa tärkein oli se, että eläinten hyvinvoinnin edistäminen oli yleisesti ottaen tärkeää (keskiarvo 3,2 asteikolla 0–4; taulukko 76). Tämän jälkeen tärkeimpiä valintaperusteita olivat vaadittujen muutosten vähäisyys (2,8), tuttuus entuudestaan (2,8), toimenpiteiden toteuttaminen jo ennestään ilman tukea (2,7) ja se, että tuki edisti eläinten hyvinvointia (2,7). Erot maakuntien välillä olivat pääsääntöisesti erittäin pieniä. Suurimmat erot liittyivät Pohjois-Karjalaan, jossa suosittelu ja eläinten hyvinvoinnin edistäminen olivat muita maakuntia painavampia perusteita.

Taulukko 76. Eläinten hyvinvointituen valintaperusteet.

Valintaperuste	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Toteutettu ilman tukeakin	2,5	2,8	2,7	2,7
Oli ennestään tuttu	2,9	2,8	2,8	2,8
Vaaditut muutokset olivat pieniä	2,9	2,7	2,8	2,8
Aiemmat investoinnit mahdollistivat hakemisen	2,6	2,9	2,7	2,7
Oli hyvinvoinnin parantamistarpeita	1,6	1,7	1,4	1,5
Hyvinvoinnin edistäminen on tärkeää	3,2	3,3	3,1	3,2
Tuki edistää eläimnten hyvinvointia	2,7	2,9	2,6	2,7
Tuki tarpeen, valittiin vähiten huono toimenpide	1,6	1,6	1,9	1,8
Suositeltiin	1,2	1,8	1,5	1,5
Tukitaso houkutteli	1,4	1,7	1,8	1,6
Muu syy	3,2	2,0	1,3	1,8

Korkein arvo korostusvärillä.

Asteikko: ei kuvaa lainkaan 0, kuvaa heikosti 1, kuvaa kohtalaisesti 2, kuvaa hyvin 3, kuvaa erittäin hyvin 4.

Neuvontatuen käyttökohteista yleisimpiä olivat talousneuvonta (21 %), täydentävät ehdot (16 %), luonnonmukainen tuotanto (13 %) ja ympäristökorvaus (11 %; taulukko 77). Toisessa ääripäässä ilmastonmuutoksen osuus oli vain 1 % ja innovaatioiden 2 %. Suurimmat maakuntien väliset erot olivat täydentävien ehtojen korkea osuus Pohjois-Karjassa (23 %) ja luonnonmukaisen tuotannon korkea osuus Etelä-Savossa (18 %).

Taulukko 77. Neuvontatuen käyttökohteiden jakautuminen, %.

Tuen kohde	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Talousneuvonta	22	16	22	21
Täydentävät ehdot	11	23	16	16
Viherryttämistuen vaatimukset	5	4	3	4
Ilmastonmuutos	1	0	1	1
Luonnon monimuotoisuus	10	8	6	7
Vesien ja maaperän suojelu	1	4	4	3
Innovaatiot	2	1	1	2
Ympäristökorvaus	10	11	11	11
Maatalousmaan säilyttäminen	2	4	3	3
Luonnonmukainen tuotanto	18	14	10	13
Kasvinsuojelu ja integroitu torjunta	2	3	7	5
Tuotantoeläinten hyvinvointi ja terveys	8	8	12	10
Ympäristötehokkuus, ml. uusiutuva energia	7	4	4	5
Yhteensä	100	100	100	100

Korkein osuus korostuvärillä.

Rahoituksen järjestäminen on maatilojen investointien ja omistajanvaihdosten keskeinen haaste (taulukot 78 ja 79). Tilanpidon aloituksen rahoituksen järjestäminen oli keskimäärin hieman helpompaa kuin investointien rahoituksen järjestäminen. Helpointa tilanpidon aloittamisen rahoittamisessa oli pankkirahoituksen järjestäminen, investoinneissa puolestaan investointituen saaminen. Maakuntien väliset erot ovat investointien rahoituksen järjestämisen helppoudessa pieniä, mutta tilanpidon aloittamisessa melko suuria. Investointien rahoituksessa tuen saaminen oli helpointa Pohjois-Karjalassa ja muun rahoituksen järjestyminen Etelä-Savossa. Tilanpidon aloittamisessa kaikkien rahoituslähteiden hyödyntäminen oli helpointa Pohjois-Savossa.

Taulukko 78. Investointihankkeen rahoituksen järjestämisen helppous.

Rahoituslähde	**Etelä-Savo**	**Pohjois-Karjala**	**Pohjois-Savo**	**Yhteensä**
Investointituki	0,2	0,3	0,1	0,2
Muu ulkopuolinen rahoitus (pankki)	0,2	0,1	0,0	0,1
Omarahoitusosuus	0,2	0,1	-0,1	0,0

Korkein arvo korostusvärillä.

Asteikko: erittäin vaikeaa –2, vaikeaa –1, ei vaikeaa eikä helppoa 0, helppoa +1, erittäin helppoa +2

Taulukko 79. Tilanpidon aloituksen rahoituksen järjestämisen helppous.

Rahoituslähde	**Etelä-Savo**	**Pohjois-Karjala**	**Pohjois-Savo**	**Yhteensä**
Investointituki	0,0	0,0	0,8	0,3
Muu ulkopuolinen rahoitus (pankki)	0,7	-0,1	1,1	0,7
Omarahoitusosuus	0,2	-0,3	0,6	0,2

Korkein arvo korostusvärillä.

Asteikko: erittäin vaikeaa –2, vaikeaa –1, ei vaikeaa eikä helppoa 0, helppoa +1, erittäin helppoa +2

Maataloustukien **toimeenpanossa** oltiin yleisesti tyytyväisimpiä tiedonsaantiin ja viestintään sekä tuen vaikuttavuuteen (tukimäärillä painotettu keskiarvo 0,3 asteikolla –2 … +2), kun taas tuen määrään oltiin kaikkein tyytymättömimpiä (–0,3). Muihin toimeenpanon osa-alueisiin ei

oltu keskimäärin erityisen tyytyväisiä eikä tyytymättömiä eli arvot olivat positiivisia mutta lähellä nollaa (taulukko 80). Eri tukimuodoista myönteisimmät arviot toimeenpanosta saivat maatalouden investointituki (0,3), luonnonhaittakorvaus (0,2) ja luomu-tuotannon tuki (0,2) – heikoimmat puolestaan ympäristökorvaus (0,0), aloitustuki (0,0) ja ympäristösopimus (0,0). Maakuntien väliset erot olivat keskimäärin hyvin pieniä. Suurimmat erot koskivat ei-tuotannollisten investointien tukea ja aloitustukea, jotka saivat hyviä arvioita useista osa-alueista Pohjois-Savossa. Maataloustukien toimeenpanoon oltiin selvästi vähemmän tyytyväisiä kuin hanke- ja yritystukien toimeenpanoon. Koettu tyytyväisyys riippuu toisaalta sekä toimeenpanon laadusta että tuensaajien vaatimustasosta.

Taulukko 80. Tyytyväisyys toimeenpanon eri osa-alueisiin tukimuodoittain, keskiarvo.

Osa-alue ja tukimuoto	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Tiedonsaanti ja viestintä:				
Luonnonhaittakorvaus	0,3	0,5	0,2	0,3
Ympäristökorvaus	0,3	0,4	0,1	0,2
Ympäristösopimus	0,3	0,3	0,1	0,2
Luomu-tuotannon tuki	0,7	0,6	0,5	0,6
Ei-tuotannollisten investointien tuki	0,8	0,0	1,0	0,4
Eläinten hyvinvointituki	0,3	0,3	-0,1	0,1
Neuvontatuki	0,7	0,4	0,3	0,4
Maatalouden investointituki	0,3	0,5	0,0	0,2
Aloitustuki	-0,3	0,5	0,8	0,4
Tukiehdot:				
Luonnonhaittakorvaus	0,1	0,2	0,0	0,1
Ympäristökorvaus	-0,2	0,0	-0,3	-0,2
Ympäristösopimus	0,0	0,1	-0,1	0,0
Luomu-tuotannon tuki	0,2	0,4	0,1	0,2
Ei-tuotannollisten investointien tuki	0,8	0,2	1,0	0,5
Eläinten hyvinvointituki	0,0	0,1	-0,3	-0,1
Neuvontatuki	0,7	0,5	0,1	0,4
Maatalouden investointituki	0,4	0,4	0,0	0,2
Aloitustuki	-0,5	0,3	1,0	0,3
Tuen määrä:				
Luonnonhaittakorvaus	-0,4	-0,3	-0,4	-0,4
Ympäristökorvaus	-0,6	-0,3	-0,6	-0,5
Ympäristösopimus	-0,4	-0,1	-0,3	-0,2
Luomu-tuotannon tuki	0,0	0,3	0,0	0,1
Ei-tuotannollisten investointien tuki	0,4	0,4	1,0	0,4
Eläinten hyvinvointituki	-0,6	-0,5	-0,6	-0,6
Neuvontatuki	0,6	0,6	0,2	0,4
Maatalouden investointituki	0,6	0,1	0,0	0,2
Aloitustuki	-0,4	0,7	1,0	0,5
Tuen haku- ja myöntöprosessi:				
Luonnonhaittakorvaus	0,1	0,3	0,2	0,2
Ympäristökorvaus	0,1	0,4	0,0	0,1
Ympäristösopimus	0,0	0,2	0,0	0,0
Luomu-tuotannon tuki	0,5	0,4	0,2	0,4
Ei-tuotannollisten investointien tuki	0,6	0,0	1,0	0,3
Eläinten hyvinvointituki	0,3	0,2	0,0	0,1
Neuvontatuki	0,8	0,6	0,3	0,5
Maatalouden investointituki	0,5	0,4	-0,1	0,2
Aloitustuki	-0,3	0,5	0,6	0,3
Tuen maksatusprosessi:				
Luonnonhaittakorvaus	0,0	0,3	0,0	0,1
Ympäristökorvaus	0,1	0,3	0,0	0,1
Ympäristösopimus	-0,1	0,2	0,1	0,1
Luomu-tuotannon tuki	0,5	0,4	0,1	0,4
Ei-tuotannollisten investointien tuki	0,6	0,4	1,0	0,5
Eläinten hyvinvointituki	-0,1	0,2	-0,1	0,0
Neuvontatuki	0,7	0,7	0,4	0,5
Maatalouden investointituki	0,6	0,4	0,1	0,3
Aloitustuki	0,3	0,9	1,0	0,8
Tuen valvontaprosessi:				
Luonnonhaittakorvaus	0,1	0,2	0,0	0,1
Ympäristökorvaus	0,1	0,3	-0,1	0,0
Ympäristösopimus	0,1	0,1	0,0	0,1
Luomu-tuotannon tuki	0,2	0,5	0,1	0,3
Ei-tuotannollisten investointien tuki	0,6	0,1	1,0	0,4
Eläinten hyvinvointituki	0,2	0,3	-0,3	-0,1
Neuvontatuki	0,5	0,4	0,1	0,3
Maatalouden investointituki	0,4	0,7	0,2	0,4
Aloitustuki	0,1	0,7	1,0	0,6
Tuen vaikuttavuus:				
Luonnonhaittakorvaus	0,1	0,3	0,2	0,2
Ympäristökorvaus	0,0	0,3	0,0	0,1
Ympäristösopimus	0,3	0,2	0,1	0,2
Luomu-tuotannon tuki	0,7	0,5	0,6	0,6
Ei-tuotannollisten investointien tuki	1,4	1,0	1,0	1,2
Eläinten hyvinvointituki	0,3	0,3	0,0	0,1
Neuvontatuki	0,9	0,6	0,2	0,4
Maatalouden investointituki	0,9	0,9	0,8	0,8
Aloitustuki	0,3	0,5	1,2	0,7

Alhaisin tyytyväisyys punaisella ja korkein vihreällä korostusvärillä.

Asteikko: erittäin tyytymätön –2, tyytymätön –1, ei tyytyväinen eikä tyytymätön 0, tyytyväinen +1, erittäin tyytyväinen +2

Maatalouden eri tukimuotojen **merkittävimmissä vaikutuksissa** oli kohtuullisen suuria eroja (taulukko 81). Aloitustuki oli hyvin ratkaiseva tilanpidon aloittamisen kannalta, koska 95 % tukea saaneista arvioi, että tuen avulla tehtiin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea. Maatalouden investoinnit olivat myös hyvin riippuvaisia tuesta (77 %). Niin ikään ei-tuotannollisten investointien tuessa tämä vaikutustapa oli selvästi yleisin (64 %). Aikaistamisvaikutus oli yleisin eläinten hyvinvointituessa (15 %), luomu-tuotannon tuessa (12 %) ja ei-tuotannollisten investointien tuessa (11 %). Tuen laadullinen vaikutus oli suurin neuvontatuessa (16 %), ympäristökorvauksessa (14 %), luomu-tuotannon tuessa (14 %) ja eläinten hyvinvointituessa (14 %). Tällöin tuen ansiosta tehtiin jotakin sisällöltään tai laajuudeltaan eri tavalla kuin ilman tukea. Säilyttävä vaikutus oli yleisin ympäristösopimuksissa (28 %), luonnonhaittakorvauksessa (22 %) ja ympäristökorvauksessa (21 %). Tuen muutosvaikutus jäi yleisimmin puuttumaan eläinten hyvinvointituessa (33 %), luonnonhaittakorvauksessa (29 %) ja ympäristösopimuksissa (29 %). Tällöin oli usein kysymys siitä, että toimintaa jatkettiin ennallaan ja tuen ehdot täytettiin ilman muutoksia, jolloin tuella oli lähinnä tulovaikutuksen tai jälkikäteiskorvauksen rooli.

Suurimmat erot maakuntien välillä vaihtelivat tukimuodoittain. Luonnonhaittakorvauksessa suurin ero koski Etelä-Savoa, jossa tuki edisti muutoin toteuttamattomia muutoksia muita maakuntia yleisemmin. Sekä ympäristökorvauksen että ympäristösopimuksen säilyttävä vaikutus oli Pohjois-Karjalassa muita maakuntia yleisempi. Luomu-tuotannon aikaistava vaikutus oli muita maakuntia selvästi yleisempi Etelä-Savossa. Ei-tuotannollisten investointien suurin poikkeama koski Pohjois-Savoa, jossa tuen aikaistamisvaikutus oli kaikilla tukea saaneilla sen merkittävin vaikutus. Eläinten hyvinvointituessa suurin poikkeama oli Etelä-Savo, jossa toteutettiin tuen avulla muita yleisemmin jotakin muuten toteuttamatta jäävää. Neuvontatuen suurin vaikutuspoikkeama koski Etelä-Savoa, jossa laadulliset muutokset olivat muita maakuntia yleisempiä. Maatalouden investointituen suurin poikkeama koski Pohjois-Savoa ja investoinnin toteuttamista, aloitustuen puolestaan Etelä-Savoa ja aloittamisen aikaistumista.

Taulukko 81. Maatalouden eri tukimuotojen merkittävin vaikutus, %.

Vaikutustapa ja tukimuoto	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Luonnonhaittakorvaus:				
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	40	36	31	35
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	4	4	6	5
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	10	9	9	9
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säiilynyt ilman tukea	17	27	23	22
Tuella ei ole ollut vaikutusta	29	24	31	29
Yhteensä	100	100	100	100
Ympäristökorvaus:				
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	33	32	32	32
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	1	8	7	5
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	16	11	14	14
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säiilynyt ilman tukea	22	28	17	21
Tuella ei ole ollut vaikutusta	28	21	30	27
Yhteensä	100	100	100	100
Ympäristösopimus				
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	38	31	28	32
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	2	4	9	6
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	9	9	3	6
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säiilynyt ilman tukea	23	40	24	28
Tuella ei ole ollut vaikutusta	28	16	36	29
Yhteensä	100	100	100	100
Luomu-tuotannon tuki:				
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	44	45	50	47
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	19	7	12	12
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	15	16	12	14
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säiilynyt ilman tukea	15	23	14	17
Tuella ei ole ollut vaikutusta	7	9	13	10
Yhteensä	100	100	100	100
Ei-tuotannollisten investointien tuki:				
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	61	82	0	64
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	0	0	100	11
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	0	18	0	9
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säiilynyt ilman tukea	39	0	0	16
Tuella ei ole ollut vaikutusta	0	0	0	0
Yhteensä	100	100	100	100
Eläinten hyvinvointituki:				
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	36	35	23	28
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	14	16	14	15
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	5	13	17	14
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säiilynyt ilman tukea	11	10	11	11
Tuella ei ole ollut vaikutusta	34	26	35	33
Yhteensä	100	100	100	100
Neuvontatuki:				
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	34	31	38	36
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	13	10	14	13
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	25	21	11	16
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säiilynyt ilman tukea	9	15	10	11
Tuella ei ole ollut vaikutusta	18	23	27	24
Yhteensä	100	100	100	100
Maatalouden investointituki:				
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	68	73	86	77
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	18	16	9	13
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	14	3	0	5
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säiilynyt ilman tukea	0	0	0	0
Tuella ei ole ollut vaikutusta	0	8	5	4
Yhteensä	100	100	100	100
Aloitustuki:				
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	92	92	100	95
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	8	0	0	2
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	0	0	0	0
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säiilynyt ilman tukea	0	0	0	0
Tuella ei ole ollut vaikutusta	0	8	0	2
Yhteensä	100	100	100	100

Korkein osuus korostusvärillä.

Maataloustukien yleisin tuen määrällä (2015-2017) painotettu kokonaisvaikutus oli jonkin muutoin toteuttamatta jäävän asian toteutuminen (41 %; taulukko 82). Vaikutustapa oli yleisin Etelä-Savossa (43 %) ja harvinaisin Pohjois-Savossa (40 %). Toiseksi yleisin oli muutosvaikutuksen puuttuminen (23 %), joka oli yleisintä Pohjois-Savossa (26 %) ja harvinaisinta Pohjois-Karjalassa (19 %). Kolmanneksi yleisin oli säilyttävä vaikutus (18 %), joka oli puolestaan yleisin Pohjois-Karjalassa (22 %) ja harvinaisin Etelä-Savossa (15 %). Laadullisten muutosten osuus oli 11 % ja aikaistamisvaikutuksen osuus 8 % – näissä maakuntien väliset erot olivat pieniä.

Taulukko 82. Maataloustukien merkittävin vaikutus, %.

Vaikutustapa	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	43	41	40	41
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	8	8	8	8
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	12	11	10	11
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea	15	22	16	18
Tuella ei ole ollut vaikutusta	22	19	26	23
Yhteensä	100	100	100	100

Korkein osuus korostusvärillä.

Ympäristö- ja hyvinvointituista arvioitiin vielä täsmällisempiä vaikutuksia. **Ympäristökorvauksen** merkittävimmät vaikutukset liittyivät lannoitteiden käytön vähentymiseen tai tarkentumiseen (keskiarvo 2,3 asteikolla 0–4; taulukko 83) ja siihen, että ympäristönhoitoon on kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota (2,2). Ympäristökorvauksen tuottamat myönteiset ympäristövaikutukset arvioitiin Pohjois-Karjalassa selvästi yleisemmiksi kuin muissa maakunnissa. Suurimmat erot maakunnan hyväksi koskivat pellon säilymistä viljelykäytössä, pohjavesien vedenlaadun suojelua, torjunta-aineiden käytön vähentymistä tai tarkentumista ja tuotantotapojen muuttumista.

Taulukko 83. Ympäristökorvauksen vaikutus, keskiarvo.

Vaikutus	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Tuotantotavat ovat muuttuneet	1,6	2,0	1,7	1,8
Lannoitteiden käyttö on vähentynyt tai tarkentunut	2,2	2,6	2,3	2,3
Torjunta-aineiden käyttö on vähentynyt tai tarkentunut	2,0	2,4	2,0	2,1
Peltoalan maankäyttö on muuttunut	1,6	2,0	1,7	1,8
Pellot ovat säilyneet viljelykäytössä	1,9	2,4	2,1	2,1
Tilan taloudellinen tilanne on parempi	1,7	2,2	2,0	2,0
Ympäristönhoitoon on kiinnitetty enemmän huomiota	2,0	2,4	2,2	2,2
Ympäristötietoisuus on lisääntynyt	2,0	2,3	2,1	2,1
Maatalousluonnon monimuotoisuus on lisääntynyt	2,0	2,3	2,0	2,1
Eroosio on vähentynyt	1,9	2,2	1,9	2,0
Maaperän laatu on parantunut	2,0	2,3	2,0	2,1
Vesistöjen vedenlaatu on parantunut	1,8	2,2	1,9	2,0
Pohjavesien vedenlaatua on suojeltu	2,0	2,4	2,0	2,1
Kasvihuonekaasupäästöt ovat vähentyneet	1,7	1,9	1,5	1,7
Paikallinen ilmanlaatu on parantunut (hajuhaitat)	1,5	1,8	1,5	1,6
Muu vaikutus	2,7	1,4	1,5	1,7

Korkein arvo korostusvärillä.

Asteikko: ei kuvaa lainkaan 0, kuvaa heikosti 1, kuvaa kohtalaisesti 2, kuvaa hyvin 3, kuvaa erittäin hyvin 4.

Ympäristösopimusten merkittävimmät vaikutukset koskivat maatalousluonnon monimuotoisuuden lisääntymistä (keskiarvo 2,3 asteikolla 0–4; taulukko 84), ympäristönhoidon saamaa lisähuomiota (2,3) ja ympäristötietoisuuden lisääntymistä (2,2). Merkittäviä vaikutuksia olivat myös peltojen säilyminen viljelykäytössä (2,1) sekä lannoitteiden ja torjunta-aineiden käytön tarkentuminen tai vähentyminen (2,1). Maakuntien väliset erot olivat melko pieniä; suurimmat erot koskivat Pohjois-Karjalaa, jossa lannoitteiden ja torjunta-aineiden käyttö oli vähentynyt tai tarkentunut yleisemmin kuin muissa maakunnissa.

Taulukko 84. Ympäristösopimuksen vaikutus, keskiarvo.

Vaikutus	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Tuotantotavat ovat muuttuneet	1,7	1,9	1,8	1,8
Lannoitteiden käyttö on vähentynyt tai tarkentunut	2,0	2,2	2,0	2,1
Torjunta-aineiden käyttö on vähentynyt tai tarkentunut	1,9	2,3	2,1	2,1
Peltoalan maankäyttö on muuttunut	1,7	1,9	1,9	1,8
Pellot ovat säilyneet viljelykäytössä	2,1	2,1	2,2	2,1
Tilan taloudellinen tilanne on parempi	1,7	2,1	2,1	2,0
Ympäristönhoitoon on kiinnitetty enemmän huomiota	2,2	2,3	2,3	2,3
Ympäristötietoisuus on lisääntynyt	2,1	2,3	2,2	2,2
Maatalousluonnon monimuotoisuus on lisääntynyt	2,2	2,3	2,3	2,3
Eroosio on vähentynyt	1,9	1,9	2,0	2,0
Maaperän laatu on parantunut	1,9	2,0	2,1	2,0
Vesistöjen vedenlaatu on parantunut	1,8	2,0	2,0	2,0
Pohjavesien vedenlaatua on suojeltu	2,0	2,0	1,9	1,9
Kasvihuonekaasupäästöt ovat vähentyneet	1,7	1,8	1,7	1,7
Paikallinen ilmanlaatu on parantunut (hajuhaitat)	1,8	1,7	1,6	1,7
Muu vaikutus	2,0	1,9	1,5	1,7

Korkein arvo korostusvärillä.

Asteikko: ei kuvaa lainkaan 0, kuvaa heikosti 1, kuvaa kohtalaisesti 2, kuvaa hyvin 3, kuvaa erittäin hyvin 4.

Luomu-tuotannon tuen merkittävimmät vaikutukset koskivat lannoitteiden käytön vähentymistä tai tarkentumista (keskiarvo 3,1 asteikolla 0–4; taulukko 85), tilan taloudellisen tilanteen parantumista (3,0), tuotantotapojen muuttumista (2,9), maaperän laadun parantumista (2,9) ja luonnon monimuotoisuuden lisääntymistä (2,9). Suurimmat maakuntien väliset erot koskivat Pohjois-Savoa, jossa myönteiset vaikutukset erityisesti ympäristönhoidon saama lisähuomio, tilan taloudellisen tilanteen parantuminen, tuotantotapojen muuttuminen ja ympäristötietoisuuden lisääntyminen arvioitiin muita maakuntia merkittävämmiksi vaikutuksiksi. Tämä liittynee osittain elinkaarivaikutukseen, jossa pidemmälle edenneet (Etelä-Savo) saavat toimenpiteestä vähemmän lisähyötyä kuin kasvu-uran alussa (Pohjois-Savo) tai nopean kasvun vaiheessa (Pohjois-Karjala) olevat.

Taulukko 85. Luomu-tuotannon tuen vaikutus, keskiarvo.

Vaikutus	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Tuotantotavat ovat muuttuneet	2,8	2,7	3,2	2,9
Lannoitteiden käyttö on vähentynyt tai tarkentunut	3,0	3,1	3,2	3,1
Torjunta-aineiden käyttö on vähentynyt tai tarkentunut	2,9	2,9	2,7	2,8
Peltoalan maankäyttö on muuttunut	2,3	2,5	2,8	2,6
Pellot ovat säilyneet viljelykäytössä	2,8	2,6	3,0	2,8
Tilan taloudellinen tilanne on parempi	2,7	2,9	3,4	3,0
Ympäristönhoitoon on kiinnitetty enemmän huomiota	2,6	2,5	3,1	2,7
Ympäristötietoisuus on lisääntynyt	2,4	2,5	2,9	2,6
Maatalousluonnon monimuotoisuus on lisääntynyt	2,9	2,6	3,1	2,8
Eroosio on vähentynyt	2,6	2,3	2,6	2,5
Maaperän laatu on parantunut	2,7	2,7	3,1	2,9
Vesistöjen vedenlaatu on parantunut	2,4	2,4	2,5	2,5
Pohjavesien vedenlaatua on suojeltu	2,2	2,2	2,5	2,3
Kasvihuonekaasupäästöt ovat vähentyneet	1,8	2,1	2,2	2,0
Paikallinen ilmanlaatu on parantunut (hajuhaitat)	1,7	1,9	2,1	1,9
Muu vaikutus	2,4	2,0	1,4	2,0

Korkein arvo korostusvärillä.

Asteikko: ei kuvaa lainkaan 0, kuvaa heikosti 1, kuvaa kohtalaisesti 2, kuvaa hyvin 3, kuvaa erittäin hyvin 4.

Eläinten hyvinvointituen merkittävimmät vaikutukset koskivat eläinten hyvinvoinnin saamaa lisähuomiota (keskiarvo 2,4 asteikolla 0–4; taulukko 86), eläinten pito-olosuhteiden parantumista (2,2) ja lajinomaisen käyttäytymisen helpottumista (2,1). Suurimmat erot maakuntien välillä koskivat Pohjois-Karjalaa, jossa erityisesti eläinten tuotoksen parantuminen, sairastelun vähentyminen, hyvinvoinnin saama lisähuomio, tilan taloustilanteen parantuminen sekä lajinomaisen käyttäytymisen helpottuminen olivat muita maakuntia yleisempiä tuen vaikutuksia.

Taulukko 86. Eläinten hyvinvointituen vaikutus, keskiarvo.

Vaikutus	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Hoitokäytännöt ovat parantuneet	2,1	2,1	1,9	2,0
Pito-olosuhteet ovat parantuneet	2,2	2,4	2,2	2,2
Lajinomainen käyttäytyminen helpottunut	2,0	2,3	2,0	2,1
Sairastelu on vähentynyt	1,7	2,1	1,8	1,8
Hyvinvointiin on kiinnitetty enemmän huomiota	2,3	2,6	2,3	2,4
Tuotantoon liittyvät riskit ovat pienentyneet	1,9	1,8	1,7	1,8
Eläinten tuotos on parantunut	1,9	2,1	1,7	1,9
Tilan taloustilanne on parantunut	1,9	2,1	1,8	1,9
Muu vaikutus	4,0	2,8	1,8	2,1

Korkein arvo korostusvärillä.

Asteikko: ei kuvaa lainkaan 0, kuvaa heikosti 1, kuvaa kohtalaisesti 2, kuvaa hyvin 3, kuvaa erittäin hyvin 4.

Maaseutuohjelmaa ja tukimahdollisuuksia koskevassa **viestinnässä** maataloustukien saajat pitivät ammattilehtiä ja -mediaa sekä maaseutuvirastoa tärkeimpinä tietolähteinä (keskiarvo 2,3 asteikolla 0–4; taulukko 87). Seuraavaksi tärkeimpiä tietolähteitä olivat neuvontaorganisaatiot (2,0), ammatti- ja etujärjestöt (1,7) ja ELY-keskus (1,6). Maakuntien välillä oli jonkin verran eroja tietolähteiden merkityksessä. Suurimmat erot koskivat ELY-keskuksen ja oman ELY-keskuksen tiedonvälityshankkeen suurempaa merkitystä Etelä-Savossa, ammatti- tai

etujärjestöjen suurempaa merkitystä Pohjois-Savossa ja muiden julkisten tahojen (mm. yhteistoiminta-alueet) suurempaa merkitystä Pohjois-Karjalassa.

Taulukko 87. Eri tahojen merkitys tiedonsaannissa ohjelmasta ja tukimahdollisuuksista, %.

Taho	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Maaseutuvirasto (Mavi)	2,3	2,4	2,3	2,3
Maaseutu.fi -sivusto	1,5	1,4	1,3	1,4
ELY-keskus	1,8	1,6	1,5	1,6
Muu julkinen taho (kunta, maakunta ym.)	1,3	1,5	1,4	1,4
Leader-ryhmä	0,8	0,9	0,7	0,8
Oman ELY-keskuksen tiedonvälityshanke	1,1	1,0	0,9	1,0
Hanke, johon osallistuin	0,9	1,1	1,0	1,0
Ammattilehti tai -media	2,2	2,4	2,4	2,3
Neuvontaorganisaatio	2,0	2,0	1,9	2,0
Ammatti- tai etujärjestö	1,5	1,6	1,8	1,7
Pankki, rahoituslaitos	0,9	0,8	0,9	0,9
Muut yrittäjät	1,7	2,0	1,9	1,9
Muu	1,2	0,7	0,8	0,9

Korkein osuus korostusvärillä.

Asteikko: ei lainkaan merkitystä 0, vähän merkitystä 1, jonkin verran merkitystä 2, paljon merkitystä 3, erittäin paljon merkitystä 4.

Avoimissa vastauksissa onnistumisia raportoi toimijan tai viestijän osalta 36 vastaajaa ja viestintätavan osalta 68 vastaajaa (taulukko 88). Vastanneista lähes puolet (47 % vastanneista) piti Maaseutuviraston viestintää onnistumisena; yhteistoiminta-alueiden (YTA) viestintää piti onnistumisena 22 % vastaajista. Muita mainittuja viestinnän onnistujia olivat MTK, ProAgria, ELY-keskus, media, ja maaseutu.fi -sivusto. Useimmin mainitut viestintätapaa koskevat onnistumiset koskivat tiedotusta yleisesti (26 % vastanneista), sähköpostiviestintää (21 %), tiedon saatavuutta (19 %) ja toimeenpanoa edistänyttä tiedotusta (13 %). Viestintää koskevia epäonnistumisia tunnisti 60 vastaajaa (taulukko 89). Näistä yleisimmin mainittuja olivat tiedon määrä ja monimutkaisuus (20 %), tiedon pirstaleisuus ja viestinnän koordinointi (13 %), tiedotuksen ajoitus eli tiedon myöhäinen saatavuus ja tiedotus maksatusongelmista (8 %), aktiivisen otteen puuttuminen (7 %) sekä asiakaslähtöisyyden ja kohderyhmän arvostuksen puuttuminen (7 %). Tiedonvälitystä on mahdollista kehittää vahvistamalla tunnistettuja onnistumisia ja vähentämällä tunnistettuja epäonnistumisia.

Taulukko 88. Ohjelman tukimahdollisuuksien tiedonvälitystä ja viestintää koskevien onnistumisten jakautuminen maataloustuissa, %.

Onnistunut hyvin	Osuus, %
Toimija/viestijä:	
Maaseutuvirasto	47
Yhteistoiminta-alueet	22
MTK	8
ProAgria	8
ELY-keskus	6
Media	6
Maaseutu.fi -sivusto	3
Yhteensä, %	100
Yhteensä, kpl	36
Viestintätapa:	
Tiedotus yleisesti	26
Sähköpostiviestintä	21
Tiedon saatavuus	19
Tiedotus edistänyt toimeenpanoa	13
Henkilökohtainen tuki	9
Tiedotustilaisuudet ja koulutukset	7
Hanketiedotus	4
Yhteensä, %	100
Yhteensä, kpl	68

Taulukko 89. Ohjelman tukimahdollisuuksien tiedonvälitystä ja viestintää koskevien epäonnistumisten jakautuminen maataloustuissa, %.

Onnistunut huonosti	Osuus, %
Tiedon määrä ja monimutkaisuus	20
Tiedon pirstaleisuus ja viestinnän koordinointi	13
Tiedotuksen ajoitus: tiedon myöhäinen saatavuus, maksatusongelmat	8
Aktiivisempaa otetta tiedottamiseen	7
Asiakaslähtöisyys ja kohderyhmän arvostus	7
ELY-keskuksen viestintä	5
Henkilökohtaisen tuen puute	5
Tiedon kulku viljelijälle; kohderyhmän aktivointi	5
Tiedotus yleisesti	5
Viljelijän ajankäytölliset haasteet	5
Leader-ryhmän viestintä	3
Neuvonnan haasteet	3
Suoraan viljelijöille kohdistettava viestintä voi olla liian haastavaa	3
Tukiehtojen muutokset ja niistä tiedottaminen	3
Kuntatason maatalousviestintä	2
Ohjelmistot	2
Rahoituslaitoksen neuvonta	2
Vastuutahon puute rahoitukseen liittyvässä viestinnässä	2
Yhteensä, %	100
Yhteensä, kpl	60

3.4.4. Kokonaisarvio

Toimeenpanoa, vaikutusta ja viestintää koskevista moninaisista arvioista on lopuksi tehty vertaileva kokonaisarvio. Eri tukilajeja koskevan **toimeenpanon osa-alueiden tyytyväisyysprofiilit** olivat hanke- ja yritystukien osalta hyvin samankaltaisia (kuvio 28). Hanketukien saajat olivat hieman tyytyväisempiä tiedonsaantiin ja viestintään, tuen vaikuttavuuteen, tuen valvontaprosessiin ja tuen määrään kuin yritystukien saajat, jotka olivat puolestaan tyytyväisempiä tukiehtoihin sekä tuen haku-, myöntö- ja maksatusprosesseihin. Maataloustukien saajat olivat selvästi näitä kahta ryhmää tyytymättömämpiä kaikkiin toimeenpanon osa-alueisiin.

Tukien **vaikutusprofiilit** poikkesivat melko jyrkästi toisistaan. Hanketuella toteutetut asiat olisivat jääneet toteuttamatta ilman tukea selvästi yleisemmin kuin yritys- tai maataloustuen avulla toteutetut asiat (kuvio 29). Yritystuki profiloitui muita tukia selvästi vahvemmin toimenpiteiden aikaistumisen ja laadullisten muutosten synnyttäjänä. Maataloustuki tuotti puolestaan muita tukilajeja selvästi yleisemmin säilyttämisvaikutuksia tai jäi ilman muutosvaikutusta. Maakuntien väliset, kaikkien tukien euromäärillä painotetut vaikutustavat eivät poikenneet kovin merkittävästi toisistaan (kuvio 30). Muutosten riippuvuus tuesta ja laadulliset vaikutukset olivat yleisimpiä Etelä-Savossa, säilyttävät ja aikaistavat vaikutukset Pohjois-Karjalassa ja muutosvaikutusten puuttuminen Pohjois-Savossa (taulukko 90). Itä-Suomessa on vuosina 2015-2017 käytetty noin 156 milj. euroa tukea toimenpiteisiin, joiden tuottama merkittävin muutosvaikutus olisi jäänyt puuttumaan ilman tukea. Noin 28 milj. euroa on käytetty tukiin, joiden merkittävin vaikutus oli toimenpiteiden aikaistuminen. Noin 45 milj. euroa on käytetty tukiin, joiden merkittävin vaikutus oli laadullinen muutos. Noin 49 milj. euroa käytettiin säilyttäviin tukiin ja noin 65 milj. euroa tukiin, joilla ei ollut merkittävää muutosvaikutusta (tulovaikutus tai jälkikäteiskorvaus).

Myös tukien **tiedonsaantiprofiilit** poikkesivat toisistaan merkittävästi (kuvio 31). Hanketukien tietolähteinä profiloituivat Leader-ryhmät, muut hanketoimijat ja maaseutu.fi-sivusto – yritystukien tietolähteinä puolestaan ELY-keskus, muut julkiset tahot (kunta, maakunta, yhteistoiminta-alue jne.), hankkeet ja muut tahot (mm. kirjanpitäjät). Maataloustukia koskevina tietolähteinä profiloituivat muihin tukiin verrattuna maaseutuvirasto, ammattilehdet- ja media, neuvontaorganisaatiot, ammatti- ja etujärjestöt ja pankit. Näitä havaintoja voidaan hyödyntää viestinnän suunnittelussa.

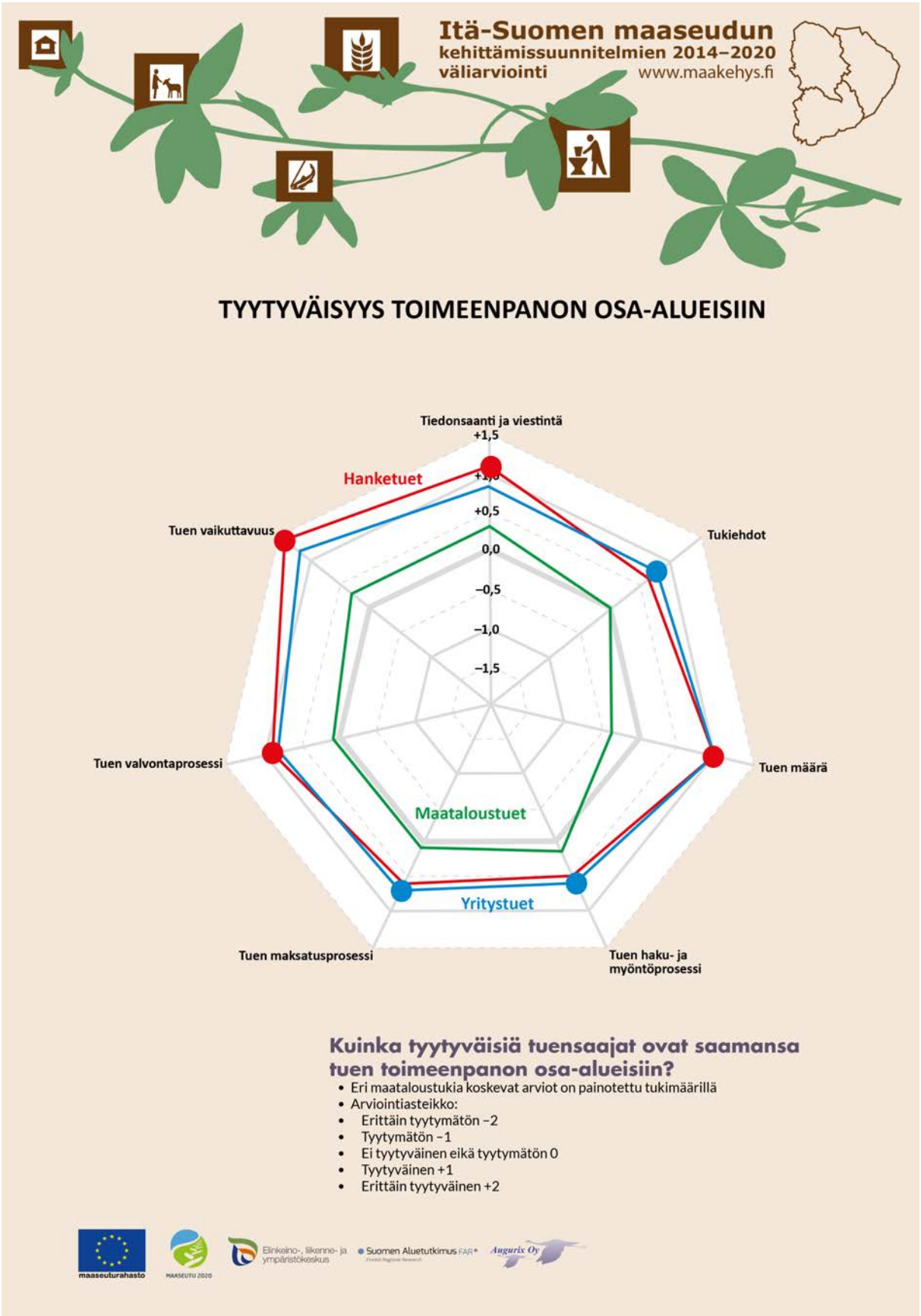

Kuvio 28. Tukien toimeenpanon tyytyväisyysprofiilit. Korkein arvo kullakin ulottuvuudella merkitty pallolla.

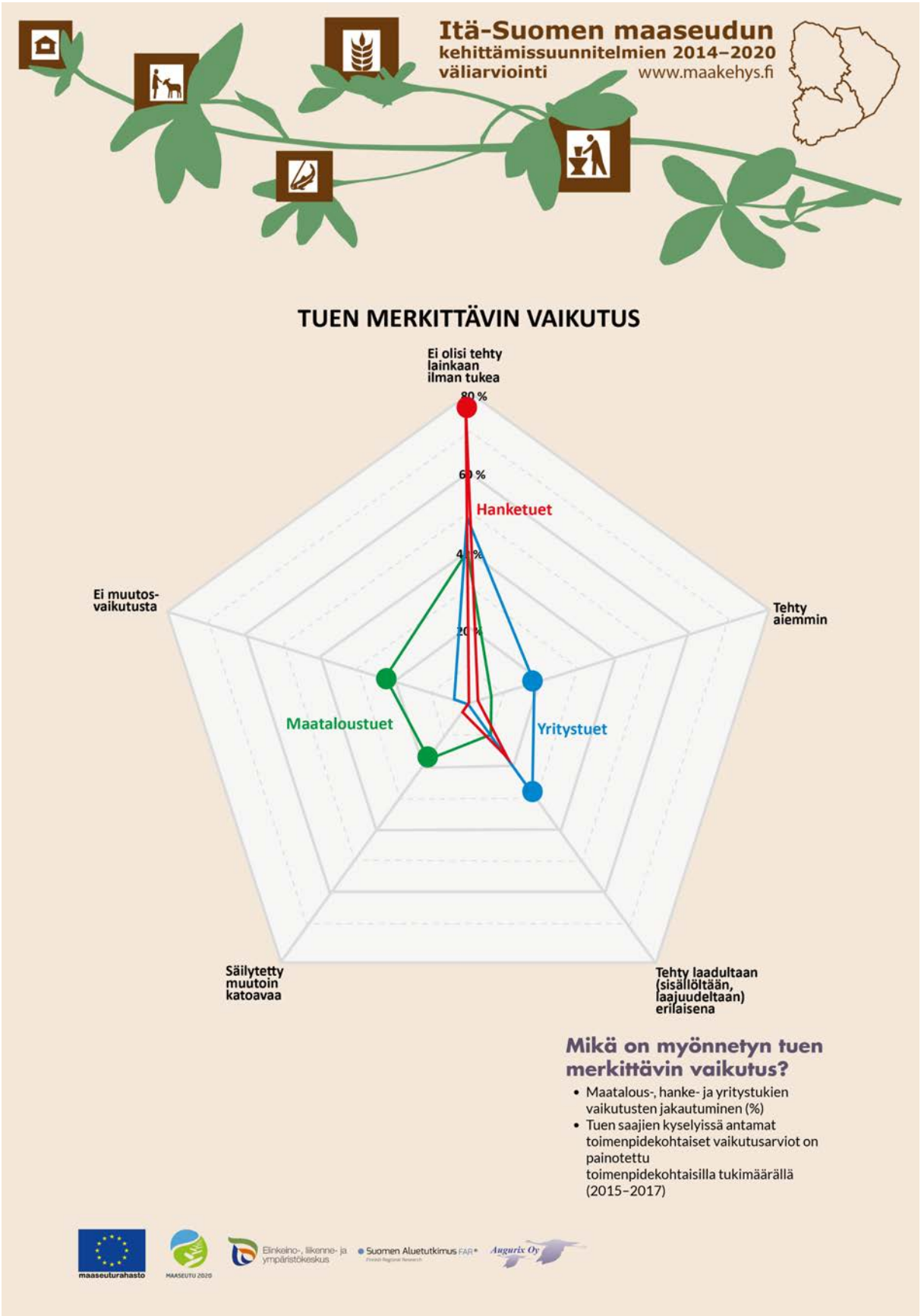

Kuvio 29. Tukien vaikutusprofiilit. Korkein arvo kullakin ulottuvuudella merkitty pallolla.

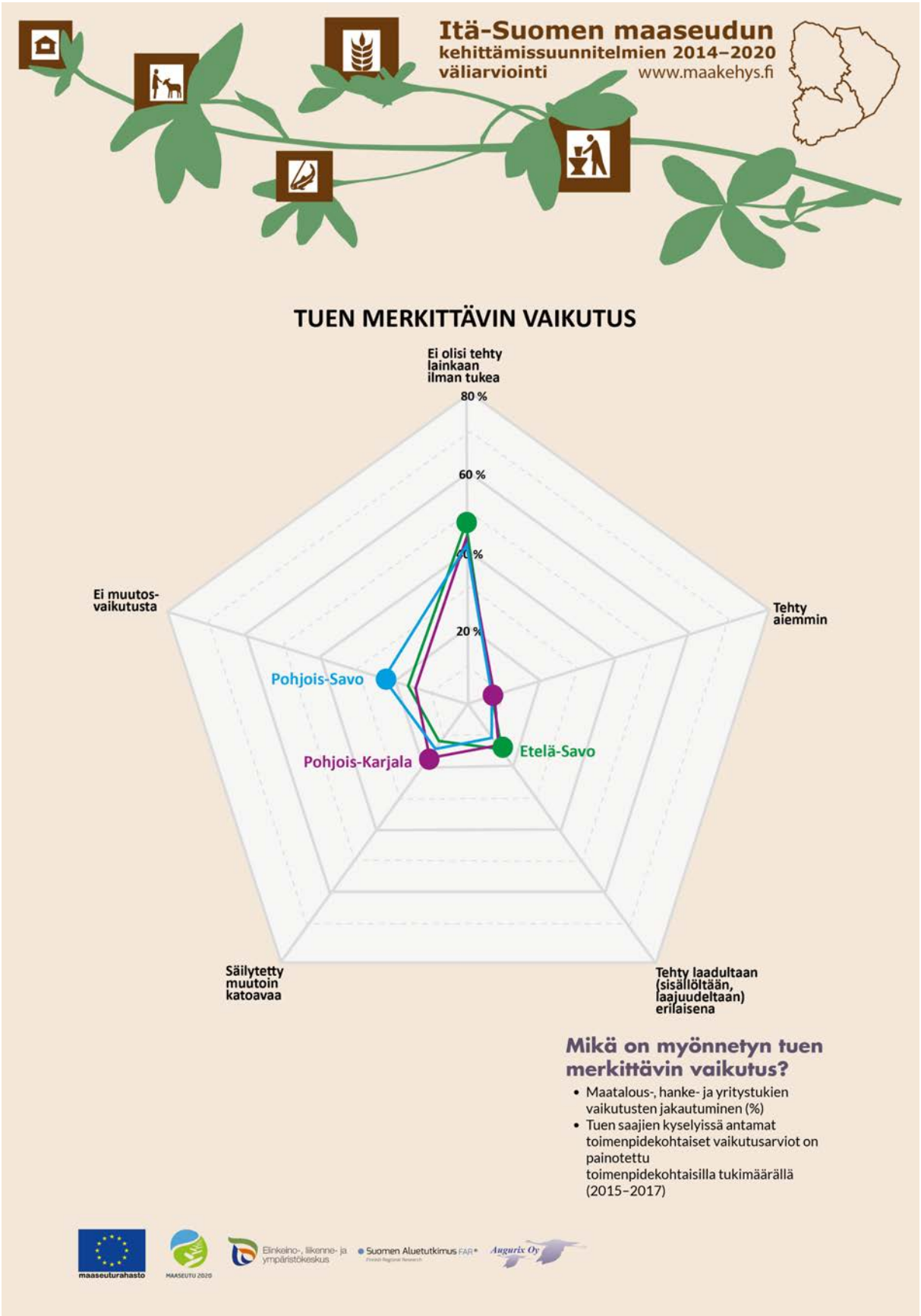

Kuvio 30. Tukien alueelliset vaikutusprofiilit. Korkein arvo kullakin ulottuvuudella merkitty pallolla.

Taulukko 90. Vaikutusprofiilit (merkittävin vaikutus) alueittain ja tukilajeittain (painotettu vuosien 2015-2017 toimenpidekohtaisilla tukimäärillä), %.

	Tuen merkittävin vaikutus					
Alue ja tukilaji	Ei olisi tehty ilman tukea	Tehty aiemmin	Tehty laadultaan erilaisena	Säilytetty muutoin katoavaa	Ei muutosvaikutusta	Yhteensä
Etelä-Savo:						
Hanketuki	80	2	13	4	0	100
Yritystuki	34	17	49	0	0	100
Maataloustuki	43	8	12	15	22	100
Yhteensä	48	7	15	12	17	100
Pohjois-Karjala						
Hanketuki	66	7	24	3	0	100
Yritystuki	53	20	25	0	1	100
Maataloustuki	41	8	11	22	19	100
Yhteensä	45	9	14	17	15	100
Pohjois-Savo						
Hanketuki	82	0	18	0	0	100
Yritystuki	54	17	21	0	8	100
Maataloustuki	40	8	10	16	26	100
Yhteensä	44	8	11	14	23	100
Yhteensä						
Hanketuki	77	3	18	2	0	100
Yritystuki	49	19	29	0	3	100
Maataloustuki	41	8	11	18	23	100
Yhteensä	46	8	13	14	19	100

Korkein osuus tukilajeittain korostusvärillä.

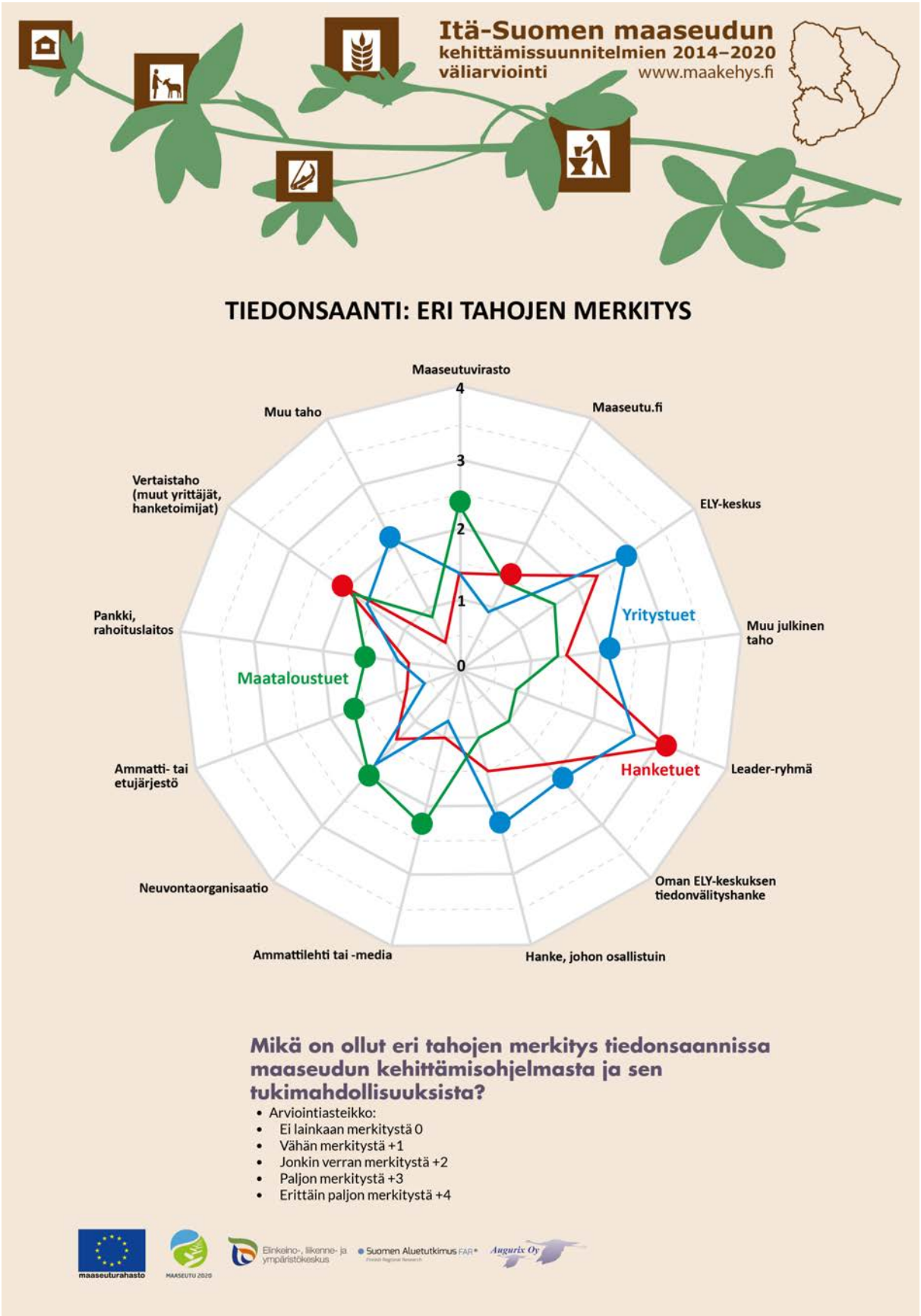

Kuvio 31. Tukilajien tiedonsaantiprofiilit. Korkein arvo kullakin ulottuvuudella merkitty pallolla.

3.5. Haastattelut

Avaintoimijoiden haastatteluissa arviointiin erityisesti yhteistyötä ja työnjakoa eri toimijoiden kesken, jossain määrin myös resurssien riittävyyttä ja toimintatapojen kehittämistarpeita. Tulokset olivat sekä kolmessa maakunnassa että eri toimijaryhmien keskuudessa hyvin samansuuntaisia. Kooste yleisistä tuloksista on esitetty taulukossa 91.

Yhteistyö keskeisten toimijoiden välillä toimii hyvin, mutta nykyistä keskustelevammalle ja vuorovaikutteisemmalle otteelle olisi edelleen tilausta. Mitä monimutkaisemmassa todellisuudessa toimitaan, sitä enemmän tarvitaan jäsentävää pohdintaa ja keskustelua siitä missä mennään ja mihin pyritään. Tarttumapintoja pitäisi pystyä selkeyttämään edelleen myös hakijoiden suuntaan; riskinä on toimintatavat hyvin tuntevan toimijajoukon vakiintuminen ja uudistumisen puute. Kokonaisuutta tulisi pystyä avaamaan nykyistä laajemmin myös kuntien suuntaan. ELY-keskuksilla on kuitenkin niukat resurssit kenttätyön lisäämiseen. Leader-ryhmät ja yhteistoiminta-alueet (YTA) toimivat vakiintuneen toimintatavan pohjalta ja työnjako ELY-keskusten kanssa toimii pääsääntöisesti hyvin.

Ohjelman hallinto on raskas, tietojärjestelmien toiminnassa on ohjelmakausien alussa toistuvia ja vakavia ongelmia ja ohjelma on joustamaton. Vaikuttavuuden seuranta on vaikeaa muun muassa heikkojen indikaattorien ja järjestelmän puutteiden vuoksi. Kaikkiin näihin asioihin kaivataan merkittäviä muutoksia, joiden valmistelu tulisi aloittaa ajoissa. Joissakin maakunnissa koettiin pulaa toimijoista, esimerkiksi oppilaitosten vahvempaa osallistumista kaivattiin.

Taulukko 91. Kooste haastatteluissa esille tulleista huomioista.

Keskeisiä huomioita
• Yhteistyö toimii hyvin ja on parantunut edelleen (erityisesti ELY-keskukset ja maakuntaliitot) • Ihmisten väliselle vuorovaikutukselle, keskustelulle ja pohdinnalle tarvitaan enemmän aikaa ja mahdollisuuksia: valmisteluvaihe, suunnittelu, ennakointi, tulevaisuuden pohdinta, hankkeista ja tuloksista tiedottaminen – tiedottamisesta ja tiedonvälityksestä vuorovaikutukseen • Hakijalle tarvitaan selkeämpi tapa löytää perille, järjestelmä on edelleen sekava – yksinkertaistaminen • Toimijajoukon monipuolistaminen olisi hyödyllistä (mm. hankkeet) – uusia toimijoita kaivataan • Kuntayhteistyön vahvistamiselle on tarvetta – kuntien johtoa kaivataan mukaan • Yhteistoiminta-alueiden perustyö on kunnossa; kehittämisaktiivisuudessa ja -roolissa on eroja • Yhteistyö ELY-keskusten ja Leader-ryhmien välillä on hyvin vakiintunutta; yksittäisiä rajankäyntejä hankkeiden rahoittamisessa ja erilaisia näkemyksiä siitä, kuuluuko yritysrahoitus toimintaryhmille • Ohjelmaan liittyvä hallinto on raskas ja ohjelma on joustamaton – muutosta kaivataan • ELY-keskuksilla on tarvetta mutta niukat resurssit kenttätyöhön, näkyvyyteen ja vuorovaikutukseen – lisäresursseja kaivataan • Tietojärjestelmien toistuvista epäonnistumisista ja viiveistä kärsivät erityisesti asiakkaat, järjestelmät ovat jotakuinkin toimintakunnossa vasta ohjelmakauden puolivälissä – muutosta kaivataan • Ohjelman seurantajärjestelmä indikaattoreineen ei palvele hyvin alueellista vaikuttavuuden seurantaa – tarvitaan oma • Alueidenväliset hankkeet ovat isoja ja laadukkaita, hyöty hieman epäselvä; valtakunnalliset hankkeet tuottavat yleistä tietoa, hyöty alueille välillinen; teemahaut nostavat asioita esille, hyöty vaihteleva; valintajaksokäytäntö toimii teknisesti, mutta hankkeiden pisteytys ja kilpailu vain jakson puitteissa on haastavaa, jatkuva haku edelleen hyvä vaihtoehto • Maakuntauudistus uhkaa lisätä keskittämistä – yhteistyötä on syytä opetella ja vahvistaa ennakoivasti

3.6. Työpajat

Kolmen maakunnallisen työpajan tuotokset eli kausaalikartat onnistumisista ja haasteista alueen erityispiirteiden huomioimisessa ja hyödyntämisessä, toteutuksessa ja vaikuttavuuden aikaansaamisessa on esitetty liitteessä 2. Kausaalikarttoja on analysoitu ryhmittelemällä niiden sisältöjä eri tavoin.

Onnistumisia tunnistettiin yhteensä 101 kappaletta (kuvio 32). Koko Itä-Suomen alueella yli puolet (51 %) koetuista onnistumisista liittyi yritystoiminnan kehitykseen kuten investointeihin, sukupolvenvaihdoksiin, osaamisen parantumiseen, tiettyjen tuotantosuuntien tai toimialojen kehittymiseen ja yritysrakenteen monipuolistumiseen. Toiseksi yleisimmin onnistumisia koettiin toimijoiden ja toimijuuden saralla (15 %): yhteisöllisyyden lisääntymisessä, yritteliäisyydessä, kehittämisaktivisuudessa sekä järjestö- ja hanketoiminnassa. Ympäristön tilan (vesistöjen hoito ja tila, arvokkaat luontokohteet, uhanalaiset lajit, monimuotoisuus, maaseutumaisema) osuus onnistumisista oli 11 %, infrastruktuurin (tietoliikenneyhteydet, tieverkko, vesi- ja viemärijärjestelmät, perusasutus, kansallispuisto), 10 %, politiikan ja hallinnon

(tukijärjestelmä, kaavoitus, koulutus, viestintä) 9 % ja palvelurakenteen (maaseudun lähi- ja etäpalvelut) 4 %.

Maakuntien välillä on jonkin verran eroja koetuissa onnistumisprofiileissa, mutta ne eivät ole kovin merkittäviä. Etelä-Savossa on koettu koko aluetta laajemmin onnistumisia toimijoiden ja toimijuuden kohdalla (21 % vs. 15 %) sekä yritystoiminnan kehityksessä (57 % vs. 51 %). Pohjois-Karjalassa on koettu onnistumisia kolmesta maakunnassa monipuolisimmin, kun sekä ympäristön tilan, infrastruktuurin, palvelurakenteen että toimijuuden osuudet ovat hieman yli koko Itä-Suomen alueen keskiarvon. Pohjois-Savossa on koettu onnistumisia alueen keskiarvoa yleisemmin yritystoiminnan kehityksessä (57 % vs. 51 %) sekä politiikan ja hallinnon toiminnassa (13 % vs. 9 %).

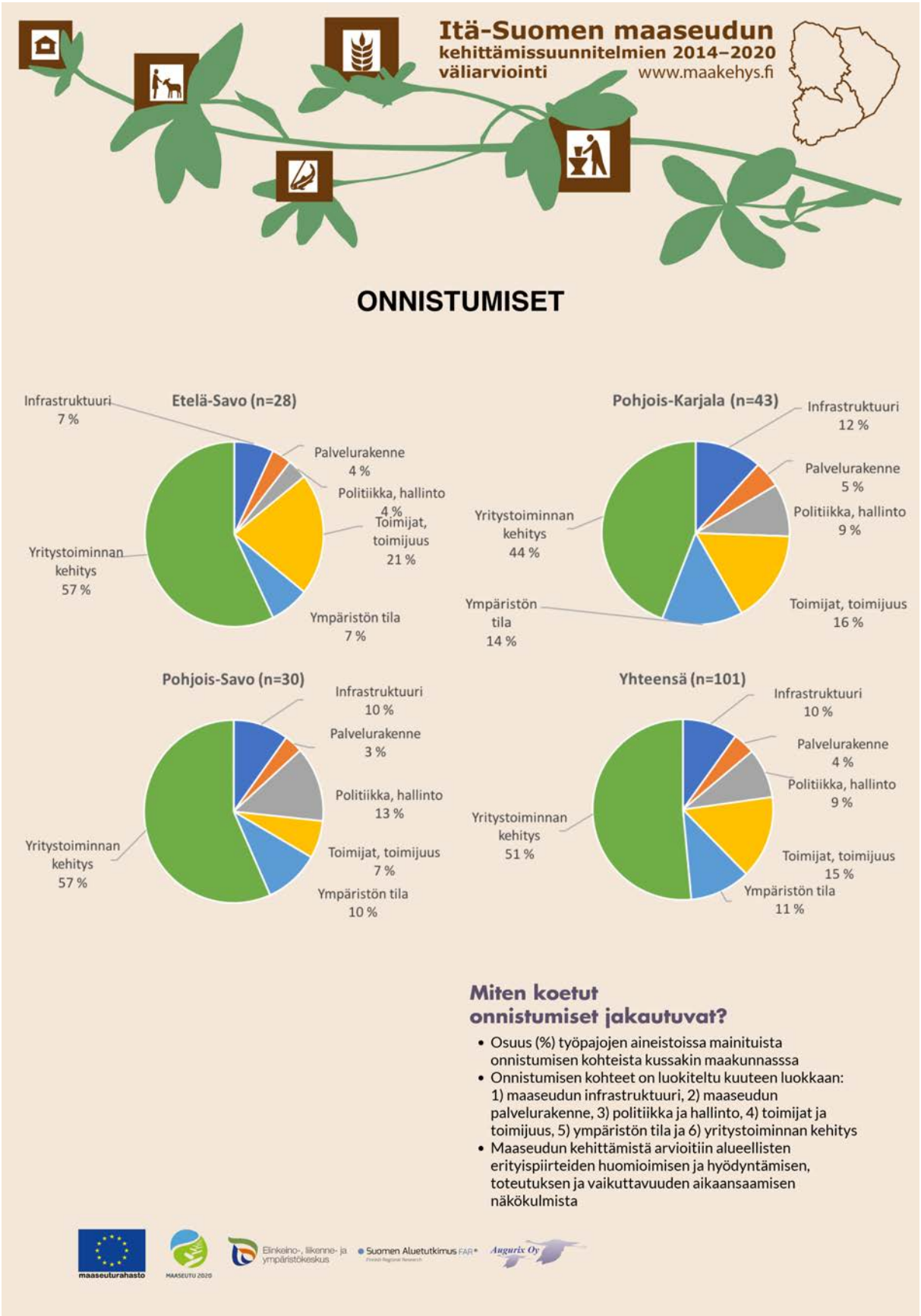

Kuvio 32. Maaseutuun liittyvien koettujen onnistumisten jakautuminen.

Haasteita – asioita, joissa ei ole onnistuttu – tunnistettiin yhteensä 91 kappaletta (kuvio 33). Yritystoiminnan kehitys oli kaksijakoinen ilmiö, koska siinä koettiin Itä-Suomessa yleisimpien onnistumisten ohella myös yleisimmät haasteet (53 %). Haasteiksi koettiin muun muassa jalostusarvon alhaisuus tai jalostustoiminnan siirtyminen muille alueille, heikko työpaikkakehitys, investointien (ja tukien kysynnän) vähäisyys, kasvun puuttuminen, hyödyntämätön potentiaali, maataloustuotannon vähentyminen ja omistajanvaihdosten vähäisyys. Infrastruktuuriin, palvelurakenteeseen, politiikkaan ja hallintoon sekä ympäristön tilaan liittyvät haasteet olivat kaikki lähes yhtä yleisiä (10-11 %). Infrastruktuuriin liittyvät epäonnistumiset koskivat muun muassa tieverkon kuntoa, perusasutuksen säilyttämistä sekä laajakaistan ja biokaasun jakeluverkoston alhaista kattavuutta. Palvelurakennetta koskevat epäonnistumiset liittyivät maaseudun lähipalveluiden vähentymiseen. Politiikan ja hallinnon epäonnistumiset kohdistuivat muun muassa tukivarojen riittävyyteen, suuntaamiseen ja tukiehtoihin, ennakoinnin puuttumiseen, julkisiin hankintoihin sekä byrokratiaan. Ympäristön tilan haasteet koskivat erityisesti maisemanhoidon puutteita (mm. pusikoituminen), monimuotoisuuden heikkenemistä ja vesistöjen tilaa.

Maakuntien välillä on hieman suurempia eroja haasteissa kuin onnistumisissa. Etelä-Savossa on koettu koko Itä-Suomen laajemmin haasteita, jotka koskevat toimijoita ja toimijuutta (20 % vs. 6 %) sekä politiikkaa ja hallintoa (15 % vs. 10 %). Pohjois-Karjalassa korostuvat ympäristön tilaan (20 % vs. 10 %) ja infrastruktuuriin (13 % vs. 11 %) liittyvät haasteet sekä Pohjois-Savossa yritystoiminnan kehitykseen (66 % vs. 53 %) ja palvelurakenteeseen (13 % vs. 10 %) liittyvät haasteet.

Maakunnat profiloituivat mielenkiintoisella tavalla, kun tarkastellaan onnistumisten ja haasteiden yhteyttä. Etelä-Savossa korostuivat toimijat ja toimijuus sekä onnistumisten että haasteiden joukossa. Pohjois-Karjalassa sama toistuvuus esiintyi ympäristön tilassa ja Pohjois-Savossa yritystoiminnan kehityksessä. Tämä saattaa kertoa siitä, että nämä osa-alueet ovat erityisen kriittisiä onnistumiselle ja/tai niihin on totuttu alueella kiinnittämään erityistä huomiota.

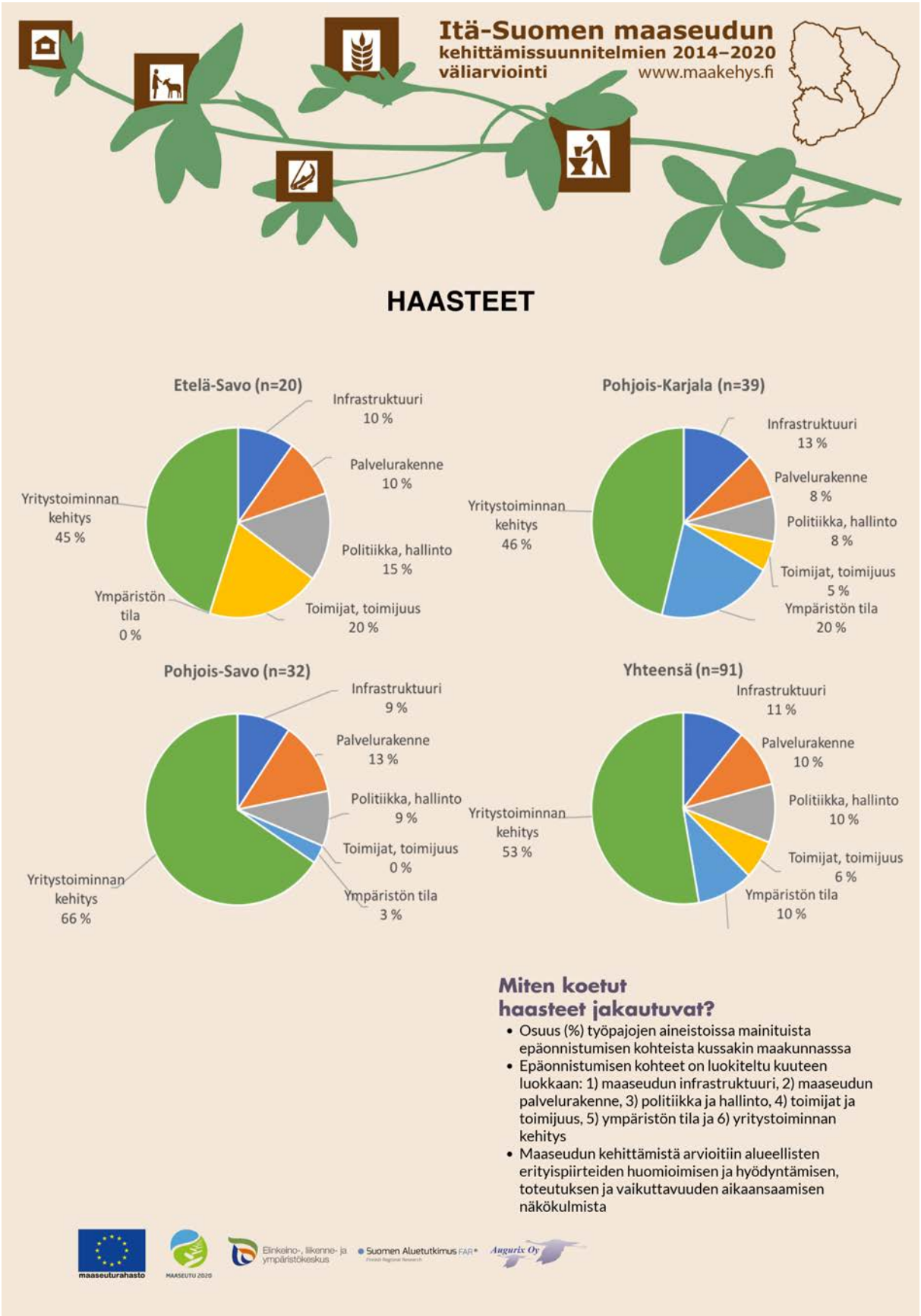

Kuvio 33. Maaseutuun liittyvien koettujen haasteiden (epäonnistumisten) jakautuminen.

Työpajoissa tunnistettiin yhteensä 870 **syytä koetuille onnistumisille ja epäonnistumisille**. Nämä luokiteltiin poliittisiksi, taloudellisiksi, sosiokulttuurisiksi, teknologisiksi ja ympäristöllisiksi (PESTE) tekijöiksi (ks. selitteet kuviossa 34). Onnistumisille tunnistettiin 534 syytä ja haasteille 336 syytä. Hämmästyttävällä tavalla erilaatuisten tekijöiden osuus oli lähes sama sekä onnistumisissa että epäonnistumisissa, kun tarkastellaan koko Itä-Suomen aluetta. Yleisimpien sosiokulttuuristen syiden osuus oli 40/43 %, toiseksi yleisimpien taloudellisten syiden osuus oli 26/28 % ja kolmanneksi yleisimpien poliittisten syiden osuus oli 25/24 %. Teknologisten ja ympäristöllisten syiden osuus oli alhainen (2-6 %), mikä on luonnollista, koska teknologialla ja ympäristöllä ei ole itsenäistä toimijuutta (agency) ilman yhdistymistä kolmeen edellä mainittuun vaikutusvoimaan.

Sosiokulttuuriset tekijät – ihmisten toiminta yksilöinä ja yhteisöinä sekä toimintaa ohjaavat arvot, asenteet, uskomukset, normit ja tavat sekä erilaiset väestötekijät – voivat siis keskeisesti ohjata kehitystä joko hyvään tai huonoon suuntaan riippuen siitä, millaisia laadullisia sisältöjä niillä on. Työpaja-aineistossa näitä on tunnistettu lukuisa määrä (ks. liite 2). Hyvinkin samankaltaiset tekijät voivat selittää sekä onnistumista että epäonnistumista: esimerkiksi ”pitkät perinteet” voivat luoda onnistumiselle tarvittavaa kriittistä massaa ja tunnistettavaa mallia ja kehityspolkua, johon alueen toimijoiden on helppo sitoutua tai sitten vahvistaa ”pitäytymistä perinteissä” ja rajoittaa uusien mahdollisuuksien näkemistä ja hyödyntämistä. Myös taloudelliset tekijät (kysyntä, tarjonta, hinnat, kustannukset, yritysten toiminta) ja poliittiset tekijät (julkisin varoin toteutettu toiminta, politiikka, lainsäädäntö, hallinto) voivat saada vaihtoehtoisia sisältöjä, jotka keskeisesti edistävät tai estävät myönteistä kehitystä.

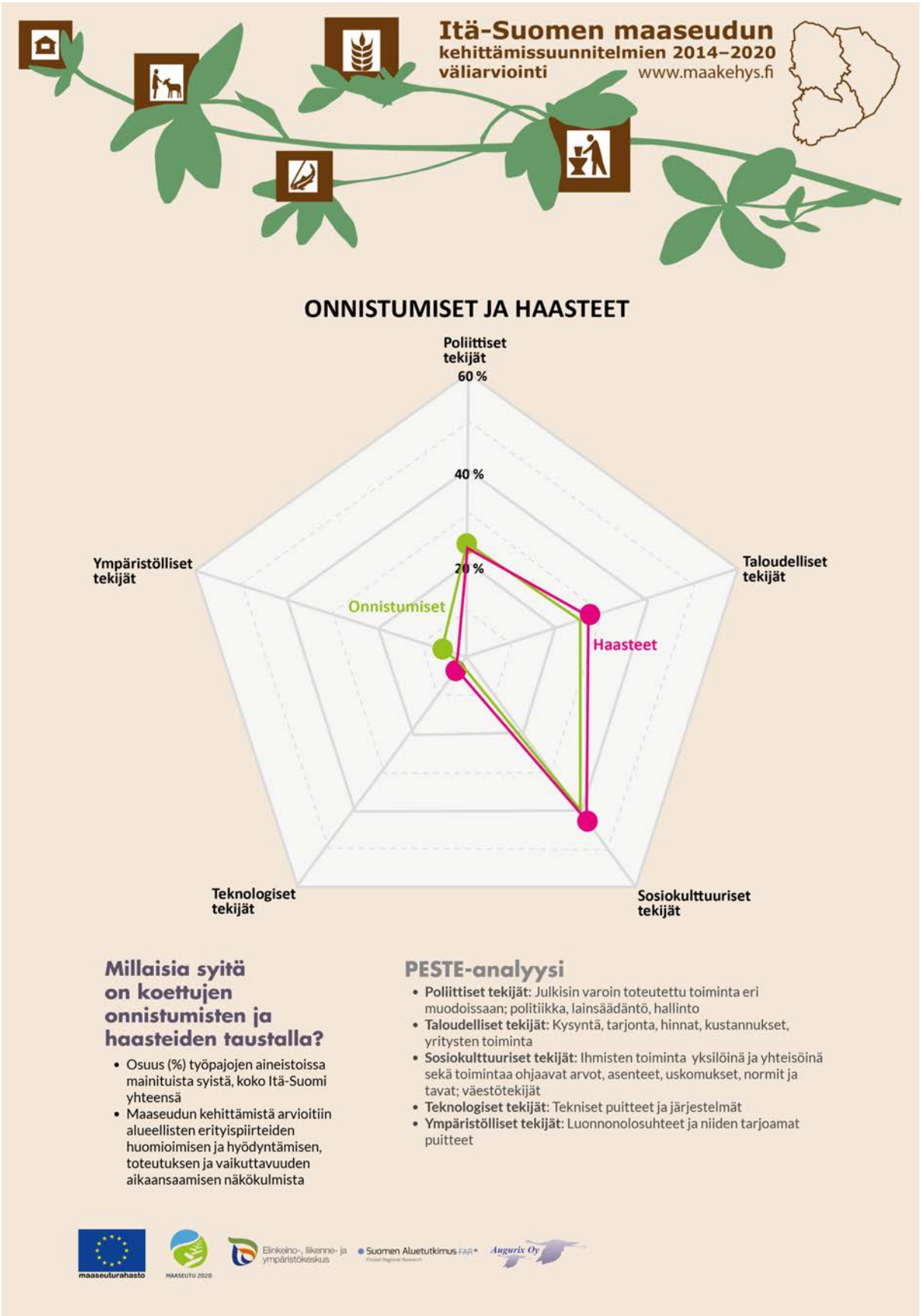

Kuvio 34. Syyt koettujen onnistumisten ja haasteiden taustalla Itä-Suomessa (PESTE). Korkein arvo kullakin ulottuvuudella merkitty pallolla.

Kun tarkastellaan **onnistumisia** selittävien tekijöiden jakaumia **maakunnittain**, Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon jakaumat ovat lähes identtiset ja siten lähellä koko alueen keskiarvojakaumaa (kuvio 35, taulukko 92). Sen sijaan Etelä-Savon profiili poikkesi selvästi näiden alueiden profiileista: sosiokulttuuristen (mm. osaaminen, yhteistyö, perinteet), taloudellisten (mm. markkinaehtoisuus, investoinnit, tehostuminen, kysyntä) ja ympäristöllisten tekijöiden (mm. ilmastonmuutos, vesistöt, luonnonolosuhteet) osuus onnistumisten taustalla oli 4-9 prosenttiyksikköä suurempi kuin muilla alueilla – poliittisten syiden osuus oli puolestaan 15-17 prosenttiyksikköä muita alueita alhaisempi.

Haasteiden syissä Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon jakaumat ovat edelleen hyvin samankaltaisia (kuvio 36, taulukko 92). Etelä-Savon profiili poikkeaa muista alueista siten, että sosiokulttuuristen tekijöiden osuus on selvästi (11-18 prosenttiyksikköä) muita alueita suurempi ja taloudellisten tekijöiden osuus selvästi (12 prosenttiyksikköä) muita alueita pienempi.

Taulukko 92. Koettuja onnistumisia ja haasteita selittävien syiden jakaumat, % tekijöistä.

Syyn laatu	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Kaikki yhteensä
On onnistuttu:				
Poliittinen	13	28	30	25
Taloudellinen	30	25	26	26
Sosiokulttuurinen	46	40	37	40
Teknologinen	2	3	2	2
Ympäristöllinen	9	4	5	6
Yhteensä, %	100	100	100	100
Yhteensä, kpl	117	235	182	534
Ei ole onnistuttu:				
Poliittinen	23	21	27	24
Taloudellinen	19	31	31	28
Sosiokulttuurinen	53	42	35	43
Teknologinen	1	3	6	4
Ympäristöllinen	4	3	0	2
Yhteensä, %	100	100	100	100
Yhteensä, kpl	78	156	102	336

Korkein osuus korostusvärillä.

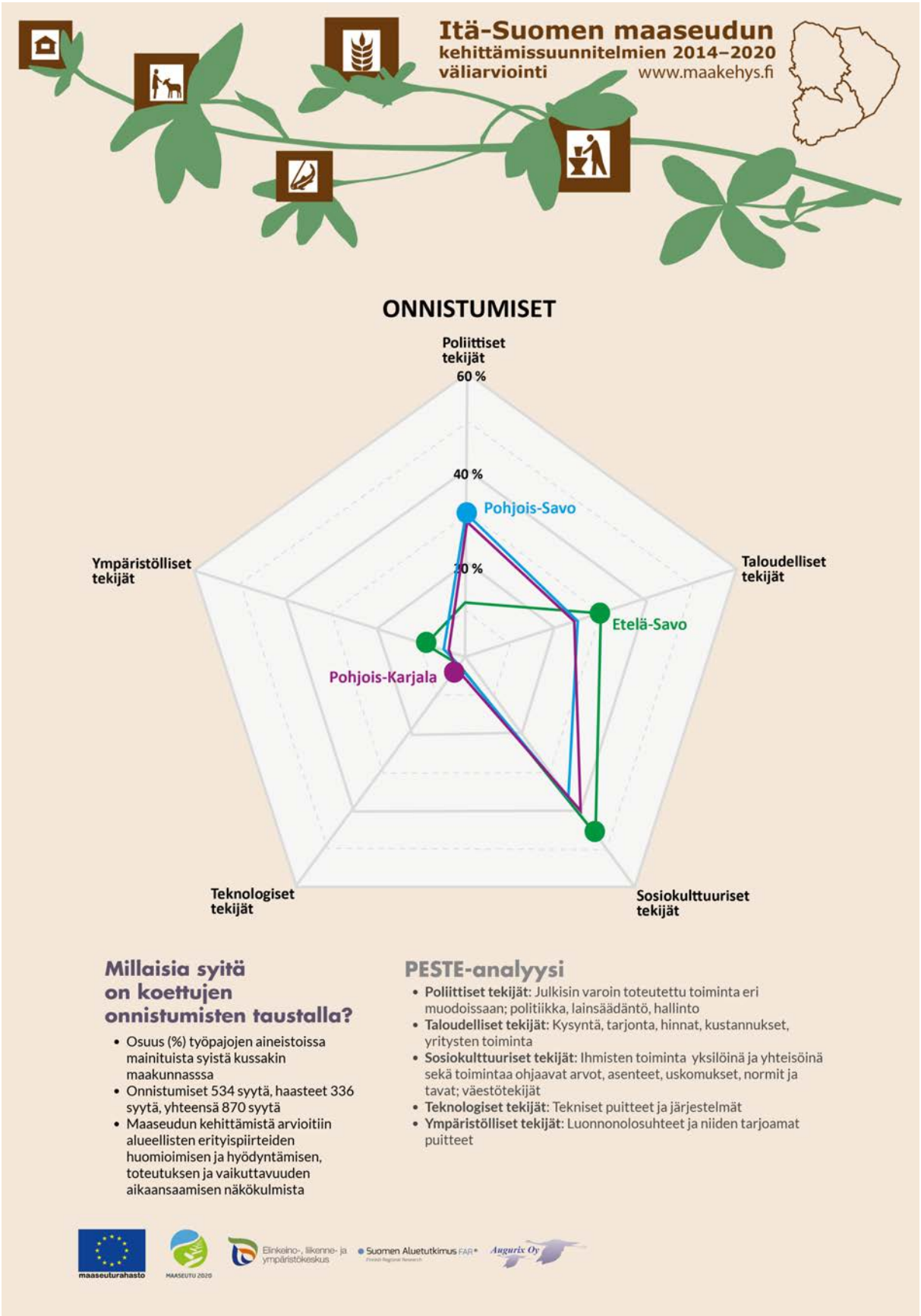

Kuvio 35. Syyt koettujen onnistumisten taustalla maakunnittain (PESTE). Korkein arvo kullakin ulottuvuudella merkitty pallolla.

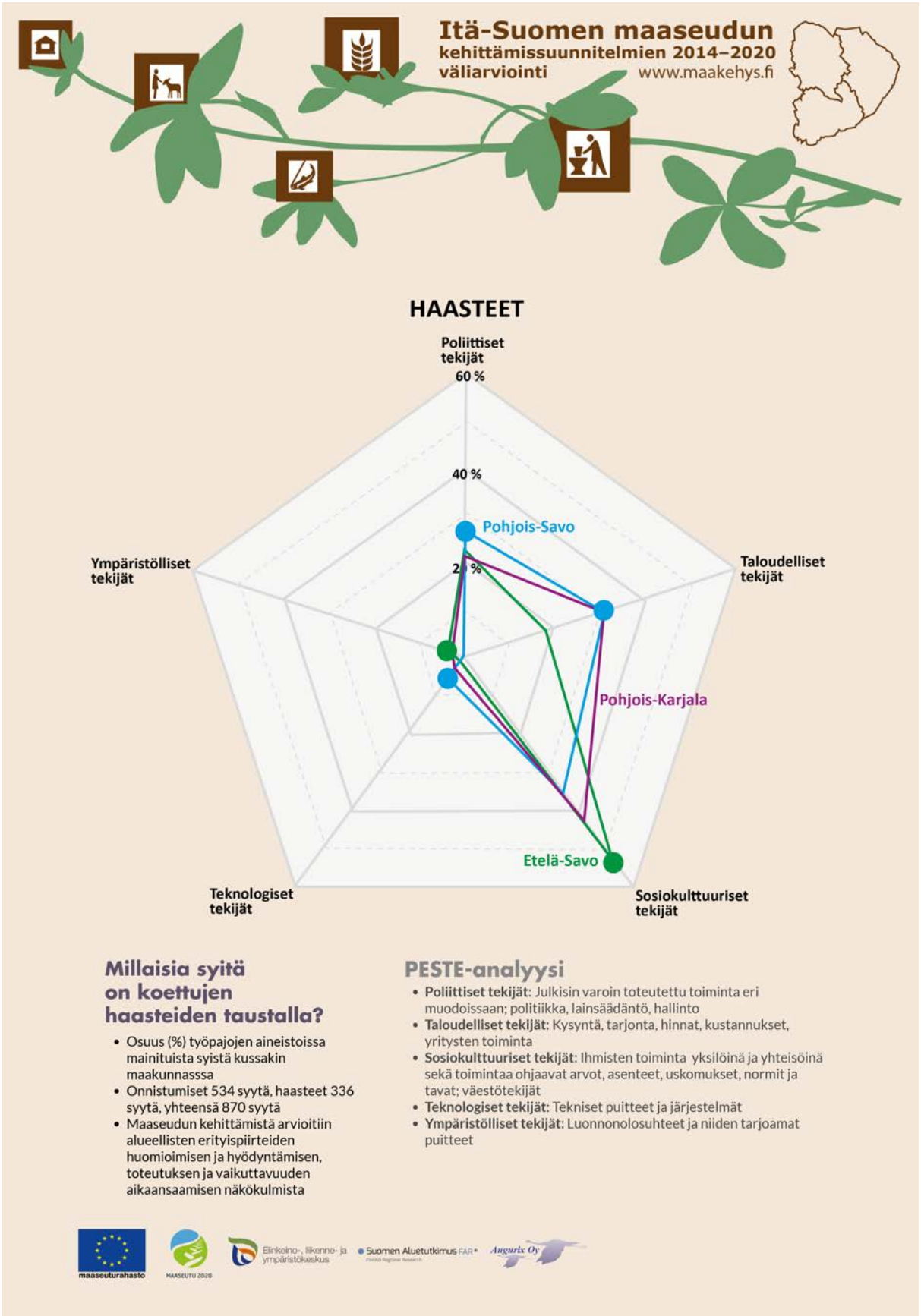

Kuvio 36. Syyt koettujen haasteiden taustalla maakunnittain (PESTE). Korkein arvo kullakin ulottuvuudella merkitty pallolla.

Vaikka yksittäisillä tekijöillä voi olla suuri merkitys myönteiselle tai kielteiselle kehitykselle, erityisen merkityksellistä on tekijöiden liittyminen toisiinsa – systeeminen kokonaisuus. Työpajoissa laadituista kausaaliketjuista tunnistettiin **systeemisiä ominaisuuksia**, joiden on havaittu olevan merkityksellisiä uudistavissa muutosprosesseissa (Weber & Rohracher 2012), jollaisiin maaseutuohjelmassakin tähdätään. Onnistumisiin liittyviä systeemisiä kokonaisuuksia tunnistettiin 159 kappaletta ja haasteisiin liittyviä 119 kappaletta, yhteensä 278 kappaletta.

Koko Itä-Suomen alueen tarkastelussa instituutioiden laatu oli selvästi merkityksellisin tekijä sekä koettujen onnistumisten että epäonnistumisten taustalla. ”Kovien” instituutioiden (lait, ohjeet, standardit) ja ”pehmeiden” instituutioiden (arvot, normit, kulttuuri; yrittäjyys, luottamus, riskinottohalu) vaikutus oli taustalla 32 prosentissa onnistumisista ja 31 prosentissa epäonnistumisista (ks. kuvio 37, taulukko 93). Onnistumisia profiloivat epäonnistumisiin verrattuna kysynnän erittelyn ja ennakoinnin (12 % vs. 5 %) ja refleksiivisyyden suurempi osuus (6 % vs. 1 %) ilmiön taustalla. Esimerkiksi laajemmin ja laadukkaammin toteutetut ohjelman toimenpiteiden käyttäjien tarpeiden ennakointi, vuorovaikutustilaisuudet, tiedonvälitys ja ennakointiosaaminen sekä toimijoiden osallistaminen muutoksen hallintaan, vaihtoehtojen tarjoaminen ja kokeilevan oppimisen mahdollistaminen erottelevat siten onnistuneita asioita epäonnistuneista asioista – tai ”ennustavat” onnistumista useammin kuin epäonnistumista.

Vastaavasti epäonnistumisten taustalla ovat onnistumisia useammin politiikan koordinaatioon (12 % vs. 4 %), kyvykkyyteen (20 % vs. 13 %), verkostoihin (16 % vs. 9 %), suuntaamiseen (13 % vs. 11 %) ja infrastruktuuriin (9 % vs. 8 %) liittyvät puutteet. Epäonnistumisia profiloivat siten: tavoitteiden ja toimeenpanon välisen suhteen ongelmat eri aluetasojen, toimijatahojen ja toimialojen kesken; osaamiseen ja voimavaroihin sekä muutoskykyyn liittyvät puutteet; verkostojen yksipuolisuus tai vähäinen määrä tai muutosta rajoittava vaikutus esimerkiksi valtasuhteiden vuoksi; yhteisen näkemyksen puuttuminen muutoksen tavoitteista ja suunnasta sekä puutteellinen ohjaus ja koordinaatio; muutokselle tarpeellisen fyysisen ja tiedollisen infrastruktuurin puutteet.

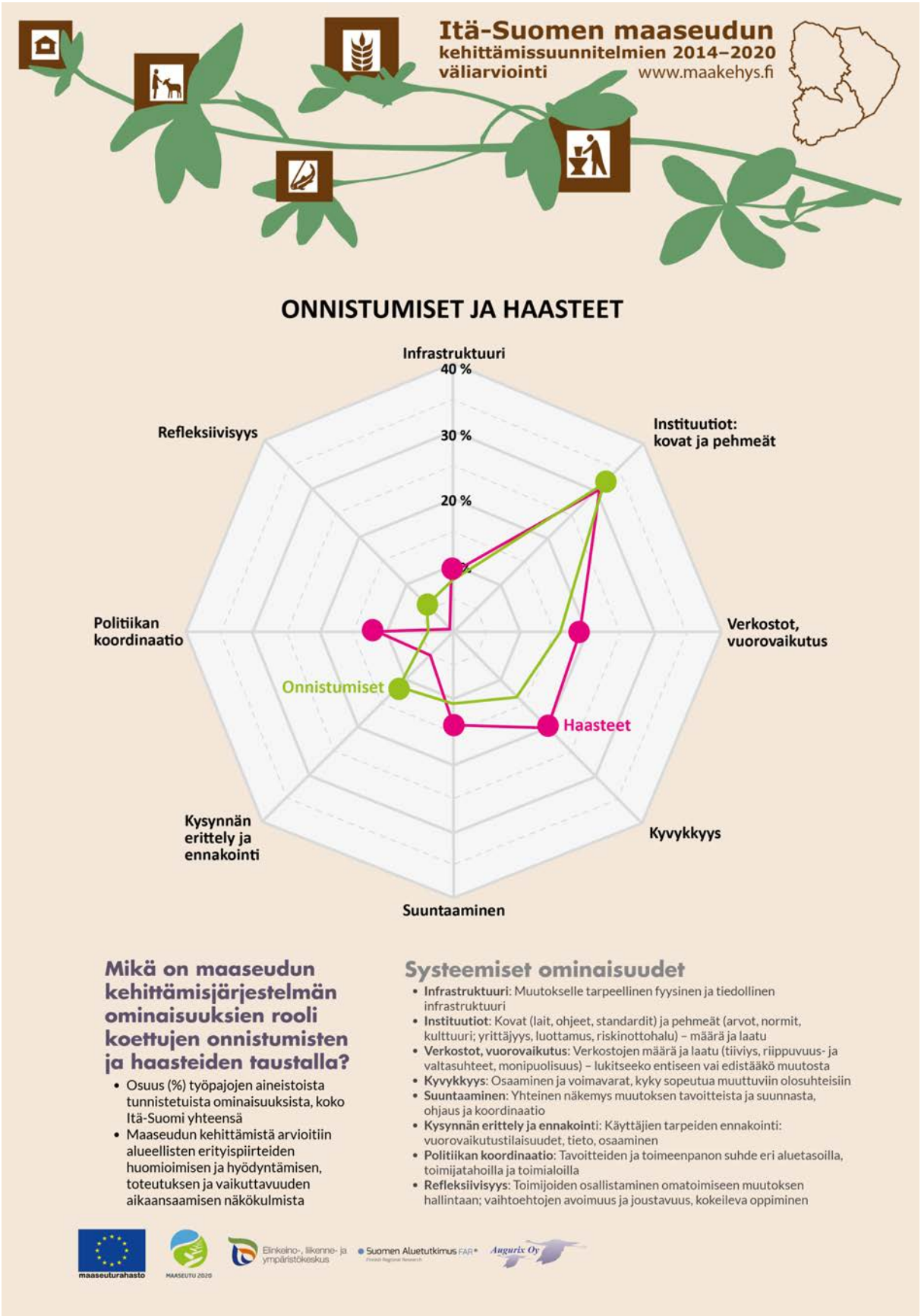

Kuvio 37. Maaseudun kehittämisjärjestelmän systeemiset ominaisuudet koettujen onnistumisten ja haasteiden taustalla Itä-Suomessa. Korkein arvo kullakin ulottuvuudella merkitty pallolla.

Kun tarkastellaan koettuihin **onnistumisiin** liittyviä systeemisiä ominaisuuksia **maakunnittain**, hajonta on suurempaa kuin yksittäisten syiden jakaumissa (kuvio 38, taulukko 93). Etelä-Savon onnistumisten taustalla ovat muita maakuntia useammin kyvykkyys, infrastruktuuri sekä kysynnän erittely ja ennakointi. Pohjois-Karjalan onnistumisia profiloivat muihin maakuntiin verrattuna erityisesti instituutioiden rooli ja politiikan koordinaatio. Pohjois-Savossa onnistumisten taustalla ovat muita maakuntia yleisemmin verkostot, refleksiivisyys ja suuntaaminen.

Haasteellisten asioiden tai epäonnistumisten taustalla olevien maaseudun kehittämiseen liittyvien systeemisten ominaisuuksien profiilit poikkeavat maakuntien välillä hieman onnistumisia enemmän (kuvio 39, taulukko 93). Etelä-Savon koettujen haasteiden taustalla vaikuttavat muita maakuntia laajemmin politiikan koordinaatioon, infrastruktuuriin ja refleksiivisyyteen liittyvät puutteet ja heikkoudet. Pohjois-Karjalassa koettujen haasteiden taustalle asettuivat erityisesti kyvykkyyteen ja suuntaamiseen liittyvät puutteet ja heikkoudet. Pohjois-Savossa koettujen haasteiden taustalla olevat systeemiset ominaisuudet koskivat erityisesti instituutioihin, kysynnän erittelyyn ja ennakointiin sekä verkostoihin liittyviä puutteita ja heikkouksia.

Taulukko 93. Koettujen onnistumisten ja haasteiden taustalla olevien maaseudun kehittämiseen liittyvien systeemisten ominaisuuksien jakaumat, % ominaisuuksista.

Syyn laatu	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Kaikki yhteensä
On onnistuttu:				
Infrastruktuuri	12	8	4	8
Instituutiot	21	40	33	32
Verkostot	17	11	20	16
Kyvykkyys	21	11	7	13
Suuntaaminen	12	6	15	11
Kysyntä, ennakointi	14	11	9	12
Politiikan koordinaatio	2	6	2	4
Refleksiivisyys	0	5	11	6
Yhteensä, %	100	100	100	100
Yhteensä, kpl	42	62	55	159
Ei ole onnistuttu:				
Infrastruktuuri	14	12	2	9
Instituutiot	18	30	41	31
Verkostot	11	6	12	9
Kyvykkyys	18	26	15	20
Suuntaaminen	11	16	10	13
Kysyntä, ennakointi	7	0	10	5
Politiikan koordinaatio	18	10	10	12
Refleksiivisyys	4	0	0	1
Yhteensä, %	100	100	100	100
Yhteensä, kpl	28	50	41	119

Korkein osuus korostusvärillä.

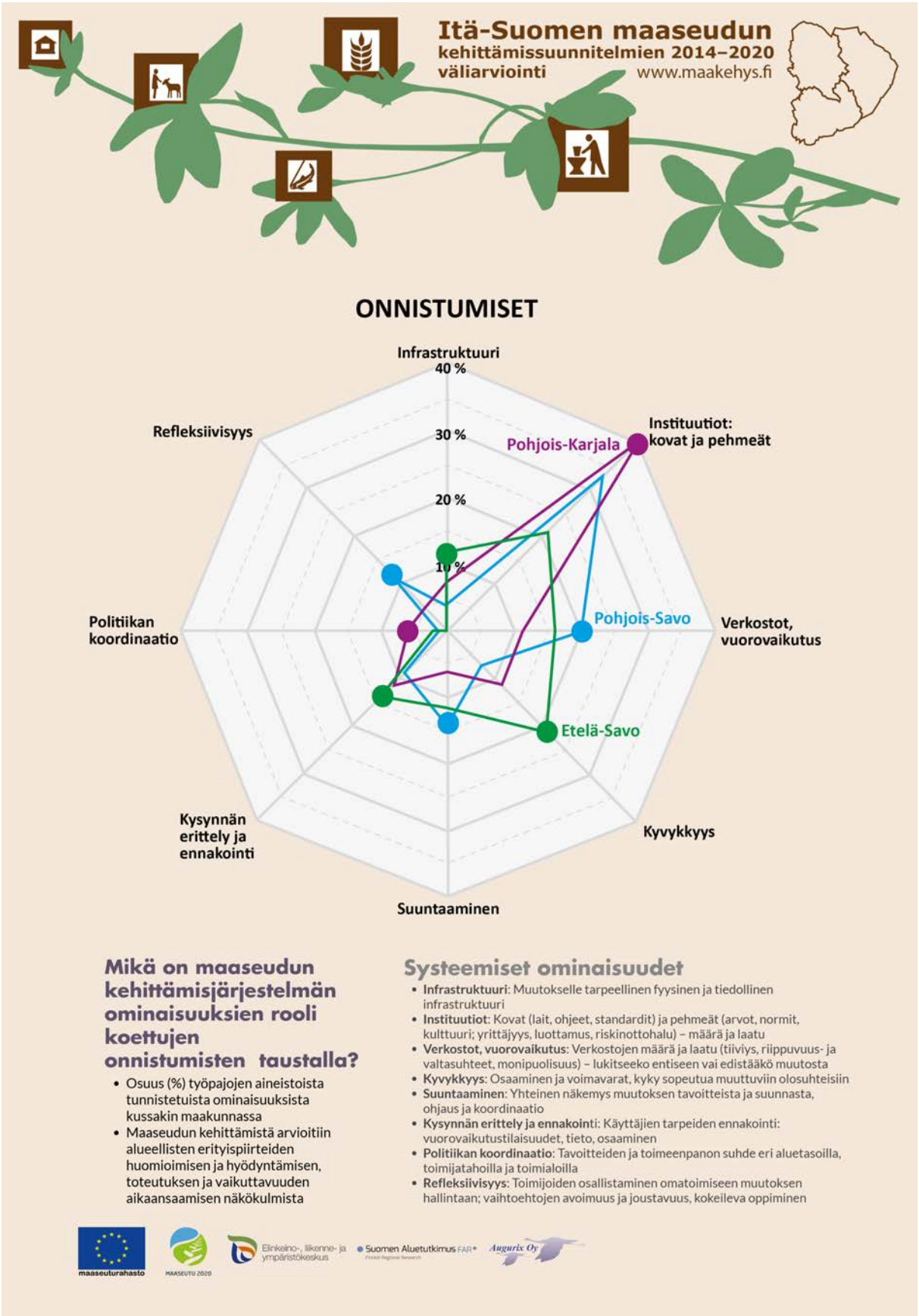

Kuvio 38. Maaseudun kehittämisjärjestelmän systeemiset ominaisuudet koettujen onnistumisten taustalla maakunnittain. Korkein arvo kullakin ulottuvuudella merkitty pallolla.

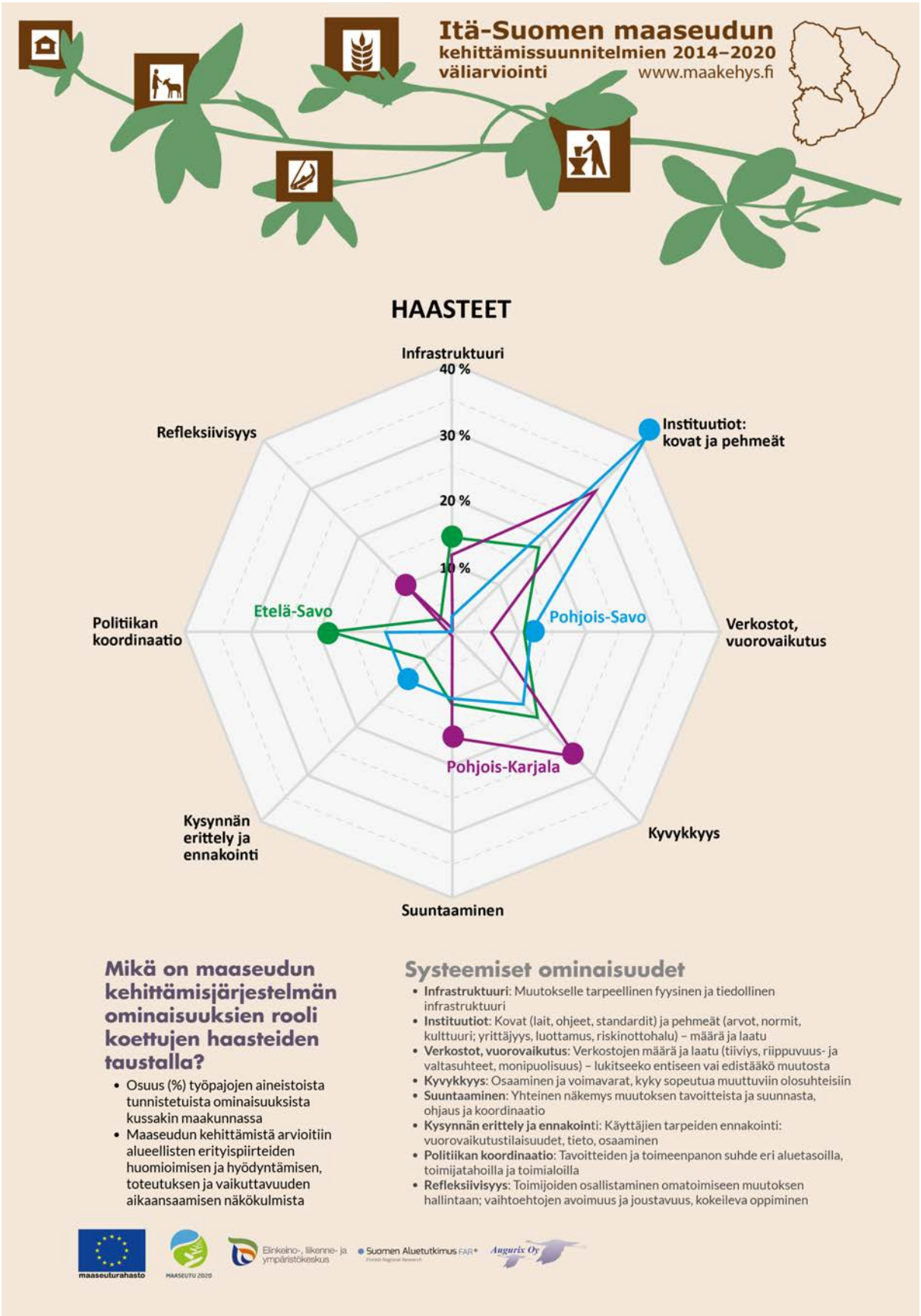

Kuvio 39. Maaseudun kehittämisjärjestelmän systeemiset ominaisuudet koettujen haasteiden taustalla maakunnittain. Korkein arvo kullakin ulottuvuudella merkitty pallolla.

3.7. Benchmarking-tilaisuus

Benchmarking-tilaisuuteen 23.8.2018 osallistui yhteensä 83 henkilöä kolmesta maakunnasta. Kutsun tilaisuuteen sai 291 avaintoimijaa keskeisissä toimeenpano-organisaatioissa ja sidosryhmissä, joten osallistumisprosentti oli noin 29.

Tilaisuudessa esiteltiin arvioinnin havaintoja ja pohdittiin ryhmissä onnistumisia ja haasteita. ”Murheenkryyneiksi” kukin osallistuja sai kirjata asioita, jotka eivät toimi ja joissa olisi korjattavaa ja parannettavaa (mitä pitäisi tehdä ja millä alueella). ”Kultajyviksi” kukin osallistuja sai puolestaan kirjata onnistumisen aiheita, joita voisi levittää tai joista voisi ottaa oppia. Murheenkryynejä tunnistettiin 159 ja kultamunia 150. Molemmista tunnistettiin osa-alue ja keskeisin sisältö.

Noin 48 % **murheenkryyneistä** liittyi ohjelman toimeenpanoon, 23 % vaikuttavuuteen ja 29 % toimintaympäristöön (taulukko 94). Maakuntien profiilien erot olivat melko suuria. Etelä-Savon murheenkryynit liittyivät muita maakuntia yleisemmin toimintaympäristöön (48 %) ja Pohjois-Savon toimeenpanoon (74 %). Pohjois-Karjalassa murheenkryynit jakautuivat melko tasan kolmelle osa-alueelle; vaikuttavuuden osuus oli hieman muita maakuntia yleisempi haaste (30 %). On huomattavaa, että osallistujat tunnistivat enemmän Itä-Suomen yhteisiä kuin maakuntakohtaisia murheenkryynejä – huolet ovat siten laajasti yhteisiä.

Taulukko 94. Murheenkryynit osa-alueittain, %.

Osa-alue	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Itä-Suomi	Yhteensä
Toimeenpano	28	30	74	52	48
Vaikuttavuus	24	30	21	22	23
Toimintaympäristö	48	39	5	26	29
Yhteensä, %	100	100	100	100	100
Yhteensä, kpl	25	23	19	92	159

Korkein osuus korostusvärillä.

Murheenkryynien tarkempi sisältö oli varsin vaihteleva (taulukko 95). Yleisimpiä murheenkryynejä olivat maatalouden asema elintarvikejärjestelmässä (8 % murheenkryyneistä), aluerakenteeseen liittyvä keskittäminen ja alueiden välinen kilpailu (6 %), yhteistyön systemaattinen kehittäminen (6 %) sekä maatilojen kannattavuus ja jatkuvuus (5 %). Muihin maakuntiin suhteutettuna Etelä-Savon erityisiä murheenkryynejä olivat muun muassa aluerakenne ja keskittyminen (20 % murheenkryyneistä), yritysten kehittämiseen liittyvät haasteet (12 %), joustot ja asiakaslähtöisyys (12 %) sekä vahvuuksien vajavainen hyödyntäminen (8 %). Pohjois-Karjalan erityisiin haasteisiin kuuluivat muun muassa maatalous ja asema elintarvikejärjestelmässä (17 %) ja maatilojen kannattavuus ja jatkuvuus (17 %), hanketoiminnan haasteet (9 %),

kohdentaminen (9 %) ja poliittinen päätöksenteko (9 %). Pohjois-Savon murheenkryynejä profiloivat erityisesti kokeiluraha (16 %), kriteeristö ja harkinta (11 %) ja yhteistyön systemaattinen kehittäminen (11 %). Koko Itä-Suomea profiloivat muun muassa tulkintojen vaihtelevuuteen (7 %), matkailubrändiin (4 %), toimintaa ohjaavien säädösten heikkouteen (4 %) sekä yritysten kasvuun ja riskinottoon (4 %) liittyvät murheenkryynit. Murheenkryyneistä kukin alue erikseen ja kaikki yhdessä voivat tunnistaa kehittämistarpeita ja miettiä kehittämiskeinoja. Tarkemmat kuvaukset murheenkryynien sisällöstä löytyvät liitteestä 3.

Taulukko 95. Murheenkryynit sisällön mukaan, %.

Sisältö	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Itä-Suomi	Yhteensä
Aluerakenne: keskittäminen ja alueiden välinen kilpailu	20	4	0	4	6
Byrokratia ja yksinkertaistamisen tarve	4	4	5	3	4
Eri rahastojen välinen yhteistyö	4	0	5	3	3
Hanketoiminnan epäkohdat	0	0	5	4	3
Hanketoiminnan haasteet	0	9	5	3	4
Hyvien käytäntöjen jakaminen	0	0	0	2	1
Joustot ja asiakaslähtöisyys	12	0	0	2	3
Kehittämistyön vaikuttavuus yleisesti	0	0	0	2	1
Kohdentaminen	0	9	5	1	3
Kokeiluraha	0	0	16	0	2
Kriteeristö ja harkinta	0	4	11	0	2
Laajakaista	4	0	5	1	2
Luomun tuotteistaminen ja markkinointi	0	4	0	2	2
Maaseudun infra	0	4	0	3	3
Maatalous ja sen asema elintarvikejärjestelmässä	4	17	5	8	8
Maatilojen kannattavuus ja jatkuvuus	0	17	0	4	5
Maksatukset	0	4	0	0	1
Matkailubrändi	0	0	0	4	3
Nuoret maaseudulla	4	0	0	2	2
Ohjelmakausien vaihteet	0	0	0	2	1
Poliittinen päätöksenteko	8	9	0	0	3
Rahoitus	0	0	0	3	2
Seuranta	0	0	5	4	3
Toimijoiden vähäinen määrä	4	0	0	2	2
Toimintaa ohjaavien säädösten heikkoudet	0	0	0	4	3
Toimintatavat ja kulttuuri	0	0	5	2	2
Tulkintojen vaihtelevuus	0	0	0	7	4
Työnjako rahoittajien välillä	0	4	0	0	1
Työvoimapula ja koulutustarve	4	0	0	0	1
Vahvuuksien vajavainen hyödyntäminen	8	0	0	1	2
Vaikuttavuuden mittaaminen	0	0	0	3	2
Viestinnästä vaikuttavuutta	0	0	5	1	1
Viestintä	0	4	0	2	2
Yhteistyön puute	4	4	0	1	2
Yhteistyön systemaattinen kehittäminen	4	0	11	7	6
Yritysten kasvu ja riskinotto	0	0	0	4	3
Yritysten kehittämiseen liittyvät haasteet	12	0	5	0	3
Yritystuet	4	0	5	4	4
Yhteensä, %	100	100	100	100	100
Yhteensä, kpl	25	23	19	92	159

Korkein osuus korostusvärillä.

Noin 61 % **kultamunista** liittyi toimeenpanoon, 32 % vaikuttavuuteen ja 7 % toimintaympäristöön (lähinnä sen tarjoamien mahdollisuuksien tunnistamiseen; taulukko 96). Etelä-Savoa

profiloivat muihin maakuntiin verrattuna vaikuttavuuteen ja toimintaympäristöön liittyvät kultamunat ja koko Itä-Suomea toimeenpanoon liittyvät kultamunat. Maakuntakohtaisia kultamunia tunnistettiin hieman enemmän kuin Itä-Suomen yhteisiä: onnistumisissa oli siis enemmän aluekohtaisia eroja kuin haasteissa.

Taulukko 96. Kultamunat osa-alueittain, %.

Osa-alue	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Itä-Suomi	Yhteensä
Toimeenpano	48	63	58	68	61
Vaikuttavuus	41	31	38	26	32
Toimintaympäristö	10	6	4	6	7
Yhteensä, %	100	100	100	100	100
Yhteensä, kpl	29	32	24	65	150

Korkein osuus korostusvärillä.

Myös kultamunien tarkempi sisältö oli varsin vaihteleva (taulukko 97). Etelä-Savon kultamunia profiloivat muihin maakuntiin verrattuna muun muassa kehittäjätahojen yhteistyö (17 %), verkostoituminen, vuorovaikutus ja osallisuus (17 %), matkailualan kehitys (15 %) sekä nuoret toimijat ja yrittäjät (10 %). Pohjois-Karjalan kultamunia profiloivat muun muassa yritystuen kysyntä (16 %), aktiivinen ja monipuolinen toimijakenttä (9 %), rahoituksen saatavuus kehittämiseen (6 %), viestintä (6 %) ja yritystoiminnan kehitys (6 %). Pohjois-Savoa profiloivat puolestaan brändääminen ja maaseudun imagotyö (17 %), elintarvikealan kehitys (13 %), Leader-toimintatapa (13 %), maidontuotannon kehitys ja kehittäminen (8 %) sekä rohkea ja joustava toimintatapa (8 %). Koko Itä-Suomea profiloivat muun muassa Itä-Suomen yhteistyö, ”Pohjois-Karjalan malli” yritystuissa (oppimiskohde) sekä yritystuen kokeiluraha. Tarkemmat kuvaukset kultamunien sisällöistä löytyvät liitteestä 3.

Taulukko 97. Kultamunat sisällön mukaan, %.

Sisältö	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Itä-Suomi	Yhteensä
Aktiivinen, monipuolinen toimijakenttä	0	9	0	2	3
Brändääminen ja maaseudun imagotyö	0	3	17	14	9
Elintarvikealan kehitys	0	0	13	0	2
Hanketukien kysyntä	0	0	0	2	1
Itä-Suomen yhteistyö	3	0	4	9	5
Kansainvälistyminen	0	3	0	0	1
Kehittäjätahojen yhteistyö	17	13	17	11	13
Kylätoiminta	0	0	0	2	1
Laajakaista ja sähköiset palvelut	7	0	4	3	3
Leader-toimintatapa	0	0	13	8	5
Luomu-tuotanto	0	3	4	2	2
Maatalouden investoinnit	3	0	0	0	1
Maatilojen sukupolvenvaihdokset	0	3	0	2	1
Maidontuotannon kehitys ja kehittäminen	0	0	8	2	2
Matkailualan kehitys	14	0	0	8	6
Metsäalan hankkeet	3	0	0	2	1
Neuvontatuki	0	3	0	0	1
Nuoret toimijat ja yrittäjät	10	0	0	2	3
Perusmaatalouden säilyminen	0	3	0	0	1
"Pohjois-Karjalan malli" yritystuissa	0	3	0	5	3
Rahoituksen saatavuus kehittämiseen	3	6	0	3	3
Rohkea ja joustava toimintatapa	3	6	8	3	5
Toimintaympäristön muutokset ja mahdollisuudet	7	0	4	3	3
Verkostoituminen, vuorovaikutus ja osallisuus	17	13	0	8	9
Viestintä	0	6	0	2	2
Ympäristön tila	0	3	0	0	1
Yritystoiminnan kehitys	3	6	4	2	3
Yritystuen kokeiluraha	0	0	0	5	2
Yritystuen kysyntä	7	16	4	6	8
Yhteensä, %	100	100	100	100	100
Yhteensä, kpl	29	32	24	65	150

Korkein osuus korostusvärillä.

Kokonaisuutena benchmarking-tilaisuuden havainnot vahvistivat ja joiltakin osin syvensivät muiden aineistojen tuottamia havaintoja. Merkittävin lisäarvo oli Itä-Suomen tasolla tapahtuvien haasteiden ja onnistumisten tunnistamisessa. Yleisesti Itä-Suomen yhteistyön näyttäytyi erittäin suurena ja monipuolisena mahdollisuutena, jossa tunnistettiin jo useita onnistumisia ja lisäarvotekijöitä.

4. Arvioinnin tulokset

Arvioinnin tulokset on koottu tässä luvussa yhteen erilaisiin aineistoihin perustuvista analyyseistä neljään osa-alueeseen. Toimeenpanoa, vaikuttavuutta ja alueellisia erityispiirteitä tarkastellaan kutakin erikseen ja tarkastelun perusteella esitetään suosituksia kuluvalle ohjelmakaudelle, seuraavalle ohjelmakaudelle sekä tuodaan esille valtakunnan tasolla lisäselvityksiä tai huomiota vaativia asioita. Tulokset esitetään melko yleisellä tasolla; yksityiskohdat on esitetty jo luvussa 3 sekä liitteissä. Arviointikysymyksiin vastataan samalla kun keskustellaan kustakin neljästä osa-alueesta. Tarkastelutapana käytetty maakuntien välinen vertailu ja profilointi korostaa niiden välisiä eroja, jolloin esimerkiksi muihin maakuntiin nähden pienempi määrä tai osuus voi tarkoittaa sinänsä hyvää suoriutumista tai asetettujen tavoitteiden hyvää saavuttamista.

4.1. Toimeenpano

Alueellisilla maaseutusuunnitelmilla pyritään vaikuttamaan maaseudun kehityskuvaan ja vallitseviin kehityssuuntiin: hyvää kehitystä pyritään vaalimaan ja ongelmallisia kehityssuuntia yritetään pysäyttää tai kääntää. Itä-Suomen **hyviä kehityssuuntia** ovat muun muassa maatilojen toimeentulon tukeminen palkkatyön lisäämisen kautta, yritysten liikevaihdon kehitys sekä vetovoima lapsiperheiden ja eläköityvien ikäryhmissä (taulukko 98). Kullakin maakunnalla on lisäksi omia vahvuusalueita ja hyviä kehityssuuntia: Etelä-Savolla esimerkiksi nuorten määrän kehitys harvaan asutulla maaseudulla, Pohjois-Karjalalla yrityskannan kehitys ja Pohjois-Savolla maatalouden menestyminen markkinoilla.

Koko Itä-Suomen tasolla **haasteellisia kehityssuuntia** ovat muun muassa maatalouden menestyminen markkinoilla, maatalouden investointien kehitys, maatalousluonnon monimuotoisuuden heikkeneminen, yrityskannan kehitys ja melko epäedullinen toimialarakenne, aluetai paikallistalouksien kehitysdynamiikka sekä lasten ja/tai nuorten määrä harvaan asutulla maaseudulla. Haasteet ovat olleet samansuuntaisia mutta eriasteisia kolmessa maakunnassa. Yleisesti toimintaympäristö koetaan suurimpana haasteena Etelä-Savon maaseututoimijoiden keskuudessa erityisesti aluerakenteen, keskittämisen ja alueiden välisen kilpailun osalta (benchmarking-tilaisuus). Myös vallitsevien kehityssuuntien tarkastelu – esimerkiksi paikallinen vaikutus työpaikkakehityksessä – osoittaa Etelä-Savon tilanteen olevan nimenomaan toimintaympäristön, aluerakenteen ja aluetalouden osalta muita maakuntia haasteellisempi.

Taulukko 98. Huomioita Itä-Suomen maaseudun lähimenneisyyden kehityssuunnista.

Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Itä-Suomi
Onnistumisia: - Maatilojen työtulojen kehitys - Yritysten liikevaihdon kehitys - Vetovoima lapsiperheiden ja eläköityvien ikäryhmissä - Nuorten määrä harvaan asutulla maaseudulla	**Onnistumisia:** - Maatilojen työtulojen kehitys - Yrityskannan kehitys - Yritysten liikevaihdon kehitys - Keskusalueen kehitysdynamiikka - Vetovoima eläköityvien ikäryhmässä - Ravinnetasapainon hallinta maataloudessa	**Onnistumisia:** - Maatalouden menestyminen markkinoilla - Maataloustulon kehitys - Yritysten liikevaihdon kehitys - Keskusalueen kehitysdynamiikka - Vetovoima lapsiperheiden ja eläköityvien ikäryhmissä - Lasten määrä harvaan asutulla maaseudulla	**Onnistumisia:** - Maatilojen työtulojen kehitys - Yritysten liikevaihdon kehitys - Vetovoima lapsiperheiden ja eläköityvien ikäryhmissä
Haasteita: - Maatalouden menestyminen markkinoilla - Maatalouden investoinnit - Maataloustulon kehitys - Yrityskannan kehitys - Epäedullinen toimialarakenne - Aluetalouden kehitysdynamiikka - Lasten määrä harvaan asutulla maaseudulla	**Haasteita:** - Maatalouden menestyminen markkinoilla - Maatalouden investoinnit - Maataloustulon kehitys - Epäedullinen toimialarakenne - Paikallistalouksien kehitysdynamiikka - Lasten ja nuorten määrä harvaan asutulla maaseudulla	**Haasteita:** - Maatalouden investoinnit - Yrityskannan kehitys - Melko epäedullinen toimialarakenne - Paikallistalouksien kehitysdynamiikka - Nuorten määrä harvaan asutulla maaseudulla - Maatalouden ympäristöasiat	**Haasteita:** - Maatalouden menestyminen markkinoilla - Maatalouden investoinnit - Yrityskannan kehitys - Melko epäedullinen toimialarakenne - Paikallistalouksien kehitysdynamiikka - Lasten ja/tai nuorten määrä harvaan asutulla maaseudulla - Maatalousluonnon monimuotoisuus

Maakunnilla on rajalliset mahdollisuudet kehityssuuntien ylläpitämiseen, pysäyttämiseen tai kääntämiseen. Alueelliset maaseutusuunnitelmat toteuttavat valtakunnallista Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaa 2014-2020, jossa on määritelty käytettävissä olevat toimenpiteet; aluekohtaiset rahoituskehykset puolestaan määrittävät yritys- ja hanketukien toteuttamiseen käytettävissä olevan tuen. Valtakunnallisen ohjelman **strategiset painopisteet** koskevat kestävää maa- ja biotaloutta, työllisyyttä ja kilpailukykyä sekä elämänlaatua ja omaehtoisuutta (taulukko 99). Nämä painopisteet ilmentyvät monin tavoin Itä-Suomen maaseutusuunnitelmissa ja niiden toteutumisessa. Tässä mielessä alueen kehittämisstrategiat, maaseutusuunnitelmat ja niiden toteutus vastaavat hyvin valtakunnallisen ohjelman strategisia painopisteitä.

Taulukko 99. Valtakunnallisen ohjelman strategisten painopisteiden ilmentymiä.

Strateginen painopiste	Ilmentymiä
Edistetään biotaloutta ja sen osana maataloutta harjoitetaan taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävällä ja eettisesti hyväksyttävällä tavalla.	Biotalous on monipuolisesti mukana kaikkien maakuntien maaseutusuunnitelmien painopisteissä ja esimerkiksi moniulotteinen kestävä kehitys on Etelä-Savon maaseudun kehittämisstrategian ”kova ydin”. Perusmaatalous on puolestaan yksi Pohjois-Savon painopisteistä ja luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen yksi Pohjois-Karjalan painopiste. Maatalouden ympäristötukia on otettu käyttöön laajasti ja monipuolisesti, ja eläinten hyvinvointituella on edistetty varsinkin alueelle tyypillisen nautakarjan pito-olosuhteita, ruokintaa ja hoitoa.
Monipuolistetaan maaseudun elinkeinoja ja parannetaan työllisyyttä kehittämällä yritysten kilpailukykyä, uutta yrittäjyyttä ja yritysten verkostoitumista.	Itä-Suomen maaseudun kehittämisjärjestelmän vahvuudet liittyvät erityisesti instituutioihin (varsinkin Pohjois-Karjalassa), verkostoihin ja vuorovaikutukseen (varsinkin Pohjois-Savossa) sekä kyvykkyyteen ja osaamiseen (varsinkin Etelä-Savossa). Maaseudun peruspalveluihin on panostettu hankerahaa varsinkin Pohjois-Karjalassa ja Etelä-Savossa; Pohjois-Savossa korostuvat puolestaan yhteistyö- ja elinkeinohankkeet. Yritystuilla on kehitetty laajasti maaseudun palveluita (erityisesti Pohjois-Karjalassa ja Etelä-Savossa), Pohjois-Savossa profiloituu elintarviketalous. Maaseudun hanke- ja yritystukien elinkeinoja monipuolistava vaikutus on ollut ilmeisin Pohjois-Karjalassa.
Lisätään maaseudun elinvoimaa ja elämänlaatua vahvistamalla paikallista omaehtoista toimintaa.	Yhteisöllisyyden, osallisuuden, hyvinvoinnin ja elinvoiman vahvistaminen on mukana erityisesti Etelä-Savon ja Pohjois-Karjalan maaseutusuunnitelmissa. Painopisteet näkyvät hanketuen kohdentumisessa ja vaikutuksissa muun muassa laajana osallistumisena ja maaseutuväestön parantuneina palveluina kaikissa maakunnissa.

Ohjelman toimeenpano voidaan tiivistää hallinnolliseen toimeenpanoprosessiin ja tuen kohdentumiseen eri toimenpiteille. Arvio **hallinnollisen toimeenpanoprosessin** onnistumisista ja haasteista perustuu ensisijaisesti ohjelman kohderyhmien (kyselyt, benchmarking-tilaisuus) sekä toimeenpanijoiden ja sidosryhmien (haastattelut, benchmarking-tilaisuus) kokemukselliseen tietoon. Tuensaajat olivat hanke- ja yritystukien toimeenpanon eri osa-alueisiin keskimäärin varsin tyytyväisiä ja maataloustuen toimeenpanoon ”ei tyytyväisiä eikä tyytymättömiä”. Hanketuissa oltiin tyytyväisimpiä tuen vaikuttavuuteen, tiedonsaantiin ja viestintään ja tuen määrään; yritystuissa puolestaan tuen vaikuttavuuteen ja tuen määrään. Sekä hanke- että yritystuissa oltiin vähiten tyytyväisiä haku- ja myöntö- sekä maksatusprosesseihin, joiden hitaus ja ennakoimattomuus koetaan merkittävänä ongelmana asiakkaiden keskuudessa. Maataloustuissa oltiin tyytyväisimpiä tuen vaikuttavuuteen sekä tiedonsaantiin ja viestintään ja tyytymättömiä tuen määrään. Maataloustukijärjestelmä on vahvasti institutionalisoitunut koska useimpia tukia haetaan vuosittain ja viljelijät ovat pääsääntöisesti hyvin tietoisia tukien vaatimuksista ja kummallisuuksista.

Tuensaajat olivat tyytyväisimpiä hanketukien ja yritystukien toimeenpanoon Etelä-Savossa ja maataloustukien toimeenpanoon Pohjois-Karjalassa; eniten tyytymättömyyden suuntaan poikkesivat puolestaan alueidenvälisten kehittämishankkeiden tuensaajat ja Pohjois-Savon maataloustukien saajat. Koettu tyytyväisyys riippuu paitsi toimeenpanon laadusta myös tuensaajien odotuksista ja vaatimustasosta. Erot keskimääräisessä tyytyväisyydessä olivat eri toimenpiteitä ja toimeenpanon osa-alueita tarkasteltaessa pääsääntöisesti melko pieniä.

Laajempi toimeenpanijoiden ja sidosryhmien joukko (benchmarking-tilaisuus) piti **ohjelman yleistä toimeenpanoa** erityisenä onnistumisena (kultamunana) ensisijaisesti koko Itä-Suomen tasolla ja suurimpana haasteena (murheenkryyninä) Pohjois-Savossa. Etelä-Savon

toimeenpanon erityisinä onnistumisina (kultamunina) pidettiin kehittäjätahojen yhteistyötä sekä verkostoitumista, vuorovaikutusta ja osallisuutta ja erityisinä haasteina (murheenkryyneinä) joustoja ja asiakaslähtöisyyttä ja vahvuuksien vajavaista hyödyntämistä. Pohjois-Karjalan erityisiä toimeenpanon kultamunia olivat aktiivinen ja monipuolinen toimijakenttä, rahoituksen saatavuus ja viestintä; murheenkryynejä puolestaan poliittinen päätöksenteko ja kohdentaminen. Pohjois-Savoa profiloivat kultamunina brändääminen ja maaseudun imagotyö sekä Leader-toimintatapa, murheenkryyneinä kokeiluraha, kriteeristö ja harkinta sekä yhteistyön systemaattinen kehittäminen. Itä-Suomen yhteistyö oli koko aluetta kattava suurin kultamuna ja tulkintojen vaihtelevuus suurin murheenkryyni; ”Pohjois-Karjalan malli” yritystuissa oli erityinen oppimiskohde muille alueille.

Haastattelujen perusteella hallinnon sisäinen yhteistyö ja työnjako ohjelman toteutuksessa toimii pääsääntöisesti hyvin ja hyvin vakiintuneiden toimintatapojen pohjalta (ELY-keskukset, maakuntaliitot, Leader-ryhmät, yhteistoiminta-alueet). Suurimmat toimeenpanoprosessiin liittyvät haasteet koskivat ohjelman hallinnollista raskautta, jäykkyyttä ohjelmakauden puitteissa, seurantajärjestelmän puutteellisuutta ja tietojärjestelmän vakavia toimintapuutteita. Tuen hakijoihin päin moninainen toimijakenttä voi vaikuttaa sekavalta. Lisäresursseja kaivataan kenttätyöhön (uusia toimijoita mukaan, mm. kunnat), ennakoivan ja vuorovaikutteisen toiminnan lisäämiseen sekä vaikuttavuusseurannan parantamiseen. Yhteistyö toimii hyvin, mutta usein hyvin vakiintuneen toimijajoukon kesken.

Maakuntien profiilit **tuen jakautumisessa eri toimenpiteisiin ja sisällöllisiin kohteisiin** olivat kohtuullisen erottuvia (taulukko 100). Etelä-Savoa profiloivat hanketuen suhteellisesti runsas käyttö sekä tiedonvälitykseen ja maaseudun infrastruktuuriin kohdistuvat kehittämishankkeet, Pohjois-Karjalaa maaseudun palveluihin ja kansainvälistymiseen kohdistuvat kehittämishankkeet ja Pohjois-Savoa suhteellisesti vähäinen hanketuen käyttö sekä yhteistyö- ja elinkeinohankkeet. Läpileikkaavina teemoina digitalisaatio ja ympäristö korostuvat Etelä-Savossa ja ovat marginaalissa Pohjois-Savossa. Etelä-Savon kehittämishankkeiden käyttöprofiilia voisi luonnehtia sanalla ”toimintamahdollisuus”, Pohjois-Karjalan hankkeita sanalla ”osallisuus” ja Pohjois-Savon hankkeita sanalla ”elinkeinolähtöisyys”. Kaikilla alueilla on toteutettu kuitenkin monenlaisia hankkeita – monipuolisuus on ollut ilmeisintä Pohjois-Karjalassa. Etelä-Savo on saanut sidottua hankkeisiin hyvin yksityisrahoitusta.

Yritystukien osalta Etelä-Savoa profiloivat kaikkien yritystukien suhteellisesti vähäinen käyttö sekä tuen vahva kohdentuminen palveluihin, erityisesti matkailuun. Pohjois-Karjalaa profiloivat suhteellisesti erittäin runsas yritystukien käyttö sekä tuen erittäin monipuolinen sisällöllinen kohdentuminen, kansainvälistyminen ja innovaatiot. Pohjois-Savoa profiloi erityisen tuen vahva kohdentuminen elintarvikejalostukseen. Etelä-Savon yritystukihankkeiden käyttöprofiilia voisi luonnehtia sanoilla ”vähän kysyntää, runsaasti matkailua”, Pohjois-Karjalan hankkeita sanoilla ”paljon kysyntää, runsaasti monipuolisuutta” ja Pohjois-Savon hankkeita sanoilla

”niukahkosti kysyntää, runsaasti elintarvikkeita”. Kaikilla alueilla on luonnollisesti toteutettu hyvin monenlaisia hankkeita eli profiilit ovat vain luonnehdintoja erityisyydestä.

Maataloustukien kohdentumista ohjaa osin alueiden erilainen tuotantorakenne. Etelä-Savoa profiloivat erityisesti ympäristösopimusten ja neuvontatuen laajuus, Pohjois-Karjalaa luomutuotannon tuen, ympäristöinvestointien tuen, tilanpidon aloittamistuen ja neuvontatuen laajuus ja Pohjois-Savoa eläinten hyvinvointituen ja maatalouden investointituen laajuus. Etelä-Savon maataloustukien käyttöprofiilia voisi luonnehtia sanalla ”monimuotoisuus”, Pohjois-Karjalan hankkeita sanoilla ”kestävä tuotanto” ja Pohjois-Savon hankkeita sanalla ”nautakarjatalous”.

Maaseutua koskevassa tutkimuskirjallisuudessa keskustellaan siitä, onko maaseutu tulevaisuudessa ensisijaisesti kulutusaluetta vai tuotantoaluetta (Marsden 1999; Rannikko & Salmi 2018; Wilson 2002). Tukien käyttö asemoi Etelä-Savoa tällä jatkumolla ”kulutusmaaseudun” suuntaan ja Pohjois-Savoa ”tuotantomaaseudun” suuntaan; Pohjois-Karjala asemoituu näiden väliin.

Taulukko 100. Kooste ohjelman tukilajien käyttöprofiileista (huom. ei suoriutumisesta).

Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo
Runsaasti tukea tai rahoitusta	**Runsaasti tukea tai rahoitusta**	**Runsaasti tukea tai rahoitusta**
Hanketuet: - Yleisesti hanketuet - Tiedonvälityshankkeet (1) - Maaseudun peruspalvelu- ja kylähankkeet (7) - Kehittämishankkeiden yksityisrahoitus - Infrastruktuuriin, liiketoimintaan, virkistykseen ja luonnonvaroihin kohdistuvat hankkeet (pääluokka) - Digitalisaatioon, laajakaistaan ja kalastukseen kohdistuvat hankkeet (alaluokka) - Läpileikkaavat teemat digitalisaatio ja ympäristö - Melko monipuolinen (28/34 alaluokkaa) - Fyysistä pääomaa lisäävät hankkeet	Hanketuet: - Maaseudun peruspalvelu- ja kylähankkeet (7) - Maaseudun asukkaisiin, järjestöihin ja kehittäjiin kohdistuvat hankkeet - Kansainvälistymiseen, maaseudun palveluihin, ohjelmatiedotukseen ja virkistykseen kohdistuvat hankkeet (pääluokka) - Energiaan, yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja maaseudun peruspalveluihin kohdistuvat hankkeet (alaluokka) - Erittäin monipuolinen (30/34 alaluokkaa)	Hanketuet: - Yhteistyö- ja elinkeinohankkeet (16) - Elinkeinonharjoittajiin kohdistuvat hankkeet - Maaseudun palveluihin kohdistuvat hankkeet (pääluokka) - Liiketoiminnan kansainvälistymiseen, työllistämispalveluihin ja maatalouselinkeinon kehittämiseen kohdistuvat hankkeet (alaluokka) - Inhimillistä pääomaa lisäävät hankkeet - Melko monipuolinen (26/34 alaluokkaa)
Yritystuet: - Palveluihin kohdistuvat hankkeet (pääluokka) - Puutarhatalouteen, matkailuun sekä viihteeseen ja kulttuuriin kohdistuvat hankkeet (alaluokka)	Yritystuet: - Yleisesti yritystuet - Yritysten perustaminen (6.2) - Yritysten investoinnit (6.4) - Jalostukseen, palveluihin ja alkutuotantoon kohdistuvat hankkeet (pääluokka) - Mm. kaivostoimintaan, luonnontuotteiden keräilyyn, muoviteollisuuteen, kuljetukseen, veneiden korjaukseen, LVI-palveluihin, terveyspalveluihin, energiantuotantoon, kiinteistöhuoltoon ja turvallisuuspalveluihin kohdistuvat hankkeet (alaluokka) - Läpileikkaavat teemat kansainvälistyminen ja innovaatiot - Erittäin monipuolinen (38/40 alaluokkaa)	Yritystuet: - Elintarvikejalostuksen investoinnit (4.2) - Kemiantuotteiden valmistukseen, liikuntapalveluihin, elintarvikejalostukseen ja pieneläinpalveluihin kohdistuvat hankkeet (alaluokka) - Melko monipuolinen (31/40 alaluokkaa)
Maataloustuet: - Ympäristösopimus; erityisesti monimuotoisuustoimenpiteet - Neuvonta; erityisesti energia ja monimuotoisuus	Maataloustuet: - Luomu-tuotanto; sekä kasvi- että kotieläintuotanto - Ympäristöinvestoinnit - Tilanpidon aloittaminen - Neuvonta	Maataloustuet: - Eläinten hyvinvointi - Maatalouden investoinnit; erityisesti nautakarjatalous
Vähän tukea tai rahoitusta	**Vähän tukea tai rahoitusta**	**Vähän tukea tai rahoitusta**
Hanketuet: - Yhteistyö- ja elinkeinohankkeet (16) - Kansainvälistymiseen, ympäristönhoitoon ja maaseudun palveluihin kohdistuvat hankkeet (pääluokka)	Hanketuet: - Tiedonvälityshankkeet (1) - Yhteistyö- ja elinkeinohankkeet (16) - Infrastruktuuriin, liiketoimintaan ja luonnonvaroihin kohdistuvat hankkeet (pääluokka)	Hanketuet: - Yleisesti hanketuet - Tiedonvälityshankkeet (1) - Maaseudun peruspalvelu- ja kylähankkeet (7) - Kehittämishankkeiden yksityisrahoitus - Infrastruktuuriin, ympäristönhoitoon ja liiketoimintaan kohdistuvat hankkeet (pääluokka) - Läpileikkaavat teemat digitalisaatio ja ympäristö
Yritystuet: - Yleisesti yritystuet - Elintarvikejalostuksen investoinnit (4.2) - Yritysten perustaminen (6.2) - Yritysten investoinnit (6.4) - Jalostukseen kohdistuvat hankkeet (pääluokka) - Läpileikkaavat teemat kansainvälistyminen ja innovaatiot - Ei kovin monipuolinen (28/40 alaluokkaa)	Yritystuet: - Elintarvikejalostuksen investoinnit (4.2) - Yrityshankkeiden yksityisrahoitus	Yritystuet: - Yritysten perustaminen (6.2) - Yritysten investoinnit (6.4) - Palveluihin kohdistuvat hankkeet (pääluokka)
Maataloustuet: - Eläinten hyvinvointi	Maataloustuet: - Ympäristösopimus - Eläinten hyvinvointi	Maataloustuet: - Ympäristöinvestoinnit - Luomu-tuotanto - Neuvonta

Etelä-Savo on käyttänyt yritys- ja hanketukien **rahoituskehyksestään** vuoden 2017 loppuun mennessä noin 53 %, Pohjois-Karjala noin 58 % ja Pohjois-Savo noin 53 %. Yritystukien osuus on ollut tavoiteltua (60 %) hieman korkeampi Pohjois-Karjalassa, jonkin verran tavoiteltua (54 %) alhaisempi Pohjois-Savossa; Etelä-Savossa yritys- ja hanketukien tavoitellut suhteet (60/40 %) ovat toteutuneet käänteisinä. Alueidenvälisten hankkeiden toimeenpanoon liittyvät rahoituskehysten siirrot alueiden välillä vaikeuttavat toteuman arviointia.

4.2. Vaikuttavuus

Yleisesti hanketukien merkittävintä vaikutusta luonnehti tuensaajien arvioimana mahdollistava vaikutus eli muutosten riippuvuus tuen saamisesta; yritystukia puolestaan laadullinen muutosvaikutus (sisältö, laajuus) ja aikaistava vaikutus sekä maataloustukia säilyttävä vaikutus ja muutosvaikutusten puuttuminen, jolloin tuella on lähinnä tulovaikutus tai se on jälkikäteiskorvausta jo toteutetuista muutoksista. **Kaikkien tukien yhteisvaikutus** poikkesi profiililtaan hieman maakuntien välillä (taulukko 101). Tukien mahdollistava vaikutus ja laadulliset vaikutukset olivat yleisimpiä Etelä-Savossa, säilyttävät ja aikaistavat vaikutukset Pohjois-Karjalassa ja muutosvaikutusten puuttuminen Pohjois-Savossa. Suurimmat erot suhteessa koko Itä-Suomen vaikutusprofiiliin olivat muutosvaikutusten laaja olemassaolo Pohjois-Karjalassa ja muutosvaikutusten puuttuminen Pohjois-Savossa. Maataloustukien painoarvo kokonaisvaikutuksessa on luonnollisesti suuri (80 %), mikä selittää osaltaan Pohjois-Savon tulosta: viljelijöiden käytänteet ovat usein varsin vakiintuneita ja ohjelman toimenpiteet ylläpitävät niitä. Tuensaajien tärkeimpänä pitämän vaikutuksen ohella tuilla on luonnollisesti muitakin vaikutuksia.

Taulukko 101. Kooste ohjelman kaikkien tukien vaikutusprofiileista, tukimäärillä painotettu tuen merkittävin vaikutus, %.

Vaikutustapa	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Yhteensä
Tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea	48	45	44	46
Tehty jotakin aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea	7	9	8	8
Tehty jotakin laadultaan erilaisena kuin ilman tukea	15	14	11	13
Säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea	12	17	14	14
Tuella ei ole ollut muutosvaikutusta	17	15	23	19
Yhteensä	**100**	**100**	**100**	**100**

Korkein osuus korostusvärillä.

Maakuntien profiilit **eri toimenpiteiden merkittävimmistä vaikutuksista** olivat tunnistettavissa, mutta ne eivät olleet kovin vahvasti toisistaan poikkeavia (taulukko 102). *Kaikkien tuet ja toimenpiteet olivat pääsääntöisesti "vaikuttavia" eli tuottivat tuen tavoitteen suuntaisia vaikutuksia – tässä esitetty profilointi koskee siten vain vaikuttavuuden aste- ja painottumiseroja*. Etelä-Savoa profiloivat hanketuen suhteellisesti yleiset säilyttävät, työpaikka- ja ympäristövaikutukset ja parempi hankkeen tavoitteiden saavuttaminen sekä vähäiset laadulliset,

yritys- ja uutuusvaikutukset. Pohjois-Karjalaa profiloivat suhteellisesti yleiset laadulliset, aikaistavat, osallistavat ja peruspalveluita parantavat vaikutukset. Pohjois-Savoa profiloivat suhteellisen yleiset mahdollistavat, työpaikka-, yritys- ja uutuusvaikutukset sekä vähäiset aikaistavat, säilyttävät, osallistavat ja ympäristövaikutukset ja heikompi hankkeen tavoitteiden saavuttaminen. Etelä-Savon kehittämishankkeiden vaikutusprofiilia voisi luonnehtia sanoilla ”työtä ja ympäristöä”, Pohjois-Karjalan hankkeita sanoilla ”osallisuutta ja palveluita” ja Pohjois-Savon hankkeita sanoilla ”bisnestä ja uutuutta”. Pohjois-Karjalassa kytkeytyvät mielenkiintoisella tavalla yhteen hankkeiden selvästi muita alueita alhaisempi tukiriippuvuus ja vahva osallistaminen. Luonnehdinnat ovat luonnollisesti profilointitarkoituksessa tehtyjä pelkistyksiä, sillä kaikilla alueilla syntyi hyvin monenlaisia vaikutuksia.

Yritystukien osalta Etelä-Savoa profiloivat suhteellisesti yleiset laadulliset ja muutosvaikutukset, matkailuyritysten perustamisvaikutukset ja hankkeen tavoitteiden parempi saavuttaminen sekä vähäiset aikaistavat ja työpaikkavaikutukset ja vähäinen toimenpiteiden tukiriippuvuus. Pohjois-Karjalaa profiloivat tuen yleisesti monipuoliset vaikutukset ja erityisesti suhteellisesti yleiset aikaistavat, työpaikka- ja yritysten kasvuvaikutukset. Pohjois-Savoa profiloivat suhteellisesti yleiset mahdollistavat vaikutukset eli toimenpiteiden tukiriippuvuus ja muutosvaikutusten puuttuminen sekä vähäiset laadulliset vaikutukset ja heikompi hankkeen tavoitteiden saavuttaminen. Etelä-Savon yritystukihankkeiden vaikutusprofiilia voisi luonnehtia sanoilla ”muutosta ja matkailua”, Pohjois-Karjalan hankkeita sanoilla ”monipuolisuutta ja kasvua” ja Pohjois-Savon hankkeita sanoilla ”tuen tarvetta”.

Maataloustukien vaikuttavuuteen vaikuttavat tukiehtojen ohella monet paikalliset ja tilakohtaiset tekijät. Etelä-Savoa profiloivat suhteellisesti yleiset mahdollistavat (muutosten tukiriippuvuus) ja laadulliset vaikutukset sekä suhteellisesti vähäiset säilyttävät ja aikaistavat vaikutukset; myös ympäristötukien vaikuttavuus oli hieman muita alueita alhaisempi. Pohjois-Karjalaa profiloivat suhteellisesti yleiset säilyttävät vaikutukset, tukien muutosvaikutusten puuttuminen sekä ympäristötukien ja eläinten hyvinvointituen monipuoliset vaikutukset. Pohjois-Savoa profiloivat suhteellisesti yleinen muutosvaikutusten puuttuminen, aikaistavat vaikutukset ja luomu-tuotannon tuen monipuoliset vaikutukset sekä suhteellisesti vähäiset mahdollistavat (tukiriippuvuus) ja laadulliset vaikutukset sekä eläinten hyvinvointituen vaikutukset. Tukien vaikutuksessa näkyy varsin selvä elinkaarivaikutus, kun kussakin maakunnassa uudemmissa asioissa syntyy laajoja vaikutuksia ja pitkälle edenneissä asioissa vähäisempiä vaikutuksia (esim. luomu Pohjois-Savossa vs. ympäristötuet Etelä-Savossa). Etelä-Savon maataloustukien vaikutusprofiilia voisi luonnehtia sanoilla ”tuen turvin eri lailla”, Pohjois-Karjalan profiilia sanoilla ”muutosta ja kestävyyttä” ja Pohjois-Savon profiilia sanoilla ”tutulla tiellä”.

Hanke-, yritys- ja maataloustuet ovat keskenään hyvin erilaisia ja niiden vertailtavuus on siinä mielessä ongelmallista. Monessa tukimuodossa Etelä-Savo näyttäytyy kuitenkin kokonaistasolla alueena, jossa ohjelman tuilla oli vaikutuksia toimenpiteiden toteuttamisen laajuuteen

tai laadulliseen sisältöön. Ympäristö-, maaseutu- ja osallisuusvaikutukset ovat monipuolisesti esillä Pohjois-Karjalassa. Tuttu liiketoiminta on keskeisessä asemassa Pohjois-Savon tukien vaikutusprofiileissa. Lisäksi Pohjois-Savossa ajatellaan mahdollisesti rahasta eri tavalla kuin muissa maakunnissa, koska tukiriippuvuus ja tuen muutosvaikutusten puuttuminen ovat siellä korostetummassa asemassa. Samansuuruisella tuella voi olla erilainen merkitys esimerkiksi sen vuoksi, että pääomien määrä, tulotaso ja vaikkapa pellon vakuusarvot ovat erilaisia eri alueilla ja suurempi niukkuus voi lisätä tuen koettua ja tosiasiallista merkitystä.

Taulukko 102. Kooste ohjelman tukilajien vaikutusprofiileista.

Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo
Runsaammin tai yleisemmin	**Runsaammin tai yleisemmin**	**Runsaammin tai yleisemmin**
Hanketuet: - Säilyttävä vaikutus - Hankkeet tavoitteiden saavuttaminen - Hankkeiden työllistävä vaikutus (ind) - Hankkeiden työpaikkavaikutukset (ind) - Hankkeiden ympäristötoimet (ind)	Hanketuet: - Laadullinen vaikutus - Aikaistava vaikutus - Hankkeiden liikevaihtovaikutus (kys) - Hankkeen osallistava vaikutus (ind) - Hankkeen vaikutus maaseudun palveluihin (ind)	Hanketuet: - Mahdollistava vaikutus - Hankkeiden työpaikkavaikutukset, erityisesti alkutuotannossa (kys) - Hankkeiden työllistävä vaikutus (kys) - Hankkeiden yritysperustantavaikutus (kys) - Hankkeiden yritysverkostot (ind) - Hankkeiden tuottama uutuus (ind)
Yritystuet: - Laadullinen vaikutus - Hankkeen tavoitteiden saavuttaminen - Hankkeiden liikevaihtovaikutukset (ind) - Perustamistuen matkailuvaikutukset (ind)	Yritystuet: - Aikaistava vaikutus - Hankkeiden työllistävä vaikutus (kys) - Hankkeiden työpaikkavaikutukset, erityisesti jalostuksessa ja alkutuotannossa (kys) - Hankkeiden liikevaihtovaikutukset (kys) - Investointituen matkailuvaikutukset (ind)	Yritystuet: - Mahdollistava vaikutus - Ei muutosvaikutusta - Hankkeiden työpaikkavaikutukset (ind)
Maataloustuet: - Mahdollistava vaikutus - Laadullinen vaikutus	Maataloustuet: - Säilyttävä vaikutus - Ympäristökorvauksen vaikuttavuus - Ympäristösopimusten vaikuttavuus - Eläinten hyvinvointituen vaikuttavuus	Maataloustuet: - Ei muutosvaikutusta - Aikaistava vaikutus - Luomu-tuotannon tuen vaikuttavuus
Vähemmän tai harvemmin	**Vähemmän tai harvemmin**	**Vähemmän tai harvemmin**
Hanketuet: - Laadullinen vaikutus - Hankkeiden liikevaihtovaikutus (kys) - Hankkeiden työllistävä vaikutus (kys) - Hankkeiden yritysperustantavaikutus (kys) - Hankkeiden työpaikkavaikutukset (kys) - Hankkeiden yritysverkostot (ind) - Hankkeiden tuottama uutuus (ind)	Hanketuet: - Mahdollistava vaikutus - Hankkeiden yritysperustantavaikutus (kys)	Hanketuet: - Aikaistava vaikutus - Säilyttävä vaikutus - Hankkeen tavoitteiden saavuttaminen - Hankkeiden työpaikkavaikutukset (ind) - Hankkeiden osallistava vaikutus (ind) - Hankkeiden ympäristötoimet (ind)
Yritystuet: - Mahdollistava vaikutus - Ei muutosvaikutusta - Aikaistava vaikutus - Hankkeiden liikevaihtovaikutus (kys) - Hankkeiden työllistävä vaikutus (kys) - Hankkeiden työpaikkavaikutukset (kys)	Yritystuet: ..	Yritystuet: - Laadullinen vaikutus - Hankkeen tavoitteiden saavuttaminen
Maataloustuet: - Säilyttävä vaikutus - Aikaistava vaikutus - Ympäristötukien vaikuttavuus	Maataloustuet: - Ei muutosvaikutusta	Maataloustuet: - Mahdollistava vaikutus - Laadullinen vaikutus - Eläinten hyvinvointituen vaikuttavuus

Hanke- ja yritystukien määrällisten vaikutusten osalta kys = kyselyt, ind = indikaattoriaineistot. Kyselytiedot kuvaavat tuen odotettua vaikutusta, indikaattoritiedot toistaiseksi maksetun tuen tuottamaa vaikutusta, joka koskee vain osaa hankkeista.

Laajempi toimeenpanijoiden ja sidosryhmien joukko (benchmarking-tilaisuus) piti **koko ohjelmatyön vaikuttavuutta** erityisenä onnistumisena (kultamunana) yleisimmin Etelä-Savossa ja suurimpana haasteena (murheenkryyninä) Pohjois-Karjalassa; molemmissa erot maakuntien välillä olivat melko pieniä. Etelä-Savossa vaikuttavuuden kultamunina korostuivat muihin alueisiin verrattuna matkailualan kehitys sekä laajakaista ja sähköiset palvelut; murheenkryyneistä mikään ei ollut Etelä-Savolle erityinen. Pohjois-Karjalaa profiloivat kultamunina yritystuen kysyntä ja yritystoiminnan kehitys ja murheenkryyninä erityisesti maatilojen kannattavuus ja jatkuvuus. Pohjois-Savon erityiset vaikuttavuuden kultamunat olivat elintarvikealan ja maidontuotannon kehitys; muita yleisemmistä murheenkryyneistä mikään ei ollut kovin erityinen (mm. laajakaista). Koko Itä-Suomen laajuisia, maakuntiin nähden erityisiä vaikuttavuuden kultamunia tai murheenkryynejä oli niukasti.

Arviot **maaseudun kehittämistoiminnan ja sitä toteuttavan kehittämisjärjestelmän vaikutuksista** perustuvat keskeisen toimijajoukon eli muun muassa hallinnon, kehittäjien, neuvojien, yrittäjien ja etujärjestöjen näkemyksiin (työpajat). Silmiinpistävää tuloksissa on se, että jokaisessa maakunnassa oli jonkin asia, joka oli sisällöllisesti keskeinen onnistuminen ja suuri haaste tai epäonnistuminen (taulukko 103). Etelä-Savossa tämä koski toimijoita ja toimijuutta, Pohjois-Karjalassa ympäristön tilaa sekä infrastruktuuria ja Pohjois-Savossa yritystoiminnan kehitystä. Tulokset kertovat todellisuuden tilan ohella osaltaan myös kehittämisjärjestelmän virittymisestä, orientaatiosta ja maailmanmallista eli siitä, mihin kiinnitetään erityistä huomiota. Tältä osin tulokset ovat samansuuntaisia kuin kehittämisrahoituksen kohdentumisessa ja vaikuttavuudessa. Etelä-Savossa on kyvykkäitä toimijoita, mutta toisaalta yritys- ja kehittäjäverkoston kriittinen massa ei välttämättä ole yhtä vahva kuin muissa maakunnissa. Pohjois-Karjalassa on saavutettu isoja edistysaskeleitä ympäristön tilassa ja siihen liittyvissä käytänteissä ja toimintamalleissa, mikä on nostanut vahvemmin esille myös ympäristön tilaan liittyvät puutteet. Infrastruktuuriin on panostettu (tietoverkko), mutta siinä on myös suuria puutteita (tieverkko), eikä laajakaistakaan ole panostuksista huolimatta läheskään kaikkien maaseudun asukkaiden saatavilla. Pohjois-Savossa bisnesajattelu, yritystoiminnan ja maatalouden kehitys on monelta osin myönteistä, mutta samalla erikoistunutta ja jossakin määrin yksipuolista.

Myös kehittämisjärjestelmän tasolla esiintyy samanlaista kahtiajakoa. Infrastruktuuri on Etelä-Savossa sekä onnistuminen että haaste – samoin verkostot Pohjois-Savossa. Pohjois-Karjalassa politiikan koordinaatio on vahvuus ja lähellä sitä oleva suuntaaminen heikkous. Etelä-Savossa on panostettu paljon maaseudun fyysisen infrastruktuurin parantamiseen hyvin tuloksin, mutta sekä tässä aineellisessa että tiedollisessa infrastruktuurissa on edelleen haasteita, joista läheskään kaikkiin ei voida ohjelman keinoin tarttua (esim. puuttuva yliopisto). Pohjois-Karjala on osallistanut toimijoita eri tahoilta ja tasoilta laajasti maaseutusuunnitelman laadinnasta alkaen ja kehittämiskoneisto toimii hyvin, mutta sen kääntöpuolena suuntaaminen, kohdentaminen ja poisvalinta käy hankalammaksi. Pohjois-Savon maaseudun

kehittämistyössä on vahvasti institutionalisoitunut toimijaverkko, joka samalla voi tehdä verkostoista yksipuolisia, kapeita ja osin suljettuja. Näillä erilaisilla asetelmilla ei ole suoraa syy-seurausyhteyttä kehittämistoiminnan tuloksellisuuteen, koska sen tavoitteet ja tuloksellisiksi valikoituneet toimintatavat voivat poiketa toisistaan alueiden välillä.

Näiden ”kaksiteräisten miekkojen” ohella maakunnilla on yhteisiä ja erityisiä onnistumisia ja epäonnistumisia, vahvuuksia ja heikkouksia. Etelä-Savossa koetaan yritystoiminnan kehitys onnistumisena, mitä se muiden aineistojen valossa onkin muun muassa matkailuun, puutarhatalouteen, infrastruktuuriin, lähiruokaan ja ympäristöön liittyvässä kehittämistoiminnassa. Kehittämisjärjestelmän tasolla kyvykkyys ja osaaminen, kysynnän erittely ja markkinaehtoisuus sekä infrastruktuuri koetaankin järjestelmätason onnistumisina ja vahvuuksina. Vaikka tuensaajat olivat Etelä-Savossa erityisen tyytyväisiä tukien toimeenpanoon, politiikan ja hallinnon toiminta ja koordinaatio koetaan alueella heikkoutena. Etelä-Savon aluetalouden rakenteelliset ongelmat ovat muita maakuntia selvästi suurempia, minkä vuoksi yhteisen ja selvän suunnan löytäminen on haasteellista nykyisellä kehittämiskonseptilla ja organisoitumismallilla; sekä koettujen onnistumisten että haasteiden taustalla olivatkin muita maakuntia yleisemmin sosiokulttuuriset tekijät (esim. arvot, asenteet, uskomukset, normit, tavat, perinteet, väestötekijät).

Pohjois-Karjalassa maaseudun palvelurakenne sekä toimijat ja toimijuus koetaan sisällöllisinä onnistumisina maaseudun kehittämistyössä. Tämä on ilmeistä myös muiden havaintojen perusteella, sillä osallistaminen ja maaseudun peruspalveluiden parantaminen ovat olleet keskeisessä asemassa sekä resurssien kohdentamisessa ja että niiden vaikuttavuudessa. Kehittämistyön instituutiot ovat kunnossa, vaikka osaaminen ja voimavarat koetaankin jossain määrin riittämättömiksi.

Pohjois-Savossa politiikka ja hallinto toimivat hyvin selkeiden painopistealueiden puitteissa, kun kehittämisen suunta on selvä (suuntaaminen) ja vuorovaikutus painopisteiden ydintoimijoiden kanssa on aktiivista ja vastuuttavaa (refleksiivisyys). Perinteisiin ja pitkäaikaisiin painopisteisiin keskittyminen ja toimijaverkon vakiintuminen alentaa kääntöpuolena herkkyyttä kysynnän muutoksille sekä niihin liittyviin rakenteellisiin ja ennakoiviin muutoksiin. Instituutiot voivat olla vahvoja ja erikoistuneita, mutta jossain määrin yksipuolisia ja kapea-alaisia.

Etelä-Savon maaseudun kehittämistoiminnan ja kehittämisjärjestelmän yleistä profiilia voisi luonnehtia sanoilla ”toimijuutta ja puitteita toiminnalle”, Pohjois-Karjalan profiilia sanoilla ”kone kunnossa, monipuolisuus kunniassa” ja Pohjois-Savon profiilia sanoilla ”tulosta tutuilla pelimerkeillä”. Profiili kertoo huomion suuntaamisesta, kehittämisorientaatiosta, maailmanmallista sekä koetuista vahvuuksista ja heikkouksista.

Taulukko 103. Kooste maaseudun kehittämistoiminnan ja kehittämisjärjestelmän onnistumisprofiileista.

Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo
Onnistumisia Sisällöt: - Toimijat ja toimijuus - Yritystoiminnan kehitys Järjestelmä: - Kyvykkyys - Kysynnän erittely ja ennakointi - Infrastruktuuri	**Onnistumisia** Sisällöt: - Ympäristön tila - Infrastruktuuri - Maaseudun palvelurakenne - Toimijat ja toimijuus Järjestelmä: - Instituutiot - Politiikan koordinaatio	**Onnistumisia** Sisällöt: - Yritystoiminnan kehitys - Politiikan ja hallinnon toiminta Järjestelmä: - Verkostot - Suuntaaminen - Refleksiivisyys
Haasteita Sisällöt: - Toimijat ja toimijuus - Politiikka ja hallinto Järjestelmä: - Politiikan koordinaatio - Infrastruktuuri - Refleksiivisyys	**Haasteita** Sisällöt: - Ympäristön tila - Infrastruktuuri Järjestelmä: - Kyvykkyys - Suuntaaminen	**Haasteita** Sisällöt: - Yritystoiminnan kehitys - Maaseudun palvelurakenne Järjestelmä: - Instituutiot - Verkostot - Kysynnän erittely ja ennakointi

4.3. Alueellisten erityispiirteiden huomiointi ja hyödyntäminen

Kaikkien maakuntien **maaseutusuunnitelmia valmisteltiin** osallistamalla työhön hallintoa ja keskeisiä sidosryhmiä. Vaikka kaikki maakunnat toimeenpanevat valtakunnallisen ohjelman toimenpiteitä, maaseutusuunnitelmista on tullut tämän ansiosta alueidensa näköisiä: kullakin alueella on omat painopisteensä ja oma toimintatapansa. Koska ohjelman vaikuttavuus perustuu pohjimmiltaan tuen kysyntään ja sen mahdollistaman tai ohjaaman `(maatalous) toiminnan toteutumiseen, valmistelutyön suurin merkitys on kuitenkin osallistamisessa. Osallistaminen oli kaikissa maakunnissa melko laajaa, mutta aikaisimmin ja mittavimmalla panostuksella oli liikkeellä Pohjois-Karjala, jossa laaja osallistuminen näkyy osaltaan ohjelman toteutuksen tuloksissa.

Kaikkien alueiden asettamilla **alueellisia erityispiirteitä** heijastavilla strategisilla painopisteillä on ilmentymiä ohjelman toteutumisessa. Kaikkien painopisteiden toteutumista ei kuitenkaan voida seurata tarjolla olevan tiedon perusteella (ks. suositukset ennakointi- ja seurantajärjestelmästä kohdassa 4.4). Taulukossa 104 on esitetty kokonaisarvio painopisteiden toteutumisesta.

Taulukko 104. Arvio alueiden strategisten painopisteiden toteutumisesta.

Alue ja strateginen painopiste	Toteutuminen
Etelä-Savo	
1. Maaseudun elinkeinot	
a) Yritysten kilpailukyky	Tyydyttävä.
b) Luonnonvarojen hyödyntäminen	Hyvä.
c) Luomu ja paikallisuus	Erittäin hyvä.
2. Ihmisten hyvinvointi	
a) Nuorten työllistyminen ja laadukas arki	Hyvä.
b) Kylien vireys	Hyvä.
c) Vaikutusmahdollisuudet	Erittäin hyvä.
3. Elinvoimaisuutta edistävät rakenteet	
a) Infrastruktuuri	Erittäin hyvä.
b) Asiakaslähtöiset palvelut	Hyvä.
c) Ympäristön tila	Erittäin hyvä.
Pohjois-Karjala	
1. Luonnonvarojen kestävä ja älykäs hyödyntäminen	Erittäin hyvä.
2. Kilpailukykyiset ja uusiutuvat maaseutuyritykset ja maatilat	Hyvä.
3. Yhteisöllisyyden vahvistaminen, yhteistyön syventäminen ja sosiaalisen osallisuuden lisääminen	Erittäin hyvä.
4. Osaamisen vahvistaminen ja uusiutumisen edistäminen	Erittäin hyvä.
5. Asuin-, työ- ja vapaa-ajan ympäristöjen ylläpitäminen ja kehittäminen	Erittäin hyvä.
Pohjois-Savo	
1. Perusmaatalous (maidontuotanto ja naudanlihantuotanto)	Erittäin hyvä.
2. Erikoismaatalous (marjat, vihannekset, yrtit, erikoiskasvit ja luonnontuotteet)	Hyvä.
3. Elintarvikejalostus	Erittäin hyvä.
4. Metsäketju (puuntuotanto, bioenergia ja metsien tarjoamat ympäristöpalvelut)	Tyydyttävä.
5. Monipuolinen maaseutuyrittäjyys (maaseudun keskeiset toimialat)	Tyydyttävä.
6. Kestävä maaseudun aluerakenne	Hyvä.

Arviointiasteikko: Heikko, välttävä, tyydyttävä, hyvä, erittäin hyvä.

Suunnitelmilla on ollut ja ei ole ollut **ohjausvaikutusta**. Kaikissa maakunnissa on hyvää kehitystä useilla suunnitelmien painopistealoilla. Valtaosa tuesta on kohdentunut aloille ja kohteisiin, joissa on tapahtunut myönteistä kehitystä jo pitkän aikaa. Selkeintä tämä on Etelä-Savossa (matkailu ja ympäristö) ja Pohjois-Savossa (nautakarjatalous ja elintarvikejalostus). Tässä suhteessa Pohjois-Karjala on erikoinen poikkeus, joka on saavuttanut hyviä tuloksia varsin laaja-alaisella toiminnalla. Koska tuen kysyntä ja osallistuminen perustuvat monenlaisiin taloudellisiin, ympäristöllisiin ja sosiokulttuurisiin tekijöihin, kehityspolut eivät ole kovin helposti muutettavissa, vaikka sellaista tavoiteltaisiinkin; ohjelma on nähtävä tarjouksena toimijoille. Esimerkiksi Etelä-Savon suuret aluerakenteen ja toimijakentän haasteet näkyvät siinä, että sosiaali- ja terveysalalle ei ole kohdistunut yritystukea juuri lainkaan – toisaalta alueelle on syntymässä liiketoimintaklusteri matkailun, kaupan ja lähiruuan muodostaman kokonaisuuden puitteisiin (taulukko 105). Kokonaisuutena rahoituskehykseen sisältyvää hanke- ja yritystukea on perusteltua kohdentaa ohjelmakauden puitteissa ensisijaisesti sinne, missä on olemassa kysyntää, vaikka odotetut kohdentamisosuudet eivät toteutuisikaan.

Ohjelmakauden loppuvaiheessa voidaan kuitenkin kohdentaa tavoitteellisesti tukea myös sellaisiin hankkeisiin, joilla pyritään vaikuttamaan seuraavan ohjelmakauden kysyntään ja toimintamalleihin, mikäli niihin halutaan muutosta (ks. suositukset luku 4.4.).

Maaseutusuunnitelman **laajuus** ja varojen **kohdentaminen** on siten moniulotteinen kysymys. Pohjois-Savon suunnitelma ja sen toimeenpano on selvästi eniten kohdennettu ja Pohjois-Karjalan vähiten kohdennettu, mikä ilmeni työpajoissa myös koko maaseudun kehittämisjärjestelmän ”suuntaamisominaisuuden” erilaisessa vahvuudessa. Vahva suuntaaminen tarjoaa harvoille paljon ja vähäinen suuntaaminen monelle vähän. Molemmilla strategioilla voidaan saavuttaa hyviä tuloksia eli suuntaamisen vahvuutta täytyy tarkastella osana kehittämistavoitteiden asettamista. Kokonaisuutena ”verkostot töihin laittanut” ja lavealla rintamalla toiminut Pohjois-Karjala on onnistunut tuloksellisesti parhaiten, mutta tulosta selittää myös pitkäaikainen toimijoiden osallistaminen ja panostus laajan toimijaverkon rakentamiseen.

Taulukko 105. Paikallinen vaikutus työpaikkakehityksessä vuosina 2007-2015 suhteessa hanke- ja yritystuen laadullisesti arvioituun kohdentumiseen vuosina 2015-2017.

	Etelä-Savo			Pohjois-Karjala			Pohjois-Savo		
Toimiala	**Paik.vaik.**	**Hanketuet**	**Yritystuet**	**Paik.vaik.**	**Hanketuet**	**Yritystuet**	**Paik.vaik.**	**Hanketuet**	**Yritystuet**
Maatalous, metsätalous ja kalatalous	–	+++	+	–	++	++	+	++	+
Kaivostoiminta ja louhinta	–––	..	..	+++	..	+	–––	..	..
Teollisuus	–	+	+	+	+	+++	–	+	++
Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto	+	+	+	++	+	++	––	+	+
Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto yms.	+	+	+	+	+	++	–	+	+
Rakentaminen	––	++	++	–	++	+++	–	+	+
Tukku- ja vähittäiskauppa	–	++	+++	+	+	++	+	+	+
Kuljetus ja varastointi	–	+	..	–	+	+	+	+	..
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	––	++	+++	–	++	++	+	+	+
Informaatio ja viestintä	––	++	++	+	++	++	–	+	+
Rahoitus- ja vakuutustoiminta	––	..	..	––	..	..	–	..	..
Kiinteistöalan toiminta	–	+	+	+	+	++	––	+	+
Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta	––	++	+	––	+	+++	–	+	++
Hallinto- ja tukipalvelutoiminta	––	+	+	–	+	++	+	+	+
Julkinen hallinto, maanpuolustus yms.	–	+	+	+	++	+	–	+	+
Koulutus	––	++	+	–	++	+	–	++	+
Terveys- ja sosiaalipalvelut	–	+	(+)	+	+	+++	–	++	++
Taiteet, viihde ja virkistys	–––	++	+	–	++	+	+	+	(+)
Muu palvelutoiminta	––	+	+	––	++	++	–	+	+
Muu	––	..	..	++	..	..	++	..	..

Paikallinen vaikutus kuvaa paikallisen vaikutuksen suhteellista osuutta vuoden 2007 työpaikoista jaksolla 2007-2015.

4.4. Suositukset

Muutostarpeita täytyy suhteuttaa siihen, mihin maaseutuohjelman toimenpiteillä ja toimeenpanolla on mahdollista vaikuttaa alueiden omin toimin. Kuviossa 40 on tehty synteesi eri aineistojen (kyselyt, rekisteriaineistot, työpajat, haastattelut, benchmarking-tilaisuus, arvioitsijoiden havainnot) havainnoista toimintaympäristön, toimeenpanon ja vaikuttavuuden osalta suhteuttamalla keskeisiä arvioinnissa esille nousseita asioita kahdelle ulottuvuudelle: tarve muuttaa ja mahdollisuus vaikuttaa. *Toimintaympäristössä* on tunnistettavissa lukuisa määrä asiantiloja, joiden muuttaminen edistäisi merkittävästi maaseutusuunnitelmien tavoitteiden

saavuttamista: yritysten kasvu ja riskinotto, maatalouden tila ja sen (heikko) asema elintarvikejärjestelmässä, keskittämisestä ja alueiden välisestä kilpailusta aiheutuva aluerakenteen muutos, maaseudun infrastruktuurin tila (heikot tiet, laajoilla alueilla myös puuttuva laajakaista, oppilaitosverkko), väestörakenne, toimijoiden paikoin vähäinen määrä jne. Ohjelmalla ja alueellisella ohjelmatyöllä on osaan näistä ohut välillinen tarttumapinta ja osaan hyvin heikko ja välillinen vaikutus. Maakuntien välillä on vähäisiä eroja lähinnä muutostarpeen suuruudessa.

Toimeenpanon osalta tilanne on toinen: alueilla on runsaasti päätösvaltaa ja laaja tarttumapinta erityisesti yritys- ja hanketukien osalta. Asioita, joissa on merkittäviä muutostarpeita tai mahdollisuuksia parantaa toimintatapoja ja samalla suuri mahdollisuus vaikuttaa asiaan ovat erityisesti yhteistyön systemaattinen kehittäminen sekä seuranta ja ennakointi. Vastaavasti asioita, joissa on suuri muutostarve mutta vähäinen vaikutusmahdollisuus alueella, ovat muun maussa Hyrrä-järjestelmän toimivuus (jollakin tolalla ohjelmakauden puolivälissä!), ohjelmakausien vaihteiden toistuvasti aiheuttamat katkot kehittämistyössä (heikentää kumulatiivista ja jatkuvaa toimintaa) sekä toimintaa ohjaavien säädösten heikkoudet. Näiden välimaastossa on monenlaisia toimeenpanoon liittyviä haasteita ja kehittämiskohteita: viestintä, hyvien käytäntöjen jakaminen, lokeroituminen ja kapea-alaisuus, tulkintojen vaihtelevuus, rahoittajien välinen yhteistyö, joustavuus ja asiakaslähtöisyys, päätöksenteon nopeus, hanketoiminnan haasteet sekä hallinnollinen taakka ja yksinkertaistamisen tarve. Maakuntien välillä on jossakin määrin eroja muutostarpeen suuruudessa.

Vaikuttavuudessa muutostarvetta ja vaikutusmahdollisuuksia sisältäviä asioita ovat muun muassa yhteisöllisyys, osallisuus ja vaikutusmahdollisuus sekä yleisesti vahvuuksien vajavainen hyödyntäminen. Seuraavalla ”kehällä” ovat laajemmin esille tulleista asioista matkailubrändi, luomu, ympäristön tila, yritystuen kysyntä ja yritysten kehittäminen sekä maatilojen kannattavuus ja jatkuvuus. Työpaikkakehityksessä on merkittävää ja alueittain vaihtelevaa muutostarvetta, mutta ohjelman odotettavissa olevat työpaikkojen lisäämisvaikutukset ovat mieluummin sadoissa kuin tuhansissa; työpaikkoja säilyttävä vaikutus toiminnan jatkuvuuden turvaamisen kautta on suuruudeltaan toki tätä suurempi. Ohjelmalla on tarttumapinta maaseudun palveluiden ja laajakaistan kattavuuteen, mutta se on kokonaisvaikutukseltaan rajallinen.

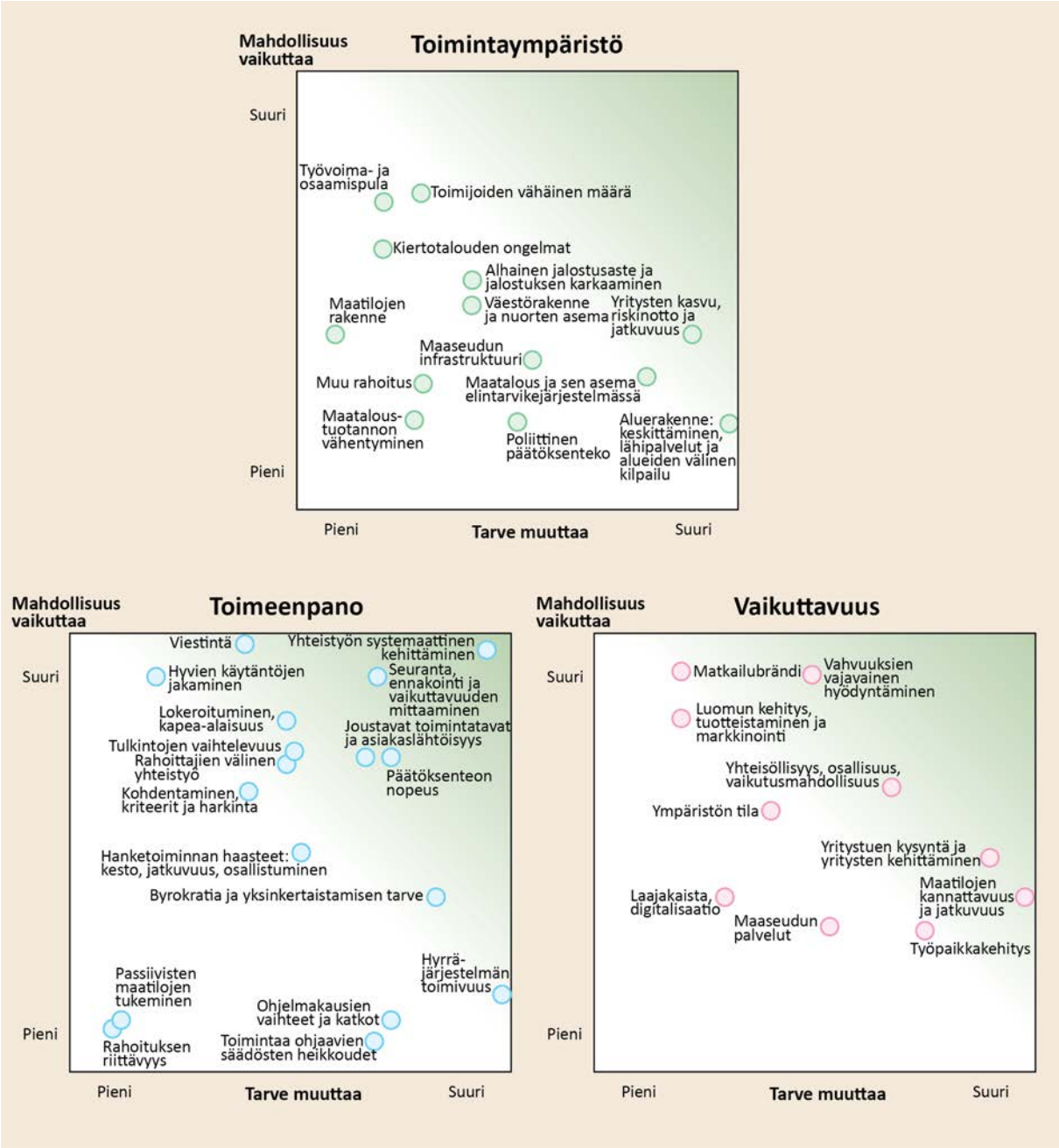

Kuvio 40. Tarve muuttaa ja mahdollisuus vaikuttaa: muutostarpeiden ja muutosmahdollisuuksien arviointia.

Kuviossa 41 ovat arvioinnin keskeiset **suositukset** kunkin maakunnan, koko Itä-Suomen sekä valtakunnan tasolla huomiota ja muutoksia kaipaavista asioista sekä kuluvalle että tulevalle ohjelmakaudelle. Suosituksia on aiempien havaintojen lisäksi taustoitettu keskeisiksi ennakoiduilla muutoksilla seuraavan ohjelmakauden toimintaympäristössä.

Lähitulevaisuudessa *moniulotteinen kestävä kehitys* saa todennäköisesti entistä suuremman painoarvon kaikessa taloudellisessa ja yhteiskunnallisessa toiminnassa. Erillisistä taloudellisen kannattavuuden, ympäristöllisen kestävyyden, yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja osallisuuden sekä kulttuuristen erityispiirteiden huomioimisen sijasta siirrytään entistä

laajemmin toimintatapoihin, jotka edistävät useita näistä yhtä aikaa. Elintarvikejärjestelmä on tämän vuoksi suuren rakenteellisen muutospaineen alaisena ja voi jakautua nykyistä selvemmin kahtia hintavetoiseen sekä asiakas- ja vuorovaikutusvetoiseen osaan.

Pitkälle viedyn eriytymis- ja erikoistumiskehityksen ympäristölliset (mm. kuormituksen kohdentuminen), sosiaaliset (mm. vallan- ja tuotonjako) ja osin myös taloudelliset haitat (mm. riskit) alkavat käydä yhä ilmeisemmiksi, minkä vuoksi systeemiajattelu, eri osatekijöiden *(uudelleen)yhdistäminen* ja kokonaisvaltaisempi suunnittelu valtaavat alaa. Tämän kehityksen ilmentymiä ovat jo nyt muun muassa kiertotalous, erilaiset lähi-ilmiöt (ruoka, energia, demokratia, yhteisö) ja sosiaalinen media. Tällainen kehitys avaa osalle maatiloista ja maaseudun yrityksistä uusia markkinoita, mutta vaatii myös toimintatapojen muutoksia ja uudelleenorganisoitumista.

EU:n yhteinen maatalouspolitiikka (CAP) muuttuu hitaasti kohti ilmastopolitiikkaa ja paikallistumista, mikä lisää kansallisia painotusmahdollisuuksia mutta samalla todentamisen taakkaa. Euroopan komissio on tavoitellut politiikan yksinkertaistamista vuodesta 1973 alkaen ja myöntänyt sen toistuvasti epäonnistuneen vuodesta 1995 alkaen, joten tulos jää nähtäväksi (Kuhmonen 2018).

Sosiaali- ja terveyspalveluiden siirto kunnilta maakunnille karsii toteutuessaan kunnilta tehtäviä ja resursseja ja muuttaa merkittävästi niiden perusluonnetta ja roolia. *Kunnat* muuttuvat palveluntuotanto-organisaatioista yhteisövetureiksi ja verkostotoimijoiksi – muutos on voimakkain pienissä maaseutukunnissa. Kunnat tarvitsevat tukea tässä muuntautumisprosessissa ja voivat samalla liittyä maaseudun kehittäjäverkostoon aiempaa aktiivisempina toimijoina, kun kuntalaisten osallisuus ja hyvinvointi saavat lisää painoarvoa rakennemuutoksen ja osin myös uuden kuntalain vuoksi.

Yhteiskunnan toimintojen suunnittelussa ja sijoittelussa valtavirtana on jo jonkin aikaa ollut poliittisista voimasuhteista riippumatta suuruuden ekonomiaan ja kasautumiseen uskominen, minkä myötä tiettyjen toimintojen *keskittäminen* tullee jatkumaan myös tulevaisuudessa. Tällaisella kehityksellä on kielteisiä vaikutuksia moniulotteisen kestävän kehityksen toteutumisen näkökulmasta. Alueiden on joka tapauksessa hyvä tunnistaa roolinsa myös tässä kehityskuvassa sekä edunvalvonnan että yhteisten, uusien toimintamallien kehittämistarpeen osalta, koska molemmille on tarvetta.

Kansallisessa maaseudun kehittämisohjelmassa määriteltyjen toimenpiteiden toteutus alueellisten suunnitelmien, painotusten, linjausten ja toimijoiden kautta jatkuu mahdollisesti myös tulevalla ohjelmakaudella. Ohjelmaa toimeenpanevilla tahoilla, sidosryhmillä ja ohjelmasta tukea saavilla kohderyhmillä on erilaisia tarpeita, jotka tulisi sovittaa yhteiseen kehykseen. Ohjelman toteutus tarjoaa parhaimmillaan maaseudun toimijoille osallisuutta,

yhteisöllisyyttä ja uusia palveluita ja maaseudun yrittäjille klustereiden voimaa ja verkostojen tukea. Onko esimerkiksi uudella maaseudun yrittäjäkandidaatilla tiedossa *tunnistettavissa oleva* tuotannollis-kaupallinen klusteri tai verkosto, jonka jäseneksi hän voi päästä? Millainen yhteistyö ja työnjako vahvistaa Itä-Suomen ja sen maakuntien maaseutua annetuilla ”pelimerkeillä”, jotka rakentuvat hanke-, yritys- ja maataloustuesta sekä teknisestä tuesta hallinnolle? Koska kysymys on heterogeenisten verkostojen ja toimijoiden kannustamisesta ja ohjaamisesta, **tulevaisuuskuvilla ja visioilla** on hyvä mahdollisuus yhdensuuntaistaa toimintaa, vahvistaa klustereita ja verkostoja. Tätä tavoitteiden, tahtotilan ja yhteistyön selkeämpää suuntaa kaivattiin useissa haastatteluissa. Pohjois-Karjalan Tulevaisuusriihi-hanke vuosina 2010-2012 on hyvä malli ja suunta tällaiselle toiminnalle. Uutta ohjelmakautta koskeva tulevaisuustyö on hyvä aloittaa heti myös hallinnollista suunnittelua laajempana osallistavana toimintana.

Seuraavat aluekohtaiset suositukset on tarkoitettu alueiden omana työnä tehtävän arviointikeskustelun, hallinnon sisäisen kehittämisen ja uuden ohjelmakauden suunnittelun pohja-aineistoksi. Painotukset eivät luonnollisesti tarkoita sitä, että niihin sopimattomat maaseudun aktiiviset, oma-aloitteiset toimijat tai yrittäjät tai kilpailukykyiset yritykset suljettaisiin ulos – ne koskevat pikemminkin toimintamallien kehittämistä ja yhteisen näkymän kirkastamista. Jos jotakin halutaan saavuttaa, siihen täytyy panostaa. Hallinnollisille prosesseille asetetut kansalliset muotovaatimukset pitävät huolen oikeassa karsinassa pysymisestä. Esitykset eivät myöskään tarkoita, että jotakin olisi tehty huonosti tai väärin; monet haasteet johtuvat toimintaympäristöstä tai alueen ominaispiirteistä ja instituutioista. *Pääsääntöisesti maaseudun kehittämistyö ja maaseutusuunnitelmien toimeenpano on ollut maakunnissa onnistunutta ja vaikuttavaa, kysymys on enemmänkin oppivan ohjelmatyön periaatteiden mukaisesta jatkuvasta parantamisesta.*

Etelä-Savolle suositellaan jo kuluvalla ohjelmakaudella ensinnäkin toimijaverkon vahvistamista ”kriittisten massojen” ylläpitämiseksi ja lisäämiseksi. Maakunnan toimijakenttä on paikoin ohut ja aukkoinen. Etelä-Savosta puuttuu osin Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon vahva kehitysyhtiöverkko, joillakin toimialoilla on vähäinen yrittäjäpooli maaseudulla (esimerkiksi sote) ja hanketoimijoista puuttuu esimerkiksi oma yliopisto ja sen välittömät ja välilliset vaikutukset. Osin tähän liittyy kehittämiskonseptin uudistaminen: kuntien vastuuttaminen ja aktivointi, uusien kehittämisorganisaatioiden mahdollinen perustaminen (kehitysyhtiöt tms.) ja laaja tulevaisuusorientoitunut osallistaminen jo kuluvan ohjelmakauden aikana esimerkiksi hankevarojen tuella. Matkailu on Etelä-Savossa perinteinen vahvuus, jossa on tapahtunut edelleen hyvää kehitystä. Jatkossa voisi olla mahdollista rakentaa vahvempaa klusteria, johon yhdistyisivät myös luomu, lähiruoka, luonnon monimuotoisuus ja kauppa (verkkokauppa, puodit), joissa on pohjaa ja virinnyttä kehitystoimintaa. Millainen keskinäisesti vahvemmin jäsentynyt klusteri tästä voisi syntyä?

Tulevalla ohjelmakaudella matkailu-ruoka-luonto-kauppa-klusterin kehittämistä on luonnollisesti perusteltua jatkaa osin kuluvan ohjelmakauden loppuaikana rakennetun vahvistetun toimijaverkon ja kehittämiskonseptin voimin. Etelä-Savon aluerakenteen ja aluetalouden haasteet ovat niin suuria, että maaseutuohjelman keinoilla ja resursseilla ei ole mahdollisuuksia ratkaista niitä. Tämän vuoksi alueelle on perusteltua kohdentaa lisäresursseja valtion erityistoimin ja samalla tiivistää yhteistyötä rakennerahastojen kanssa siten, että maaseutuohjelman voimavarat voidaan mahdollisimman suuressa määrin käyttää toiminnallisten muutosten edistämiseen eikä rakenneongelmien ratkaisemiseen.

Maaseudun imagotyö kaipaa lisää panostusta kaikissa maakunnissa, kaikilla tasoilla ja kaikkien osallisten toimesta. Yhteiskunnan murroskausi tarkoittaa sitä, että epävarmuus on suurta ja resurssikilpailu kovaa. Eri tahojen esittämät tulevaisuuden syntymisen ”juonet” kilpailevat keskenään ja osa tästä juonien taistosta perustuu vahvoihin mielikuviin, ideologioihin ja myös talouteen tai valtaan liittyviin etuihin. Koska Itä-Suomen maaseudulla on tarjolla monenlaisia mahdollisuuksia, alueen kaikkien toimijoiden erityisenä velvollisuutena on tehdä maaseudun imagotyötä erilaisilla alustoilla, areenoilla ja foorumeilla, jotta ei synny vääristynyttä mielikuvaa maaseudun todellisuudesta. Muuten alue menettää potentiaalisia toimijoita ja asukkaita, jotka elävät ”väärässä uskossa”. Tämä on perusteltu painopiste kaikissa maakunnissa ja Itä-Suomen yhteisenä toimintana.

Pohjois-Karjala on rakentanut ja osallistanut vahvaa toimijaverkkoa pitkäjänteisesti ja tuloksellisesti. Maataloustuotannon kehitys ja maatalouden kilpailukyky toimeentulolähteenä ovat alueen erityisiä haasteita. Koska maatalouspolitiikka on eurooppalaista ja kansallista, alueiden toimintamahdollisuudet ovat rajalliset. Ne liittyvät lähinnä tulevaisuudenuskon vahvistamiseen, osaamisen parantamiseen, hyvinvointi- ja tukipalveluiden tarjoamiseen ja verkostojen luomiseen ja vahvistamiseen. Toisaalta nimenomaan Pohjois-Karjalassa neuvonnalla on ollut tunnistettavissa oleva vaikutus maatalouselinkeinon kehitykseen. Etelä-Pohjanmaa ja lähempänä Pohjois-Savo ovat hyviä vertailukohteita monissa näissä asioissa ja uusia toimintatapoja maatalouden osalta kannattaakin luodata aktiivisesti. Pienyrityksiä koskeva kehitys on ollut alueella erityisen myönteistä sekä edellisellä että kuluvalla ohjelmakaudella ja tämän vahvuuden säilyttäminen on luonteva painopiste sekä kuluvalla että tulevalla ohjelmakaudella. Koska yritystoiminta on monipuolista, kyse on pikemminkin verkoston kuin klusterin vahvistamisesta.

Pohjois-Savossa ympäristöasiat ovat jääneet muita maakuntia vähäisemmälle huomiolle. Kysymys on ensisijaisesti laaja-alaisesta ympäristön painoarvon lisäämisestä. Pohjois-Savon ympäristöindikaattorit eivät ole kehittyneet yhtä suotuisasti kuin naapurimaakunnissa, suojavyöhykenurmia ei ole erityisen runsaasti eroosioherkillä alueilla ja ympäristönhoito on ollut hanketuissa marginaalissa. Yleisesti ottaen ympäristön tilan parantaminen ja suojelu on paikkasidonnaista toimintaa, koska kyse on toimenpiteen ja ympäristönhoitotarpeen

yhteensopivuudesta. Tämän vuoksi vaikuttavin ympäristönhoito ja esimerkiksi Itä-Suomen arvokkaiden vesistöjen suojelu tapahtuu tilakohtaisen neuvonnan, toimijoiden tietoisuuden ja osaamisen lisäämisen ja toiminnan resursoinnin kautta. Tarvittavat toimenpiteet ovat olemassa: ympäristökorvaus, ympäristösopimus, ympäristöinvestointien ja luomu-tuotannon tuki, ympäristöön liittyvän neuvonnan tuki ja ympäristöhankkeiden tuki. Tilanne on tältä osin samankaltainen koko Itä-Suomessa. Pohjois-Savon maaseudun kehittämisen toimijaverkko on vahva, kiinteä ja vakiintunut, mutta sitä voisi olla perusteltua monipuolistaa, jotta tarjolla olevat mahdollisuudet tunnistettaisiin monipuolisesti. Maakunnan elintarvikeklusteri on erittäin vahva ja kilpailukykyinen, ja sen kehittämiseen panostaminen on luonnollisesti perusteltua sekä kuluvalla että tulevalla ohjelmakaudella.

Itä-Suomen tasolla tehtävässä yhteistyössä on erityistä tarvetta erilaisten vuorovaikutusfoorumeiden ylläpitämiselle. Ne voivat tarjota tilaisuuksia vertaisoppimiselle, verkostojen syntymiselle ja olla osa sekä tulevaisuus-, imago- että viestintätyötä. Keskeistä tällaisessa toiminnassa on henkilökohtaisen vuorovaikutuksen mahdollisuus ja ”hyvän mielen” ylläpito. Foorumeiden tarvetta, toteutustapoja, sisältöjä, rytmiä ja sijaintia kannattaa lähestyä kokeilumielellä toisaalta kysynnän ja toisaalta hyödyn näkökulmasta. Koska valtakunnallisen ohjelman seurantajärjestelmä indikaattoreineen palvelee ensisijaisesti EU:n ja keskushallinnon tarpeita ja koska tietojärjestelmiin liittyy toistuvia vakavia puutteita, Itä-Suomen maakuntien on syytä perustaa oma maaseutuohjelman toimeenpanoa tukeva ennakointi- ja seurantajärjestelmä. Sitä varten riittää yhden yhteisen sopivan henkilön työpanos. Tiedot esimerkiksi myönnetyistä yritys- ja hanketuista tallennetaan omaan järjestelmään, jossa niille annetaan tarvittavia täydentäviä tietoja. Kaikilta tuetuilta hankkeilta kerätään vuosittain puhelimitse ennalta määritellyt toteumatiedot, mikä vahvistaa suoraa vuorovaikutusta. Näihin tietoihin yhdistetään monenlaista muuta tietoa esimerkiksi alueen yritys- ja maatilaneuvojilta ja tilastoista sekä vuorovaikutusfoorumeilla tuotettavaa tietoa. Kokonaisuus antaa ajantasaisen ja monipuolisen kuvan toimintaympäristöstä, toimeenpanosta ja vaikuttavuudesta eikä vaadi merkittäviä lisäresursseja organisoinnin jälkeen.

Kolmas merkittävä painopiste on Itä-Suomi -näkökulman vahvistaminen ja viestintä. Alueen maaseudulla sijaitsevat toimijat kaipaavat yhteistä selkänojaa ja edunvalvontaa, jossa merkittävä osa ohjelmatyön sidosryhmistä on joka tapauksessa mukana. Vuorovaikutusfoorumit ja oma ennakointi- ja seurantajärjestelmä tarjoavat osaltaan syötteitä ja tilaisuuksia, joiden avulla voidaan tunnistaa yhteisen vaikuttamisen, yhteistyön (esim. hankkeet) ja työnjaon paikkoja. Tämä syventää kuluvalle ohjelmakaudelle vuonna 2013 linjattua yhteistyötä. Neljänneksi, Itä-Suomella on merkittäviä jaettuja huolenaiheita (Vuoksen vesistö, nautakarjatalouden ympäristövaikutukset, maatalousluonnon monimuotoisuus), mikä onnistuisi nykyistä paremmin oman Itä-Suomen ympäristöohjelman kautta. Sen kautta alueelliset vesienhoitosuunnitelmat, erityispiirteet ja kohdentamistarpeet saataisiin koottua esimerkiksi viestinnän,

koulutuksen ja neuvonnan osalta nykyistä vaikuttavammaksi kokonaisuudeksi, kun mukana ovat viljelijä- ja rakennetuet, hanketuet ja Leader-toiminta.

Keskushallinnon ja EU:n keskinäisen selvittelyn ja suorittamisen varaan jää useita onnistuneen ohjelman toimeenpanon ja maaseudun kehittämistyön edellyttämiä asioita. Ensinnäkin tietojärjestelmien toimivuuden turvaaminen on koko toiminnan perusta, koska ilman sitä toiminta ei ole mahdollista. Toistuvat epäonnistumiset tietojärjestelmien käyttöön saamisessa ja toiminnallisuudessa ovat häpeällisiä maaseutuhallinnolle ja suuria pettymyksiä sen asiakkaille. Asiaan ei ole toistaiseksi paneuduttu riittävällä vakavuudella keskushallinnossa. Toiseksi jokaiseen ohjelmakauden vaihdokseen on liittynyt katkoksia yritys- ja hanketukien haku- ja myöntöprosessissa ja epäselvyyksiä joidenkin maataloustukien ehdoista yms. Osa viiveestä johtuu Euroopan komission hitaasta toiminnasta, mihin ainoa tapa puuttua on määräajan asettaminen käsittelyajalle komissiossa (Eurooppa-neuvoston toimesta). Ohjelmakauden vaihdokseen voidaan ja tulee varautua luonnollisesti jo kuluvalla ohjelmakaudella.

Tulevalla ohjelmakaudella oli suotavaa, että ohjelman toimenpidevalikoimaa järkeistetään. Hanketukien alatoimenpiteitä on runsaasti ja ne ovat osin sekavia ja päällekkäisiä; sama koskee osaa ympäristötuen lohkokohtaisista toimenpiteistä. Huolimatta EU-tason säädösten ja ohjeiden ylläpitämästä epäluottamuksen kulttuurista, ohjelman asiakaslähtöisyyttä ja joustavuutta ohjelmakauden aikana on mahdollista parantaa panostamalla asiakaskokemuksen arviointiin ja parantamiseen sekä nimittämällä ohjelmajohtaja, jolla on valtaa ja vastuuta kummankin em. asian kehittämisessä. Koska ohjelma tarjoaa maaseudun toimijoille vapaaehtoisia, ehdollisia tukia, asiakaskokemuksella on suora yhteys tukien hakemiseen ja siten vaikuttavuuteen. Kaikki toimenpiteet ELY-keskusten, Leader-ryhmien ja tuenhakijoiden hallinnollisen taakan vähentämiseksi ovat tarpeellisia ja panostusta kaipaavia.

Lopuksi, alueellisilla maaseutusuunnitelmilla on ollut selvä lisäarvo verrattuna siihen, että kaikki alueet toteuttaisivat suoraan vain valtakunnallista ohjelmaa. Nykyinen kaksitasoinen ohjelmarakenne on suositeltavaa säilyttää myös tulevaisuudessa. Ohjelman vaikuttavuus syntyy siitä, että kohderyhmät sitoutuvat vapaaehtoisiin toimenpiteisiin erilaisine ehtoineen. Tämän sitoutumisen ja osallistumisen edistämisessä valtakunnallinen toiminta ei ole yhtä tuloksellista kuin paikallinen toiminta. Myös ohjelman sallima hankkeiden vaihteleva mittakaava (valtakunnalliset, alueiden väliset, alueelliset, paikalliset) on perusteltua säilyttää, koska kehittämiskohteiden luonne on vaihteleva. Esimerkiksi nurmiviljelyn kehittäminen voi kattaa perustellusti puoli Suomea, mutta paikallisen ympäristö-, virkistys- tai kulttuurikohteen kunnostaminen tapahtuu yhdessä paikassa.

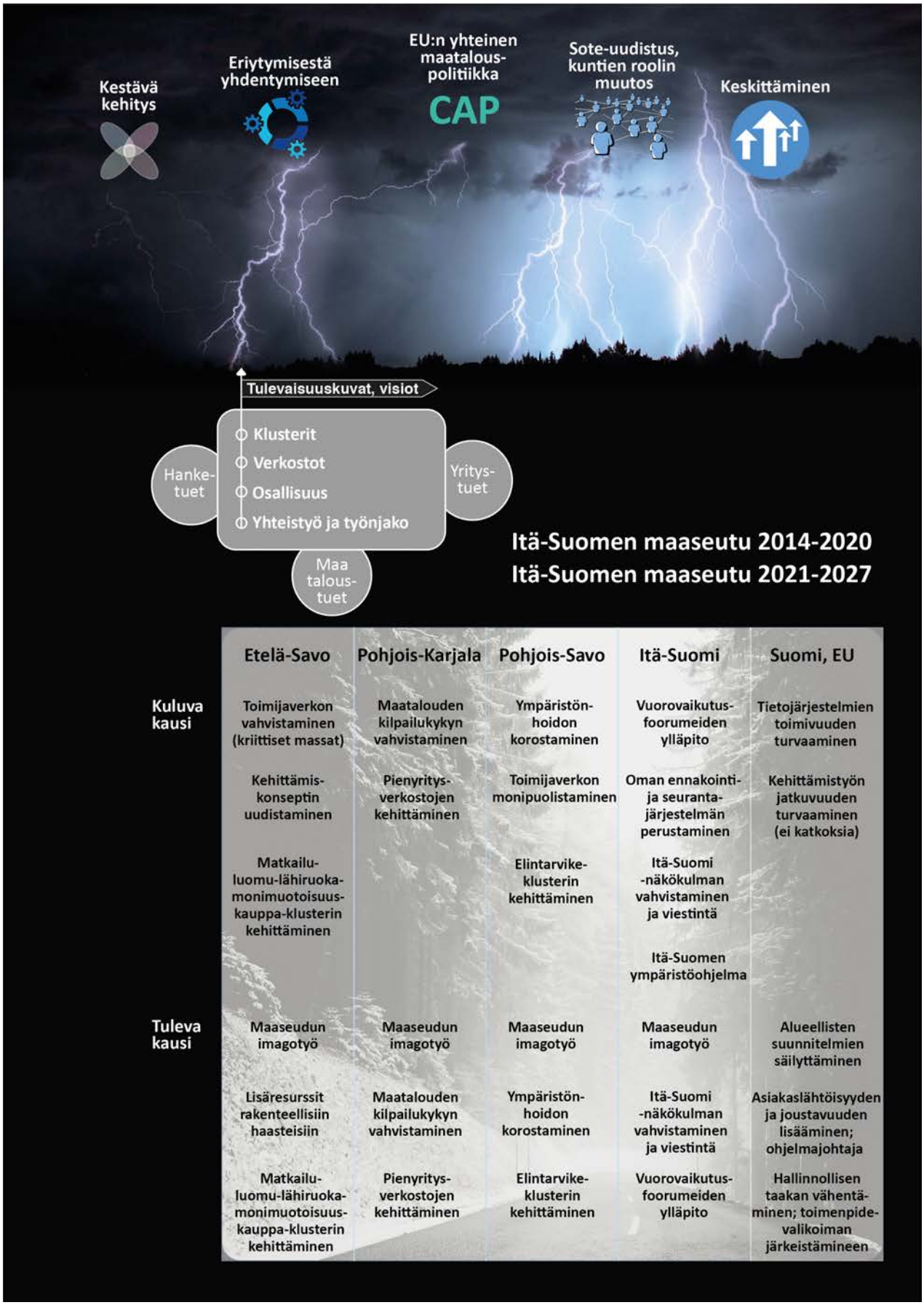

	Etelä-Savo	Pohjois-Karjala	Pohjois-Savo	Itä-Suomi	Suomi, EU
Kuluva kausi	Toimijaverkon vahvistaminen (kriittiset massat)	Maatalouden kilpailukykyn vahvistaminen	Ympäristön-hoidon korostaminen	Vuorovaikutus-foorumeiden ylläpito	Tietojärjestelmien toimivuuden turvaaminen
	Kehittämis-konseptin uudistaminen	Pienyritys-verkostojen kehittäminen	Toimijaverkon monipuolistaminen	Oman ennakointi- ja seuranta-järjestelmän perustaminen	Kehittämistyön jatkuvuuden turvaaminen (ei katkoksia)
	Matkailu-luomu-lähiruoka-monimuotoisuus-kauppa-klusterin kehittäminen		Elintarvike-klusterin kehittäminen	Itä-Suomi -näkökulman vahvistaminen ja viestintä	
				Itä-Suomen ympäristöohjelma	
Tuleva kausi	Maaseudun imagotyö	Maaseudun imagotyö	Maaseudun imagotyö	Maaseudun imagotyö	Alueellisten suunnitelmien säilyttäminen
	Lisäresurssit rakenteellisiin haasteisiin	Maatalouden kilpailukykyn vahvistaminen	Ympäristön-hoidon korostaminen	Itä-Suomi -näkökulman vahvistaminen ja viestintä	Asiakaslähtöisyyden ja joustavuuden lisääminen; ohjelmajohtaja
	Matkailu-luomu-lähiruoka-monimuotoisuus-kauppa-klusterin kehittäminen	Pienyritys-verkostojen kehittäminen	Elintarvike-klusterin kehittäminen	Vuorovaikutus-foorumeiden ylläpito	Hallinnollisen taakan vähentä-minen; toimenpide-valikoiman järkeistämineen

Kuvio 41. Suositukset.

Lähdeluettelo

Aakkula, J. ja Leppänen, J. (toim.) 2014. Maatalouden ympäristötuen vaikuttavuuden seurantatutkimus (MYTVAS 3). Loppuraportti. Maa- ja metsätalousministeriö 3/2014.

Etelä-Savon ELY-keskus 2013. Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020.

Etelä-Savon ELY-keskus 2015. Itä-Suomen yritysrahoitusstrategia; Etelä-Savon ELY-keskus, Pohjois-Karjalan ELY-keskus ja Pohjois-Savon ELY-keskus.

Heliölä, J. 2015. HNV-maatalousmaan määrän alueelliset kehitystrendit 2006-2013 sekä seurantaindikaattorin päivittäminen ohjelmakaudelle 2014-2020. Suomen ympäristökeskus.

Huttunen, M. 2016. Vedenlaadun ja ravinnekuormituksen mallinnus- ja arviointijärjestelmä VEMALA. Suomen ympäristökeskus. http://www.syke.fi/fi-FI/Tutkimus__kehittaminen/Vesi/Mallit_ja_tyokalut/Vesienhoidon_mallit/Vedenlaadun_ja_ravinnekuormituksen_mallinnus_ja_arviointijarjestelma__VEMALA

Karonen, M., Mäntykoski, A., Nylander, E. ja Lehto, K. (toim.) 2015. Vesien tila hyväksi yhdessä. Kymijoen-Suomenlahden vesienhoitoalueen vesienhoitosuunnitelma vuosiksi 2016-2021. Raportteja 132/2015. Uudenmaan, Etelä-Savon, Hämeen, Kaakkois-Suomen, Keski-Suomen ja Pohjois-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Kettunen, H., Heliölä, J., Lehtomäki, J. ja Kuussaari, M. 2014. Maatalousmaiseman rakenteen muutokset ja niiden merkitys lajiston monimuotoisuudelle. Teoksessa Aakkula, J. ja Leppänen, J. (toim.) Maatalouden ympäristötuen vaikuttavuuden seurantatutkimus (MYTVAS 3). Loppuraportti. Maa- ja metsätalousministeriö 3/2014.

Koponen, H., Mörsky, S. ja Koistinen, K. 2012. Etelä- ja Pohjois-Savon maakuntien kasvihuonekaasutaseet 2010. Raportteja 59/2012. Pohjois-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Kotanen, J., Manninen, P., Huttunen, M., Petäjä-Ronkainen, A., Haapala, A. ja Sojakka, P. 2016. Vesien tila hyväksi yhdessä. Etelä-Savon vesienhoidon toimenpideohjelma vuosiksi 2016-2021. Raportteja 4/2016. Etelä-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Kuhmonen, T. Systems view of future of wicked problems to be addressed by the Common Agricultural Policy. Land Use Policy 77 (September), 683-695.

Kuhmonen, T., Ahokas, I., Ahvenainen, M. & Pohjolainen, P. 2017. Suomen proteiinijärjestelmän polkuriippuvuus ja muutoskitka. Tutu e-julkaisuja 9/2017. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, Turku.

Kuussaari, M., Heliölä, J., Herzon, I., Tiainen, J. ja Ekroos, J. 2014. Luonnon monimuotoisuus maatalousalueilla. Teoksessa Aakkula, J. ja Leppänen, J. (toim.) Maatalouden ympäristötuen vaikuttavuuden seurantatutkimus (MYTVAS 3). Loppuraportti. Maa- ja metsätalousministeriö 3/2014.

Manninen, P. ja Kotanen, J. (toim.) 2016. Vesien tila hyväksi yhdessä. Vuoksen vesienhoitoalueen vesienhoitosuunnitelma vuosiksi 2016-2021. Raportteja 3/2016. Etelä-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Marsden, T. 2002. Rural futures: The consumption countryside and its regulation. Sociologia Ruralis 39 (4), 501-526.

MMM (Maa- ja metsätalousministeriö) 2014. Maatalouden ilmasto-ohjelma – Askeleita kohti ilmastoystävällistä ruokaa. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 8/2014.

Mononen, P., Käki, T., Ranta, P. ja Rämö, A. 2016. Pohjois-Karjalan vesienhoidon toimenpideohjelma vuosille 2016-2021. Raportteja 5/2016. Pohjois-Karjalan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Pohjois-Karjalan ELY-keskus 2014. Puhtaiden luonnonvarojen energinen maakunta. Pohjois-Karjalan maaseudun kehittämissuunnitelma vuosille 2014-2020.

Pohjois-Savon ELY-keskus 2014. Rajattomien mahdollisuuksien maaseutu 2020. Pohjois-Savon maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020.

Rannikko, P. & Salmi, P. 2018. Towards neo-productivism? – Finnish paths in the use of forest and sea. Sociologia Ruralis Towards neo-productivism58 (3), 625-643.

Tiainen, J., Seimola, T. ja Rintala J. 2014. Maatalousympäristön pesimälinnusto. Teoksessa Aakkula, J. ja Leppänen, J. (toim.) Maatalouden ympäristötuen vaikuttavuuden seurantatutkimus (MYTVAS 3). Loppuraportti. Maa- ja metsätalousministeriö 3/2014.

Weber, K. M. & Rohracher, H. 2012. Legitimizing research, technology and innovation policies for transformative change: Combining insights from innovation systems and multi-level perspective in a comprehensive 'failures' framework. Research Policy 41 (6), 1037-1047.

Wilson, G. A. 2002. From productivism to post-productivism … and back again? Exploring the (un)changed natural and mental landscapes of European agriculture. Transactions of the Institute of British Geographers 26 (1), 77-102.

Ylivainio, K., Sarvi, M., Lemola, R., Uusitalo, R. ja Turtola, E. 2015. Regional P stocks in soil and in animal manure as compared to P requirement of plants in Finland. Natural resource and bioeconomy studies 62/2015. Natural Resources Institute Finland: Helsinki.

Liitteet

Liite 1. Hanke-, yritys- ja maataloustukikyselyt.

ITÄ-SUOMEN MAASEUTUOHJELMIEN VÄLIARVIOINTI 2018
HANKETUKIKYSELY

TAUSTATIEDOT

Hankkeen toteuttajaorganisaation sijaintikunta (jos useita toimipisteitä, valitse liikevaihdon perusteella tärkein)? Valitse kunta alasvetovalikosta.

Valitse:

Toteuttajaorganisaation luonne:

- Liikeyritys
- Kunta
- Oppilaitos
- Kehittämis- tai neuvontaorganisaatio
- Tutkimuslaitos
- Järjestö
- Muu, mikä:

Toteuttajaorganisaation kokoluokka 31.12.2017:

Liikevaihto (euroa)

Henkilöstö (henkilötyövuotta)

OHJELMAN MUKAISTEN TUKIEN KÄYTTÖ, VALINTAPERUSTEET JA KÄSITYKSET VAIKUTTAVUUDESTA

Mikä on hankkeen tila tällä hetkellä?

- Rahoituspäätös on saatu
- Hanke on toteutusvaiheessa
- Hanke on valmis, kaikki toimenpiteet on toteutettu

Minkä ohjelmaan kuuluvan toimenpiteen mukaista hanketukea olet saanut?

Koulutus ja tiedonvälitys

- ammatillinen koulutus ja taitojen hankkiminen
- tiedonvälitys ja esittelytoimet

Yhteistyö (elinkeinojen kehittäminen)

- ○ maaseudun innovaatioryhmät, EIP
- ○ uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen ja pilottihankkeet
- ○ mikroyritysten yhteistyö
- ○ elintarvikkeiden lyhyet toimitusketjut
- ○ energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät
- ○ biomassan tuotanto- ja jakeluketjut
- ○ muut yhteistyöhankkeet

Maaseudun palvelujen ja kylien kehittäminen

- ○ selvitykset ja suunnitelmat
- ○ pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen
- ○ laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut
- ○ maaseudun palvelut
- ○ vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit
- ○ kulttuuri- ja luonnonperintö

Paljonko hankkeelle on myönnetty tukea (euroa)?

Onko kyseessä alueiden välinen hanke?

- ○ Ei
- ○ Kyllä – jos, niin minkä ELY-keskusten alueella toteutettava:

Minkä kuntien alueella toimenpidettä on toteutettu?

- ☐ Ilomantsi
- ☐ Joensuu
- ☐ Juuka
- ☐ Kitee
- ☐ Kontiolahti
- ☐ Lieksa
- ☐ Liperi
- ☐ Nurmes
- ☐ Outokumpu
- ☐ Polvijärvi
- ☐ Rääkkylä
- ☐ Tohmajärvi
- ☐ Valtimo
- ☐ **Koko Pohjois-Karjala**
- ☐ Enonkoski
- ☐ Heinävesi
- ☐ Hirvensalmi
- ☐ Joroinen
- ☐ Juva
- ☐ Kangasniemi
- ☐ Mikkeli
- ☐ Mäntyharju
- ☐ Pertunmaa
- ☐ Pieksämäki
- ☐ Puumala
- ☐ Rantasalmi
- ☐ Savonlinna
- ☐ Sulkava
- ☐ **Koko Etelä-Savo**
- ☐ Iisalmi
- ☐ Kaavi
- ☐ Keitele
- ☐ Kiuruvesi
- ☐ Kuopio
- ☐ Lapinlahti
- ☐ Leppävirta
- ☐ Pielavesi
- ☐ Rautalampi
- ☐ Rautavaara
- ☐ Siilinjärvi
- ☐ Sonkajärvi
- ☐ Suonenjoki
- ☐ Tervo
- ☐ Tuusniemi
- ☐ Varkaus
- ☐ Vesanto
- ☐ Vieremä
- ☐ **Koko Pohjois-Savo**

Mikä on hankkeen tärkein tavoite?

Miten kuvaat (tai ennakoit keskeneräisen) hankkeen tavoitteiden saavuttamista?

- ○ Hankkeen tavoitteet toteutuivat erittäin huonosti
- ○ Hankkeen tavoitteet toteutuivat huonosti
- ○ Hankkeen tavoitteet toteutuivat kohtalaisesti
- ○ Hankkeen tavoitteet toteutuivat hyvin
- ○ Hankkeen tavoitteet toteutuivat erittäin hyvin

Mikä on ollut (tai ennakoidaan olevan) saadun tuen merkittävin vaikutus (valitse yksi)?

- ○ Tuen ansiosta on tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea; mitä?
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea: mitä?
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty laadultaan (sisällöltään, laajuudeltaan) erilaisena kuin olisi tehty ilman tukea; mitä?
- ○ Tuen ansiosta on säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea; mitä?
- ○ Tuella ei ole ollut vaikutusta; miksi?

Mikä on hankkeen tärkein (ennakoitavissa oleva)...

taloudellinen vaikutus?

ympäristövaikutus?

sosiaalinen vaikutus?

kulttuurinen vaikutus?

Miten hankkeen piiriin kuulunutta toimintaa on jatkettu (tai on tarkoitus jatkaa) hankerahoituksen päätyttyä?

Onko hanketuki saanut aikaan seuraavia muutoksia verrattuna tilanteeseen ennen hanketta?

Hankkeen oma työllistämisvaikutus, henkilötyövuotta (koko kestoaikana):

Hanke on synnyttänyt (tai sen ennakoidaan synnyttävän) uusia, pysyviä työpaikkoja, kpl:

Hanke on säilyttänyt (tai sen ennakoidaan säilyttävän) työpaikkoja, kpl:

Hanke on synnyttänyt (tai sen ennakoidaan synnyttävän) uusia yrityksiä, kpl:

Hankkeen aikaansaama (tai ennakoitava) liikevaihdon pysyvä kasvu, eur/vuosi:

Miten arvioit (tai ennakoit) hankkeen tuottamia työllisyysvaikutuksia: mille toimialle merkittävin vaikutus kohdentuu?

- ○ Maatalous, metsätalous ja kalatalous
- ○ Kaivostoiminta ja louhinta (ml. soran otto, turpeen nosto)
- ○ Teollisuus: Elintarvikkeiden valmistus

- Teollisuus: Puutuotteiden valmistus
- Teollisuus: Metallituotteiden valmistus
- Teollisuus: Muu jalostus ja valmistus
- Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto, jäähdytysliiketoiminta
- Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito
- Rakentaminen
- Tukku- ja vähittäiskauppa: moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus
- Kuljetus ja varastointi
- Majoitus- ja ravitsemistoiminta
- Informaatio ja viestintä (ml. ohjelmisto- ja tietopalvelut)
- Rahoitus- ja vakuutustoiminta
- Kiinteistöalan toiminta (mm. asuntojen vuokraus, kiinteistönvälitys, isännöinti)
- Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta (mm. lakiasiat, laskentatoimi, arkkitehti- ja insinööripalvelut, tutkimus ja kehitys, mainos- ja ohjelmatoimistot, eläinlääkäripalvelut)
- Hallinto- ja tukipalvelutoiminta (mm. vuokraus, perintä, turvallisuuspalvelut, kiinteistönhoito, toimistopalvelut)
- Julkinen hallinto ja maanpuolustus: pakollinen sosiaalivakuutus
- Koulutus
- Terveys- ja sosiaalipalvelut
- Taiteet, viihde ja virkistys (ml. kirjastot, museot, urheiluseurat, kuntokeskukset)
- Muu palvelutoiminta (mm. erilaiset järjestöt, seurakunnat, tavaroiden korjaus, pesulat, parturit, kylpylät, hautaustoimistot)
- Muu (ml. kotitaloudet työnantajina, kansainväliset organisaatiot, tuntematon/epäselvä toimiala)

Millaisia hankaluuksia tai vaikeuksia hankkeen toteuttamisessa on ollut?

Kuinka tyytyväinen olet hanketuen toimeenpanoon seuraavien osa-alueiden osalta?

	erittäin tyytymätön	tyytymätön	en tyytyväinen enkä tyytymätön	tyytyväinen	erittäin tyytyväinen
tiedonsaantiin ja viestintään	○	○	○	○	○
tukiehtoihin	○	○	○	○	○
tuen määrään	○	○	○	○	○
tuen haku- ja myöntöprosessiin	○	○	○	○	○
tuen maksatusprosessiin	○	○	○	○	○
tuen valvontaprosessiin	○	○	○	○	○
tuen vaikuttavuuteen	○	○	○	○	○

Jos tuen toimeenpanoa ja vaikuttavuutta on mahdollista parantaa, niin miten?

VIESTINTÄ

Mitä kautta olet saanut tietoa alueesi maaseudun kehittämisohjelmasta ja sen tukimahdollisuuksista? Arvioi seuraavien tahojen merkitystä itsellesi tiedonsaannin näkökulmasta.

	ei lainkaan merkitystä	vähän merkitystä	jonkin verran merkitystä	paljon merkitystä	erittäin paljon merkitystä
Maaseutuvirastolta (Mavi)	○	○	○	○	○
Maaseutu.fi -sivustolta	○	○	○	○	○

ELY-keskukselta	○	○	○	○	○
muulta julkiselta taholta (kunta, maakuntaliitto, yhteistoiminta-alue, AVI ym.)	○	○	○	○	○
Leader-ryhmältä	○	○	○	○	○
oman ELY-keskuksen tiedonvälityshankkeesta (Maaseutukuriiri, Maakaista, HighwaySavo)	○	○	○	○	○
hankkeesta, jonka toimintaan osallistuin (muu kuin oma hanke)	○	○	○	○	○
ammattilehdistä tai -mediasta	○	○	○	○	○
neuvontaorganisaatiolta	○	○	○	○	○
ammatti- tai etujärjestöltä	○	○	○	○	○
pankilta, rahoituslaitokselta	○	○	○	○	○
muilta hanketoimijoilta	○	○	○	○	○
jostain muualta, mistä?	○	○	○	○	○

Miten tiedonvälitys ja viestintä ohjelman tukimahdollisuuksista on mielestäsi onnistunut?

a) Mikä on onnistunut hyvin?

b) Mikä on onnistunut huonosti?

Keskeytä

ITÄ-SUOMEN MAASEUTUOHJELMIEN VÄLIARVIOINTI 2018
YRITYSTUKIKYSELY

TAUSTATIEDOT

Missä kunnassa tukea saanut yritys sijaitsee? Valitse kunta alasvetovalikosta.

Valitse:

Yritysmuoto:

- Maatila
- Toiminimi
- Avoin yhtiö
- Kommandiittiyhtiö
- Osuuskunta
- Osakeyhtiö
- Muu, mikä:

Jos liikeyritys, minä vuonna perustettu:

Yrityksen kokoluokka 31.12.2017:

Liikevaihto (euroa)

Henkilöstö (henkilötyövuotta)

Mikä on koko yrityksen nykyinen päätoimiala (liikevaihdoltaan tärkein)?

- Maatalous, metsätalous ja kalatalous
- Kaivostoiminta ja louhinta (ml. soran otto, turpeen nosto)
- Teollisuus: Elintarvikkeiden valmistus
- Teollisuus: Puutuotteiden valmistus
- Teollisuus: Metallituotteiden valmistus
- Teollisuus: Muu jalostus ja valmistus
- Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto, jäähdytysliiketoiminta
- Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito
- Rakentaminen
- Tukku- ja vähittäiskauppa: moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus

- ○ Kuljetus ja varastointi
- ○ Majoitus- ja ravitsemistoiminta
- ○ Informaatio ja viestintä (ml. ohjelmisto- ja tietopalvelut)
- ○ Rahoitus- ja vakuutustoiminta
- ○ Kiinteistöalan toiminta (mm. asuntojen vuokraus, kiinteistönvälitys, isännöinti)
- ○ Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta (mm. lakiasiat, laskentatoimi, arkkitehti- ja insinööripalvelut, tutkimus ja kehitys, mainos- ja ohjelmatoimistot, eläinlääkäripalvelut)
- ○ Hallinto- ja tukipalvelutoiminta (mm. vuokraus, perintä, turvallisuuspalvelut, kiinteistönhoito, toimistopalvelut)
- ○ Julkinen hallinto ja maanpuolustus: pakollinen sosiaalivakuutus
- ○ Koulutus
- ○ Terveys- ja sosiaalipalvelut
- ○ Taiteet, viihde ja virkistys (ml. kirjastot, museot, urheiluseurat, kuntokeskukset)
- ○ Muu palvelutoiminta (mm. erilaiset järjestöt, seurakunnat, tavaroiden korjaus, pesulat, parturit, kylpylät, hautaustoimistot)
- ○ Muu (ml. kotitaloudet työnantajina, kansainväliset organisaatiot, tuntematon/epäselvä toimiala)

OHJELMAN MUKAISTEN TUKIEN KÄYTTÖ, VALINTAPERUSTEET JA KÄSITYKSET VAIKUTTAVUUDESTA

Jos olet saanut samaan yrityshankkeeseen useanlaista tukea (toteutettavuustutkimus, perustamistuki, investointituki), vastaa hankkeen kokonaisuuden näkökulmasta.

Jos olet saanut tukea useisiin erillisiin yrityshankkeisiin (esim. matkailuun ja elintarvikejalostukseen), valitse tärkein niistä ja vastaa sen mukaan.

Mikä on hankkeen tila tällä hetkellä?

- ◉ Rahoituspäätös on saatu
- ○ Hanke on toteutusvaiheessa
- ○ Hanke on valmis, kaikki toimenpiteet on toteutettu

Minkä ohjelmaan kuuluvan toimenpiteen mukaista yritystukea hankkeelle on myönnetty? Valitse kaikki, joista on tehty myöntöpäätös.

- ☐ Toteutettavuustutkimus
- ☐ Perustamistuki
- ☐ Investointituki

Paljonko em. tukia on myönnetty yhteensä (euroa)?

Missä kunnassa tuen kohde sijaitsee? Valitse kunta alasvetovalikosta.

Valitse:

Mikä on yrityshankkeen tärkein tavoite?

Miten kuvaat (tai ennakoit keskeneräisen) hankkeen tavoitteiden saavuttamista?

- ○ Hankkeen tavoitteet toteutuivat erittäin huonosti
- ○ Hankkeen tavoitteet toteutuivat huonosti
- ○ Hankkeen tavoitteet toteutuivat kohtalaisesti
- ○ Hankkeen tavoitteet toteutuivat hyvin

- ○ Hankkeen tavoitteet toteutuivat erittäin hyvin

Mikä on ollut (tai ennakoidaan olevan) saadun tuen merkittävin vaikutus (valitse yksi)?

- ○ Tuen ansiosta on tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea; mitä?
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea: mitä?
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty laadultaan (sisällöltään, laajuudeltaan) erilaisena kuin olisi tehty ilman tukea; mitä?
- ○ Tuen ansiosta on säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea; mitä?
- ○ Tuella ei ole ollut vaikutusta; miksi?

Onko yritystuki saanut aikaan seuraavia muutoksia verrattuna tilanteeseen ennen hanketta?

Hankkeen oma työllistämisvaikutus, henkilötyövuotta (koko kestoaikana, esim. rakentamisessa tai asiantuntijapalveluissa):

Hanke on synnyttänyt (tai sen ennakoidaan synnyttävän) uusia, pysyviä työpaikkoja, kpl:

Hanke on säilyttänyt (tai sen ennakoidaan säilyttävän) työpaikkoja, kpl

Hankkeen aikaansaama (tai ennakoitava) liikevaihdon pysyvä kasvu, eur/vuosi:

Miten arvioit (tai ennakoit) yritystukihankkeen tuottamia työllisyysvaikutuksia: mille toimialle merkittävin vaikutus kohdentuu?

- ○ Maatalous, metsätalous ja kalatalous
- ○ Kaivostoiminta ja louhinta (ml. soran otto, turpeen nosto)
- ○ Teollisuus: Elintarvikkeiden valmistus
- ○ Teollisuus: Puutuotteiden valmistus
- ○ Teollisuus: Metallituotteiden valmistus
- ○ Teollisuus: Muu jalostus ja valmistus
- ○ Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto, jäähdytysliiketoiminta
- ○ Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito
- ○ Rakentaminen
- ○ Tukku- ja vähittäiskauppa: moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus
- ○ Kuljetus ja varastointi
- ○ Majoitus- ja ravitsemistoiminta
- ○ Informaatio ja viestintä (ml. ohjelmisto- ja tietopalvelut)
- ○ Rahoitus- ja vakuutustoiminta
- ○ Kiinteistöalan toiminta (mm. asuntojen vuokraus, kiinteistönvälitys, isännöinti)
- ○ Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta (mm. lakiasiat, laskentatoimi, arkkitehti- ja insinööripalvelut, tutkimus ja kehitys, mainos- ja ohjelmatoimistot, eläinlääkäripalvelut)
- ○ Hallinto- ja tukipalvelutoiminta (mm. vuokraus, perintä, turvallisuuspalvelut, kiinteistönhoito, toimistopalvelut)
- ○ Julkinen hallinto ja maanpuolustus: pakollinen sosiaalivakuutus
- ○ Koulutus
- ○ Terveys- ja sosiaalipalvelut
- ○ Taiteet, viihde ja virkistys (ml. kirjastot, museot, urheiluseurat, kuntokeskukset)
- ○ Muu palvelutoiminta (mm. erilaiset järjestöt, seurakunnat, tavaroiden korjaus, pesulat, parturit, kylpylät, hautaustoimistot)
- ○ Muu (ml. kotitaloudet työnantajina, kansainväliset organisaatiot, tuntematon/epäselvä toimiala)

Millaisia hankaluuksia tai vaikeuksia hankkeen toteuttamisessa on ollut?

Kuinka vaikeaa hankkeen rahoituksen järjestäminen on mielestäsi ollut?

	erittäin vaikeaa	vaikeaa	ei vaikeaa eikä helppoa	helppoa	erittäin helppoa
yritystuki	○	○	○	○	○
muu ulkopuolinen rahoitus (pankki, Finnvera yms.)	○	○	○	○	○
omarahoitusosuus	○	○	○	○	○

Kuinka tyytyväinen olet yritystuen toimeenpanoon seuraavien osa-alueiden osalta?

	erittäin tyytymätön	tyytymätön	en tyytyväinen enkä tyytymätön	tyytyväinen	erittäin tyytyväinen
tiedonsaantiin ja viestintään	○	○	○	○	○
tukiehtoihin	○	○	○	○	○
tuen määrään	○	○	○	○	○
tuen haku- ja myöntöprosessiin	○	○	○	○	○
tuen maksatusprosessiin	○	○	○	○	○
tuen valvontaprosessiin	○	○	○	○	○
tuen vaikuttavuuteen	○	○	○	○	○

Jos tuen toimeenpanoa ja vaikuttavuutta on mahdollista parantaa, niin miten?

VIESTINTÄ

Mitä kautta olet saanut tietoa alueesi maaseudun kehittämisohjelmasta ja sen tukimahdollisuuksista? Arvioi seuraavien tahojen merkitystä itsellesi tiedonsaannin näkökulmasta.

	ei lainkaan merkitystä	vähän merkitystä	jonkin verran merkitystä	paljon merkitystä	erittäin paljon merkitystä
Maaseutuvirastolta (Mavi)	○	○	○	○	○
Maaseutu.fi -sivustolta	○	○	○	○	○
ELY-keskukselta	○	○	○	○	○
muulta julkiselta taholta (kunta, maakuntaliitto, yhteistoiminta-alue, AVI ym.)	○	○	○	○	○
Leader-ryhmältä	○	○	○	○	○
oman ELY-keskuksen tiedonvälityshankkeesta (Maaseutukuriiri, Maakaista, HighwaySavo)	○	○	○	○	○
hankkeesta, jonka toimintaan osallistuin	○	○	○	○	○
ammattilehdistä tai -mediasta	○	○	○	○	○
neuvontaorganisaatiolta	○	○	○	○	○
ammatti- tai etujärjestöltä	○	○	○	○	○
pankilta, rahoituslaitokselta	○	○	○	○	○
muilta yrittäjiltä	○	○	○	○	○
jostain muualta, mistä?	○	○	○	○	○

Miten tiedonvälitys ja viestintä ohjelman tukimahdollisuuksista on mielestäsi onnistunut?

a) Mikä on onnistunut hyvin?

b) Mikä on onnistunut huonosti?

Keskeytä

ITÄ-SUOMEN MAASEUTUOHJELMIEN VÄLIARVIOINTI 2018
MAATALOUSTUKIKYSELY

TAUSTATIEDOT

Missä kunnassa tilakeskus sijaitsee? Valitse kunta alasvetovalikosta.

Valitse:

Yritysmuoto:

- ○ Maatila
- ○ Osakeyhtiö
- ○ Yhtymä
- ○ Muu, mikä:

Viljelyala 2017 hehtaareina:

omaa peltoa, ha:

muilta vuokrattua peltoa, ha:

Metsäala 2017 hehtaareina:

metsämaata, ha:

Maatalouden päätuotantosuunta:

- ○ maidontuotanto
- ○ naudanlihantuotanto
- ○ sikatalous
- ○ siipikarjatalous
- ○ muu karjatalous

- viljanviljely
- muu erikoiskasvien viljely (öljykasvit, palkokasvit, peruna, sokerijuurikas, siemenviljely yms.)
- puutarhatalous: avomaantuotanto (marjat ja vihannekset)
- puutarhatalous: kasvihuonetuotanto
- muu kasvinviljely (heinä yms.)
- muu tuotanto tai yritystoiminta

Ensisijaisen viljelijän ikä vuosina:

Ensisijaisen viljelijän sukupuoli:

- nainen
- mies

Perhesuhteet:

- parisuhteessa
- yksineläjä

Lapsia:

- on
- ei ole

Korkein suoritettu koulutus:

- peruskoulu
- lukio
- ammattikoulu
- ammattikorkeakoulu
- yliopisto

Montako vuotta olet viljellyt tilaa?

Maatalouden osuus veronalaisista tuloista ensisijaisella viljelijällä:

- < 50 %
- 50-74 %
- 75-100 %

Maatalouden osuus veronalaisista tuloista puolisolla (jos on):

- 0 %

- ○ 1-49 %
- ○ 50-74 %
- ○ 75-100 %

Maatalouden tulos verotuksessa vuosina 2015, 2016 ja 2017 keskimäärin (suuruusluokka):

- ○ Alle 5.000 euroa
- ○ 5.000-14.999 euroa
- ○ 15.000-24.999 euroa
- ○ 25.000-34.999 euroa
- ○ 35.000 euroa tai enemmän

Oma arvio maatalouden kannattavuudesta vuosina 2015-2017:

- ○ heikko
- ○ kohtalainen
- ○ hyvä

Millainen on tilasi liiketoimintamalli maatalouden osalta?

- ○ tuotan pelkästään raaka-aineita
- ○ jatkojalostan tuottamiani raaka-aineita

Miten tilan maataloustuotantoa on kehitetty edellisen 10 vuoden aikana?

- ○ jatkettu likimain ennallaan
- ○ laajennettu entisen tuotantosuunnan puitteissa
- ○ laajennettu käynnistämällä uutta tuotantoa entisen rinnalle, mitä:
- ○ toteutettu iso tuotantotavan tai tuotantosuunnan muutos, mikä:
- ○ supistettu maataloustuotantoa, miten:
- ○ lopetettu maataloustuotanto

Miten tilan maataloustuotantoa aiotaan kehittää seuraavan 10 vuoden aikana?

- ○ jatketaan likimain ennallaan
- ○ laajennetaan entisen tuotantosuunnan puitteissa
- ○ laajennetaan käynnistämällä uutta tuotantoa entisen rinnalle, mitä:
- ○ toteutetaan iso tuotantotavan tai tuotantosuunnan muutos, mikä:
- ○ supistetaan maataloustuotantoa, miten:
- ○ lopetetaan maataloustuotanto

Maataloutta koskevat tavoitteesi:

Mitkä ovat tärkeimmät maataloutta koskevat tavoitteesi?

Mitkä ovat niiden toteutumisen suurimmat esteet?

Millaiseksi arvioit viljelemiesi peltojen keskimääräisen kasvukunnon?

- heikko
- keskinkertainen
- hyvä

Jos viljelemilläsi pelloilla on ongelmia kasvukunnossa, millaisia ne ovat?

Rajoittuvatko viljelemäsi pellot järviin tai jokiin?

- kyllä; rantaviivan pituus noin, metriä:
- ei

Onko tilalla kosteikkoja tai laskeutusaltaita?

- kyllä
- ei

Pyritkö ehkäisemään ravinnevalumia pelloilta vesistöihin? Millaisin toimin?

Onko tilalla maatalouden perinteisiä elinympäristöjä (esim. niityt, hakamaat, metsälaitumet, perinnebiotoopit) tai avoimia, aktiivisen maatalouskäytön ulkopuolella olevia alueita (muokkaamattomia ja lannoittamattomia)?

- kyllä
- ei

Jos tilalla on edellisessä kysymyksessä kysyttyjä kohteita, millaisia? Ovatko kohteet hoidon piirissä?

OHJELMAN MUKAISTEN TUKIEN KÄYTTÖ, VALINTAPERUSTEET JA KÄSITYKSET

VAIKUTTAVUUDESTA

LUONNONHAITTAKORVAUS

Oletko saanut luonnonhaittakorvausta vuonna 2017?

- (•) kyllä
- ( ) en

Mikä on ollut vuosina 2014-2017 saadun tuen merkittävin vaikutus (valitse yksi)?

- ( ) Tuen ansiosta on tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea; mitä?
- ( ) Tuen ansiosta jotakin on tehty aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea: mitä?
- ( ) Tuen ansiosta jotakin on tehty laadultaan (sisällöltään, laajuudeltaan) erilaisena kuin olisi tehty ilman tukea; mitä?
- ( ) Tuen ansiosta on säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea; mitä?
- ( ) Tuella ei ole ollut vaikutusta; miksi?

Kuinka tyytyväinen olet luonnonhaittakorvauksen toimeenpanoon seuraavien osa-alueiden osalta?

	erittäin tyytymätön	tyytymätön	en tyytyväinen enkä tyytymätön	tyytyväinen	erittäin tyytyväinen
tiedonsaantiin ja viestintään	( )	( )	( )	( )	( )
tukiehtoihin	( )	( )	( )	( )	( )
tuen määrään	( )	( )	( )	( )	( )
tuen haku- ja myöntöprosessiin	( )	( )	( )	( )	( )
tuen maksatusprosessiin	( )	( )	( )	( )	( )
tuen valvontaprosessiin	( )	( )	( )	( )	( )
tuen vaikuttavuuteen	( )	( )	( )	( )	( )

Jos tuen toimeenpanoa ja vaikuttavuutta on mahdollista parantaa, niin miten?

YMPÄRISTÖKORVAUS

Oletko saanut ympäristökorvausta vuonna 2017?

- (•) kyllä
- ( ) en

Lohkokohtaiset toimenpiteet tilalla vuonna 2017

A) RAVINTEIDEN JA ORGAANISTEN AINESTEN KIERRÄTTÄMINEN

- ○ ei käytössä tilalla (siirry kohtaan b: lietelannan sijoittaminen peltoon)
- ○ oli käytössä tilalla (vastaa alla olevaan kysymykseen toimenpiteen valinnasta)

Miksi valitsit kyseisen toimenpiteen? Ota kantaa seuraaviin toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
toimenpide sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○
toimenpide oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○
tilallani oli toimenpiteeseen sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpide oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
toimenpiteellä oli positiivisia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

B) LIETELANNAN SIJOITTAMINEN PELTOON

- ○ ei käytössä tilalla (siirry kohtaan c: valumavesien hallinta)
- ○ oli käytössä tilalla (vastaa alla olevaan kysymykseen toimenpiteen valinnasta)

Miksi valitsit kyseisen toimenpiteen? Ota kantaa seuraaviin toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
toimenpide sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○
toimenpide oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○
tilallani oli toimenpiteeseen sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpide oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
toimenpiteellä oli positiivisia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

C) VALUMAVESIEN HALLINTA

- ○ ei käytössä tilalla (siirry kohtaan d: ympäristönhoitonurmet)
- ○ oli käytössä tilalla (vastaa alla olevaan kysymykseen toimenpiteen valinnasta)

Miksi valitsit kyseisen toimenpiteen? Ota kantaa seuraaviin toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
toimenpide sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○
toimenpide oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○

tilallani oli toimenpiteeseen sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpide oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
toimenpiteellä oli positiivisia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

D) YMPÄRISTÖNHOITONURMET

- ○ ei käytössä tilalla (siirry kohtaan e: peltojen talviaikainen kasvipeitteisyys)
- ○ oli käytössä tilalla (vastaa alla olevaan kysymykseen toimenpiteen valinnasta)

Miksi valitsit kyseisen toimenpiteen? Ota kantaa seuraaviin toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
toimenpide sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○
toimenpide oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○
tilallani oli toimenpiteeseen sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpide oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
toimenpiteellä oli positiivisia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

E) PELTOJEN TALVIAIKAINEN KASVIPEITTEISYYS

- ○ ei käytössä tilalla (siirry kohtaan f: orgaanisen katteen käyttö puutarhakasveilla ja siemenperunalla)
- ○ oli käytössä tilalla (vastaa alla olevaan kysymykseen toimenpiteen valinnasta)

Miksi valitsit kyseisen toimenpiteen? Ota kantaa seuraaviin toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
toimenpide sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○
toimenpide oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○
tilallani oli toimenpiteeseen sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpide oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
toimenpiteellä oli positiivisia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

F) ORGAANISEN KATTEEN KÄYTTÖ PUUTARHAKASVEILLA JA SIEMENPERUNALLA

- ○ ei käytössä tilalla (siirry kohtaan g: peltoluonnon monimuotoisuus)
- ○ oli käytössä tilalla (vastaa alla olevaan kysymykseen toimenpiteen valinnasta)

Miksi valitsit kyseisen toimenpiteen? Ota kantaa seuraaviin toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
toimenpide sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○
toimenpide oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○
tilallani oli toimenpiteeseen sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpide oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
toimenpiteellä oli positiivisia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

G) PELTOLUONNON MONIMUOTOISUUS

- ○ ei käytössä tilalla (siirry kohtaan h: puutarhakasvien vaihtoehtoinen kasvinsuojelu)
- ○ oli käytössä tilalla (vastaa alla olevaan kysymykseen toimenpiteen valinnasta)

Miksi valitsit kyseisen toimenpiteen? Ota kantaa seuraaviin toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
toimenpide sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○
toimenpide oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○
tilallani oli toimenpiteeseen sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpide oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
toimenpiteellä oli positiivisia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

H) PUUTARHAKASVIEN VAIHTOEHTOINEN KASVINSUOJELU

- ○ ei käytössä tilalla (siirry seuraavaan kysymykseen seuraavalle sivulle)
- ○ oli käytössä tilalla (vastaa alla olevaan kysymykseen toimenpiteen valinnasta)

Miksi valitsit kyseisen toimenpiteen? Ota kantaa seuraaviin toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
toimenpide sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○
toimenpide oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○
tilallani oli toimenpiteeseen sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpide oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
toimenpiteellä oli positiivisia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

Mikä on ollut vuosina 2014-2017 saadun ympäristökorvauksen merkittävin vaikutus kokonaisuudessaan (valitse yksi)?

- ○ Tuen ansiosta on tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea; mitä? _____
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea: mitä? _____
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty laadultaan (sisällöltään, laajuudeltaan) erilaisena kuin olisi tehty ilman tukea; mitä? _____
- ○ Tuen ansiosta on säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea; mitä? _____
- ○ Tuella ei ole ollut vaikutusta; miksi? _____

Miten ympäristökorvaus on vaikuttanut? Ota kantaa seuraaviin ympäristökorvauksen vaikuttavuutta koskeviin väittämiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
Tuotantotavat ovat muuttuneet	○	○	○	○	○
Lannoitteiden käyttö on muuttunut (vähentynyt tai tarkentunut)	○	○	○	○	○
Torjunta-aineiden käyttö on muuttunut (vähentynyt tai tarkentunut)	○	○	○	○	○
Tuki on muuttanut peltojen maankäyttöä	○	○	○	○	○
Tuen ansiosta pellot ovat säilyneet viljelykäytössä	○	○	○	○	○
Tuen ansiosta tilan taloudellinen tilanne on parempi	○	○	○	○	○
Olen kiinnittänyt enemmän huomiota viljely-ympäristön ja maiseman hoitoon	○	○	○	○	○
Ympäristötietoisuuteni on lisääntynyt	○	○	○	○	○
Maatalousluonnon monimuotoisuus on lisääntynyt	○	○	○	○	○
Eroosio on vähentynyt	○	○	○	○	○
Maaperän laatu on parantunut	○	○	○	○	○
Vesistöjen vedenlaatu on parantunut	○	○	○	○	○
Pohjavesien vedenlaatua on suojeltu	○	○	○	○	○
Kasvihuonekaasupäästöt ovat vähentyneet	○	○	○	○	○
Paikallinen ilmanlaatu on parantunut (hajuhaitat ovat vähentyneet)	○	○	○	○	○
Muu, mikä? _____	○	○	○	○	○

Kuinka tyytyväinen olet ympäristökorvauksen toimeenpanoon seuraavien osa-alueiden osalta?

	erittäin tyytymätön	tyytymätön	en tyytyväinen enkä tyytymätön	tyytyväinen	erittäin tyytyväinen
tiedonsaantiin ja viestintään	○	○	○	○	○
tukiehtoihin	○	○	○	○	○
tuen määrään	○	○	○	○	○
tuen haku- ja myöntöprosessiin	○	○	○	○	○
tuen maksatusprosessiin	○	○	○	○	○

tuen valvontaprosessiin	○	○	○	○	○
tuen vaikuttavuuteen	○	○	○	○	○

Jos tuen toimeenpanoa ja vaikuttavuutta on mahdollista parantaa, niin miten?

YMPÄRISTÖSOPIMUKSET

Oliko tilalla voimassa ympäristösopimusta vuonna 2017?

- ◉ kyllä
- ○ ei

Ympäristösopimuksen toimenpiteet tilalla vuonna 2017

A) KOSTEIKKOJEN HOITO

- ○ ei käytössä tilalla (siirry kohtaan b: maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maiseman hoito)
- ○ oli käytössä tilalla (vastaa alla olevaan kysymykseen toimenpiteen valinnasta)

Miksi valitsit kyseisen toimenpiteen? Ota kantaa seuraaviin toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
toimenpide sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○
toimenpide oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○
tilallani oli toimenpiteeseen sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpide oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
toimenpiteellä oli positiivisia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

B) MAATALOUSLUONNON MONIMUOTOISUUDEN JA MAISEMAN HOITO

- ○ ei käytössä tilalla (siirry kohtaan c: kurki-, hanhi- ja joutsenpellot)
- ○ oli käytössä tilalla (vastaa alla olevaan kysymykseen toimenpiteen valinnasta)

Miksi valitsit kyseisen toimenpiteen? Ota kantaa seuraaviin toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
toimenpide sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○

toimenpide oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○
tilallani oli toimenpiteeseen sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpide oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
toimenpiteellä oli positiivisia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

C) KURKI-, HANHI- JA JOUTSENPELLOT

- ○ ei käytössä tilalla (siirry kohtaan d: alkuperäisrotujen kasvattaminen)
- ○ oli käytössä tilalla (vastaa alla olevaan kysymykseen toimenpiteen valinnasta)

Miksi valitsit kyseisen toimenpiteen? Ota kantaa seuraaviin toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
toimenpide sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○
toimenpide oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○
tilallani oli toimenpiteeseen sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpide oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
toimenpiteellä oli positiivisia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

D) ALKUPERÄISROTUJEN KASVATTAMINEN

- ○ ei käytössä tilalla (siirry seuraavaan kysymykseen seuraavalle sivulle)
- ○ oli käytössä tilalla (vastaa alla olevaan kysymykseen toimenpiteen valinnasta)

Miksi valitsit kyseisen toimenpiteen? Ota kantaa seuraaviin toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
toimenpide sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○
toimenpide oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○
tilallani oli toimenpiteeseen sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpide oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
toimenpiteellä oli positiivisia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

Mikä on ollut vuosina 2014-2017 voimassa olleiden ympäristösopimusten merkittävin vaikutus kokonaisuudessaan (valitse yksi)?

- ○ Tuen ansiosta on tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea; mitä? _____
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea: mitä? _____
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty laadultaan (sisällöltään, laajuudeltaan) erilaisena kuin olisi tehty ilman tukea; mitä? _____
- ○ Tuen ansiosta on säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea; mitä? _____
- ○ Tuella ei ole ollut vaikutusta; miksi? _____

Miten ympäristösopimus on vaikuttanut? Ota kantaa seuraaviin ympäristösopimuksen vaikuttavuutta koskeviin väittämiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
Tuotantotavat ovat muuttuneet	○	○	○	○	○
Lannoitteiden käyttö on muuttunut (vähentynyt tai tarkentunut)	○	○	○	○	○
Torjunta-aineiden käyttö on muuttunut (vähentynyt tai tarkentunut)	○	○	○	○	○
Tuki on muuttanut peltojen maankäyttöä	○	○	○	○	○
Tuen ansiosta pellot ovat säilyneet viljelykäytössä	○	○	○	○	○
Tuen ansiosta tilan taloudellinen tilanne on parempi	○	○	○	○	○
Olen kiinnittänyt enemmän huomiota viljely-ympäristön ja maiseman hoitoon	○	○	○	○	○
Ympäristötietoisuuteni on lisääntynyt	○	○	○	○	○
Maatalousluonnon monimuotoisuus on lisääntynyt	○	○	○	○	○
Eroosio on vähentynyt	○	○	○	○	○
Maaperän laatu on parantunut	○	○	○	○	○
Vesistöjen vedenlaatu on parantunut	○	○	○	○	○
Pohjavesien vedenlaatua on suojeltu	○	○	○	○	○
Kasvihuonekaasupäästöt ovat vähentyneet	○	○	○	○	○
Paikallinen ilmanlaatu on parantunut (hajuhaitat ovat vähentyneet)	○	○	○	○	○
Muu, mikä? _____	○	○	○	○	○

Kuinka tyytyväinen olet ympäristösopimuksen toimeenpanoon seuraavien osa-alueiden osalta?

	erittäin tyytymätön	tyytymätön	en tyytyväinen enkä tyytymätön	tyytyväinen	erittäin tyytyväinen
tiedonsaantiin ja viestintään	○	○	○	○	○
tukiehtoihin	○	○	○	○	○
tuen määrään	○	○	○	○	○
tuen haku- ja myöntöprosessiin	○	○	○	○	○
tuen maksatusprosessiin	○	○	○	○	○
tuen valvontaprosessiin	○	○	○	○	○

tuen vaikuttavuuteen	○	○	○	○	○

Jos tuen toimeenpanoa ja vaikuttavuutta on mahdollista parantaa, niin miten?

LUOMUTUOTANNON TUKI

Oletko saanut tukea luonnonmukaiseen tuotantoon vuonna 2017 (rastita)?

- ☐ kasvintuotannon osalta
- ☑ eläintuotannon osalta
- ☐ en ole saanut

Miksi tila on luomutuotannossa? Ota kantaa seuraaviin luomutuotannon valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
Luomutuotanto sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○
Luomutuotanto oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○
Tilallani oli luomutuotantoon sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
Luomutuotanto oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
Luomutuotantoa suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
Luomutuotanto oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
Luomutuotannolla oli positiivisia ympäristövaikutuksia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

Mikä on ollut vuosina 2014-2017 saadun luomutuotannon tuen merkittävin vaikutus kokonaisuudessaan (valitse yksi)?

- ○ Tuen ansiosta on tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea; mitä?
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea: mitä?
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty laadultaan (sisällöltään, laajuudeltaan) erilaisena kuin olisi tehty ilman tukea; mitä?
- ○ Tuen ansiosta on säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea; mitä?
- ○ Tuella ei ole ollut vaikutusta; miksi?

Miten luomutuotannon tuki on vaikuttanut? Ota kantaa seuraaviin luomutuotannon tuen vaikuttavuutta koskeviin väittämiin.

	ei kuvaa	kuvaa	kuvaa	kuvaa	kuvaa erittäin

	lainkaan	heikosti	kohtalaisesti	hyvin	hyvin
Tuotantotavat ovat muuttuneet	○	○	○	○	○
Lannoitteiden käyttö on muuttunut (vähentynyt tai tarkentunut)	○	○	○	○	○
Torjunta-aineiden käyttö on muuttunut (vähentynyt tai tarkentunut)	○	○	○	○	○
Tuki on muuttanut peltojen maankäyttöä	○	○	○	○	○
Tuen ansiosta pellot ovat säilyneet viljelykäytössä	○	○	○	○	○
Tuen ansiosta tilan taloudellinen tilanne on parempi	○	○	○	○	○
Olen kiinnittänyt enemmän huomiota viljely-ympäristön ja maiseman hoitoon	○	○	○	○	○
Ympäristötietoisuuteni on lisääntynyt	○	○	○	○	○
Maatalousluonnon monimuotoisuus on lisääntynyt	○	○	○	○	○
Eroosio on vähentynyt	○	○	○	○	○
Maaperän laatu on parantunut	○	○	○	○	○
Vesistöjen vedenlaatu on parantunut	○	○	○	○	○
Pohjavesien vedenlaatua on suojeltu	○	○	○	○	○
Kasvihuonekaasupäästöt ovat vähentyneet	○	○	○	○	○
Paikallinen ilmanlaatu on parantunut (hajuhaitat ovat vähentyneet)	○	○	○	○	○
Muu, mikä?	○	○	○	○	○

Kuinka tyytyväinen olet luomutuotannon tuen toimeenpanoon seuraavien osa-alueiden osalta?

	erittäin tyytymätön	tyytymätön	en tyytyväinen enkä tyytymätön	tyytyväinen	erittäin tyytyväinen
tiedonsaantiin ja viestintään	○	○	○	○	○
tukiehtoihin	○	○	○	○	○
tuen määrään	○	○	○	○	○
tuen haku- ja myöntöprosessiin	○	○	○	○	○
tuen maksatusprosessiin	○	○	○	○	○
tuen valvontaprosessiin	○	○	○	○	○
tuen vaikuttavuuteen	○	○	○	○	○

Jos tuen toimeenpanoa ja vaikuttavuutta on mahdollista parantaa, niin miten?

EI-TUOTANNOLLISET INVESTOINNIT

Onko tila saanut tukea ei-tuotannollisiin investointeihin (myöntöpäätös 2014-2017)?

- ◉ kyllä
- ○ ei

Ei-tuotannollisten investointien toimenpiteet tilalla (myöntöpäätös 2014-2017)

A) KOSTEIKOT

- ei (siirry kohtaan b: perinnebiotooppien ja luonnonlaidunten alkuraivaus ja aitaaminen)
- kyllä (vastaa alla olevaan kysymykseen toimenpiteen valinnasta)

Miksi valitsit kyseisen toimenpiteen? Ota kantaa seuraaviin toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
toimenpide sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○
toimenpide oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○
tilallani oli toimenpiteeseen sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpide oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
toimenpiteellä oli positiivisia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

B) PERINNEBIOTOOPPIEN JA LUONNONLAIDUNTEN ALKURAIVAUS JA AITAAMINEN

- ei (siirry seuraavaan kysymykseen seuraavalle sivulle)
- kyllä (vastaa alla olevaan kysymykseen toimenpiteen valinnasta)

Miksi valitsit kyseisen toimenpiteen? Ota kantaa seuraaviin toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
toimenpide sopi tilani tuotantotapaan	○	○	○	○	○
toimenpide oli helppo toteuttaa	○	○	○	○	○
tilallani oli toimenpiteeseen sopivia ympäristöjä	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpide oli taloudellisesti mielekäs	○	○	○	○	○
toimenpiteellä oli positiivisia ympäristövaikutuksia	○	○	○	○	○

Mikä on ollut vuosina 2014-2017 saadun ei-tuotannollisten investointien tuen merkittävin vaikutus kokonaisuudessaan (valitse yksi)?

- ○ Tuen ansiosta on tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea; mitä? _____
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea: mitä? _____
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty laadultaan (sisällöltään, laajuudeltaan) erilaisena kuin olisi tehty ilman tukea; mitä? _____

- ○ Tuen ansiosta on säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea; mitä?
- ○ Tuella ei ole ollut vaikutusta; miksi?

Kuinka tyytyväinen olet ei-tuotannollisten investointien tuen toimeenpanoon seuraavien osa-alueiden osalta?

	erittäin tyytymätön	tyytymätön	en tyytyväinen enkä tyytymätön	tyytyväinen	erittäin tyytyväinen
tiedonsaantiin ja viestintään	○	○	○	○	○
tukiehtoihin	○	○	○	○	○
tuen määrään	○	○	○	○	○
tuen haku- ja myöntöprosessiin	○	○	○	○	○
tuen maksatusprosessiin	○	○	○	○	○
tuen valvontaprosessiin	○	○	○	○	○
tuen vaikuttavuuteen	○	○	○	○	○

Jos tuen toimeenpanoa ja vaikuttavuutta on mahdollista parantaa, niin miten?

ELÄINTEN HYVINVOINTITUET

Oletko saanut eläinten hyvinvointitukea vuosina 2014-2017?

- ◉ kyllä
- ○ en

Rastita valitsemasi toimenpiteet:

Nautatilojen toimenpiteet

- ☐ nautojen ruokinta ja hoito
- ☐ vasikoiden pito-olosuhteiden parantaminen
- ☐ nautojen pito-olosuhteiden parantaminen
- ☐ nautojen laidunnus ja jaloittelu

Sikatilojen toimenpiteet

- ☐ sairas-, hoito- ja poikimakarsinat
- ☐ sikojen ruokinta ja hoito
- ☐ joutilaiden emakoiden ja ensikoiden ulkoilu
- ☐ emakoiden ja ensikoiden pito-olosuhteiden parantaminen
- ☐ parannetut porsimisolosuhteet

- ☐ vieroitettujen porsaiden ja lihasikojen karsinoiden kuivittaminen
- ☐ kastraatiokivun poisto ja vaihtoehdot kirurgiselle kastraatiolle
- ☐ virikkeet
- ☐ sairas- ja hoitokarsinat

Lammas- ja vuohitilojen toimenpiteet

- ☐ lampaiden ja vuohien ruokinta
- ☐ lampaiden ja vuohien pito-olosuhteiden parantaminen
- ☐ lampaiden ja vuohien hoito
- ☐ lampaiden ja vuohien laidunnus ja jaloittelu

Siipikarjatilojen toimenpiteet

- ☐ siipikarjan ruokinta ja hoito
- ☐ broilerien ja kalkkunoiden pito-olosuhteiden parantaminen
- ☐ munintakanalan ilmanlaadun parantaminen
- ☐ virikkeet
- ☐ tasot, rampit ja orret
- ☐ ulkoilu

Miksi valitsit kyseiset toimenpiteet? Ota kantaa seuraaviin eläinten hyvinvointituen toimenpiteiden valintaperusteita koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
vaaditut toimenpiteet oli toteutettu ennestään ilman tukeakin	○	○	○	○	○
toimenpide oli ennestään tuttu	○	○	○	○	○
tuen vaatimat muutokset olivat pieniä	○	○	○	○	○
jo toteutetut investoinnit mahdollistivat tuen hakemisen	○	○	○	○	○
tilalla oli eläinten hyvinvoinnin parantamistarpeita	○	○	○	○	○
eläinten hyvinvoinnin edistäminen on minulle tärkeää	○	○	○	○	○
tuki edistää eläinten hyvinvointia	○	○	○	○	○
tuki oli taloudellisesti välttämätön, joten valitsin vähiten huonon toimenpiteen	○	○	○	○	○
toimenpidettä suositeltiin minulle	○	○	○	○	○
toimenpiteen tukitaso houkutteli	○	○	○	○	○
joku muu syy, mikä?	○	○	○	○	○

Mikä on ollut vuosina 2014-2017 saadun eläinten hyvinvointituen merkittävin vaikutus kokonaisuudessaan (valitse yksi)?

- ○ Tuen ansiosta on tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea; mitä?
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea: mitä?
- Tuen ansiosta jotakin on tehty laadultaan (sisällöltään, laajuudeltaan) erilaisena kuin olisi tehty ilman tukea;

○ mitä? _____

Tuen ansiosta on säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea;
○ mitä? _____

Tuella ei ole ollut vaikutusta;
○ miksi? _____

Miten eläinten hyvinvointituki on vaikuttanut? Ota kantaa seuraaviin eläinten hyvinvointituen vaikuttavuutta koskeviin väitteisiin.

	ei kuvaa lainkaan	kuvaa heikosti	kuvaa kohtalaisesti	kuvaa hyvin	kuvaa erittäin hyvin
eläinten hoitokäytännöt ovat parantuneet	○	○	○	○	○
eläinten pito-olosuhteet ovat parantuneet	○	○	○	○	○
eläimet voivat toteuttaa lajinomaista käyttäytymistään aiempaa paremmin	○	○	○	○	○
eläinten sairastelu on vähentynyt	○	○	○	○	○
eläinten hyvinvointiin on kiinnitetty entistä enemmän huomiota	○	○	○	○	○
tuotantoon liittyvät riskit ovat pienentyneet	○	○	○	○	○
eläinten tuotos on parantunut	○	○	○	○	○
tuen ansiosta tilan taloudellinen tilanne on parempi	○	○	○	○	○
muu, mikä? _____	○	○	○	○	○

Kuinka tyytyväinen olet eläinten hyvinvointituen toimeenpanoon seuraavien osa-alueiden osalta?

	erittäin tyytymätön	tyytymätön	en tyytyväinen enkä tyytymätön	tyytyväinen	erittäin tyytyväinen
tiedonsaantiin ja viestintään	○	○	○	○	○
tukiehtoihin	○	○	○	○	○
tuen määrään	○	○	○	○	○
tuen haku- ja myöntöprosessiin	○	○	○	○	○
tuen maksatusprosessiin	○	○	○	○	○
tuen valvontaprosessiin	○	○	○	○	○
tuen vaikuttavuuteen	○	○	○	○	○

Jos tuen toimeenpanoa ja vaikuttavuutta on mahdollista parantaa, niin miten?

NEUVONTATUKI

Oletko saanut neuvontatukea vuosina 2014-2017?

◉ kyllä
○ en

Mihin asioihin neuvontatuki on kohdistunut (rastita)?

- ☐ maatilan nykyaikaistaminen ja kilpailukyvyn parantaminen (talousneuvonta)
- ☐ täydentävät ehdot
- ☐ viherryttämistuen vaatimukset
- ☐ ilmastonmuutos
- ☐ luonnon monimuotoisuus
- ☐ vesien ja maaperän suojelu
- ☐ innovaatiot
- ☐ ympäristökorvaus
- ☐ maatalousmaan säilyminen
- ☐ luonnonmukainen tuotanto
- ☐ kasvinsuojelu ja integroitu torjunta
- ☐ tuotantoeläinten hyvinvointi ja terveys
- ☐ ympäristötehokkuus; esim. energian käytön tehostaminen ja uusiutuva energia

Paljonko olet saanut tukea?

Mikä on ollut vuosina 2014-2017 saadun neuvontatuen merkittävin vaikutus kokonaisuudessaan (valitse yksi)?

- ○ Tuen ansiosta on tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea;
  mitä?
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea:
  mitä?
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty laadultaan (sisällöltään, laajuudeltaan) erilaisena kuin olisi tehty ilman tukea;
  mitä?
- ○ Tuen ansiosta on säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea;
  mitä?
- ○ Tuella ei ole ollut vaikutusta;
  miksi?

Kuinka tyytyväinen olet neuvontatuen toimeenpanoon seuraavien osa-alueiden osalta?

	erittäin tyytymätön	tyytymätön	en tyytyväinen enkä tyytymätön	tyytyväinen	erittäin tyytyväinen
tiedonsaantiin ja viestintään	○	○	○	○	○
tukiehtoihin	○	○	○	○	○
tuen määrään	○	○	○	○	○
tuen haku- ja myöntöprosessiin	○	○	○	○	○
tuen maksatusprosessiin	○	○	○	○	○
tuen valvontaprosessiin	○	○	○	○	○
tuen vaikuttavuuteen	○	○	○	○	○

Jos tuen toimeenpanoa ja vaikuttavuutta on mahdollista parantaa, niin miten?

MAATALOUDEN INVESTOINTITUET

Oletko saanut investointitukea (myöntöpäätös 2014-2017)?

- (•) kyllä
- ( ) en

Mihin tukikohteeseen olet saanut investointitukea?

- [ ] navetta
- [ ] sikala
- [ ] lihasiipikarjatalous
- [ ] lammas- ja vuohitalous
- [ ] hevostalous
- [ ] mehiläistalous
- [ ] turkistalous
- [ ] kasvihuonetuotanto
- [ ] kuivaamo
- [ ] salaojitus
- [ ] sadonkorjuukone yhteiskäyttöön
- [ ] tuotantovarasto
- [ ] konevarasto
- [ ] energiantuotanto

Paljonko olet saanut tukea?

Avustus, euroa:

Korkotukilaina, euroa:

Mikä on ollut (tai ennakoidaan olevan) vuosina 2014-2017 saadun investointituen merkittävin vaikutus kokonaisuudessaan (valitse yksi)?

- ( ) Tuen ansiosta on tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea; mitä?
- ( ) Tuen ansiosta jotakin on tehty aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea: mitä?
- ( ) Tuen ansiosta jotakin on tehty laadultaan (sisällöltään, laajuudeltaan) erilaisena kuin olisi tehty ilman tukea; mitä?
- ( ) Tuen ansiosta on säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea; mitä?

○ Tuella ei ole ollut vaikutusta;
miksi?

Kuinka vaikeaa investointihankkeen rahoituksen järjestäminen on mielestäsi ollut?

	erittäin vaikeaa	vaikeaa	ei vaikeaa eikä helppoa	helppoa	erittäin helppoa
investointituki	○	○	○	○	○
muu ulkopuolinen rahoitus (pankki)	○	○	○	○	○
omarahoitusosuus	○	○	○	○	○

Kuinka tyytyväinen olet investointituen toimeenpanoon seuraavien osa-alueiden osalta?

	erittäin tyytymätön	tyytymätön	en tyytyväinen enkä tyytymätön	tyytyväinen	erittäin tyytyväinen
tiedonsaantiin ja viestintään	○	○	○	○	○
tukiehtoihin	○	○	○	○	○
tuen määrään	○	○	○	○	○
tuen haku- ja myöntöprosessiin	○	○	○	○	○
tuen maksatusprosessiin	○	○	○	○	○
tuen valvontaprosessiin	○	○	○	○	○
tuen vaikuttavuuteen	○	○	○	○	○

Jos tuen toimeenpanoa ja vaikuttavuutta on mahdollista parantaa, niin miten?

ALOITUSTUKI

Oletko saanut aloitustukea (myöntöpäätös 2014-2017)?

- ◉ kyllä
- ○ en

Paljonko olet saanut aloitustukea?

Avustus, euroa:

Korkotukilaina, euroa:

Mikä on ollut (tai ennakoidaan olevan) vuosina 2014-2017 saadun aloitustuen merkittävin vaikutus kokonaisuudessaan (valitse yksi)?

○ Tuen ansiosta on tehty jotakin sellaista, mitä ei olisi tehty lainkaan ilman tukea;
mitä?

- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty aiemmin kuin olisi tehty ilman tukea:
  mitä? _____
- ○ Tuen ansiosta jotakin on tehty laadultaan (sisällöltään, laajuudeltaan) erilaisena kuin olisi tehty ilman tukea;
  mitä? _____
- ○ Tuen ansiosta on säilytetty jotakin sellaista, joka ei olisi säilynyt ilman tukea;
  mitä? _____
- ○ Tuella ei ole ollut vaikutusta;
  miksi? _____

Kuinka vaikeaa tilanpidon aloituksen rahoituksen järjestäminen on mielestäsi ollut?

	erittäin vaikeaa	vaikeaa	ei vaikeaa eikä helppoa	helppoa	erittäin helppoa
aloitustuki	○	○	○	○	○
muu ulkopuolinen rahoitus (pankki)	○	○	○	○	○
omarahoitusosuus	○	○	○	○	○

Kuinka tyytyväinen olet aloitustuen toimeenpanoon seuraavien osa-alueiden osalta?

	erittäin tyytymätön	tyytymätön	en tyytyväinen enkä tyytymätön	tyytyväinen	erittäin tyytyväinen
tiedonsaantiin ja viestintään	○	○	○	○	○
tukiehtoihin	○	○	○	○	○
tuen määrään	○	○	○	○	○
tuen haku- ja myöntöprosessiin	○	○	○	○	○
tuen maksatusprosessiin	○	○	○	○	○
tuen valvontaprosessiin	○	○	○	○	○
tuen vaikuttavuuteen	○	○	○	○	○

Jos tuen toimeenpanoa ja vaikuttavuutta on mahdollista parantaa, niin miten?

VIESTINTÄ

Huomioi viestintää koskevissa kysymyksissä kaikki hakemasi tuet.

Mitä kautta olet saanut tietoa alueesi maaseudun kehittämisohjelmasta ja sen tukimahdollisuuksista? Arvioi seuraavien tahojen merkitystä itsellesi tiedonsaannin näkökulmasta.

	ei lainkaan merkitystä	vähän merkitystä	jonkin verran merkitystä	paljon merkitystä	erittäin paljon merkitystä
Maaseutuvirastolta (Mavi)	○	○	○	○	○
Maaseutu.fi -sivustolta	○	○	○	○	○
ELY-keskukselta	○	○	○	○	○

muulta julkiselta taholta (kunta, maakuntaliitto, yhteistoiminta-alue, AVI ym.)	○	○	○	○	○
Leader-ryhmältä	○	○	○	○	○
oman ELY-keskuksen tiedonvälityshankkeesta (Maaseutukuriiri, Maakaista, HighwaySavo)	○	○	○	○	○
hankkeesta, jonka toimintaan osallistuin	○	○	○	○	○
ammattilehdistä tai -mediasta	○	○	○	○	○
neuvontaorganisaatiolta	○	○	○	○	○
ammatti- tai etujärjestöltä	○	○	○	○	○
pankilta, rahoituslaitokselta	○	○	○	○	○
muilta yrittäjiltä	○	○	○	○	○
jostain muualta, mistä?	○	○	○	○	○

Miten tiedonvälitys ja viestintä ohjelman tukimahdollisuuksista on mielestäsi onnistunut?

a) Mikä on onnistunut hyvin?

b) Mikä on onnistunut huonosti?

Liite 2. Maakunnallisten työpajojen tuotokset.

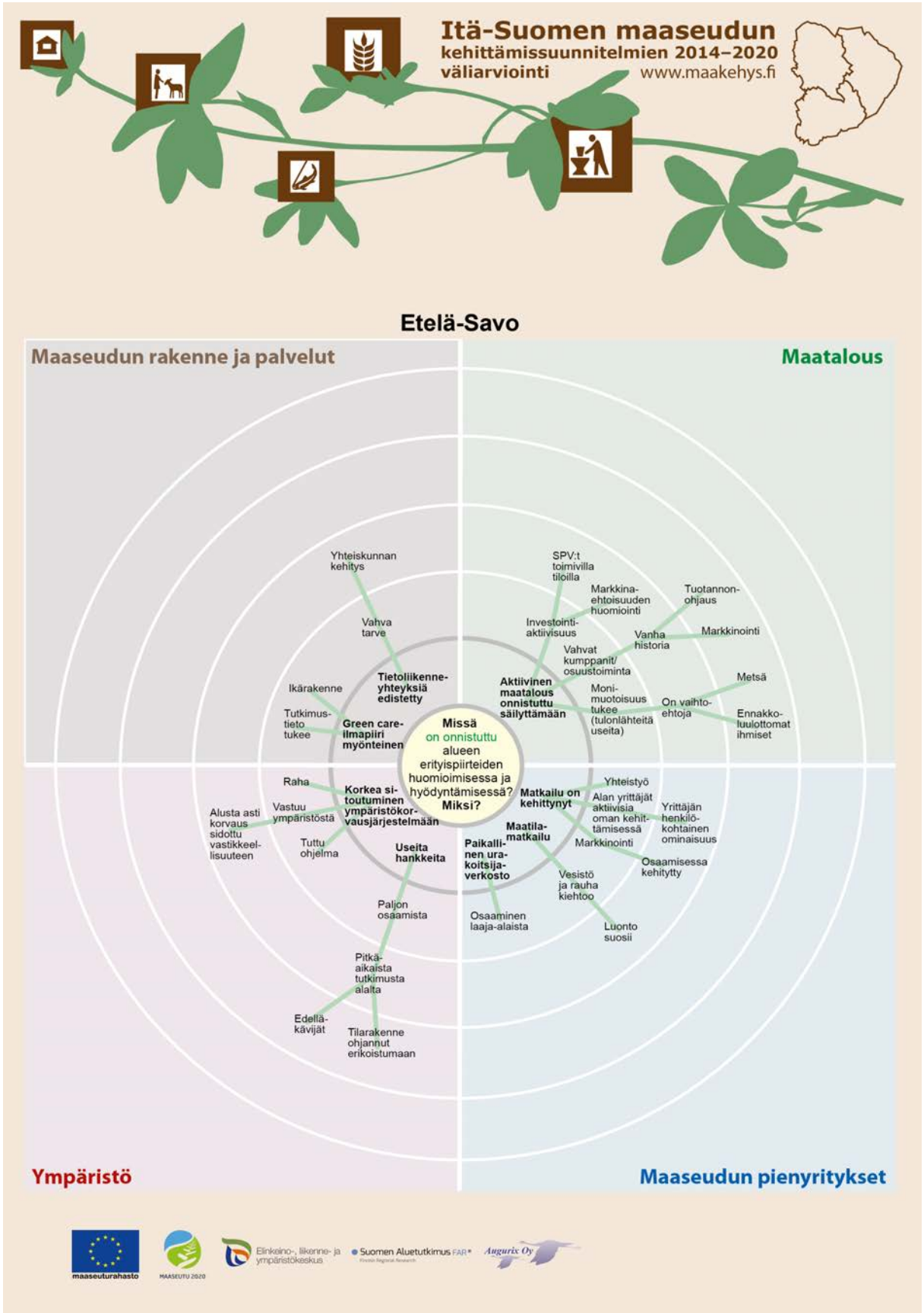

Liite 2, kuvio 1. Etelä-Savon onnistumiset alueen erityispiirteiden huomioimisessa ja hyödyntämisessä.

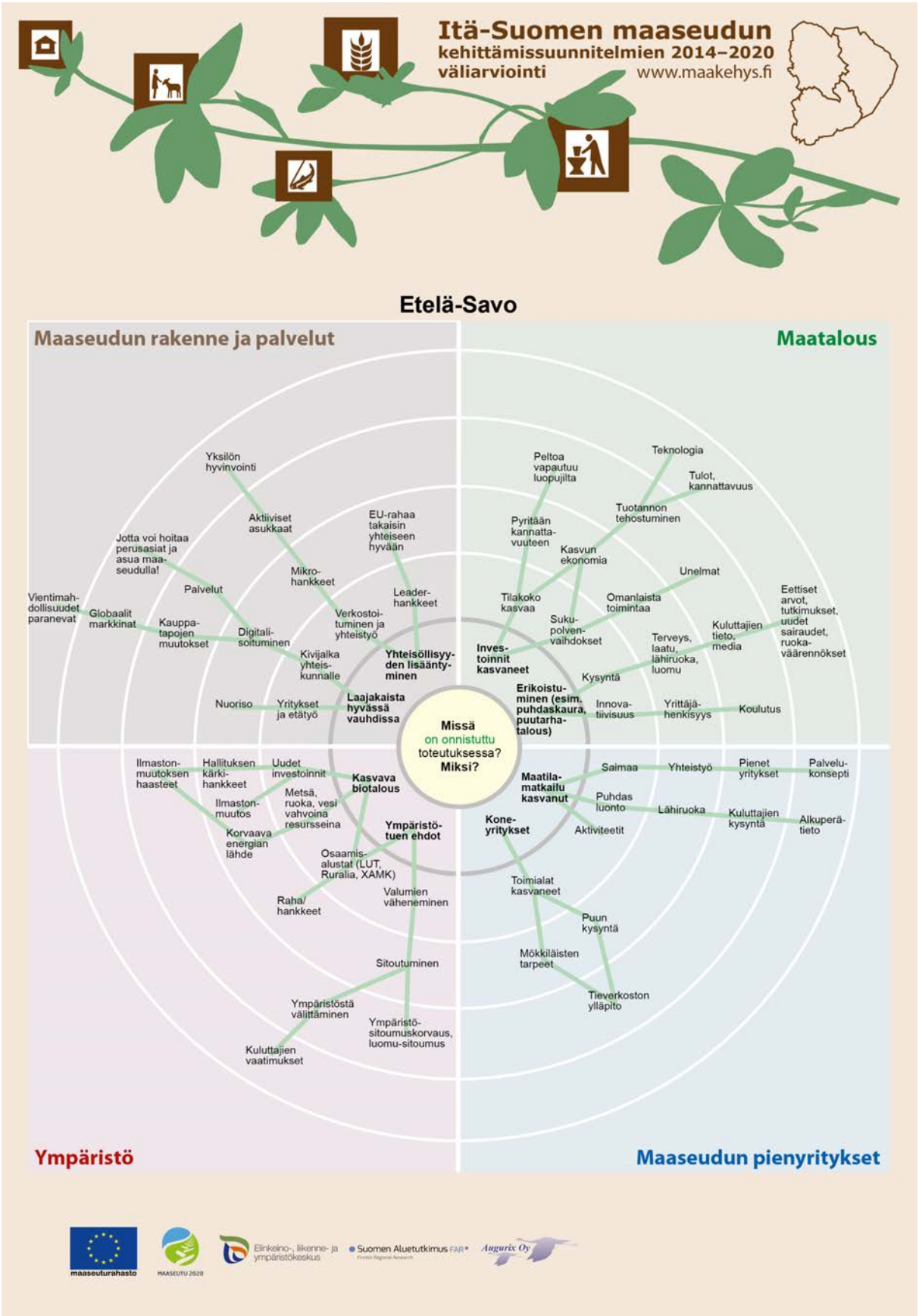

Liite 2, kuvio 2. Etelä-Savon onnistumiset toteutuksessa.

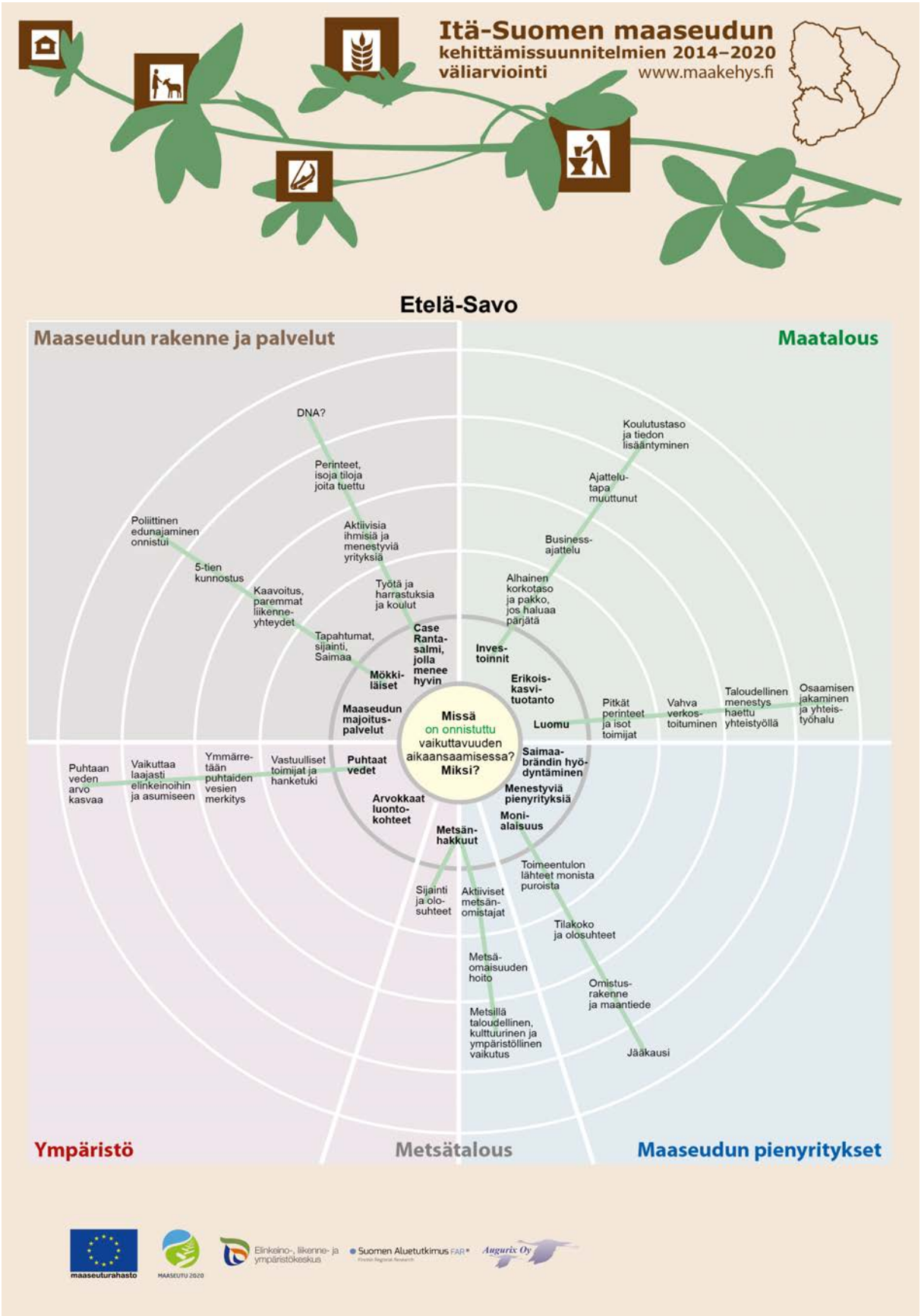

Liite 2, kuvio 3. Etelä-Savon onnistumiset vaikuttavuuden aikaansaamisessa.

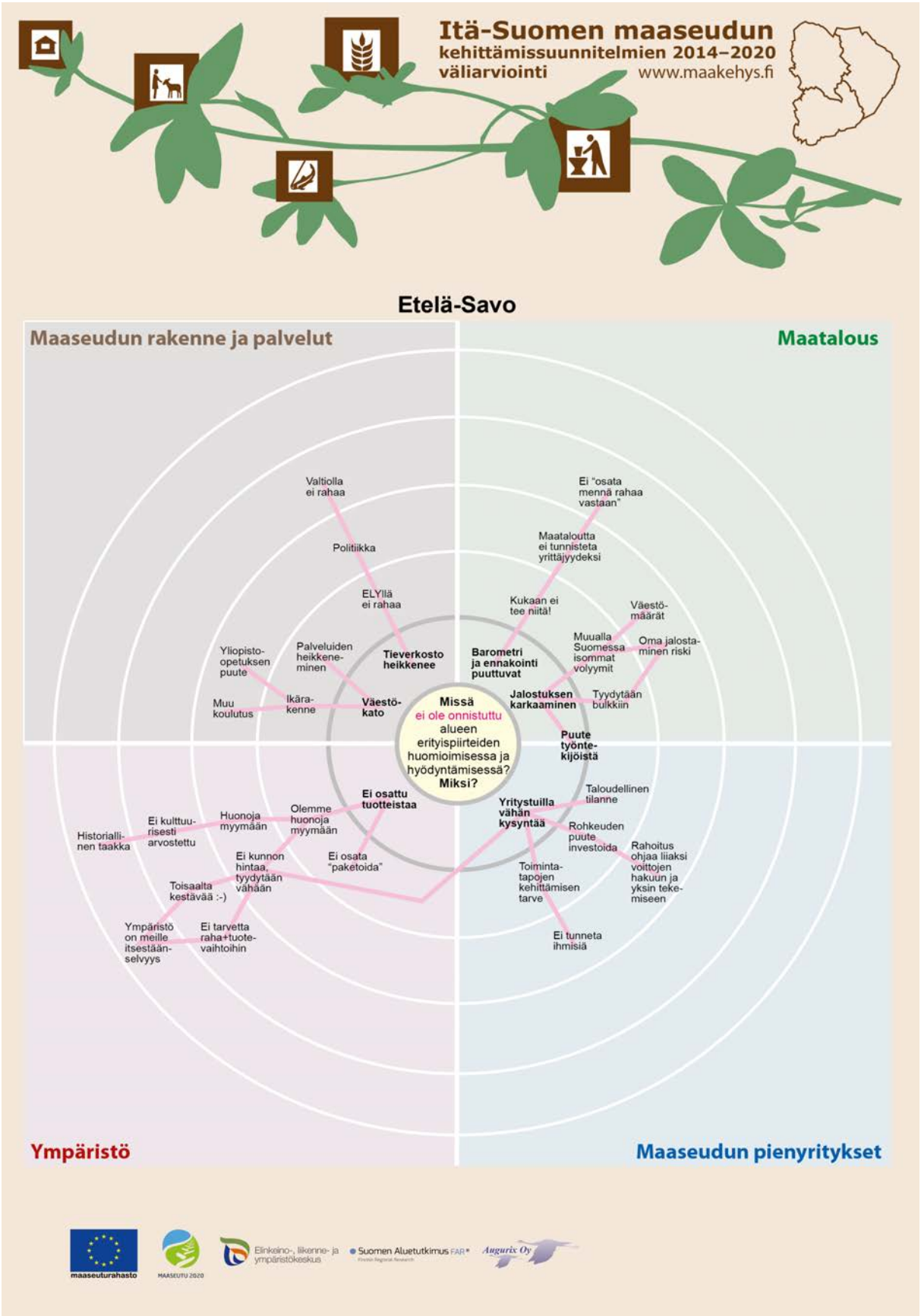

Liite 2, kuvio 4. Etelä-Savon haasteet alueen erityispiirteiden huomioimisessa ja hyödyntämisessä.

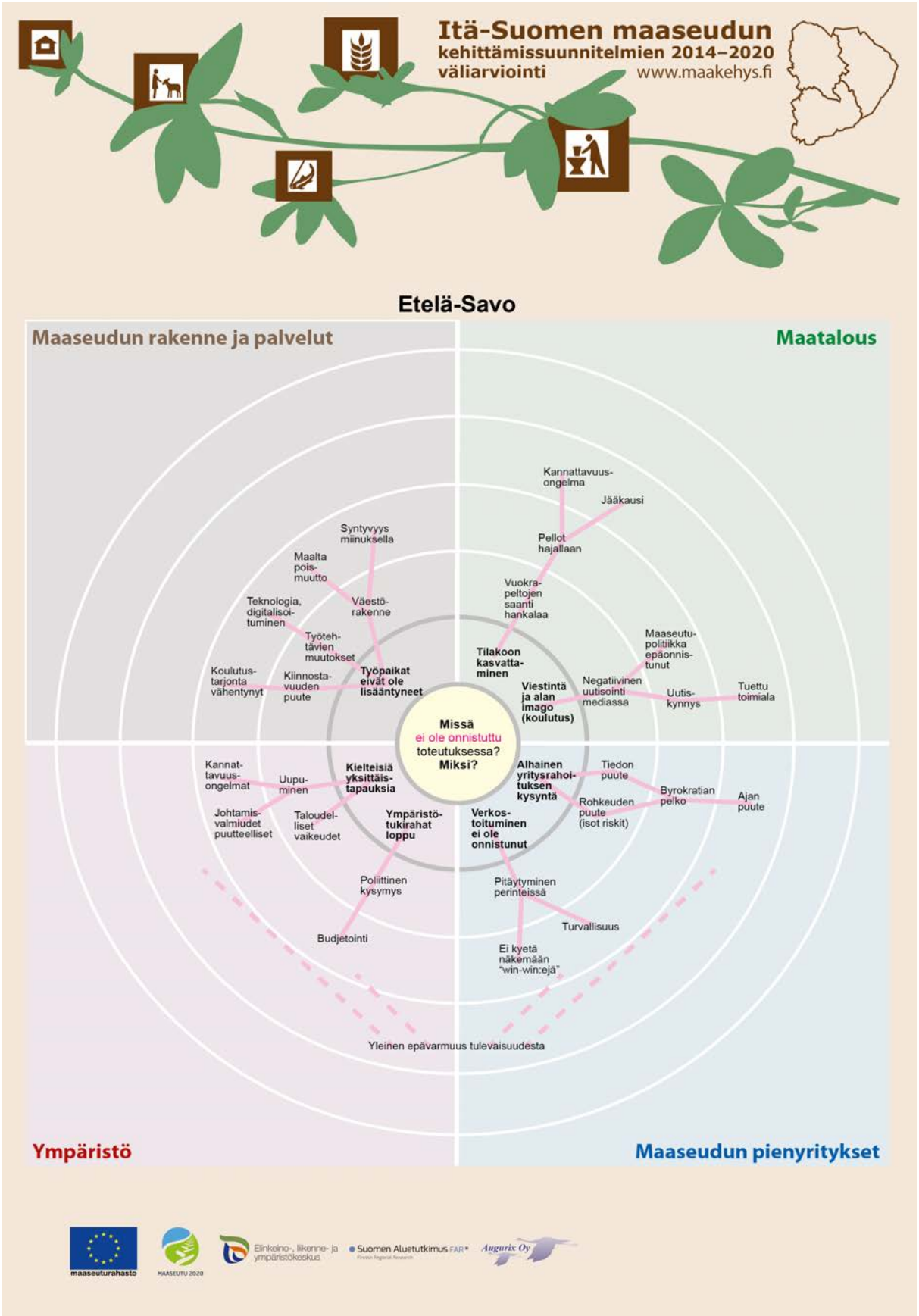

Liite 2, kuvio 5. Etelä-Savon haasteet toteutuksessa.

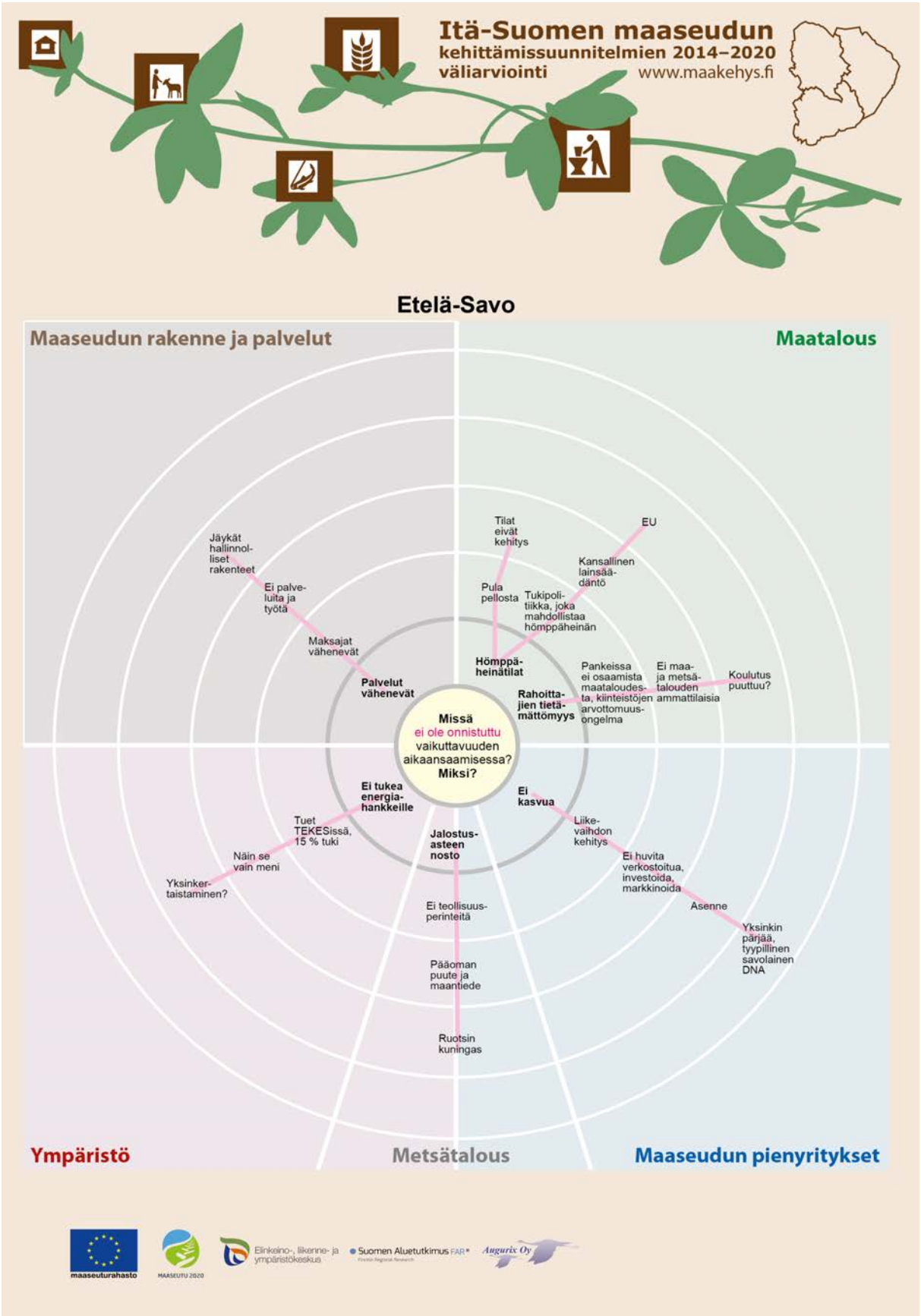

Liite 2, kuvio 6. Etelä-Savon haasteet vaikuttavuuden aikaansaamisessa.

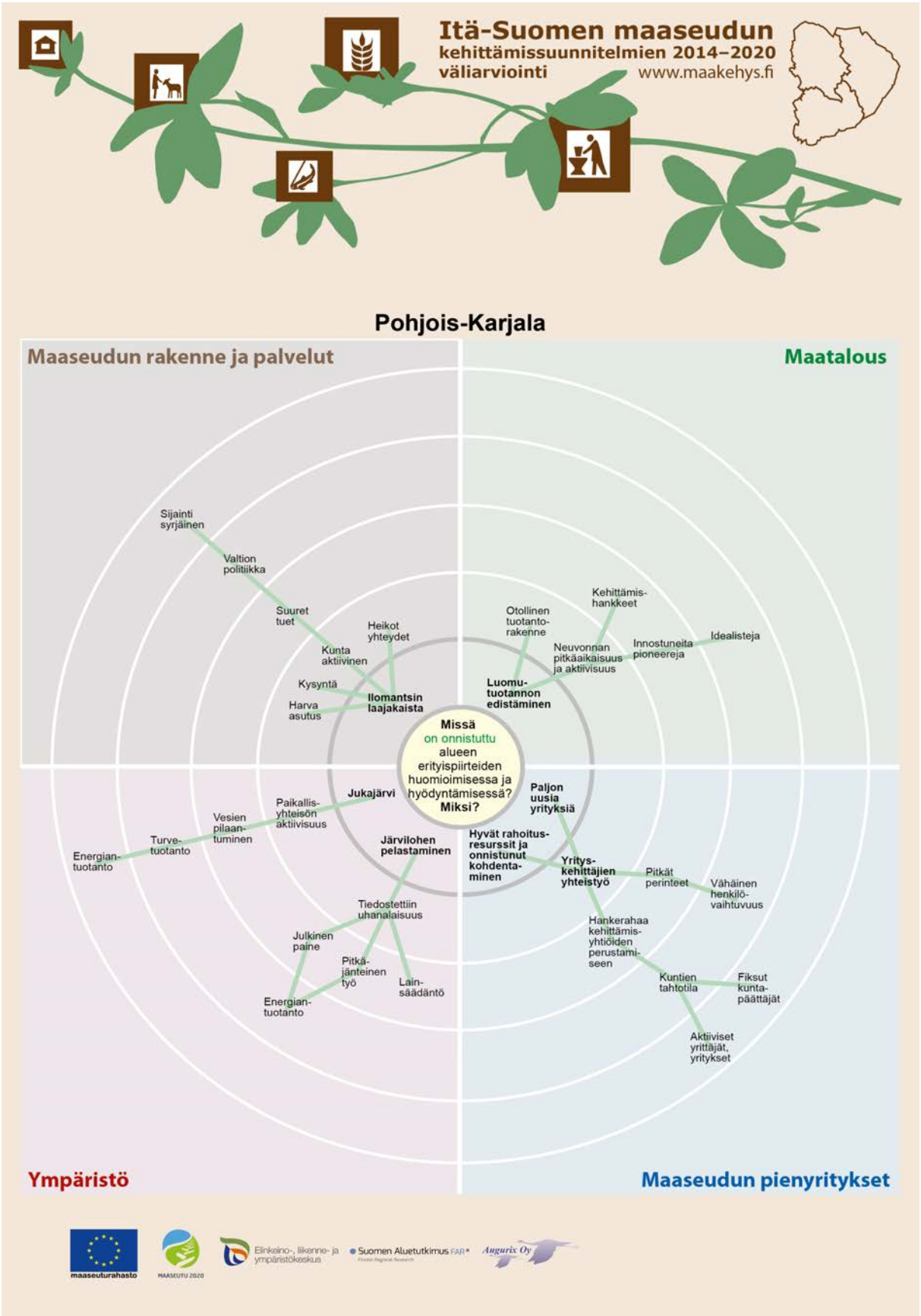

Liite 2, kuvio 7. Pohjois-Karjalan onnistumiset alueen erityispiirteiden huomioimisessa ja hyödyntämisessä, ryhmä 1.

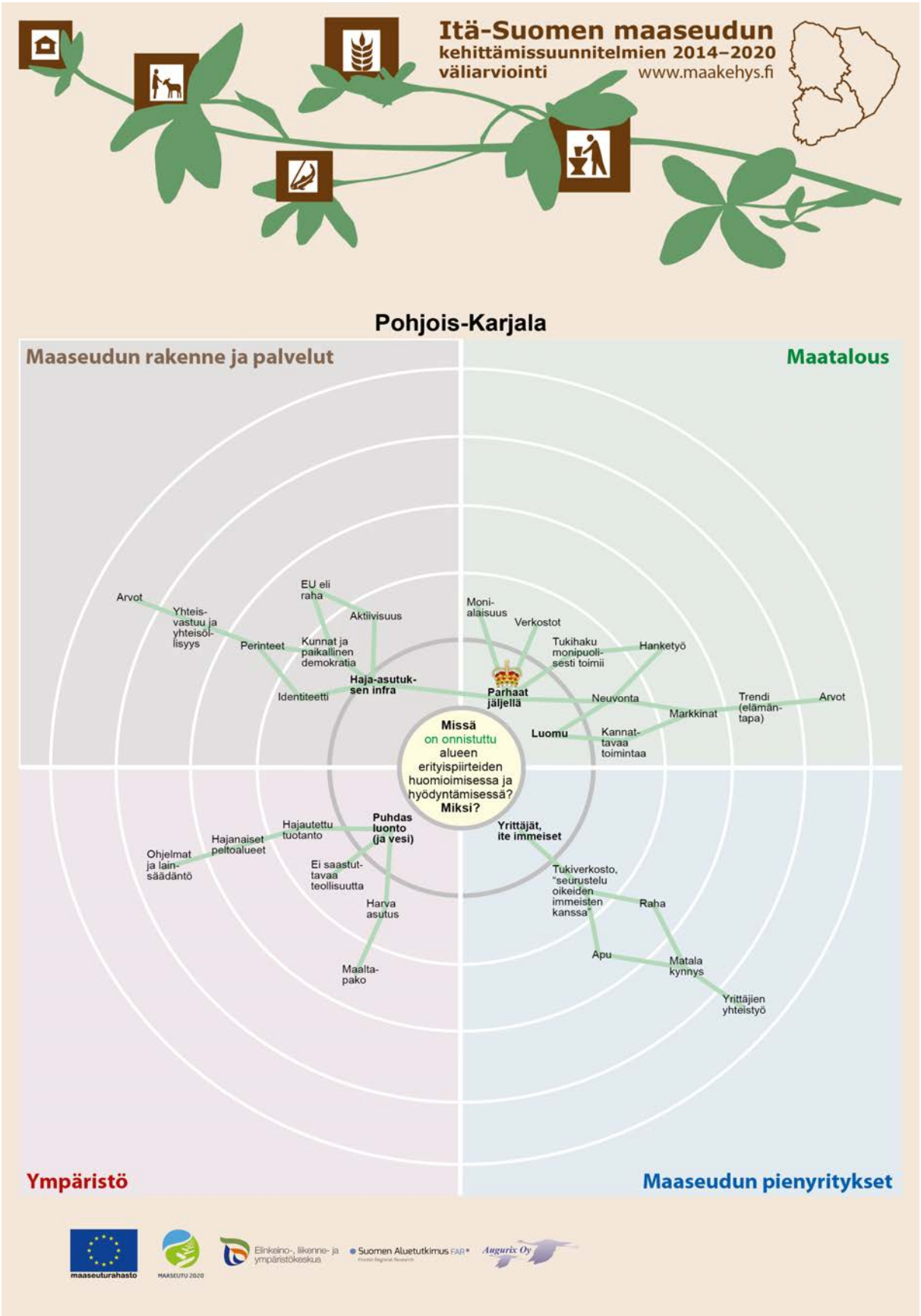

Liite 2, kuvio 8. Pohjois-Karjalan onnistumiset alueen erityispiirteiden huomioimisessa ja hyödyntämisessä, ryhmä 2.

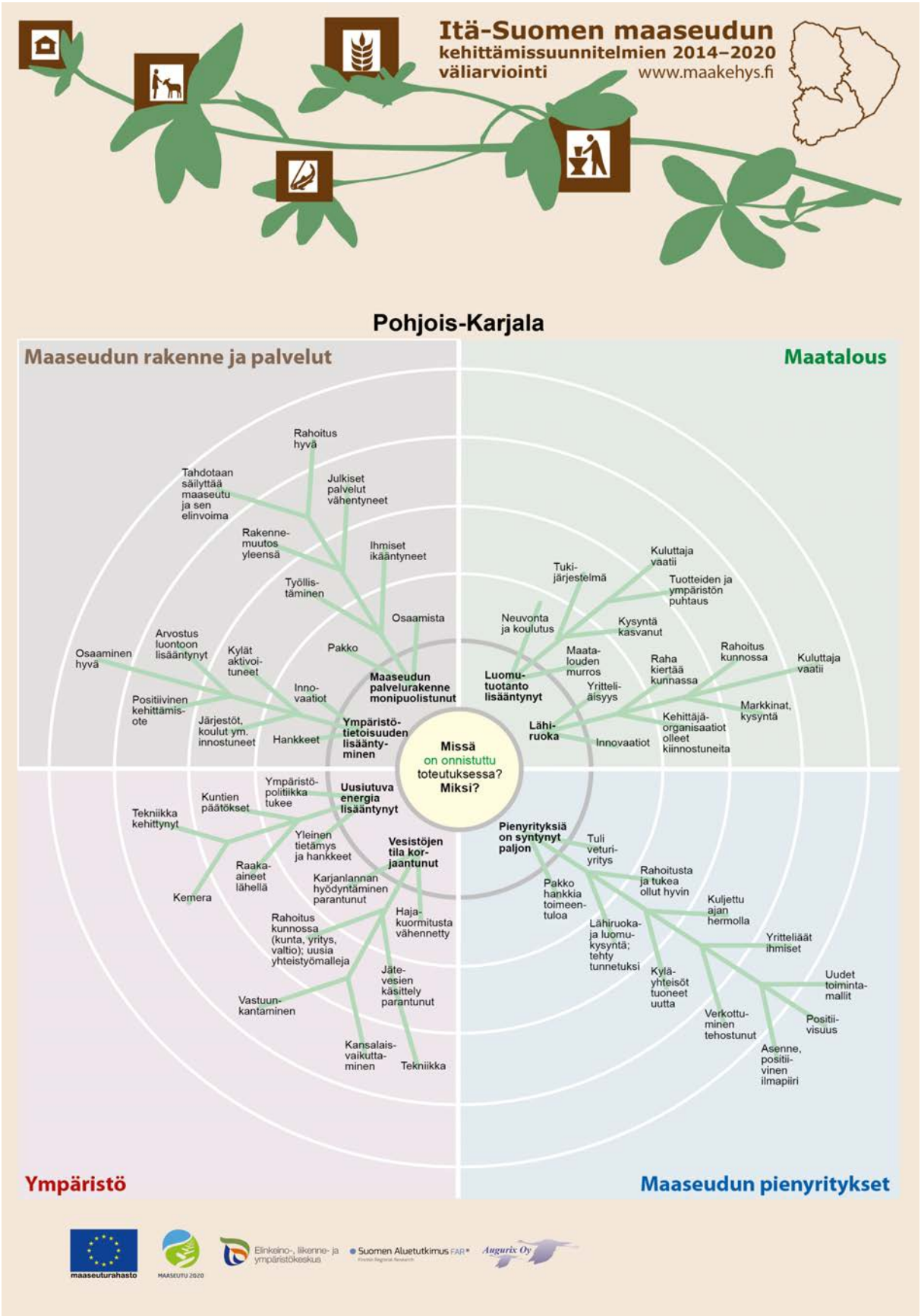

Liite 2, kuvio 9. Pohjois-Karjalan onnistumiset toteutuksessa, ryhmä 1.

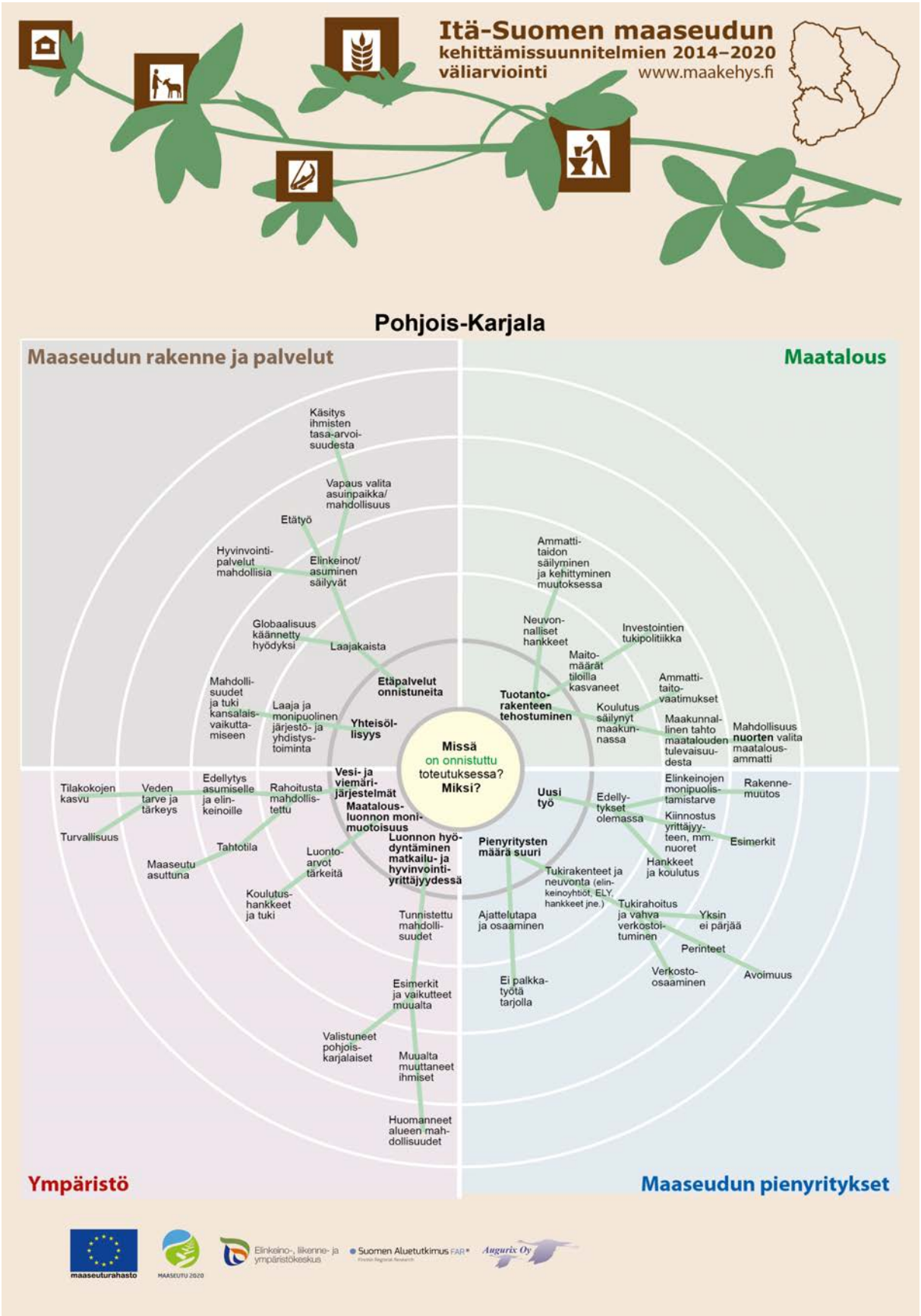

Liite 2, kuvio 10. Pohjois-Karjalan onnistumiset toteutuksessa, ryhmä 2.

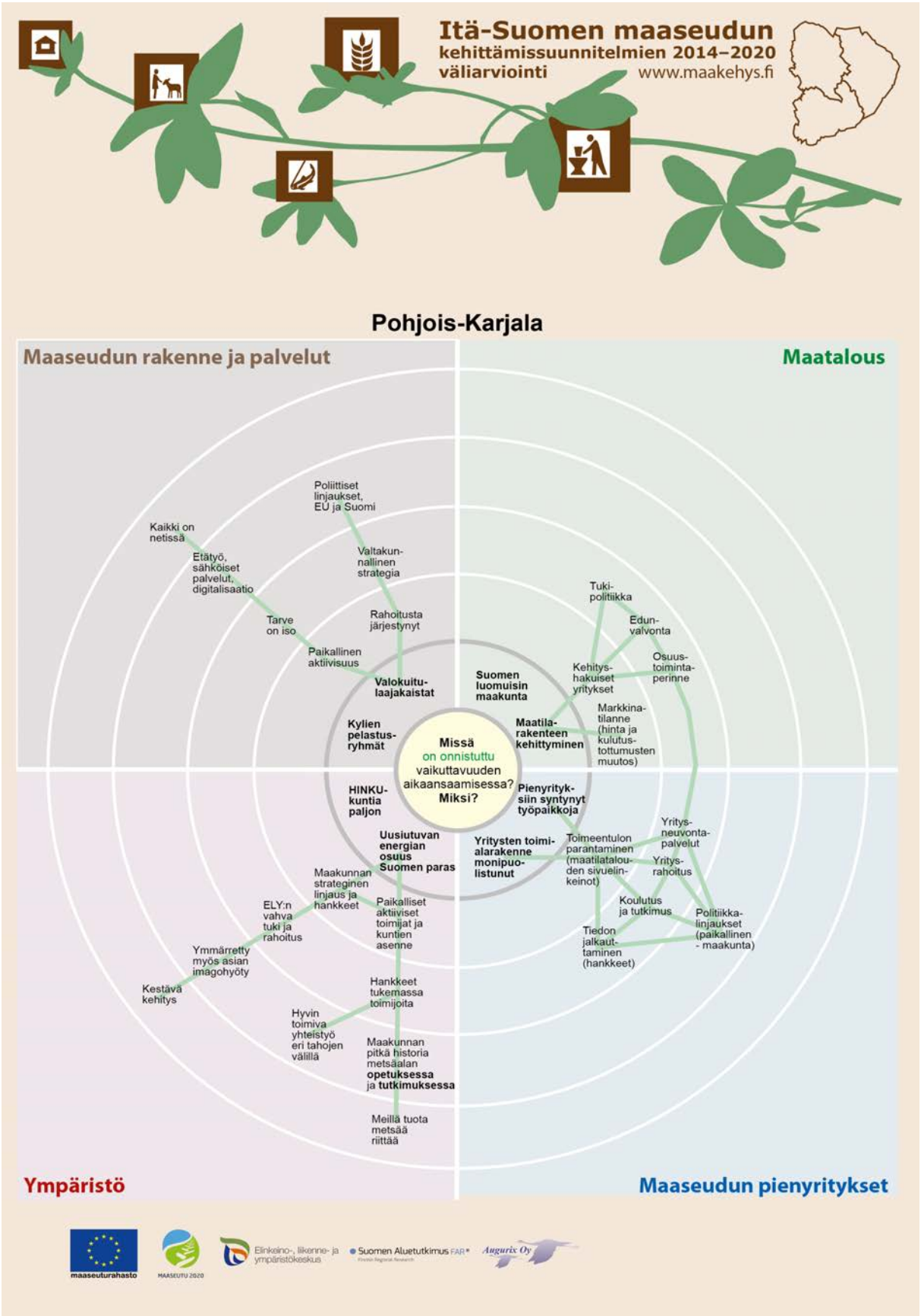

Liite 2, kuvio 11. Pohjois-Karjalan onnistumiset vaikuttavuuden aikaansaamisessa, ryhmä 1.

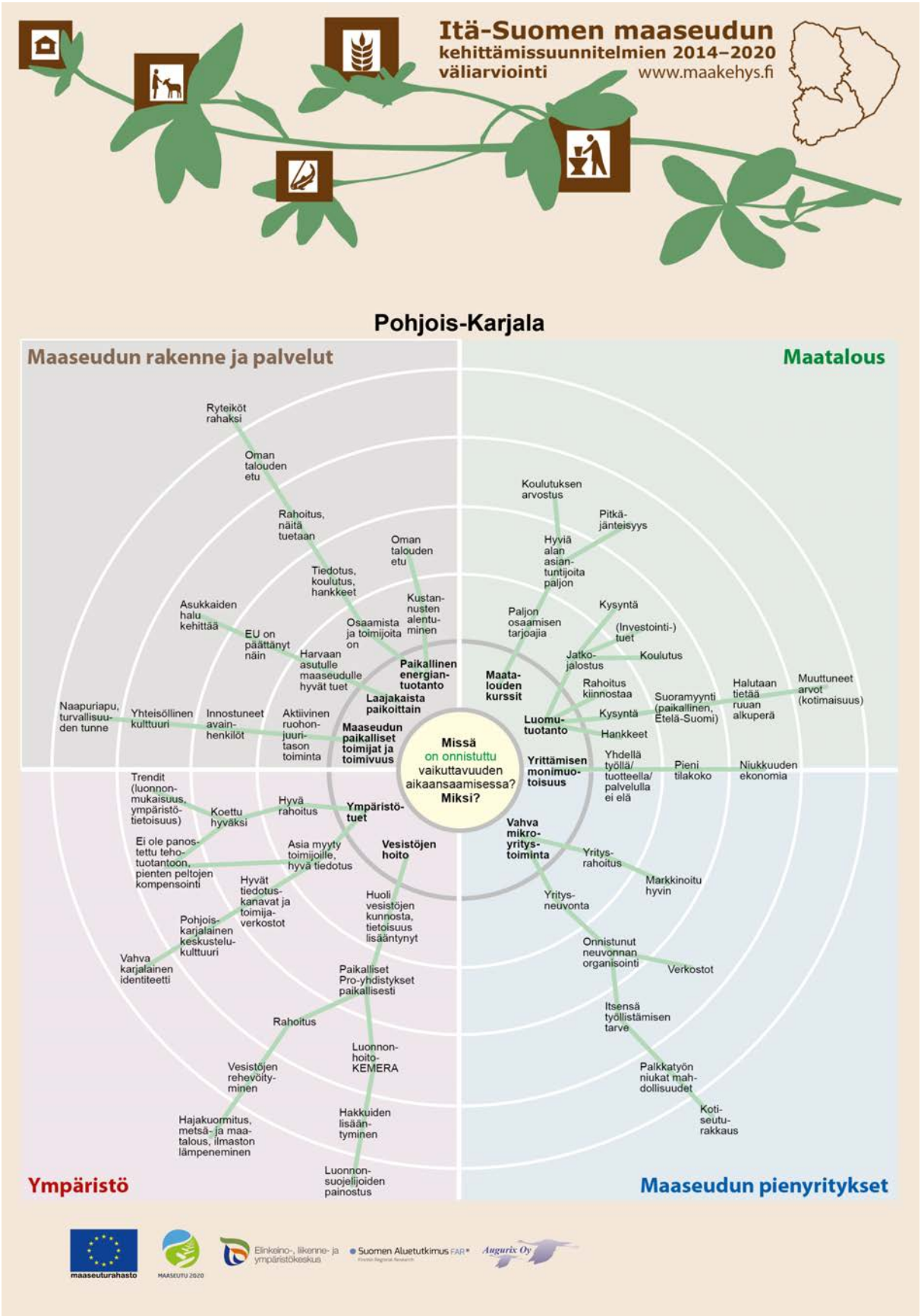

Liite 2, kuvio 12. Pohjois-Karjalan onnistumiset vaikuttavuuden aikaansaamisessa, ryhmä 2.

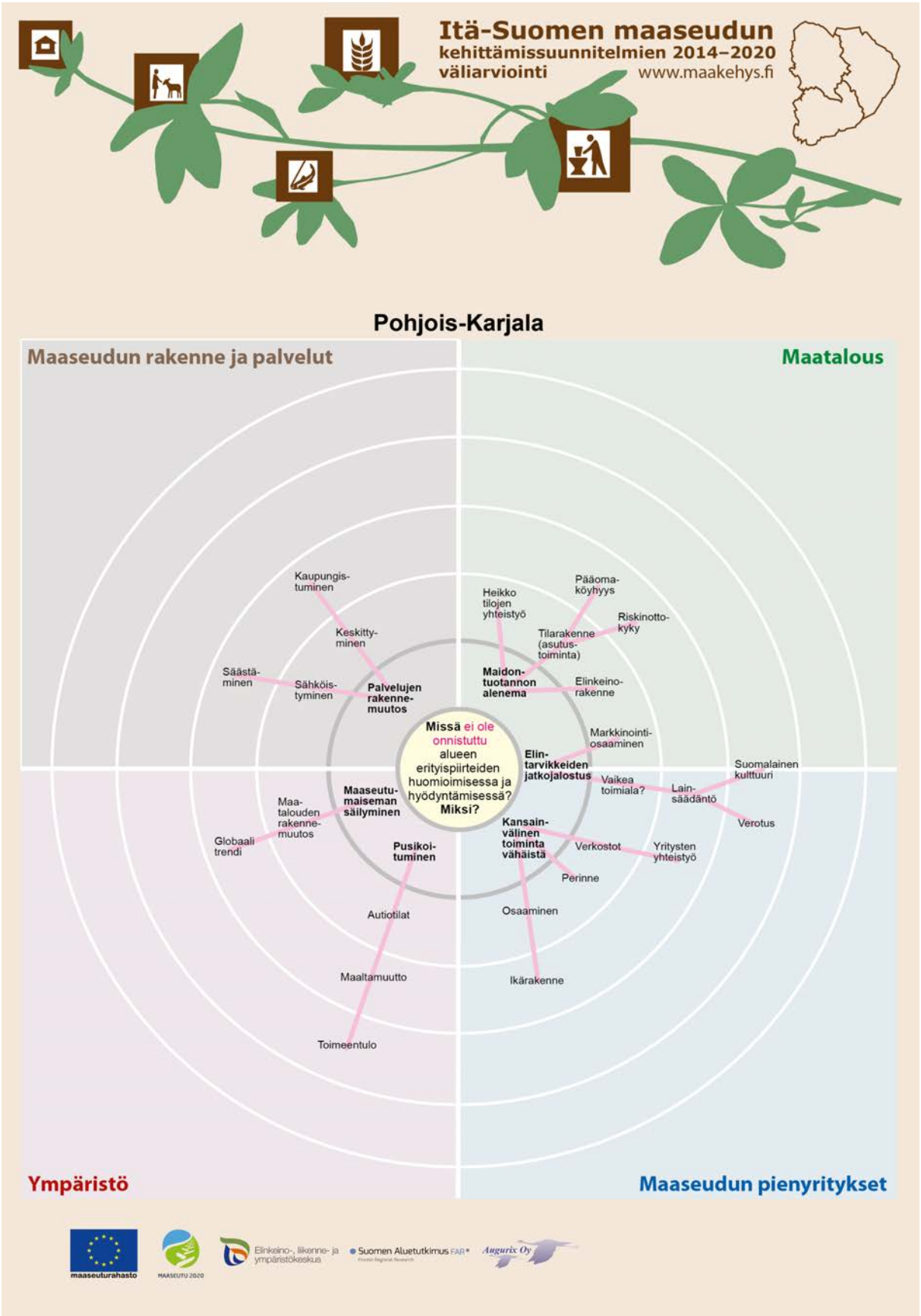

Liite 2, kuvio 13. Pohjois-Karjalan haasteet alueen erityispiirteiden huomioimisessa ja hyödyntämisessä toteutuksessa, ryhmä 1.

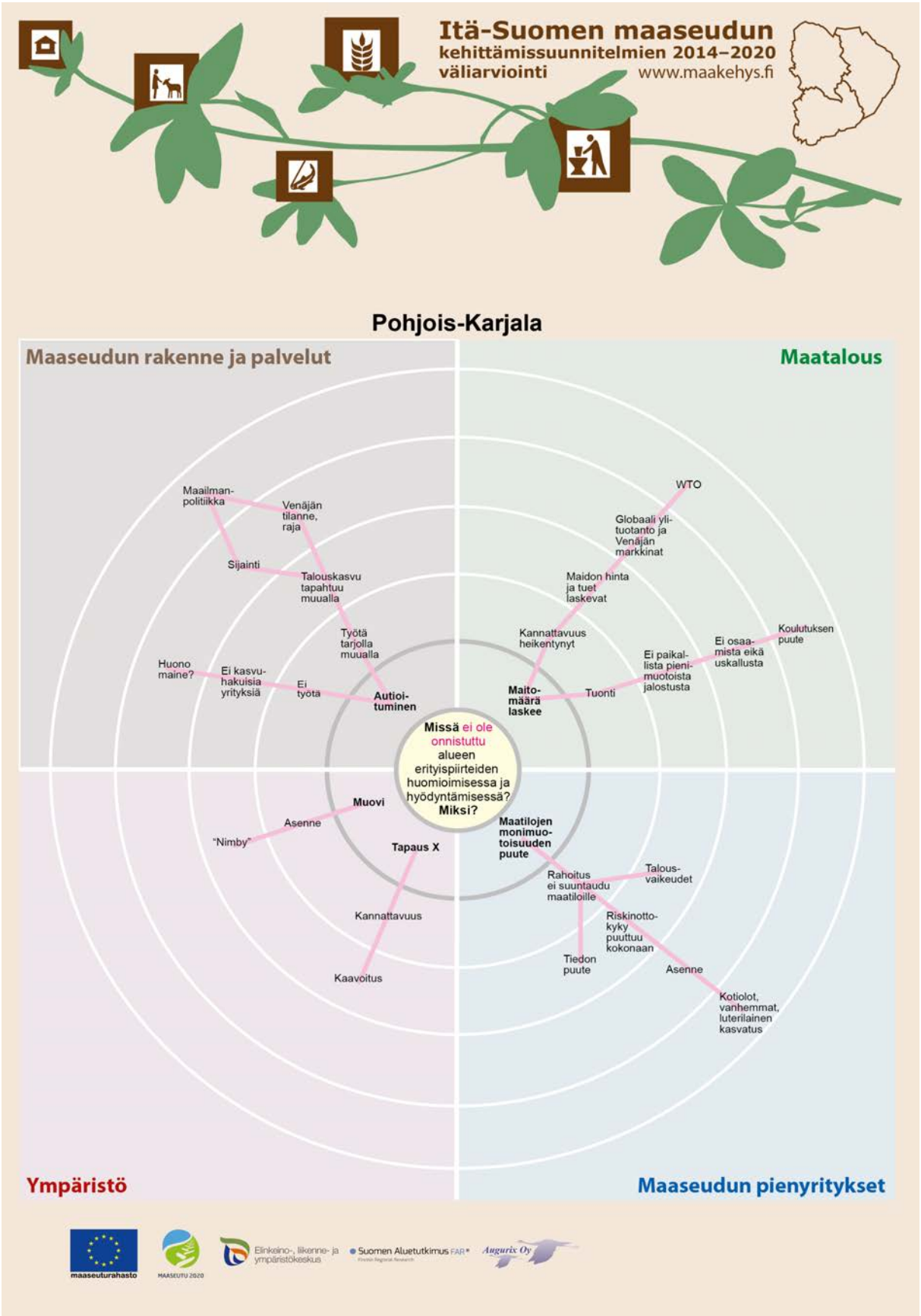

Liite 2, kuvio 14. Pohjois-Karjalan haasteet alueen erityispiirteiden huomioimisessa ja hyödyntämisessä toteutuksessa, ryhmä 2.

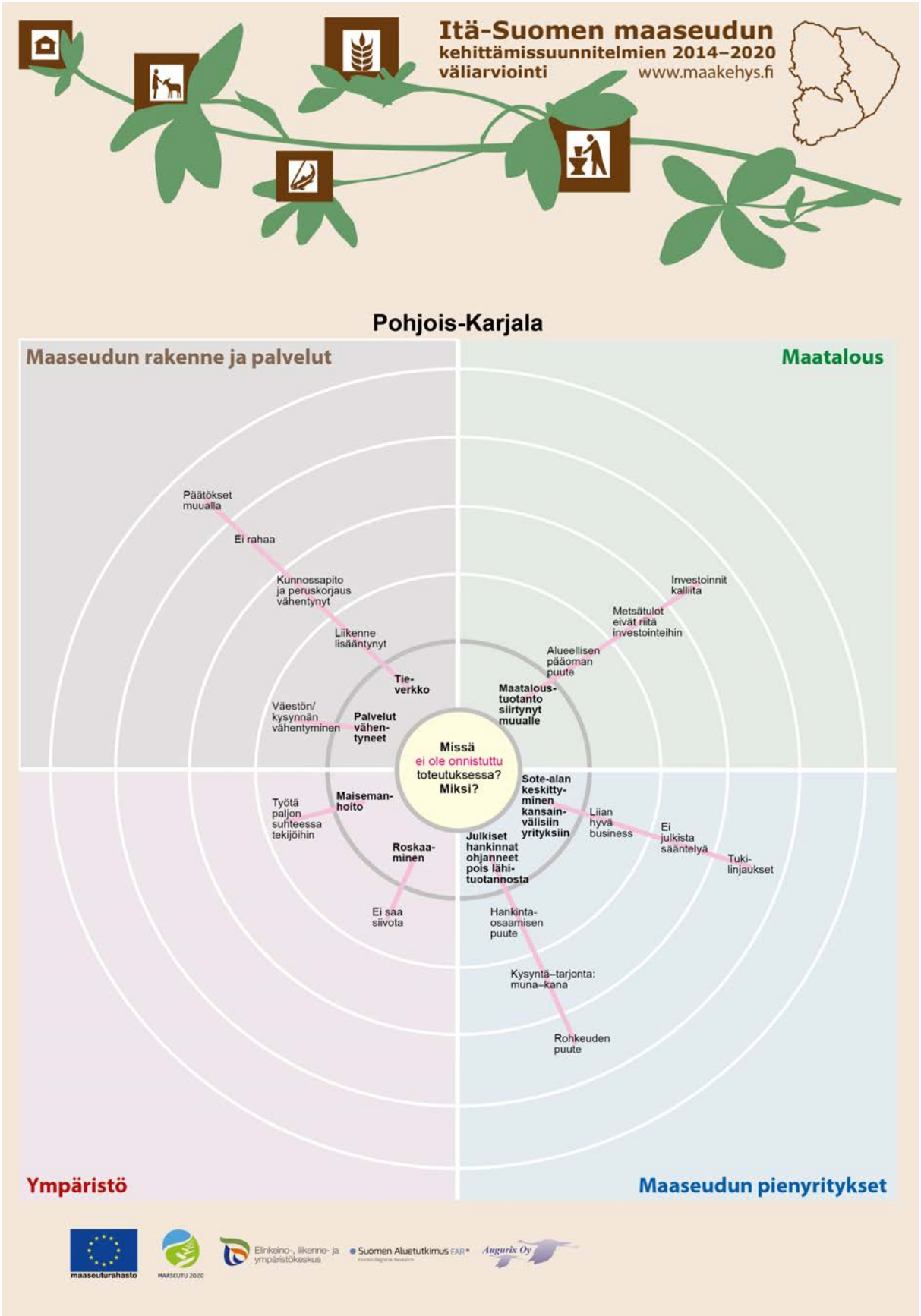

Liite 2, kuvio 15. Pohjois-Karjalan haasteet toteutuksessa, ryhmä 1.

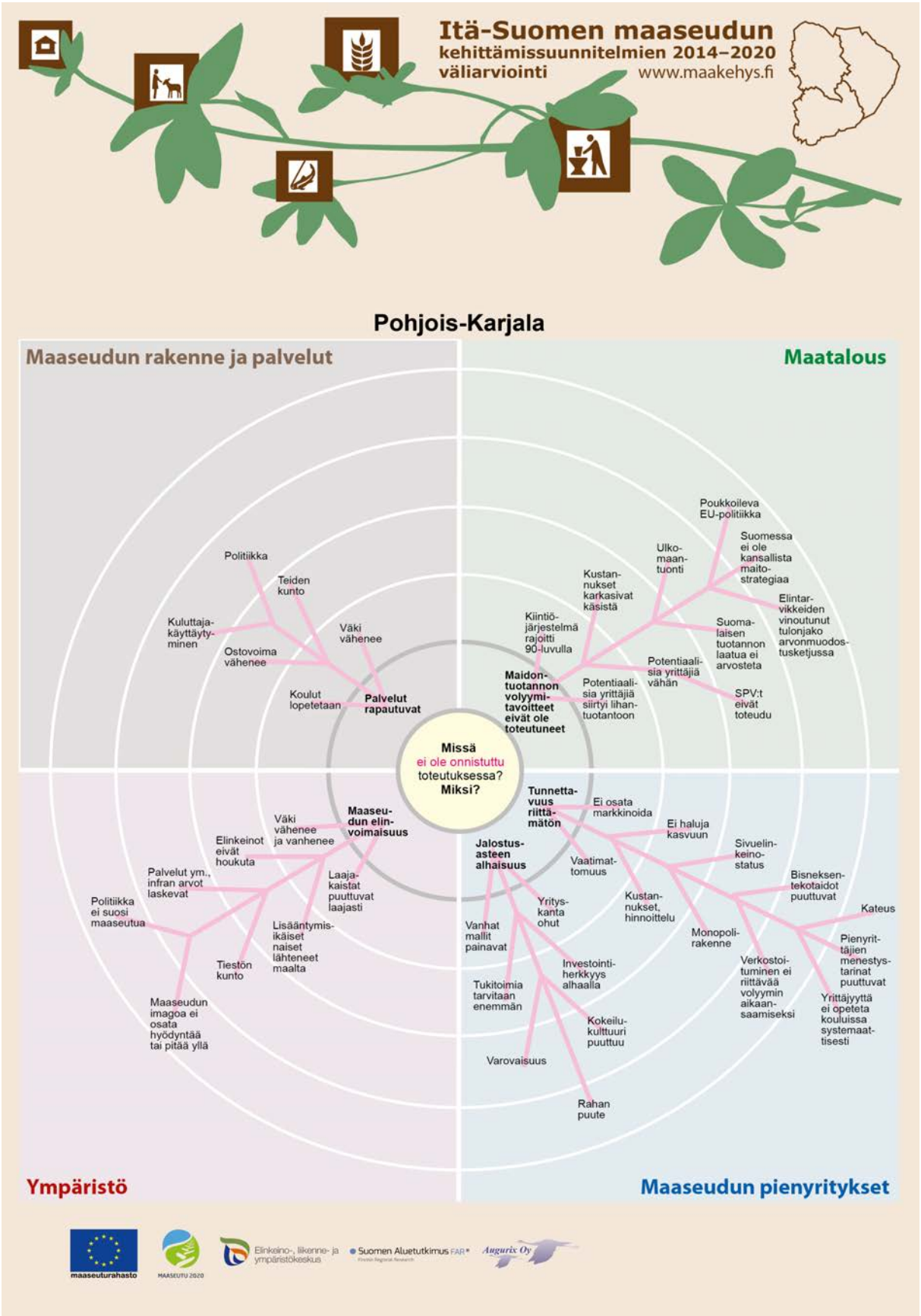

Liite 2, kuvio 16. Pohjois-Karjalan haasteet toteutuksessa, ryhmä 2.

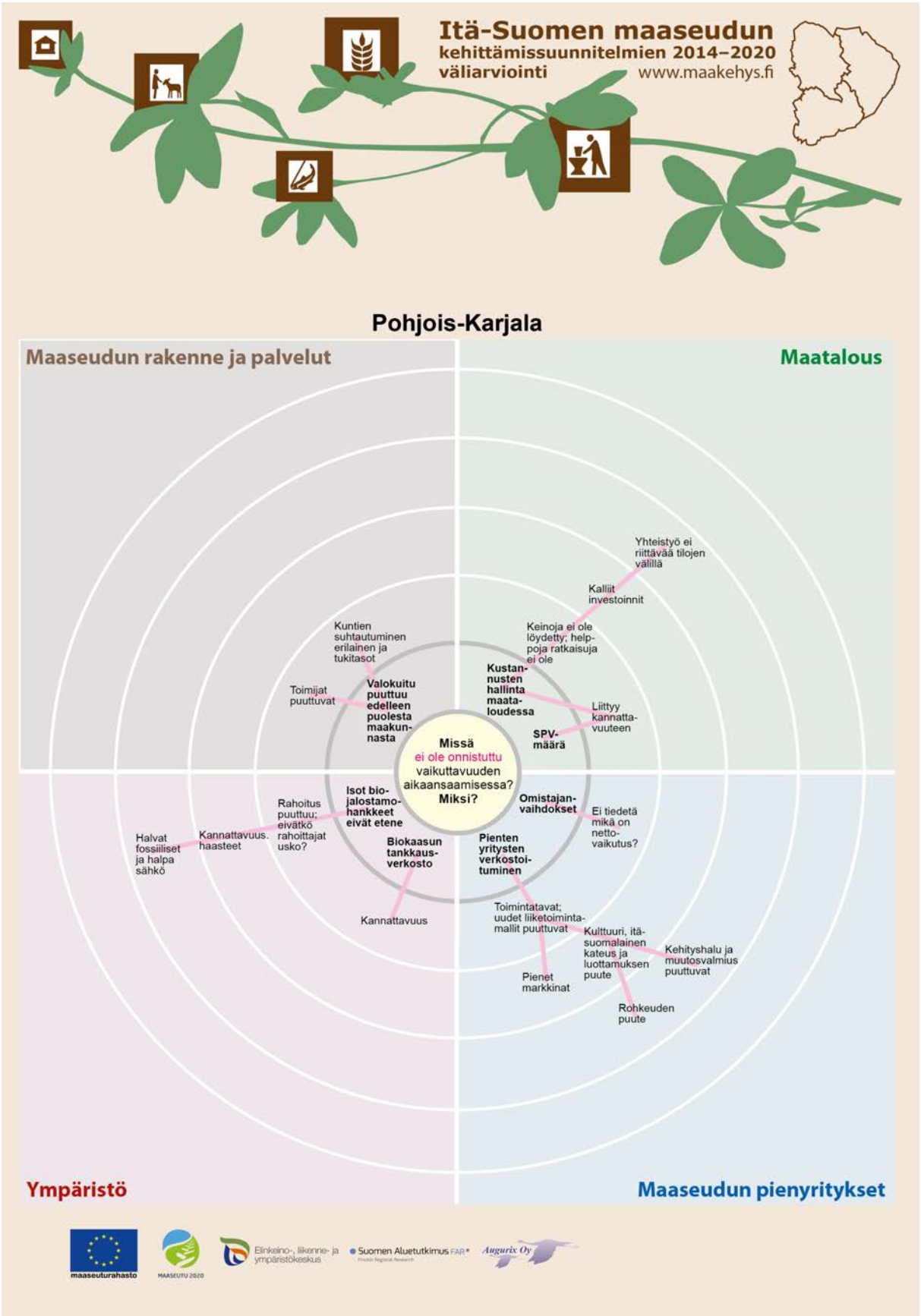

Liite 2, kuvio 17. Pohjois-Karjalan haasteet vaikuttavuuden aikaansaamisessa, ryhmä 1.

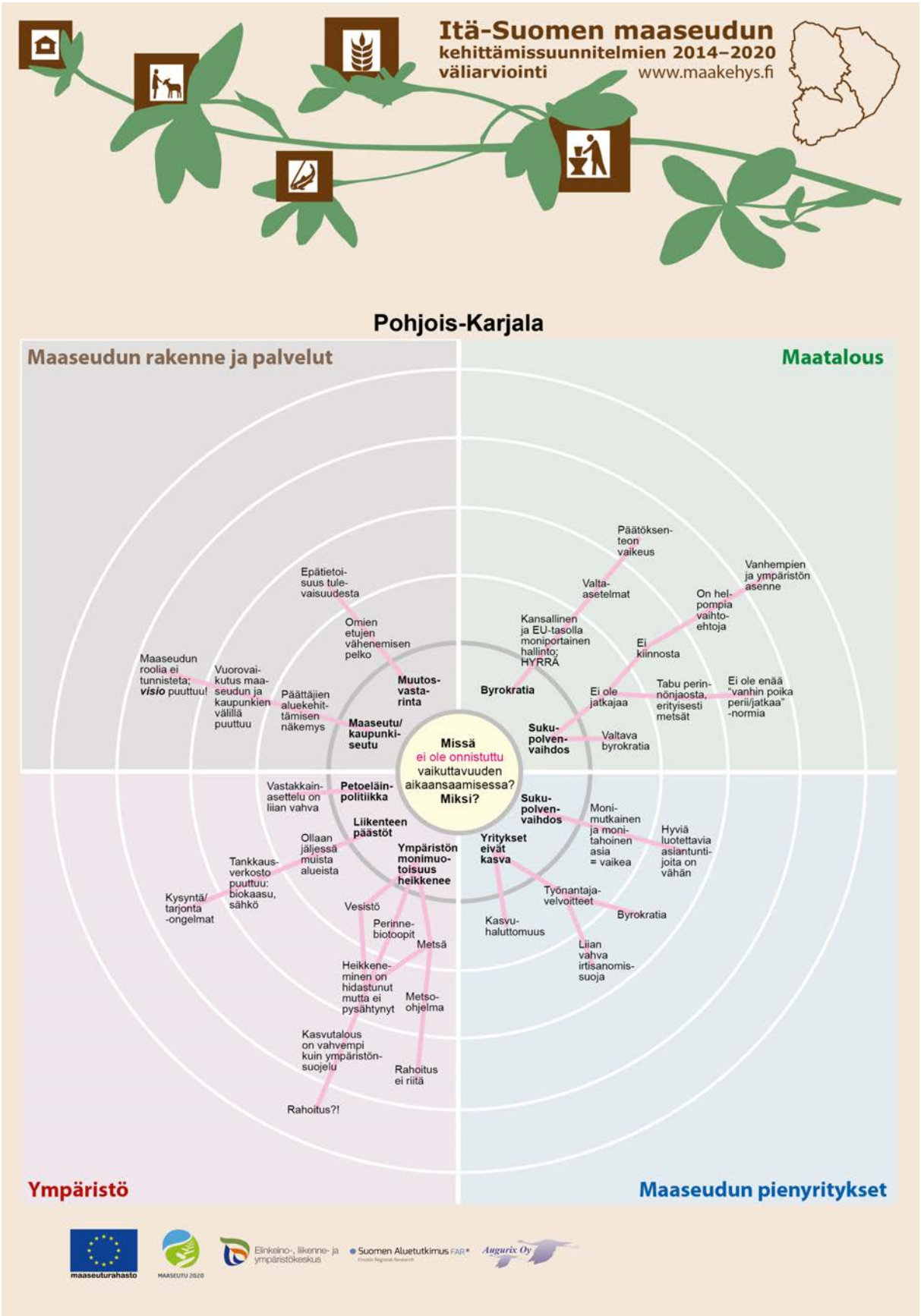

Liite 2, kuvio 18. Pohjois-Karjalan haasteet vaikuttavuuden aikaansaamisessa, ryhmä 2.

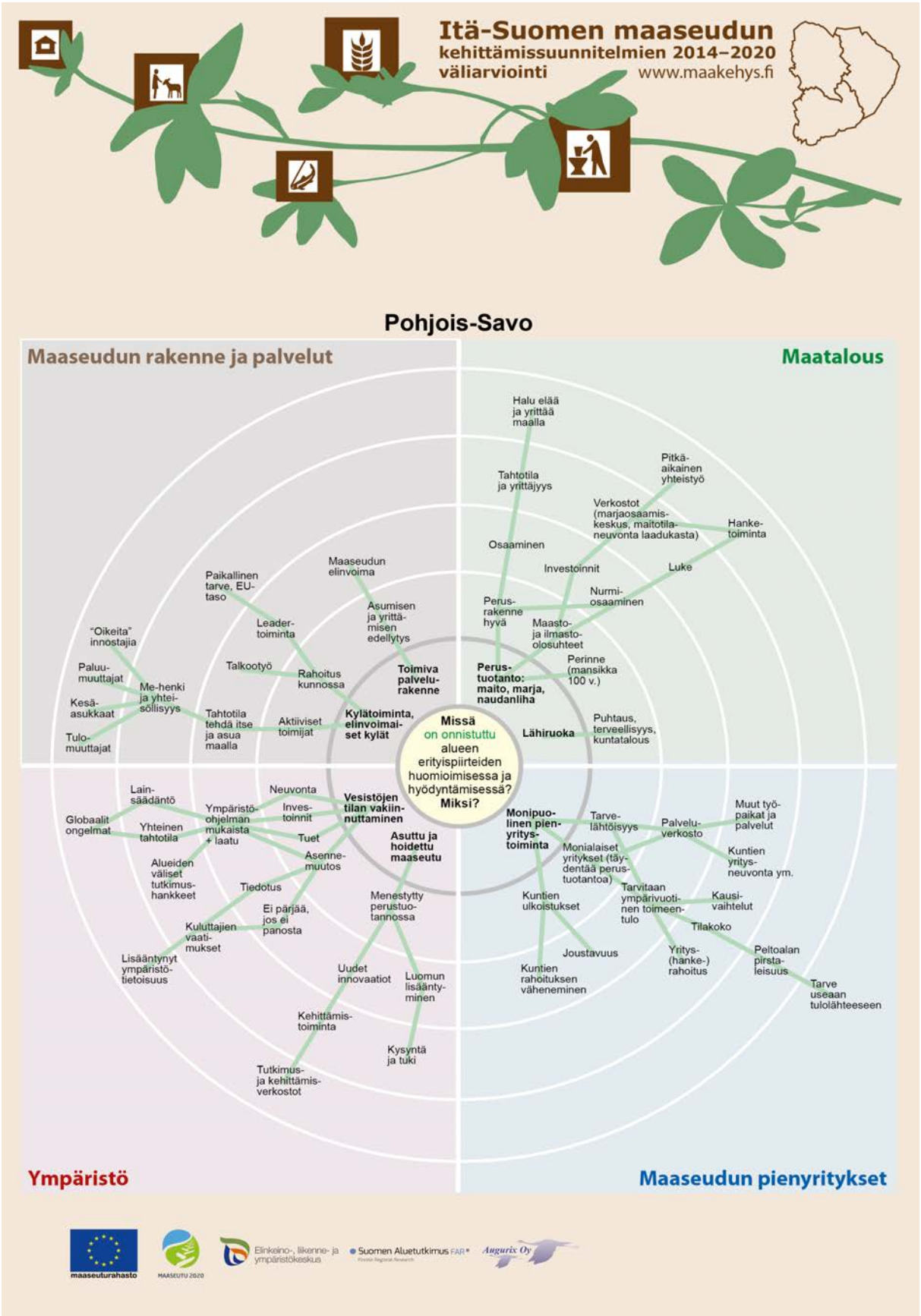

Liite 2, kuvio 19. Pohjois-Savon onnistumiset alueen erityispiirteiden huomioimisessa ja hyödyntämisessä.

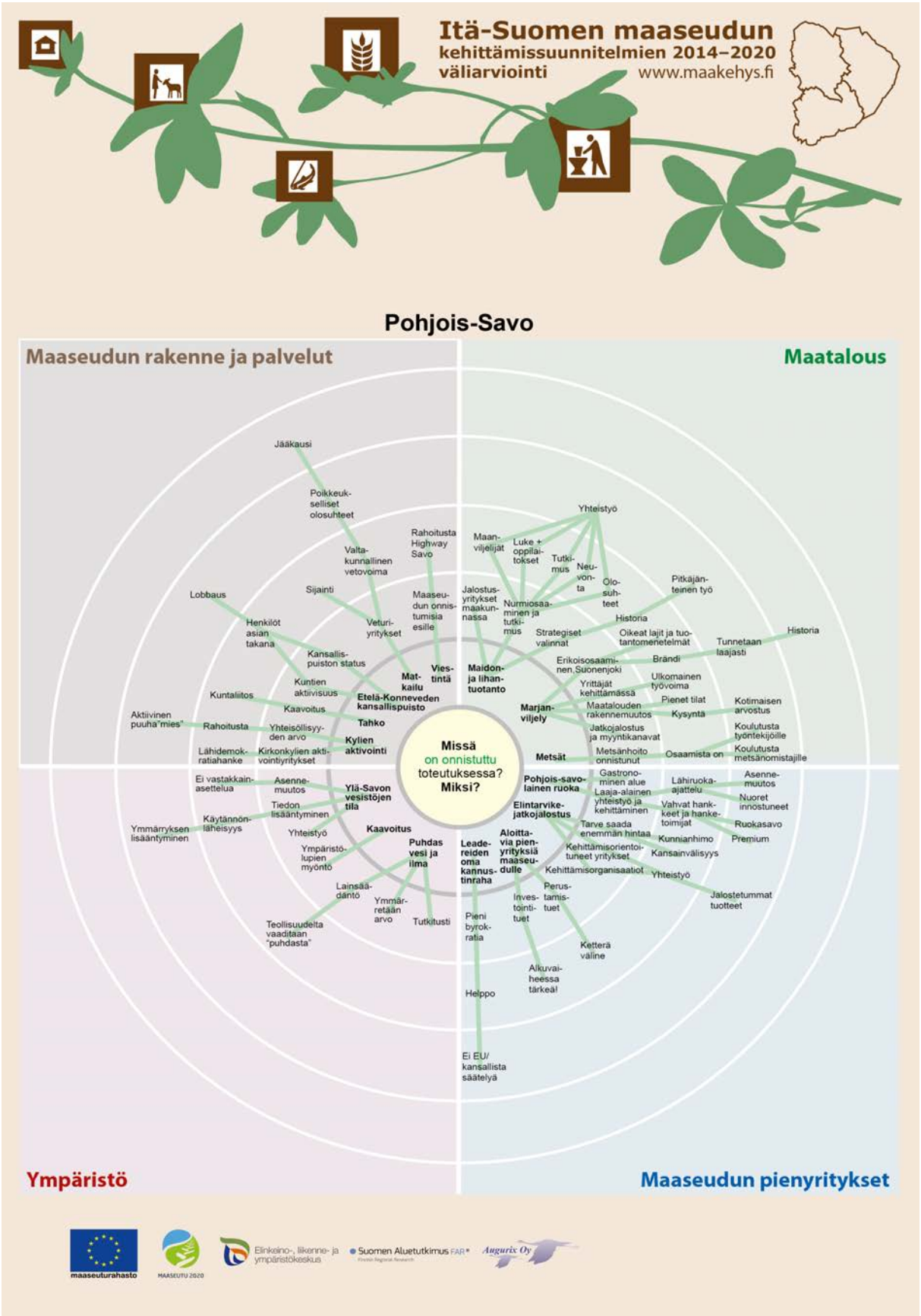

Liite 2, kuvio 20. Pohjois-Savon onnistumiset toteutuksessa.

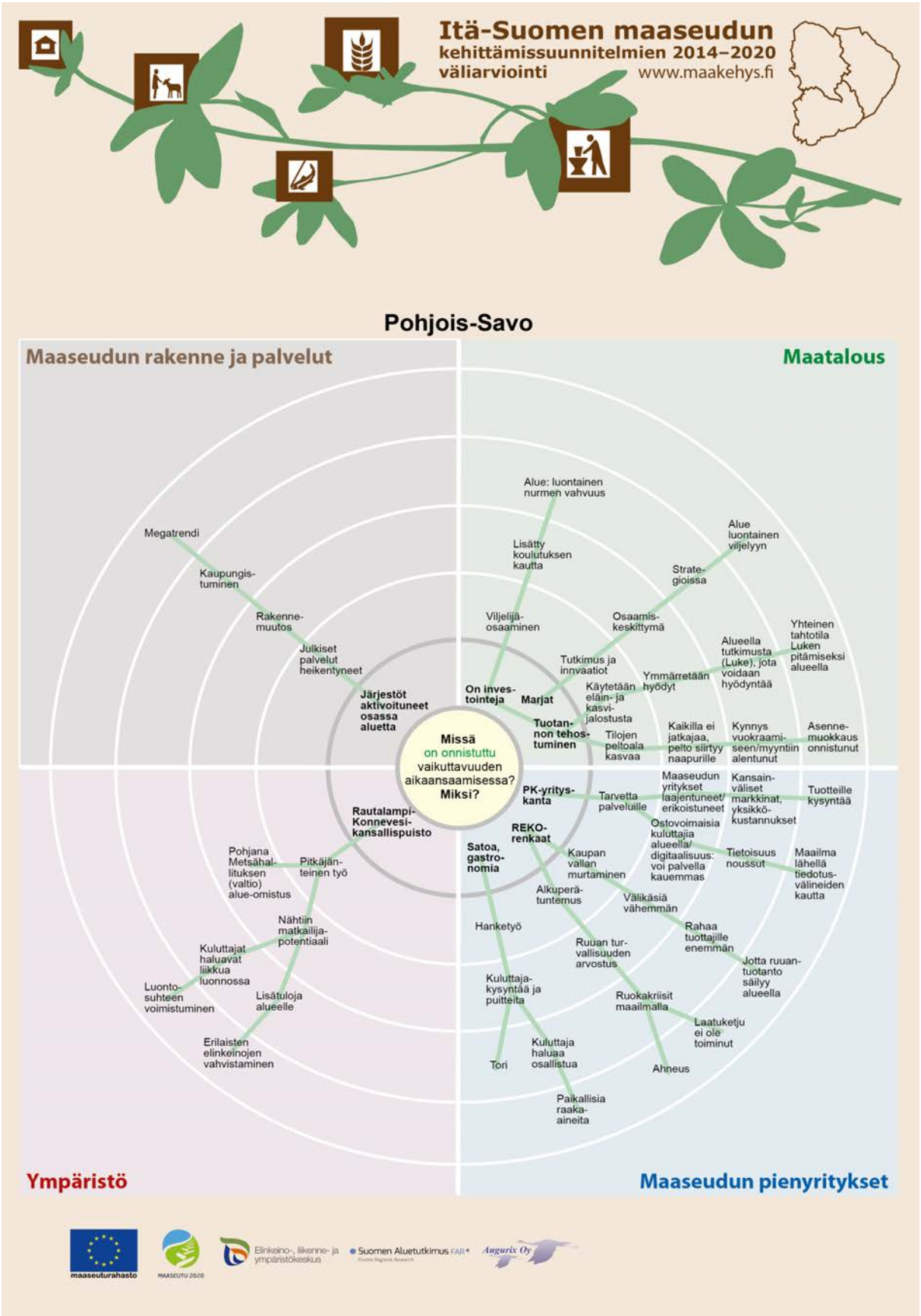

Liite 2, kuvio 21. Pohjois-Savon onnistumiset vaikuttavuuden aikaansaamisessa.

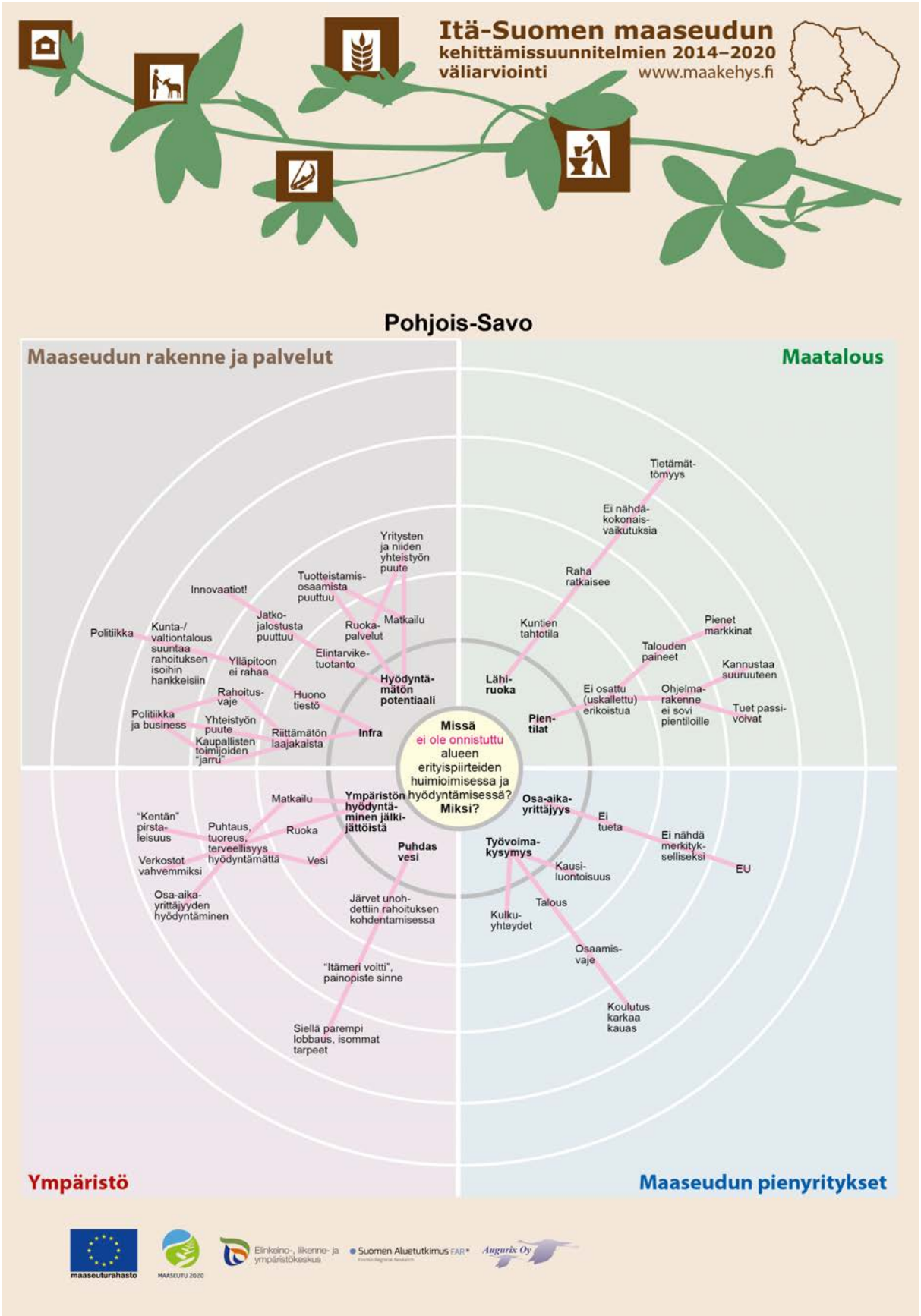

Liite 2, kuvio 22. Pohjois-Savon haasteet alueen erityispiirteiden huomioimisessa ja hyödyntämisessä.

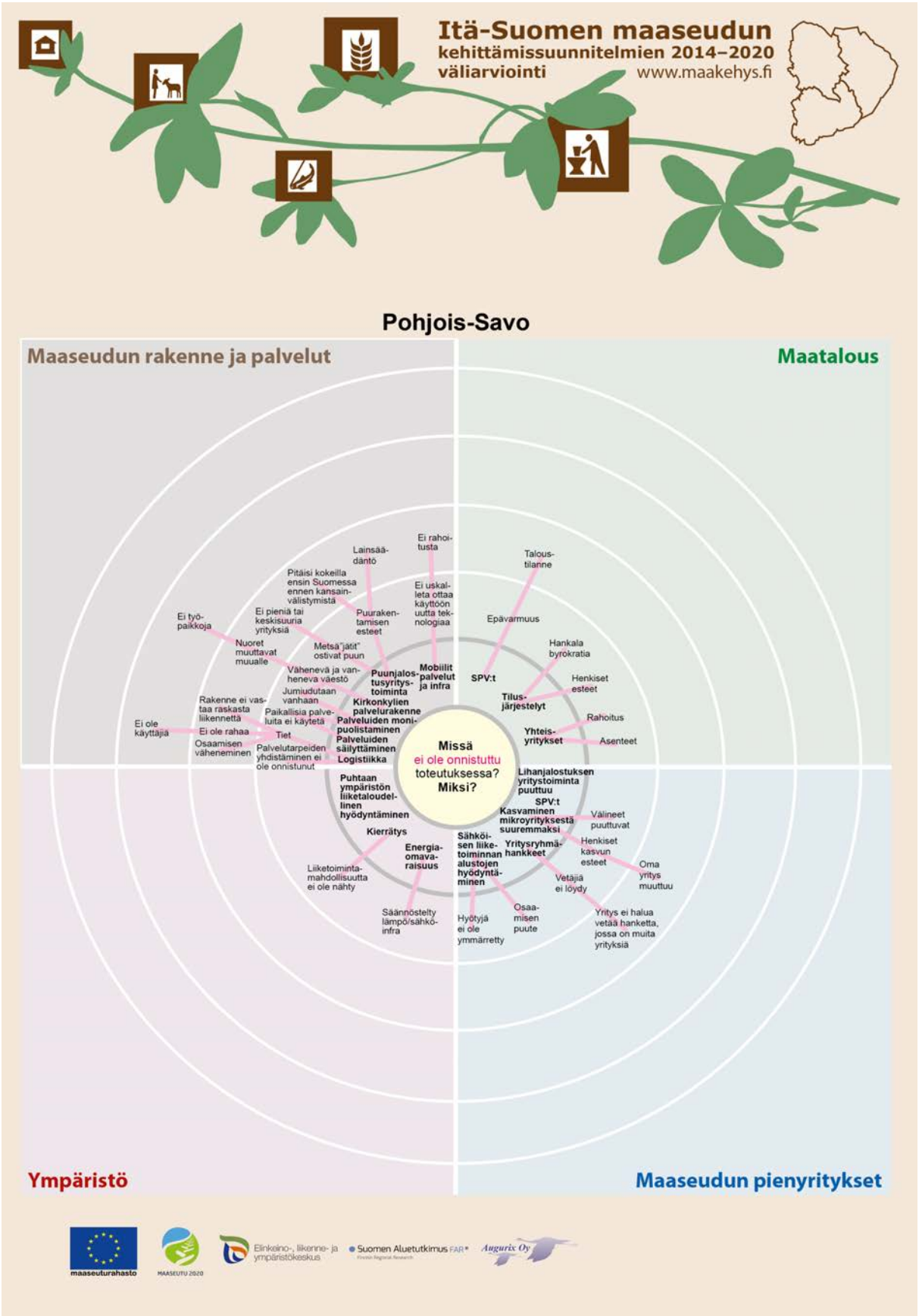

Liite 2, kuvio 23. Pohjois-Savon haasteet toteutuksessa.

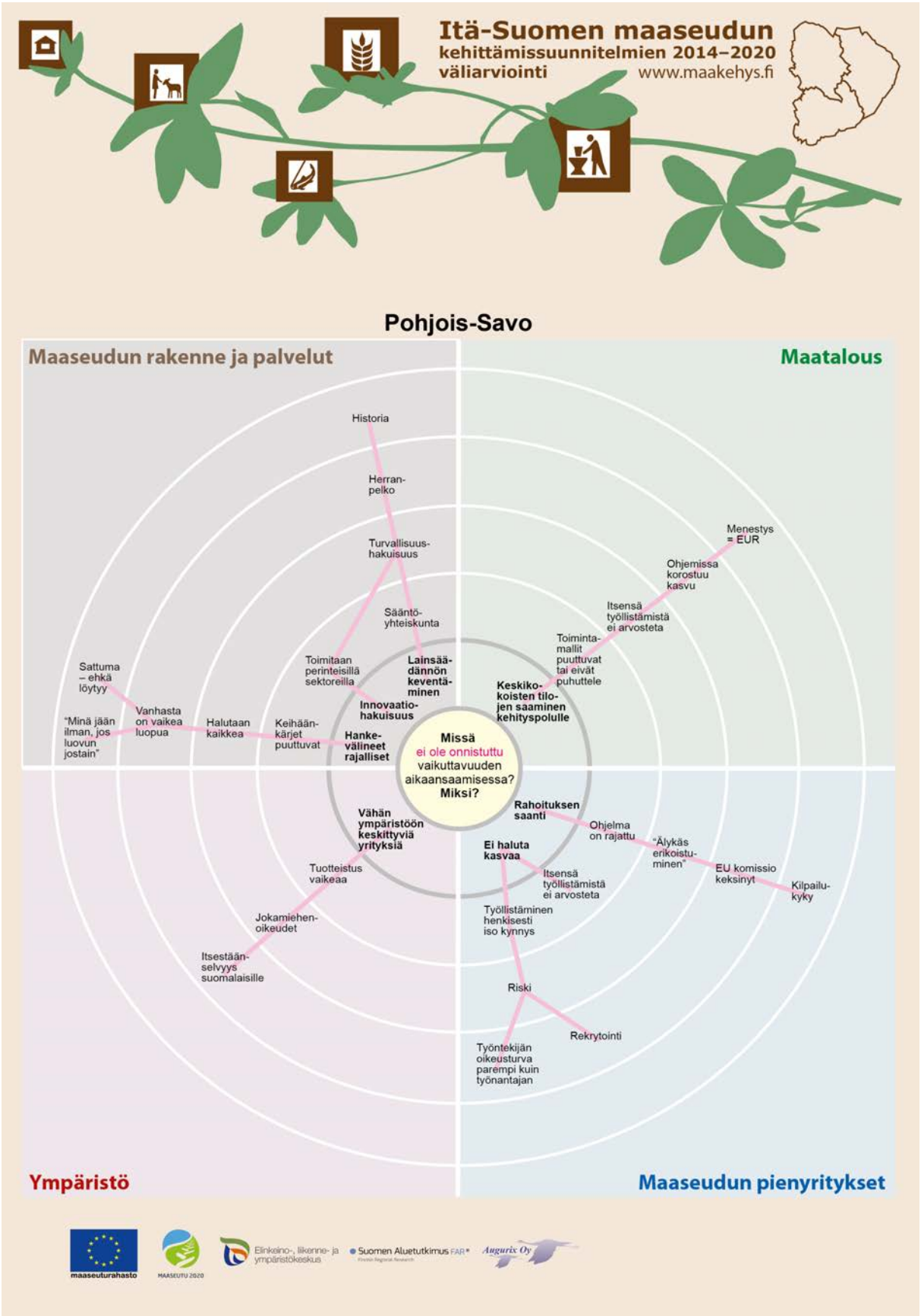

Liite 2, kuvio 24. Pohjois-Savon haasteet vaikuttavuuden aikaansaamisessa.

Liite 3. Benchmarking-tilaisuudessa tunnistetut murheenkryynit ja kultamunat

Murheenkryynit ja niiden luokittelu	Kpl
Aluerakenne: keskittäminen ja alueiden välinen kilpailu	10
Alue hajanainen; selkeää keskusta ei haluta tunnustaa (Mikkeli vs. Savonlinna)	1
Alueen hajanaisuus kehittämistoiminnassa	1
Harvaan asutun maaseudun palvelut katoavat	1
Kaupungistumiskehitys	1
Keskittäminen Etelä-Suomeen ja kasvukeskuksiin	2
Kuntaliitokset ovat olleet laajoja ja sopeutuminen kesken varsinkin maaseudun kehittämisessä	1
Maaseudun julkisen liikenteen yhteyksien heikkeneminen; ely-keskuksen waltti-järjestelmän kehittäminen tasapuoliseksi	1
OKL:n lakkautus Savonlinnassa	1
Yleinen maaseutupolitiikka, kaupunki-maaseutu-vastakkainasettelu	1
Byrokratia ja yksinkertaistamisen tarve	6
Byrokratia	2
Byrokratian vähentäminen	1
Kehittämishankkeiden byrokratia; luottamuksen puute	1
Tukien yksinkertaistaminen	1
Yksinkertaistaa tuki- ja hallintoprosessia	1
Eri rahastojen välinen yhteistyö	5
Eri ohjelmien toimintamallit ja yhteensovittaminen	1
Lisää yhteensovitusta muuhun kehittämisrahoitukseen	1
Rahastojen yhteistyö ja yhteensovittaminen	2
Yhteistyö rakennerahastojen kanssa	1
Hanketoiminnan epäkohdat	5
Alueiden välisten hankkeiden toimintamallien puute	1
Hankebyrokratia älyttömyys, tarvittaisiin esim. 1000 euron esiselvityshankkeet ilman rajoituksia	1
Hanketoiminnassa yritystoiminnan kehittämistoimet puuttuvat	1
Kiinteät tukiprosentit vaikeuttavat hankekokonaisuuksien rakentamista	1
Raskas hankevalmistelu ennen kuin tietää onko mahdollisuutta rahoitukseen	1
Hanketoiminnan haasteet	6
Hanketyön jatkuvuus: osaaminen lähtee projektien päättyessä ja aloitetaan alusta	1
Hanketyön vaikeus: työntekijöiden saaminen, yrityksille ei muodostu katetta hanketyöstä	1
Hankkeiden lyhyt kesto rajoittaa saavutettavissa olevia tuloksia; uusien asioiden kääntäminen tuloksiksi vie kauemmin kuin hankkeen kesto	1
Hankkeiden välinen yhteistyö	1
Liian vähän kansainvälisiä hankkeita	1
Toimijoiden (asukkaiden) kiinnostumattomuus; osallistamisen haaste; narulla ei voi työntää; hankkeet sukeltaa	1
Hyvien käytäntöjen jakaminen	2
Hyvien käytäntöjen jakamiskanavien kehittäminen	1
Toimivien mallien skaalaaminen muihin maakuntiin	1
Joustot ja asiakaslähtöisyys	5
Asiakaslähtöisyys	1
Asiakaslähtöisyys; raskas hallinto vie voimat ja ajan sekä asiakkailta että hallinnolta	1
Joustavuutta hanketyöhön	1
Ketteryyden puute	1
Säädösjoustot - epäkohtien korjaaminen käyttäjien näkökulmasta	1
Kehittämistyön vaikuttavuus yleisesti	2
Itä-Suomen kilpailukyvyn nostaminen	1
Rakennemuutos; miten ohjelman määrittelemällä kehittämisellä saadaan muutoksia aikaan	1
Kohdentaminen	4
Kehittämisrahoituksen priorisointi eli tarkempi kohdentaminen	1
Lisää tukea investointeihin ja sukupolvenvaihdoksiin	1
Marja- ja hedelmätuotannon ja -jalostuksen kehittäminen	1
Matkailuun panostaminen yritystuissa	1
Kokeiluraha	3
Kokeilu- ja perustamisrahan saanti jouhevammaksi; kriteerit selväksi ja rohkeammin raha liikkeelle	1
Kokeilurahan saamisen vaikeus muualla kuin Pohjois-Karjalassa	1
Kokeilurahan vaikea hallinnointi; ei ole onnistunut tarjottuihin kohteisiin	1
Kriteeristö ja harkinta	3
Kiinteät tukitasot pois (tarvitaan mahdollisuutta rahoittajan harkintaan)	1
Kokeiluhankkeiden ja perustamistukien hakukriteeristöt hukassa	1
Tukien kriteerit esteenä	1
Laajakaista	3
Digitalisaatio: infra ja laajakaistayhteydet eivät toimi	1
Digitalisaatioon on laitettu rahaa mutta asia ei näy kansalaisille mitenkään	1
Infra, esim. kuituverkkojen rakentamisen puute	1
Luomun tuotteistaminen ja markkinointi	3
Luomutuotteiden markkinointi	1
Luomutuotteiden markkinointi ja tuotteistaminen	1
Luomutuotteiden tuotteistaminen	1

Murheenkryynit ja niiden luokittelu	Kpl
Maaseudun infra	4
Digitalisaatio	1
Digitalisaatio ja infra muutenkin kuntoon	1
Maaseudun infra; asumisen ja yrittämisen edellytykset	1
Tietoliikenneyhteydet, kuntien tuki	1
Maatalous ja sen asema elintarvikejärjestelmässä	13
Elintarviketuotannon ruokaketjun kokonaisuuden kehittäminen	1
Kaupan ylivalta	1
Kotimaisen ruoan arvostus	1
Kulutuskulttuuri; ruoan arvostus	1
Maatalouden ja maatilojen tulevaisuus	1
Maatalouspolitiikka, maataloustuotteiden hinnat	1
Maataloustuotannon negatiivinen ympäristöimago	1
Maataloustuotannon voluumit, erit. maito	1
Maidon ja lihan tuottajahinnat kohdilleen	1
Markkinoiden toimimattomuus maatalouden näkökulmasta	1
Selviääkö suomalainen viljelijä?	1
Suomalaisen ruoan arvostuksen puute	1
Viljelykulttuurin rapautuminen	1
Maatilojen kannattavuus ja jatkuvuus	8
Alkutuotannon ja erit. maidontuotannon kannattamattomuus ja huono kilpailukyky	1
Maatalouden kannattavuus	1
Maatilojen investointien ja sukupolvenvaihdosten alueellinen keskittyminen	1
Maatilojen sukupolvenvaihdokset ja investoinnit, erit. maito	1
Maatilojen tilanpidon jatkuvuus	1
Maidon hinnan polkeminen; kannattavuusongelmat	1
Maidontuotanto	1
Näennäisviljely; tilakoko	1
Maksatukset	1
Maksatusten pitkä käsittelyaika	1
Matkailubrändi	4
Itä-Suomen brändityö; "Lakeland"	1
Itä-Suomen yhteinen matkailubrändi	2
Järvi-Suomen matkailun yhteistyön kehittämistarpeet	1
Nuoret maaseudulla	3
Nuoret ja naiset jäämään maaseutuammatteihin	1
Nuoret maaseutuyrittäjiksi	1
Nuori väki pakenee	1
Ohjelmakausien vaihteet	2
Ohjelmakauden hidas käynnistyminen (aina); ratkaisuna kansallinen (väliaikainen) tuki	1
Ohjelmakausien hidas käynnistyminen	1
Poliittinen päätöksenteko	4
Koulutusta poliittisille päättäjille ja virkamiehille maaseutuasioissa	1
Maakunnallinen maaseudun kehittäminen tulevaisuudessa (maakuntauudistus)	1
Maaseudun palvelujen keskittyminen kaupunkeihin; tarve julkisten toimien arvioinnille	1
Poliittisen päätöksenteon ohjaaminen	1
Rahoitus	3
Kuntarahoitusta vaikea saada	1
Omarahoitus ja investointien pitkäaikainen rahoitus	1
Rahoituksen saatavuus ja vakuuksien riittävyys	1
Seuranta	5
Hyrrä	1
Hyrrän ongelmat	1
Hyrrän pyöriminen; tukihakubyrokratia	1
Tietojärjestelmien puutteellisuus	1
tietojärjestelmät	1
Toimijoiden vähäinen määrä	3
Hanketoimijoiden vähäisyys; samat tekevät samoja asioita	1
Uusien avauksien ja uusien toimijoiden puute	1
Väki vähenee, ideat ja innostus hiipuu	1
Toimintaa ohjaavien säädösten heikkoudet	4
Byrokratia ja lainsäädäntö sen takana; lainsäätäjä ei tunne käytännön tarvetta; aiheuttaa turhaa työtä	1
Lainsäädännön pitäisi mahdollistaa eikä estää	1
Poliittisten päätösten sitovuus; lainsäädännön liian tiukkaa tulkintaa; toisaalta heikko lainsäädäntö	1
Tiukat rajaukset rahoitussäännöissä	1
Toimintatavat ja kulttuuri	3
Konservatiivisuus ja varovaisuus hiiteen	1
Kuppikuntaisuus	1
Virkamiehen uskallus tehdä itsenäisiä päätöksiä on heikko; esimiestyötä pitää kehittää ja tarjota henkilöstölle valmennusta	1

Murheenkryynit ja niiden luokittelu	Kpl
Tulkintojen vaihtelevuus	6
Erilaiset käytännöt ja tulkinnat ohjelman toteuttamisessa eri maakuntien ely-keskuksissa hankaloittavat ylimaakunnallisten hankkeiden hakua ja toteutusta	1
Hankehallinnon hajanaisuus; liikaa ely-keskusten välisiä eroja	1
Maakuntien väliset erot myöntökriteerien tullkinnassa	1
Tulkintojen eriäväisyys	1
Yhtenevät käytännöt hankkeiden ohjaukseen ja ratkaisuihin	1
Yhtenäisempi politiikka viranomaisten välille	1
Työnjako rahoittajien välillä	1
Ely-keskuksen ja Leader-ryhmien työnjaon tekeminen	1
Työvoimapula ja koulutustarve	1
Työvoimapula; tarvitaan muunto/aikuiskoulutusta lisää	1
Vahvuuksien vajavainen hyödyntäminen	3
Alueen maatalouden (esim. monimuotoisuus) vahvuuksien hyödyntämättömyys markkinoinnissa	1
Vapaa-ajan asukkaiden osaamisen ja osallisuuden hyödyntäminen	1
Vesistöjen hyödyntäminen elinkeinoissa	1
Vaikuttavuuden mittaaminen	3
Indikaattorit; miten saadaan hankkeiden tulokset todellisiksi	1
Indikaattoritieto	1
Miten vaikuttavuus saadaan esiin	1
Viestinnästä vaikuttavuutta	2
Epätietoisuus eri toimijoiden roolista erilaisissa kehittämistehtävissä (edunsaajan näkökulma)	1
Someosaamisen lisääminen ja siellä näkyminen, toinen toistemme nostaminen maaseutuskenessä	1
Viestintä	3
Viestinnän tehostaminen	1
Viestinnän yhtenäistäminen	1
Viestintä	1
Yhteistyön puute	3
Alueen hajanaisuus ja eripura, yhteistyötä tarvitaan	1
Kapea-alaisuus toiminnassa, kilpailu	1
Maatilojen, matkailun ja metsätalouden noste, yhteistyö ja yhteen hiileen puhaltaminen	1
Yhteistyön systemaattinen kehittäminen	9
Aitoa, avointa ja sitoutunutta yhteistyötä lisää hankkeiden ja organisaatioiden sisällä ja välillä	1
Lisää ylimaakunnallista kehittämistyötä ja strategista toimintaa	1
Maaseudun ja maaseudun kehittämisen edunajaminen on olematonta; tarvitaan suunnitelmallisuutta ja rakenne tähän	1
Osallistaminen ja yhteisen suunnittelun puute	1
Suunnitelmallisuutta viestinnän ja edunvalvonnan yhteistyöhön	1
Toimijoiden yhteistyön kehittäminen systemaattisesti: foorumit yhteistyölle ja hankevetäjien keskinäinen sparrausryhmä	1
Yhteistyön kärjet	1
Yhteistyön parantaminen, tiedonkulun lisääminen, rajat ylittävä tiedottaminen	1
Yhteistyön puute	1
Yritysten kasvu ja riskinotto	4
Nuoret yrittäjät ja omistajanvaihdokset	1
Omistajanvaihdosten puute (yrityksissä)	1
Riskinottokyky ja joustavuuden lisääminen	1
Yrittäjien kasvuhaluttomuus	1
Yritysten kehittämiseen liittyvät haasteet	4
Lisää innokkuutta yritystoiminnan kehittämiseen; esim. maataloustuotteiden jatkojalostus	1
Maaseudun yritystukien heikko kysyntä; benchmarkkaus	1
Passiivisuus yritystuissa	1
Yrittäjien innostaminen investointeihin vaatisi uudenlaista lähestymistapaa	1
Yritystuet	6
Yritysten kehittämistuki puuttuu maaseutuohjelmasta	1
Yritysten perustamistuen ehdot helpommiksi	1
Yritysten perustamistuen tulisi tukea myös yrittäjien omaa kehitystyötä	1
yritystuen hankaluus	1
Yritystuki: ei kehittämismahdollisuutta	1
Yritystukia enemmän matkailuhankkeisiin; kytkös elintarvikkeisiin	1
Yhteensä	159

Kultamunat ja niiden luokittelu	Kpl
Aktiivinen, monipuolinen toimijakenttä	**4**
Aktiivisuus ja kokemus rahoituksesta --> sopeutuminen	1
Ihmisten tarpeet määrittävät järjestelmää	1
Monipuolinen hakijakenttä	1
Sitoutuneet toimijat ja laaja toimijakenttä	1
Brändääminen ja maaseudun imagotyö	**14**
Asenteena ylpeys omasta tekemisestä --> viestintä	1
Benchmark: Arctic Blue Gin malliksi muille mustikasta valmistettavana erikoistuotteena	1
Benchmark: Hankerahoilla Ilomantsin Karhu- ja villiruokafestivaalit	1
Esikuvat ja esimerkit rohkeista menestyjistä myös alojen välillä	1
Esimerkit esiin; maaseutubrändin rakentaminen	1
Jussi Vatanen antanut kasvonsa maaseudulle	1
Lakeland-hanke; Lapista mallia Itä-Suomen brändiksi	1
Maaseudulle kasvot, esim. Jussi Vatanen	1
Maaseuturahoitukselle tarvitaan kasvot; PS Jussi Vatanen	1
Myönteinen maaseutuimago, Jussi Vatanen, viestintä	1
Nykyisen maaseutukuvan kirkastaminen - asia oivallettu ja edistetty	1
Ruokabrändi - tutkimustiedon valjastaminen Itä-Suomen hyödyksi	1
Tarinallistaminen ja brändääminen aloitettu, pitäisi jatkaa ja jalostaa	1
Ymmärryksen kasvattaminen siitä, että tavallisuus ja jokapäiväisyys voi olla erityistä	1
Elintarvikealan kehitys	**3**
Elintarvikealan kasvu	1
Elintarvikkeiden kilpailutekijät (esim. antibioottivapaa naudanliha) ja naudanlihantuotannon kehitys	1
Lähiruokaketjujen ja elintarvikevalikoiman monipuolistuminen	1
Hanketukien kysyntä	**1**
Hanketukien menekki	1
Itä-Suomen yhteistyö	**8**
Alueiden välinen yhteistyö - voisi olla rahoituskehyksessä oma osionsa	1
Alueiden väliset hankkeet	1
Arvioinnin toteutus kelpaa malliksi muillekin	1
Hyvien kokemusten jakaminen; yhteiset tilaisuudet	1
Koko Itä-Suomen ohjelmatyö ja alueiden väliset hankkeet	1
Maakuntien välinen yhteistyö	1
Varkauden tilaisuus hyvä tilaisuus verkostoitumiselle	1
Yhteistyö yrittäjien ja alueiden välillä	1
Kansainvälistyminen	**1**
Kansainvälistyminen hyvässä vauhdissa	1
Kehittäjätahojen yhteistyö	**20**
EAKR-ohjelmien yhteistyö erit. ohjelmakausien vaihteessa	1
Hallintotoimijoiden hyvä yhteistyö	1
Hanketoimijoiden keskinäinen sparraus ja verkostoituminen: Pöllöparlamentti Keski-Suomessa	1
Hyvät verkstot ja yhteistyö toimijoiden kesken	1
Kehittämistoiminta ja -hankkeet kokoavat eri toimijoita ja ihmisiä yhteen	1
Maaseudun paikallinen kehittäminen (YTA/kunnat)	1
Maaseudun poikkiohjelmallinen rahoitus (EAKR ja ESR)	1
Maaseutuohjelman noteeraaminen tällä ohjelmakaudella myös maakuntaliitossa	1
Organisaatioiden yhteistyö kilpailun sijaan	1
Osaamisen jakaminen eri kehittäjäorganisaatioiden (koulutus, tutkimus, neuvonta) välillä lisääntynyt	1
Rahastojen yhteistyö	1
Rahoittajarajojen rikkominen	1
Toimijoiden välinen yhteistyö (maataloudessa Luke, ProAgria, MTK, Savonia)	1
Toimijoiden välinen yhteistyö lisääntynyt aidosti	1
Vuorovaikutus ja yhteistyö eri toimijoiden kesken	1
Yhteistyö eri toimijoiden välillä	1
Yhteistyö toimijoiden kesken	1
Yhteistyö toimijoiden kesken, hankeryhmät	1
Yhteistyötä vahvistettu kehittämistoimijoiden kesken	1
Yritykset: sidosryhmäyhteistyö	1

Kultamunat ja niiden luokittelu	Kpl
Kylätoiminta	**1**
Kylätoiminta	1
Laajakaista ja sähköiset palvelut	**5**
Benchmark: Laajakaistan rakentaminen Joroisilla - vastaava malli käyttöön muillekin kylille	1
Kyläverkot ja sähköisten palvelujen kehittäminen	1
Laajakaista kaikille	1
Laajakaistarakentaminen lähtenyt hyvin liikkeelle	1
Sähköinen asiointi on kehittynyt	1
Leader-toimintatapa	**8**
Leader aktivoinut yhteisöllisyyttä	1
Leader-teemahankkeita lisää	1
Leadereiden teemahankkeet; helppoja hallinnoida	1
Leaderin "oma rahoitusväline" sisäänheittäjänä maaseuturahastoon	1
Pienet, paikalliset Leadereiden teemahankkeet - kaipaavat kevyempää hallintoa	1
Teemahankkeet	1
Teemahankkeet, jotka mahdollistavat pienet kehittämistoimet	1
Yhteisöllisyyden vahvistuminen; Leaderin merkitys siinä	1
Luomu-tuotanto	**3**
Luomutuotannon lisääntyminen; ilmastonmuutos ja maan kasvukunnosta huolehtiminen	1
Luomutuotanto	2
Maatalouden investoinnit	**1**
Maatalouden investointien piristyminen	1
Maatilojen sukupolvenvaihdokset	**2**
Maatilojen sukupolvenvaihdokset toimineet hyvin	2
Maidontuotannon kehitys ja kehittäminen	**3**
Maidontuotannon benchmarkkaus Pohjois-Savon malliin	1
Maidontuotannon kehittämiskokonaisuus	1
Maidontuotanto	1
Matkailualan kehitys	**9**
Investoinnit matkailuun	1
Matkailuinvestoinnit näkyvät matkailijamäärissä	1
Matkailumäärät kasvaneet ja investoitu runsaasti	1
Matkailun ja ruoan yhdistelmä: esim. Tortin kartano, Järvisydän, Bomba, Satoa-food festival	1
Matkailun kasvupotentiaali	1
Matkailun lisääntyminen	1
Matkailuo+ruoka; Lakeland-brändi	1
Matkailuun liittyvä yhteistyö parantunut --> hyvien kokemusten levittäminen muille aloille	1
Ruokamatkailu Saimaan ympäri; yhteistyöverkosto	1
Metsäalan hankkeet	**2**
Metsähankkeet	1
Metsään liittyvät hankkeet olleet hyvin esillä	1
Neuvontatuki	**1**
Neuvo2020 toimii nyt kun talousasiat mukana	1
Nuoret toimijat ja yrittäjät	**4**
Hankeosaamisen kasvaminen nuorien, innokkaiden heankevetäjien myötä	1
Innostus yrittäjyyteen lisääntymässä varsinkin nuorilla	1
Nuorten toiminnan kehittäminen	1
Uusien ja nuorten yrittäjien ennakkoluulottomuus ja kehittämispyrkimykset	1
Perusmaatalouden säilyminen	**1**
Perusmaatalous on säilynyt	1
"Pohjois-Karjalan malli" yritystuissa	**4**
PK:n onnistunut yritysneuvonta- ja rahoitusmalli esimerkiksi muille	1
Pohjois-Karjalan onnistunut, mahdollistava, kokonaisvaltainen yritysasiakkaiden palvelu	1
Yritysten mentorointi: jokaiselle aloittavalle yrittäjälle (mallia PK)	1
Yritystuet Pohjois-Karjalan malliin; ohjauksellinen tsemppaus	1
Rahoituksen saatavuus kehittämiseen	**5**
Alueelliset ohjelmat	1
Maaseuturahaston olemassaolo	1
Maaseuturahaston perustamistuen määrä ja monipuolisuus	1
Rahoituksen saatavuus kehittämiseen	1
Rahoitus vastaa tarvetta, esim. ruokamatkailuhankkeet	1

Kultamunat ja niiden luokittelu	Kpl
Rohkea ja joustava toimintatapa	**7**
Elinkeinollinen kehittäminen hankkeilla - joustavuutta lisää	1
Kehittämistuen ennakkoluuloton käyttö käyttöön myös muilla alueilla	1
Rahoittajien lisääntynyt joustavuus	1
Rohkeat kokeilut; esim. Yritys-Veturi Ylä-Savon Veturilla	1
Rohkeus yritystukien myöntämisessä; hyvä lähellä oleva palvelu	1
Rohkeus yritystukirahoituksessa	1
Yritystuen kokeilurahoitus	1
Toimintaympäristön muutokset ja mahdollisuudet	**5**
Koulutusjärjestelmä	1
Positiivinen nettomuutto	1
Puhdas vesi, puhdas ilma, metsävarat	1
Sinisen biotalouden mahdollisuudet (resurssit, uudet elinkeinot, markkinointi)	1
Venäjä on mahdollisuus	1
Verkostoituminen, vuorovaikutus ja osallisuus	**14**
Benchmark: Pieksämäen kunnan tulevaisuustyöpaja ja -foorumi	1
Ihmisten välitön kohtaaminen ruohonjuuritasolla	1
Kaikki hyötyvät monialaisesta yhteistyöstä	1
Kumppanuus: asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien kehittäminen	1
Kunnalliset käytännöt: kuntalaisten kuuleminen, kumppanuuspöydät, tulevaisuusfoorumi	1
Maaseututoimijoiden haasteet samankaltaisia - synergiaa kehittämiseen	1
Osallisuus	1
Osallisuus on voimavara, jonka arvoa ei voi rahassa mitata	1
Paikallinen kehittäminen ja yhteistyö	1
Puutarhayrittäjien yhteistyö, jatkojalostusratkaisuja, kauppakunnostukset	1
Uudet yhteistyömuodot: osuuskunnat, yritysryhmät	1
Verkostoituminen, vuorovaikutus, osallistaminen kehittänyt yhteistä ajattelua	1
Verkostoitumistilaisuudet herättää ideoita	1
Yrittäjäyhteisöt	1
Viestintä	**3**
Hanke-Aki P-K:ssa oli raikas onnistuminen	1
Somen voima markkinoinnissa	1
Tiedonsaanti rahoitusehdoista yms. Asioista	1
Ympäristön tila	**1**
Ravinnetaseet ym. ympäristöasiat	1
Yritystoiminnan kehitys	**5**
Benchmark: Järvisydän-matkailukeskus: rohkea, mittava ja ainutlaatuinen matkailupaketti	1
Monipuolinen maaseudun yritystoiminta	1
Monipuolinen yritysten kehittyminen	1
Ohjelman vaikuttavuus näkyy erilaisissa tuloksissa	1
Yritystukien positiivinen vaikutus	1
Yritystuen kokeiluraha	**3**
Kokeiluhankkeet yritysten kanssa	1
Uudet kokeilut yritysten kehittämistyökaluissa	1
Uudet rahoitusmuodot kuten kokeiluraha ja yritysryhmähanke ovat olleet hyviä keksintöjä	1
Yritystuen kysyntä	**12**
Monipuoliset kohteet yritysrahoituksessa	1
Monipuolisuus rahoitettavissa aloissa ja kohteissa	1
Onnistumiset yritysasiakkaiden palvelussa	1
Pienyritystoiminnan rahoitus	1
Yritysinvestointien virkistyminen	1
Yritysryhmähankkeiden lisääntynyt kysyntä	1
Yritystuen menekki	1
Yritystuen suosio ja monipuolinen käyttö	1
Yritystuki	1
Yritystuki aktivoi kehittämään toimintaa	1
Yritystukien kohdentuminen laajalle toimialojen joukolle	1
Yritystukien monipuoliset myönnöt	1
Yhteensä	**150**

Liite 4. Kunniakirjat

KUNNIAKIRJA

Tämän kunniakirjan saajat ovat suoriutuneet erinomaisesti osallistavasta, monipuolisesta, monimuotoisesta ja monivaikutteisesta maaseudun kehittämistyöstä.

Tästä syystä Pohjois-Karjalan ohjelmatoimijoille on myönnetty arvonimi

M.O.N.I.O.T.T.E.L.I.J.A.

Varkaudessa 23. elokuuta 2018

Arviointiryhmä Tuomas Kuhmonen, Irene Kuhmonen ja Liisa Kytölä

M.O.N.I.O.T.T.E.L.I.J.A. =
Maaseudun Onnistunut Näkyvä Innostaja, Omanlaisiaan Toimijoita Tavoittanut, Erinomainen Luomun Innostaja, Jalomielinen Aktivaattori

KUNNIAKIRJA

Tämän kunniakirjan saajat ovat suoriutuneet erinomaisesti elinkeinolähtöisestä ja elintarvikealan erityisyyden tunnistavasta maaseudun kehittämistyöstä.

Tästä syystä Pohjois-Savon ohjelmatoimijoille on myönnetty arvonimi

P.I.S.N.E.S.E.N.K.E.L.I.

Varkaudessa 23. elokuuta 2018

Arviointiryhmä Tuomas Kuhmonen, Irene Kuhmonen ja Liisa Kytölä

P.I.S.N.E.S.E.N.K.E.L.I. =
Positiivisesti Investointeihin Suhtautuva, Nautakarjan Erityisarvon Sisäistänyt, Elintarvikealan Nousuun Kannustanut Euroja Luotaava Innostaja

Liite 5. Itä-Suomen kuntien alueluokat.

Kunta	Maakunta	Alueluokka
Enonkoski	Etelä-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Heinävesi	Etelä-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Hirvensalmi	Etelä-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Joroinen	Etelä-Savo	Ydinmaaseutu
Juva	Etelä-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Kangasniemi	Etelä-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Mikkeli	Etelä-Savo	Kaupungit
Mäntyharju	Etelä-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Pertunmaa	Etelä-Savo	Ydinmaaseutu
Pieksämäki	Etelä-Savo	Ydinmaaseutu
Puumala	Etelä-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Rantasalmi	Etelä-Savo	Ydinmaaseutu
Savonlinna	Etelä-Savo	Kaupungit
Sulkava	Etelä-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Iisalmi	Pohjois-Savo	Kaupungit
Kaavi	Pohjois-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Keitele	Pohjois-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Kiuruvesi	Pohjois-Savo	Ydinmaaseutu
Kuopio	Pohjois-Savo	Kaupungit
Lapinlahti	Pohjois-Savo	Ydinmaaseutu
Leppävirta	Pohjois-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Pielavesi	Pohjois-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Rautalampi	Pohjois-Savo	Ydinmaaseutu
Rautavaara	Pohjois-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Siilinjärvi	Pohjois-Savo	Kaupunkien läheinen maaseutu
Sonkajärvi	Pohjois-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Suonenjoki	Pohjois-Savo	Ydinmaaseutu
Tervo	Pohjois-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Tuusniemi	Pohjois-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Varkaus	Pohjois-Savo	Kaupungit
Vesanto	Pohjois-Savo	Harvaan asuttu maaseutu
Vieremä	Pohjois-Savo	Ydinmaaseutu
Ilomantsi	Pohjois-Karjala	Harvaan asuttu maaseutu
Joensuu	Pohjois-Karjala	Kaupungit
Juuka	Pohjois-Karjala	Harvaan asuttu maaseutu
Kitee	Pohjois-Karjala	Ydinmaaseutu
Kontiolahti	Pohjois-Karjala	Kaupunkien läheinen maaseutu
Outokumpu	Pohjois-Karjala	Ydinmaaseutu
Lieksa	Pohjois-Karjala	Harvaan asuttu maaseutu
Liperi	Pohjois-Karjala	Kaupunkien läheinen maaseutu
Nurmes	Pohjois-Karjala	Ydinmaaseutu
Polvijärvi	Pohjois-Karjala	Ydinmaaseutu
Rääkkylä	Pohjois-Karjala	Ydinmaaseutu
Tohmajärvi	Pohjois-Karjala	Ydinmaaseutu
Valtimo	Pohjois-Karjala	Ydinmaaseutu

Lähde: Tilastokeskus

K U V A I L U L E H T I

Julkaisusarjan nimi ja numero Raportteja 66/2018	
Vastuualue	
Tekijät Tuomas Kuhmonen, Irene Kuhmonen, Liisa Kytölä	Julkaisuaika Joulukuu 2018
	Kustantaja /Julkaisija Etelä-Savon ELY-keskus
	Hankkeen rahoittaja / toimeksiantaja Etelä-Savon ELY-keskus
Julkaisun nimi **Itä-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmien 2014-2020 väliarviointi**	

Tiivistelmä

Itä-Suomen kolmen maakunnan eli Etelä-Savon, Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon maaseutusuunnitelmien 2014-2020 väliarviointi koskee vuosina 2015-2017 Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman varoista myönnettyjä hanke-, yritys- ja maataloustukia. Arviointi toteutettiin tammi-syyskuussa 2018 Suomen Aluetutkimus FAR:n ja Augurix Oy:n toimesta.

Arviointiaineisto perustui ohjelma-asiakirjoihin, tilastoihin, rekisteriaineistoihin (myönnetyt tuet ja indikaattoritiedot), tukien saajille suunnattuihin kyselyihin, haastatteluihin, maakuntakohtaisiin työpajoihin ja koko alueen yhteiseen benchmarking -tilaisuuteen (”maakuntien taisto”). Kyselyihin vastasi 823 henkilöä ja tilaisuuksiin tai haastatteluihin osallistui 211 henkilöä.

Ohjelman toimeenpano oli toteutettu kaikissa maakunnissa hyvin ja tukien saajat olivat keskimäärin tyytyväisiä toimeenpanon kaikkiin osa-alueisiin. Sekä maakuntien alueellisilla suunnitelmilla ja perinteisillä vahvuuksilla oli vaikutusta tukien kohdentumiseen ja vaikutusten syntymiseen. Kaikille maakunnille suositellaan vahvuuksiin panostamista eli Etelä-Savolle matkailun, luomun, lähiruuan, monimuotoisuuden ja kaupan muodostaman klusterin kehittämistä, Pohjois-Karjalalla monipuolisten pienyritysverkostojen kehittämistä ja Pohjois-Savolle elintarvikeklusterin kehittämistä. Lisäksi kullekin maakunnalle suositellaan panostamista havaittuihin haasteisiin tai puutteisiin: Etelä-Savolle toimijaverkon vahvistamista, Pohjois-Karjalalle maatalouden kilpailukyvyn vahvistamista ja Pohjois-Savolle ympäristönhoidon korostamista.

Itä -Suomen tasolla on tarkoituksenmukaista ylläpitää yhteisiä vuorovaikutusfoorumeita, käynnistää oma ennakointi- ja seurantajärjestelmä ja vahvistaa ylipäätään Itä-Suomi -näkökulmaa. Maaseudun imagotyö on kaikille alueille ja toimintatasoille yhteinen haaste ja lisäpanostuksen kohde. Kansallisella tasolla alueellisen kehittämisen onnistuminen edellyttää tietojärjestelmien toimivuuden turvaamista, kehittämistyön jatkuvuutta (ei katkoksia) ja hallinnollisen taakan vähentämistä, minkä lisäksi suositellaan toimenpidevalikoiman järkeistämistä ja ohjelmajohtajan nimittämistä.

Asiasanat (YSA:n mukaan) maaseutu, maaseutuohjelma, maaseudun kehittämisohjelma, väliarviointi, arviointi, maataloustuki, tilasto, Etelä-Savo, Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala				
ISBN (Painettu)	ISBN (PDF) 978-952-314-751-5	ISSN-L	ISSN (painettu)	ISSN (verkkojulkaisu) 2242-2854
www www.doria.fi/ely-keskus		URN URN:ISBN:978-952-314-751-5	Kieli Suomi	Sivumäärä
Sähköinen julkaisu osoitteessa www.doria.fi				
Kustannuspaikka ja -aika Mikkeli 20.12.2018		Painotalo		

RAPORTTEJA 66 | 2018
ITÄ-SUOMEN MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMIEN 2014-2020 VÄLIARVIOINTI

Etelä-Savon ELY-keskus

ISBN 978-952-314-751-5 (PDF)
ISSN 2242-2854 (verkkojulkaisu)
URN:ISBN:978-952-314-751-5

www.doria.fi/ely-keskus | www.ely-keskus.fi